SAMLADE SKRIFTER

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

TJUGUANDRA DELEN

SÄGNER I DIMMAN.

G. W. EDLUND.
HELSINGFORS.

SÄGNER I DIMMAN

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

G. W. EDLUND.
HELSINGFORS.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1902.

För den som är van att simma på en af vår tids snabba ångare fram och åter öfver Atlanten, eller resa en gång om året till Melbourne för att uppköpa ull, måste en resa öfver Östersjön förefalla som en knappt nämnvärd morgonpromenad. Tre dagars möjliga obehag af svallningen i ett sådant litet tvättfat, som detta innanhaf, är för vår tids öfvade resenärer knappt jämförligt med oset af en kakelugn som röker in, och skulle resan för storm eller is på hösten upptaga hela veckan, lugnar sig passageraren vanligen vid ett godt bord och en god bok på det bekvämt inredda ångfartyget. Men det gifves en annan sjömakt, som stundom kan pröfva äfven ett härdadt tålamod, och denna makt är dimman, på sjöspråket kallad tjocka och mist. Dess regeringstid är vanligen vår och höst; den kommer och flyr, mulnar och klarnar, som människolynnen, men stundom händer att vinden sofver på Eoli kuddar, och då kan misten i långslitna dagar rufva öfver den döda sjön. Seglaren lägger bi, ångaren stoppar maskinen, sänklodet anlitas, utkiken i märsen står styf på sin vakt; allt är dömdt till overksam hvila och likväl till ständig vaksamhet, ty hafvets strömdrag kunna med hvarje timme omärkbart föra det viljelösa fartyget mot okända klippgrund.

En vacker morgon i Maj år — det kan vara likgiltigt, det är icke länge sedan — lossade den lilla ångaren Hengist sina förtöjningar vid Helsingfors hamnbryggor och begaf sig till sjöss med destination till Lybeck, anlöpande Reval. Exportlasten var obetydlig, då ju dessa båtars affär är mest beräknad på import af alla de nyttiga och onyttiga varor, med hvilka den gamla hansestaden fortfar att kläda, pryda och försötma den frysande norden, som säljer sina skogar för kaffe, sina björnskinn för doffel och sitt smör för pomada. Fartyget låg högt med relingen och skulle ofelbart rulla som en tunna för hvarje frisk bris; men icke-ens denna betänkliga utsikt hade afskräckt några passagerare från att betjena sig af en så direkt lägenhet till utlandet framför den behagligare, men längre resan öfver Stockholm eller den ännu längre och långtifrån angenäma halfcirkeln öfver Petersburg, Warschau och Berlin till den civiliserade världen.

Mot sin vana var Finska viken nästan alldeles lugn, och den lätta nordan, som senare på dagen krusade hafsytan, förde oss endast snabbare fram till det gamla Reval, där Hengist rastade första natten. I samma lyckliga lugn, under klar himmel och i den muntraste stämning fortsattes färden följande dag vid middagstiden. Passagerarne tillbragte eftermiddagen på akterdäcket och hade snart knutit denna flyktiga, men frispråkiga bekantskap, som under en angenäm sjöresa uppstår mellan dem, hvilka skickelsen hoplimmar på den bräckliga plankan öfver okända djup. Ett lyckligt öde hade på denna planka samlat icke så litet af de älskvärda egenskaper, som göra ett samtal angenämt, och vi insågo alla vår fördel att draga nytta däraf. Fröken Hemming, en kvick talför dam af obestämd ålder, var den första

som föreslog att räkna akterhytternas passagerare. Man hviskade om henne att hon redan författat tre romaner under lånadt namn och nu reste ut för att samla material till en fjärde.

— Låt oss börja med de tre gracerna, inföll kanslirådet Rabe, en lärd språkforskare, som reste till Leipzig för att utgifva en ny förbättrad upplaga af Virgilius för skolornas bruk.

— Eller med de sju vise, svarade fröken Hemming. Vi kunna icke vara flera än tio; alltså tre damer och sju herrar.

— Om förlåtelse, vi äro tolf, anmärkte kapten Videstrand, en gladlynt och godmodig gammal sjöman, som reste i affärer för byrån Veritas och kände Östersjön bättre än en fiskare känner sitt närmaste notvarp. — Vi börja med öfverste Hemming och min nådiga fröken själf. Till Ems, tror jag?

— Ja, till Ems. Konsul Rönnevall med fru från Österbotten, på resa till Frankrike. Vidare ni, kapten Videstrand...

— Till Hamburg, Antwerpen och London.

— Godt, det gör fem. Mamsell Hedmansson, som följer Rönnevalls till Paris för lektioner i sång hos Masset...

— Ja, sade fru Rönnevall, Anna Hedmansson är en stackars liten bofink, som första gången pröfvar sina vingar i den okända världen. Jag hoppas de skola växa; hon har en förtjusande röst.

Den täcka, blonda flickan betraktade tacksam och blyg sin beskyddarinna. Hon var nästan hufvudet längre än fru Rönnevall, som vid trettio års ålder var den mest intagande lilla fru man kunde se.

— Således sex, fortfor den språksamma räknerskan. — Vidare . . . Men vi hade ju bort börja med vårt lärda kansliråd Rabe. Sju. Sade jag icke att han skulle få de vises nummer? Och för att ej än en gång mankera lärdomen, räkna vi därnäst docenten Dimma . . .

— Till England, svarade jag.

— Åtta. Hvad heter den unga hyggliga karlen, som talar finska och nu studerar en bok där borta vid vindspelet?

— Nämndeman Santala, en magnat från norra Tavastland, genmälde kapten Videstrand. Han ser ut att vara knappt trettio år och måste likväl räkna öfver fyrtio, emedan han reser för att afhämta sin dotter från en pension i Lausanne.

Öfverste Hemming, som härtills språkat med nämndemannen, närmade sig nu de öfriga och yttrade sin öfverraskning att ha funnit en finsk bonde som kände mera af Tysklands historia än han själf.

— Santala, sade han, är en af dem som på egen hand inhämtat betydliga kunskaper och likväl är mera anspråkslös än någon af oss. Den bok han studerar där borta är en tysk grammatik. Han hyser den lofliga ärelystnaden att vilja under sin resa vara oberoende af tolk.

— Men är det i Lausanne man uppfostrar en bondflicka för hushåll och ladugård? inföll fröken Hemming spetsigt.

— Förmodligen icke, svarade öfversten. Santala gör allt för att få en folkskola på sin ort och vill se sin dotter som lärarinna.

— Vi komma från räkningen. Således Santala nio. Och den gamle herrn där i bisampälsen, han som

hvarken tycks höra eller se något annat än ett partitur med noter, som han oupphörligt studerar?

Ingen kände honom. Ingen hade hört honom yttra ett ord. Förmodligen en gammal musikus, hvilken slukar noter, liksom en annan slukar tidningar, och hör inom sig en hel orkester. Vi öfverenskommo att enkelt titulera honom Bisam.

— Men då äro vi likväl tio, återtog vår räknande fröken.

— Nej, anmärkte kapten Videstrand. Har min nådiga fröken någonsin med sin närvaro hedrat en ångbåt i hvilken del af världen som helst, utan att lyckliggöras med det angenäma sällskapet af en tysk handelsresande?

— Ni har rätt. Vi ha två.

— Herrarne Seiffe och Dattelbaum, som dela sin dyrbara tid mellan beundran för damerna, affärsanbud till konsuln och »was anzubeissen», hvilket sistnämnda hvarannan timme anses behöfligt för sjöluften.

Sedan sällskapet sålunda kommit till den lugnande siffran af jämna dussintalet, hade man, obesvärad af alla onda aningar, satt sig till aftonmåltiden, då vi hörde fröken Hemming med halft uppriktig, halft skämtsam bestörtning hviska till sin bror:

— Men vi äro likväl tretton vid bordet!

Det kunde icke förnekas, vi voro verkligen tretton. Den olycklige, som sålunda mot sin vilja störde vårt lyckliga lugn, var ingen annan än Hengists befälhafvare, kapten Möller, hvilken vi glömt att medtaga i räkningen. Man kunde anmärka, att därest han medräknades, borde äfven besättningen och betjeningen uppföras på ödets debetsedel, men ack, det kunde ej bortresoneras, vi sutto tretton vid bordet. Någonting

måste hända. Halfva sällskapet gick med mystiska tankar till hvila.

Riktigt! Tidigt följande morgon hördes propellern hejda sitt enformiga kalatrapp, kalatrapp, därefter tvekande börja ånyo, så åter tystna, åter börja och slutligen förstummas — väl icke för alltid? Vi befunno oss på öppna sjön, vi kände ingen stöt, icke den minsta vaggning; hvad var då orsaken till denna oförmodade paus? Trettontalet naturligtvis.

Efter en stunds väntan segrade nyfikenheten. Hytternas invånare visade sig i trappgången, frågande en halfmornad städerska hvarför man stannat.

— Mist, var svaret.

Ingenting värre! Några begåfvo sig åter ned, andra till akterdäcket. Misten låg rundtomkring fartyget, skinande röd i den uppgående solens strålar och så tät, att man icke kunde urskilja något på en kabellängds afstånd. Man befann sig utanför Dagerort, det var icke rådligt att rusa blindt in i tjockan.

Tiden led till kaffebrickan, till frukostbordet, till middagsmåltiden; allt kvarlåg samma orörliga, täta molnbank öfver himmel och haf. Passagerarne blefvo otåliga och frågade kaptenen när han trodde sig kunna fortsätta färden.

— Vid första vind, var orakelsvaret.

Olycklige ångbåtskaptener! Jag påminner mig en sådan alltid lugn, alltid godmodig gentleman. En af de talföra damerna hade uttröttat honom med de vanliga visa frågorna, när hon slutligen uttryckte sin förundran öfver att icke återfinna fartygets förre befälhafvare, en gammal bekant till henne.

— Hvar är nu kapten C.?

— Han är död.

— Är det möjligt? Hur har han dött?

— Han blef ihjälfrågad.

Passagerarne på Hengist lyckades icke på detta barbariska sätt afdagataga sin kapten, men något skulle de företaga sig. Man vätte fingret för att upptäcka ett luftdrag, men alltid förgäfves. Eolus hade tillknutit alla sina säckar. Luften var orörlig, hafvet som fruset. Dagen gick under samma ogenomträngliga töckenslöja, solen lutade mot nedgången, passagerarne sutto i lugn förtviflan på däck och hade småningom uttömt alla under sådana omständigheter brukliga samtalsämnen. Då uppstod hos kapten Videstrand, en beundrare af Boccaccio, den lyckliga tanken att föreslå ett slags Decamerone. Hvar och en skulle berätta något, vare sig ur sitt lif eller sin öfriga minneskrönika.

Förslaget väckte betänkligheter. Man var icke beredd, man visste ingenting som förtjenade omtalas; kort sagdt, de fleste vore blygsamme nog att anmäla sig som åhörare eller åhörarinnor. Visserligen hade man herrar Seiffe och Dattelbaum, som icke besvärades af någon öfverdrifven modesti, men desse herrar hade för tillfället formerat duett vid ett schackbord i aktersalongen.

— Jag föreslår — inföll fru Rönnevall — att man tillerkänner fruntimmerna rättigheter, men inga skyldigheter.

— Det är damernas naturliga företräde, genmälde öfverste Hemming.

Med detta förbehåll aftalades Decamerone. Man tecknade tio lottsedlar, och en hvar uttog sin nummer ur mamsell Hedmanssons pirat. Öfverenskommelsen skulle gälla alla kvällar, med eller utan mist, intill Travemünde. Den tystlåtne herrn i bisampälsen hade icke

aktat förslaget värdt ett ord, men mottog sin nummer och fortfor att stirra på sina obegripliga noter.

Lotten numro ett tillföll konsul Rönnevall, hvilken, sedan han rekvirerat punsch och seltersvatten, började med en småleende sidoblick på sin älskvärda hustru första berättelsen.

Första berättelsen.

Augustas hallon.

Jag vet ej om det hör till naturens ordning, att en ung man om tjugu och en flicka om sjutton år afsky hvarandra, helst när båda tyckas hafva alla tänkbara skäl att hysa motsatta känslor. Detta händer likväl, och jag kan uppgifva ett nästan ofelbart medel att framkalla en sådan situation. Man behöfver endast förlofva dem, medan de ännu äro barn.

— Kanske du väljer en annan berättelse, inföll fru Rönnevall.

— Jag ber dig, tillåt mig fortsätta, det är en historisk tilldragelse. I en liten sjöstad därborta, lika godt hvilken, funnos två förmögna handelshus, konkurrenter naturligtvis. De voro rivaler i allt, i tjära och beck, i kattun och kaffe, i rådhuset och vid lastageplatsen, i Köpenhamn och i Liverpool. Hvilket icke hindrade principalerne att utom kontoret och posten visa hvarandra all den höflighet som anstår solide affärsmän, titulera hvarandra »min bästa bror» och fredligt förlikas i samma kyrkbänk, liksom anginge affärerna icke vår Herre. Kriget fördes af bokhållarne eller skepparne hemma och kommissionärerne i de utländska hamnarna, men aflopp icke

utan ömsesidiga haverier i kontokurant och missräkningar i saldot vid årets bokslut. När detta fortgått en tid med omväxlande segrar och nederlag, blandade sig fruntimmer i spelet, och jag medgifver att detta icke alltid anses vara det lyckligaste i affärer, men denna gång var resultatet ett saldo till favör. Kort sagdt, en förslagen moster, som jag ej behöfver nämna . . .

— Nå, det skulle ännu fattas! utbrast den unga frun med komisk förtviflan.

— Å, frukta ingenting, jag är diskret, jag skall hålla mig till den historiska tilldragelsen. Kort sagdt, en moster — en verklig affärsmoster — upptäckte att min far, den ene af konkurrenterne, hade endast en son, då elfva år gammal, och Augustas far, den andre konkurrenten, endast en dotter, åtta år gammal. Genom mosters kloka bemedling uppfanns ett osvikeligt medel att förena de båda rivaliserande husens intressen, så att icke blott det hemliga och för båda olycksbringande kriget kunde afslutas med den mest önskvärda fred, utan äfven den forna rivaliteten förvandlas till en mäktig association. Ingenting var enklare: barnen skulle förlofvas. Och när sålunda både husens förmögenhet i framtiden skulle samlas på en hand, måste det ena husets vinst eller förlust i verkligheten blifva äfven det andras. Affären var så klar, bokslutet så obestridligt, att intet kammarråd skulle ha kunnat upptäcka ett plus eller minus för mycket i denna addition.

En vacker eftermiddag inkallades de två oskyldiga kontrahenterne i detta fredsfördrag till föräldrarna, hvilka högtidligt tagit sin plats, jämte affärsmoster, i den långa paradsoffan uti vårt förmak; underrättades att de voro förlofvade och uppmanades att kyssa hvarandra. Fästman och fästmö betraktade hvarandra med någon

förundran, men togo saken lugnt, kysstes, efter det så skulle vara, och undfägnades därpå med plättar, för att fira förlofningen. De voro bekanta från kälkbacken, jullekarna och bollen på första Maj. Utan att just hysa några ömmare känslor, hade de ganska väl kunnat fördraga hvarandra, och när de lekt hök och dufva eller röfvare, hade de till och med känt för hvarandra den sympati, som en god springare ej kan undgå att känna för en lika flink och rörlig kamrat. Alltså hade de för tillfället intet att invända mot sin förlofning och funno den tvärtom mycket angenäm, såsom en anledning till plättar.

Med fredsslutet och förlofningen följde ett intimare umgänge mellan båda husens föräldrar och barn. De förlofvade tänkte så litet på sin nya förbindelse, att de sannolikt skulle glömt den, om de icke oupphörligt påmints därom. »Otto, gå och knyt Augustas kängband; man skall vara artig emot sin fästmö» ... »Augusta, dela ditt äpple med Otto, man skall unna sin fästman det bästa» ... Otto, stora gossen, fann sig generad att knyta en flickas kängband, och Augusta delade motvilligt sitt äpple med Otto. Barnen tyckte hvarken om skyldigheterna eller om påminnelserna. Man fick snart höra dem gnabbas, hvilket de icke gjort förut, och de begynte att snarare undvika än söka hvarandra.

Nu var Otto tre år äldre än sin fästmö Augusta, och tre år äro vid denna ålder ofantligt mycket. En gosse om elfva år söker icke sin flamma bland åtta års flickor, han söker dem bland fjorton eller sexton års ungmör. Han anser sig vara en redan halffärdig man; det smickrar hans manliga självkänsla att göra sin kur hos de äldre och vinna af dem en bifallande blick. Jag bekänner att Otto i min lilla historia icke var något

undantag från denna allmänna regel. Han sattes i skola på annan ort och förälskade sig naturligtvis än här, än där, än i en blåögd Marie, än i en brunögd Charlotte, men alltid i äldre flickor. Och när han återvände från skolan till hemmet med högre utbildade begrepp om den kvinnliga skönheten, upptäckte han till sin fasa, att hans fästmö hade en rödfrusen näsa, att hon vuxit ur sina klädningar, att hon kippade på skorna och att hennes två långa flätor i nacken voro allt annat än egnade att förhöja hennes outvecklade behag. Augusta på sin sida...

— Det är öfverflödigt, att du beskrifver hennes känslor, hon fann dig afskyvärd, inföll åter den lilla täcka frun till sällskapets stora munterhet.

— Är du alldeles säker därpå? återtog konsuln. Flickor om tio eller tolf år äro icke heller af sten, och deras beundran egnas vanligen gossar som äro några år äldre. Jag medgifver, att en gosse i slyngelåren, med lång lugg, vårtor på händerna och en retsam, snarsticken öfverlägsenhet i sin uppjäsande nya mandom, icke är någon intagande företeelse. Om det således tycktes förlåtligt, att Augusta icke fann sin utvalde mycket förtjusande, så föllo hans aktier ännu betydligare genom det suveräna förakt han vid hvarje tillfälle visade henne. De voro dock fästman och fästmö, de påmindes beständigt om dessa skyldigheter utan rättigheter, hvilka alltmera blefvo deras förtviflan, och den oundvikliga matematiska följden blef verkligen, att de begynte rätt eftertryckligt afsky hvarandra. Kan någon af sällskapet upptäcka ett ärr på min vänstra kind?

Damerna, utom fru Rönnevall, förklarade efter en hastig undersökning, att de ej kunde upptäcka något ärr.

— Så? Det är möjligt att det förvuxit. Den omtalade unge fästmannen befalldes vid ett högtidligt tillfälle att kyssa sin fästmö. Hon vände honom ryggen. Han grep hennes långa flätor, drog hennes hufvud bakåt mot sin famn och kysste henne öfver hufvudet. Hvarpå hon... men kanske du minns det bättre, min vän?

— Hon svarade honom såsom en retad flicka vid tolf år besvarar en oförskämdhet. Hon klöste honom i ansiktet, smålog fru Rönnevall.

— Riktigt, jag tror nästan att hon begagnade sina naturliga försvarsvapen. Och denna lilla Augusta om tolf år var en väluppfostrad, glad och godsint flicka, som aldrig förr tillåtit sig sådana vänskapsbetygelser. Jag nämner detta undantag blott som ett bevis på den förtviflade situation, i hvilken man kan råka genom att klafbindas som barn. Det förstås, att de brottsliga fingo en sträng tillrättavisning, men det som djupast förbittrade dem, var att affärsmoster lät förstå huru kyssarna skulle utfalla helt annorlunda, blott ingen såge dem. Hon misstog sig: de två förlofvade voro i detta ögonblick dödliga fiender.

— Men, Otto...

— Tålamod; bladet vänder sig. Kort efter denna händelse skickades jag till ett handelsinstitut i Tyskland och blef borta i fyra år, under hvilka vi på befallning tillskrefvo hvarandra ett bref i kvartalet, så kort och intetsägande som det någonsin var oss möjligt. När jag återvände med skägg, pincenez och vidpass ett tjog balflammor i minnet, hade jag fast beslutat att bryta denna afskyvärda förlofning, hvilken jag med rätta betraktade som ett band på min frihet. Vid samma tid hade Augusta återkommit från en pension i Stockholm. Jag tillstår att mitt beslut ett ögonblick vacklade, när vi för

första gången återsågo hvarandra hos hennes föräldrar. Dessa fyra år hade varit för henne hvad fyra veckor i Maj äro för ett landskap här i norden.

Vid dessa ord erinrade sig fru Rönnevall att hon glömt sin schal i hytten och försvann, oaktadt fyra eller fem af sällskapet erbjödo sig att uppsöka detta oumbärliga skyddsmedel mot kylan och aftondimman.

— Jag är numera jäfvig att yttra ett omdöme — fortfor konsul Rönnevall, utan att låta störa sig — men vid den tid jag omtalar var jag det så litet, att ingen tullvaktmästare kunde omsorgsfullare bena en faktura, än jag sökte fel hos min fästmö. Och likväl måste jag medgifva, att aldrig en älskvärdare fjäril utvecklat sina vingar ur puppan. Jag granskade med de mest fientliga fördomar hennes vackra bruna hår, hennes milda blå ögon, den fordom rödfrusna näsan och den intagande skalk, som lekte kring läpparna. Förgäfves, jag fann icke det lyte jag föresatt mig att finna. Jag jämförde henne med den ena eller andra af de skönheter, som tillvunnit sig min och världens beundran; hon kunde icke täfla med dem, men det fanns till min förargelse hos henne någonting som de saknade, ett oskyldigt behag, för hvars tjusning jag ej kunde värja mig. Å, sade jag till mig själf, den där småstadsflickan skulle försöka uppträda på en bal i Hamburg! Men i samma ögonblick ertappade jag mig med en suck af lättnad: gudskelof, att hon aldrig försökt det! Slutligen upptäckte jag till min stora tillfredsställelse, att Augusta gick illa, ja jag ville svära på att hon var låghalt. Ack, äfven denna sista triumf skulle sluta med ett nederlag. Jag erfor att, om något hos henne var höjdt öfver allt tadel, så var det hennes lätta, behagfulla gång. Hon hade dagen förut trampat en törntagg genom den tunna skon.

Vi räckte hvarandra handen höfligt, kyligt. Två barkstycken, drifna af strömmen, kunde ej mötas likgiltigare än vi. Darrade hennes hand? Jag nästan inbillade mig det, men det var af en förtrytelse, hvilken återspeglade min egen. Ännu samma kväll ville jag befria oss båda från denna odrägliga börda.

Tjugu blickar voro fästade på oss. Man hade förberedt sig på återseendets ömma ögonblick som på ett publikt spektakel. Denna gång, tog man för afgjordt, skulle vi kyssas utan befallning. Men nej, våra spejande anhörigas väntan blef sviken. Hvilken köld! Hvad skulle detta betyda? Skulle de unga under fyra års skilsmässa hafva glömt hvarandra eller kanske, hvar på sitt håll, förälskat sig i en obehörig?

Affärsmoster, alltid fyndig, gissade orsaken, såsom hon gissat vår kyss öfver hufvudet med dess handgripliga följder en gång förut.

— Våra kära barn — anmärkte hon med en omtanke för våra blygsamma känslor, hvilken förtjenat en bättre tack — våra kära barn ha troligen mycket att säga hvarandra efter en så lång skilsmässa. Se här, mammas rum står tomt. Vi skola ej misstycka en så rättmätig önskan som att språka en halftimme utan vittnen.

— Behagar du? frågade jag Augusta, för att ju förr desto hellre kunna säga till henne: var fri, jag ämnar icke längre besvära dig!

— Nej, svarade hon kort.

— Som du vill, sade jag.

Hennes svar hade som en frostig marsvind bortblåst mina första anlag för mildare känslor.

Emellertid blef förlofningen *icke* bruten, hvarken denna kväll eller en annan. Huru detta var möjligt, vill

jag ej åtaga mig att tillfredsställande förklara. Vid vår ålder den tiden älskar man knappt någonting så högt som friheten. En trång sko, ett olägligt besök, ett hinder för en tillämnad utflykt kan bringa en till förtviflan. Och likväl händer det oftare än man tror, att två unga människor kunna i många år bära den mest tryckande af alla kedjor, en olycklig förlofning, utan mod eller kraft att afkasta bojan. Var det något hos mig, eller var det något hos henne, som darrade för en afgjord brytning? Jag vet icke, jag vet blott att vanan är en makt och att, när hela ens dominerande omgifning tager förhållandet för så afgjordt, att någonting annat aldrig kan komma i fråga, fordras antingen en stark vilja eller en oförutsedd puff af ödet, för att afslita en så intrasslad härfva. Vi fortforo mer än ett helt år efter min återkomst att känna oss som hopplösa slafvar under affärsmosters räknekonst, utan annan utsikt till räddning, än bröllopets uppskjutande till en ändlös framtid, när vi kanhända båda blifvit gamla och grå. Och under detta evighetslånga år fortforo vi att mötas med samma köld, som endast afbröts af stickord, förtreter, å min sida vrede, å hennes tårar. Allt noga öfvervägdt, befarar jag nästan att fåfängan spelade en roll i denna olyckliga komedi. Ingen af oss ville anses ha brutit sitt snart tioåriga löfte. Båda väntade af den andra första ordet, och emedan det uteblef, fortforo vi att plåga, förtreta och afsky hvarandra.

Slutligen kom den ödets blixt, som ju måste komma, där luften varit så länge laddad. Han kom — såsom detta slags åskdunder oftast kommer — sakta smygande fram mot intet anande offer. Det var en så föga märkvärdig företeelse som en nybakad vicehäradshöfding, hvilken infann sig på orten för att förestå den lediga

domsagan. Han såg tämligen bra ut, förde sig med mycken säkerhet, bar den modernaste fracken, de mest otadliga löskragarna och den talföraste tungan på tio mils omkrets; hade naturligtvis skulder och såg sig om efter ett godt parti. Augusta undgick icke hans falkblick, och hennes förlofning besvärade honom icke det allra minsta. Sannolikt behöfde han icke lång tid att titta i våra kort och fann vattnet tillräckligt grumligt, för att med framgång utlägga nät för en guldfisk.

Om det fanns något som jag då föraktade mer än affärsspekulationer i kärlek, så var det den vilda och blodiga demon man kallar svartsjuka. Jag hade sett så många befängda och löjliga, så många ursinniga och oförnuftiga prof på denna vampyrs framfart, att jag heligt lofvat: mig skulle han aldrig antasta. Och likväl, trots allt åtlöje och alla föresatser, fann jag honom en dag fullfjädrad som en blodtörstig gam gnaga mitt hjärta. Jag inbillade mig att nätet lyckats, att fisken var fångad, och sade till mig själf: så mycket bättre, jag skall ej täfla om bytet! Men nästa ögonblick, i stället att finna en sådan utgång självfallen under en förlofning som vår, sade jag: hvilken uselhet! hvilken enfald! Med ett ord, jag var lika orimlig som någon af de narrar, åt hvilka jag förr hade skrattat. Hade jag dock förstått att behålla min grämelse inom mig själf! Nej, jag betedde mig så tafatt och dumt, som man alltid beter sig i svartsjukans irrgångar, och lyckades ganska riktigt blifva utskrattad, alldeles som man vanligen blir i en sådan belägenhet.

Detta gjorde mig vild. Vi befunno oss, en dag i medlet af Augusti, ute vid hamnen. Det var ett större lustparti, däribland min omotståndlige rival. Jag föreslog en segelfärd i min nya slup; förslaget antogs. Det blåste

oväntadt friskt, när vi styrde ut förbi udden mot öppna hafvet; slupen var lätt barlastad och förde en betydande segelmassa.

— Kanske skulle vi taga in ett ref, sade häradshöfdingen.

— Behöfs icke, svarade jag.

— Som ni behagar, återtog han och fortsatte vid Augustas sida sin berättelse om operan »Nordstjärnan», där man i Petersburg förvandlat tsar Peter till Erik XIV och Katarina I till Karin Månsdotter.

Jag skall kurera min herre, tänkte jag vid mig själf och lät slupen kränga för en så styf bris från styrbord, att det förälskade paret på babordssidan nästan doppade sina armbågar i vågorna. Jag förutsåg att vi skulle kantra; godt, jag begärde ingenting bättre. En bred vattenstråle strömmade in öfver läsidans reling; häradshöfdingen tappade tråden af sin berättelse, bleknade märkbart och ropade:

— Lofva, lofva, vi gå till bottnen!

I detta ögonblick betraktade jag Augusta. Hon såg skarpt på mig och förändrade icke en min. Detta mod rörde mig; jag beslöt att vi skulle lefva.

Icke utan fara ändrade vi kurs och voro snart åter trygga innanför den skyddande udden. När vi landstego, fann jag hallonbuskar på stranden och räckte Augusta tre mogna hallon, de första på sommaren. Men nu var det hennes kinder som mistat färgen. Hon sköt bären tillbaka och upprepade, hälften gycklande, hälften gråtande, följande ord från en gammal pantgåta:

> Icke ute och icke inne,
> ej i skog eller berg och sjö,
> ej på fastland och ej på ö
> grönskar det som mitt hjärta önskar.

— Man skall vara klyftig som drottning Disa, för att gissa sådana gåtor, svarade jag förbittrad och slungade mina försmådda hallon i sjön. — Skall detta vara en korg?

Hon svarade icke.

— Nåväl — fortfor jag, alltmera uppbragt — tacka ditt mod att du lefver nu, och tacka din gåta för att du är fri! Det är slut mellan oss.

Hon fortfor att tiga. Jag kunde icke uthärda den obeskrifliga blick, hvarmed hon betraktade mig, och ilade skyndsamt på en omväg tillbaka till staden.

Ingen hade hört de hastiga ord, som växlades mellan oss på stranden, och brytningen af vår förlofning blef tillsvidare en hemlighet. Hon yppade intet därom; jag åter var nog svag att frukta den oundvikliga skandalen inom våra familjer och i hela den skvallrande staden. Alla visste, att fästman och fästmö icke särdeles brydde sig om hvarandra; alla trodde sig genomskåda maskorna af häradshöfdingens guldnät och undrade hvad jag skulle säga därom. Men affärsmoster hade så skickligt blandat korten, att ingen tviflade på det resonemangsparti, som, i trots af allt detta, en dag skulle förena oss. För att undkomma så mycket obehag, beslöt jag resa bort och skriftligen underrätta bådas våra föräldrar om vår återvunna frihet.

Dagen för min bortresa nalkades och nalkades alltför snabbt. Jag hade ett ögonblick känt mig så lycklig att åter vara fri, jag hade i min förtjusning velat omfamna Augusta och hela världen. Hvarför var denna känsla så hastigt öfvergående? Hvarför infann sig så snart därefter ett intryck af tomhet, af saknad, nästan af ånger? När jag utbredde min famn mot denna nya värld, som nu för första gången tycktes, obegränsad och

utan fjättrar, erbjuda mig allt hvad man vid två och tjugu år finner lyckligt och tjusande, hvarför tycktes mig dessa utbredda armar famna den toma luften? Jag förstod det icke, jag sade till mig själf, att äfven galerslafven, som återfått friheten, känner sig i början ovan att sakna bojornas tyngd. Och för att förströ mina upproriska tankar, kastade jag mig i allehanda dårskaper bland mina vänner, som togo lifvet lätt. Vi rumlade bort några dagar på utvärdshuset vid hamnen och blefvo ett samtalsämne i staden. Jag var mot min vana den öfverdådigaste rumlaren bland dem alla; jag trodde mig vara kurerad för alla griller, men jag bedrog mig, de kommo tillbaka.

Dagen före min resa var åter en af dessa utfärder, hvilka sommartid plägade företagas från staden till skärgården. Det gällde utskjutningen af ett skepp om trehundrafemtio läster, och då min far var en af redarne, kunde jag ej undgå att deltaga i utfärden. I den rymliga båt, som förde oss ut till skeppsvarfvet, fann jag Augusta, hvilken jag icke återsett sedan vårt sista ödesdigra möte på stranden. Jag minns henne som i går: hon bar en hvitbottnig musslinsklädning i blått mönster; aldrig hade hon förekommit mig så intagande täck. Det förekom mig som hade jag nu för första gången sett henne i hennes rätta gestalt, nu sedan jag för alltid förlorat henne. Om hon dock varit glad och skämtande, som hon brukade förr — om hon åtminstone retat mig med ett af dessa stickord, som hon förr använde så skickligt, när jag föresatt mig att rätt eftertryckligt pläga och harma henne! Men nej, hon var blek, tyst och allvarsam, likasom hade hon under denna vecka efter vårt sista möte genomlefvat strider och tårar. Lyckligtvis hade båten också den äran att medföra

vår oslipplige häradshöfding. Jag såg honom utlägga det bekanta nätet, visserligen utan märkbar framgång, men det lugnade mig emellertid. Jag kunde ju åter säga till mig själf: med er, min herre, ämnar jag icke täfla om bytet!

Utan att ha växlat ett ord, bjöd jag vid landgången min arm åt Augusta. Hon mottog den lika tyst, och vi åtskildes snart bland den talrika folkskaran. Det var ett rörligt lif omkring oss. Efter kaffet följde de vanliga förberedelserna för fartygets gång af stapeln. En del ställningar borttogos; hvar man på sin post, signal gafs till första kilningen. Muntra sjömanssånger ljödo omkring oss. Förtroendemännen visade sig med deras såpämbaren för att smörja rännorna. Det var ett viktigt arbete; allt skulle vara väl sopadt och fritt från hvarje hindrande spån eller järnskrot; man hade exempel på att en enda spik, inslagen i rännan af någon hemlig afundsman, kunnat omintetgöra företagets lyckliga utgång. Därpå andra kilningen. Slutligen borttogs »låset» — den vid fören anbragta bom, som ännu kvarhöll fartyget på dess bädd. Nu följde en spännande väntan: rör hon sig? (Sjömannen kallar alltid sitt fartyg *hon.*) Nej. Alltså tredje kilningen. Ännu icke? Nej. Raska tag, gossar! Och nu rör hon sig långsamt — man märker det på de kvarstående sidoställningarna, som hålla henne upprätt. Rörelsen blir allt märbarare... kolossen glider majestätiskt ned utför bädden och doppar under hundrastämmiga hurrarop sin breda bringa djupt i den uppbrusande sjön.

Åter följer en sekund af spänning: skall hon resa sig på sin köl? Man erinrar sig fartyg som i det afgörande ögonblicket lagt sig på sidan och kantrat. Nej, hon reser sig ur den djupa grop hon borrat i vågen...

Hon står upprätt, glider ännu ett stycke segerrikt framåt och stannar slutligen vid den starka ankarkätting, som hindrar hennes första utflykt att blifva för lång. Nu, under åskådarnes jubel, riktas alla blickar mot den på en provisionell mast uppflygande vimpel, som bär den nydöptes namn, hvilket härtills varit en hemlighet. Det är Neptun... seger och framgång åt hafvets konung!

Medan jublet ännu fortfor och folkmassorna begynte spridas kring stranden, föll min blick på en dittills bortskymd olycklig medbroder till den stolte Neptun. Icke långt från den lyckliga hafskonungens öfvergifna bädd reste sig en koloss af ännu vida större dimensioner, sannolikt beräknad till mer än sexhundra läster, men dömd till det hårda ödet att aldrig kunna gå ut från sin stapel. Jag kände dess historia, den hade varit i allas mun. Där hade funnits bland stadens köpmän en djärf och företagsam man, som besatt den förvånande konsten att framtrolla penningar af intet. Han hade byggt två stora skepp, »Trägen» och »Vinner». »Trägen» gick ut på sin första resa, för att lasta i Stockholm, och hade en duglig finsk kapten. Redaren och hans fru följde med till Stockholm. En söndagsmorgon fann den allrådande frun, när hon uppsteg på däck, att det med den bråda lastningen arbetande manskapet fått en extra sup. Detta ansågs obehörigt, en tvist uppstod mellan frun och kaptenen, hvarpå den senare i vredesmod lämnade fartyget. Lasten var intagen, fartyget skulle afsegla, man var nödsakad att se sig om efter en sådan befälhafvare som i hast kunde fås. Och där ficks en, som lofvade guld och gröna skogar; men af »Trägen» hördes sedan på flera år intet. Slutligen erfor man, att den nye kaptenen seglat till Montevideo, af-

mönstrat den finska besättningen, förhyrt en annan af allt slags slödder, seglat så vidare till Lima i Peru och där försålt fartyg och last för egen räkning. Detta var »Trägens» historia. »Vinner» inbragte lika litet, men kostade mera. Dess kapten, en fin gentleman, för detta marinlöjtnant, seglade Europa rundt och gjorde för redarens räkning briljanta skulder i alla hamnar. Slutligen hamnade fartyget i Konstantinopel, belades med bodmeri och försåldes för en summa som icke förslog till omkostnaderna, hvarpå redaren ytterligare fick det nöjet mottaga räkningar på bortåt tusen pund sterling.

Efter dessa affärer med »Trägen» och »Vinner» skulle man trott att redaren förlorat all lust att vidare spekulera i fartygsbyggnader. Misstag: nu ville han med en djärf spekulation icke blott godtgöra de förra förlusterna, utan öfverträffa allt hvad den finska handelsflottan härtills sett storartadt och inbringande i skeppsbyggeri. Han anskaffade med stor kostnad det gröfsta och utsöktaste virke som kunde erhållas från urskogarna i det inre af landet, och sträckte så kölen till det största kofferdiskepp som rest sitt skrof på ett finskt skeppsvarf. Byggnaden fortgick så långt, att spanterna som jättelika refben buktade sig i höjden och de väldiga konturerna af detta hafsvidunder voro skönjbara vida omkring öfver skogstopparna. Men här afstannade arbetet och kom icke längre. Antingen nu den dittills outtömliga trollskatten slutligen blifvit läns, eller att hamnens vatten icke befanns djupt nog för att mottaga en sådan jätte — eller troligen af båda dessa lika obevekliga skäl — alltnog, byggnaden blef icke vidare fortsatt. Åren gingo, tio år, femton år, kanske mer, och allt förblef »Trägens» och »Vinners» hämnare stående på sitt varf i samma ofullbordade skick, i början ett

föremål för undran, slutligen för glömska. Vintrarna hade snögat och somrarna regnat däröfver utan skydd, det dyrbara virket förfors, gröna buskar klängde sig upp mellan den olycklige jättens refben, och, liksom för att håna hans olycka, ledde ännu en trappa upp till hans inre — samma trappa, på hvilken redaren engång, full af förhoppningar, uppklättrat för att beundra sitt storverk.

Från denna melankoliska anblick återkallades jag snart till det lifliga folkvimlet. På den så kallade spontlafven, en stor, öppen plattform, var arrangerad en middagsmåltid för alla varfsarbetarne, och sedan denna blifvit beskådad, inbjödos de förnämligare gästerne till en måltid i varfsstugan. Glas fylldes, skålar tömdes; ute och inne var glädjen högljudd. Augustidagen var klar och varm, mycken ungdom församlad och alla lättvingade som fåglar i skogen. Hvad var naturligare, än att man efter måltiden föreslog lekar i det gröna på den med flygande spånor beströdda gräsplanen utanför stugan?

Jag bekänner att änkleken, som aldrig tycks blifva utsliten, redan i mina unga år förefallit mig något skrymtaktig. Få bland dem, hvilka ödets lotter foga parvis tillsamman i denna lek, torde vara alldeles likgiltiga för valet af följeslagare, och det är lika naturligt att man låter befria sig från en mindre angenäm make, som att man anstränger sig för att eröfra en mera passande. Olyckligtvis var jag ej nog snabb att fly till skogen, innan jag, själffallet, såg mig sammanparad med min Augusta, hon, som icke mera var min. Må vara; hon skulle i alla händelser låta taga sig af den förstkommande, jag var så viss därpå, att jag ej ens vårdade mig om att fråga hvem denne förstkommande var. Vi

afbidade stumma och resignerade vår tur i raden, när jag i det vanliga tillropet framför linien: »sista paret ut!» igenkände häradshöfdingens röst. Han! tänkte jag med uppstigande vrede. Men nästa ögonblick återkom jag till min förra trotsiga tanke: med er, min herre, ämnar jag icke täfla om bytet!

Vår tur var kommen, vi sprungo ut åt olika sidor. Höfligheten fordrade att jag tog några steg; därpå stannade jag, alltför viss att blifva besegrad och alltför stolt att öka motståndarens triumf med ett bemödande att undgå mitt nederlag. Mot min förväntan lät Augusta ej taga sig. Hon hade redan som barn varit en snabblöperska; ett flygande fjun af ängskaflen kunde icke gratiösare än hon flyga fram öfver ängens ranunkler. Nu sprang hon som jagad af stormen; man kunde nästan tro att hon till hvilket pris som helst ville undgå förföljaren. Koketteri, tänkte jag. Låt henne springa!

Han gjorde sitt bästa, den fine herrn med sina stärkta löskragar, sina snäfva, snusbruna benkläder och sin svalstjärt till frack. Det var icke mera ett nät, det var en ryssja, en notkil; han skulle, kosta hvad det ville, fånga sin guldfisk i någon återvändsgränd, framför en hög af timmer, eller en på marken utgillrad långbent skeppsmast. Jag stod orörlig och såg de två försvinna i närheten af det olyckliga jättefartyget med dess spöklika refben.

— Men, Otto! hörde jag bakom mig min mors förebrående röst, ty mitt kallblodiga lugn gick dock nästan för långt.

Hade påminnelsen kommit från någon annan, skulle jag troligen satt mig ned att hvila på närmaste brädstapel; nu styrde jag mina steg långsamt mot jättefartyget. Hvilken syn! När jag uppnått dess varf, såg jag min

snabbfotade häradshöfding stå i förtviflan vid trappan. Den olycklige, han bar hällor under stöflarna, och hans snäfva pantalonger hade under förföljandet brustit på ett sätt, som gjorde det platt omöjligt för honom att visa sig i fruntimmerssällskap.

Om det är sant att skadeglädjen öfver en motståndares nederlag är lika medfödd, som tillfredsställelsen öfver egen triumf, hade jag nu bort skratta; ja, jag hade bort säga till denne olycksfödde utgillrare af så många guldnät: min herre, jag beklagar er, eller någonting dylikt, och därvid spetsat mina läppar till det mest mördande löje. Men jag befann mig nu i en annan sinnesstämning, jag nedlät mig att fråga honom om hans undkomna byte. Han var nog ädelmodig att peka på trappan. Jag rusade upp med bevingade steg och fann Augusta stående i det inre af fartyget.

I Göteborgs museum, om jag minns rätt, föres den nyfikne åskådaren in i skelettet af en hvalfisk. Föreställen eder ett sådant oformligt skelett, blott af ännu mycket vidsträcktare dimensioner; en ruin af bruna, halfmurkna, mossbelupna, buktiga trädstammar, omslutande ett ofantligt hvalf utan tak, med en enda golfbjälke, kölen, sammanfogad af jag vet ej huru många väldiga furustammar. Tänken eder sidoväggarna halföppna, så att man genom spanternas mellanrum kunde uppfånga en skymt och ett sorl af folkvimlet, men på samma gång ensligheten därinne så tom, så tyst, som i en tillstängd kyrka, där två lefvande varelser oförmodadt möta hvarandra på stora gången i midten. Och läggen därtill, att denna smala gång, till hvilken man nedklättrade på en murken stege, var öfvervuxen af hallonbuskar, som inträngt från marken mellan springorna och frodades yfviga under sol och regn, som intet

skymmande tak hindrat att intränga. Hit hade Augusta tagit sin förtviflade tillflykt. Det var ryssjan, det var notkilen, från hvilken icke mer fanns någon utväg att undkomma, men den skicklige fiskaren hade råkat ut för ett missöde, han hade i segerns ögonblick blifvit hindrad att gripa sitt rof.

Jag klättrade nedför stegen, och det första jag varseblef var tre stora, mörkröda hallon, hvilka här fått mogna i ostörd ro på den plats, som numera sällan beträddes af människors fot. En ögonblicklig ingifvelse rann mig i hågen. Jag afbröt kvisten, räckte bären åt min förlorade brud och upprepade hennes ord:

Icke ute och icke inne,
ej i skog eller berg och sjö,
ej på fastland och ej på ö
grönskar det som mitt hjärta önskar.

Denna gång mottog hon bären, och hennes ögon fylldes af tårar.

— Drottning Disa skulle ej ha funnit en lyckligare lösning, sade hon, upprepande mina vredgade ord vid vårt förra möte på stranden.

Behöfver jag tillägga att vi återvände, för andra gången förlofvade, som fästman och fästmö från denna osälla ruin af ett förolyckadt storverk? Så nyckfullt är människohjärtat, att det bästa och skönaste, när det påtvingas oss, väcker ett uppror som icke kan dämpas, förrän vi åter förlorat vår dyrbara skatt. Vi hade i elfva år trott oss rätt uppriktigt afsky hvarandra, men när vi varit skilda en vecka, förstodo vi huru högt vi *af fritt val* kunde älska hvarandra.

Vår återkomst arm i arm väckte intet uppseende. Det var ju allt som det skulle vara. Ingen, icke ens

min olycksfödde rival, som senare på kvällen åter visade sig i *gula* pantalonger, anade den för hela lifvet afgörande förändring, som skett mellan oss. Endast en liten episod väckte hans och många andras förvåning. En bekant, gammal sed vid fartygs utskjutningar är, att de upprymde arbetarne i glädjen öfver den lyckliga utgången pläga hissa på axlarna sina patroner med desses anförvanter, byggmästaren, skeppskaptenen och för öfrigt hvarje populär gäst, som råkar ut för deras besvärliga välmening. Sedan denna ära vederfarits festens främste vederbörande, närmade sig några misstänkliga personer äfven till Augusta och mig, och innan vi anade ett försåt, sväfvade vi i höjden till allmän förlustelse, gemensamt upphissade på en bred, enkom för ändamålet anskaffad gungstol. Jag kan sanningsenligt bedyra, att en sådan ställning fordrar en god balanserkonst. Men när vi på detta sätt kringburos på den jublande mängdens axlar och min blick föll på det gamla hafsvidundret, som bevittnat vår nya lycka, rann mig åter ett infall i hågen — jag är, som man ser, ett rof för infall. Jag kysste min fästmö i allas åsyn — för första gången sedan hon klöste mig i ansiktet. Och det obeskrifliga jublet vid denna syn kan endast jämföras med den helt motsatta känsla, hvilken vid samma anblick målade sig på min slagne rivals rodnande kinder och kastade ett rödt sken ända ned på hans stärkta löskragar. Midt i sorlet urskilde jag tydligt ett par feta händer, som af alla krafter applåderade oss. Det var affärsmoster. Hon triumferade, hon hade summerat sitt konto och räknat rätt.

*

Jag har kallat min lilla berättelse en historisk tilldragelse, och i verkligheten innehåller den intet annat

än en tusen gånger förut upprepad erfarenhet. Men jag kunde med samma skäl kalla den uppslaget till en roman, ty hvad innehålla väl romaner annat än kärlek med hinder? Och om slutet blifvit ett giftermål efter tårar, hvad är väl detta annat än just det slut, som en nöjsam roman bör få? »Kriegt er sie, oder kriegt er sie nicht?» Vår roman slutades så lyckligt jag någonsin vågat hoppas, jag fick min flamma och prisar ännu i dag det gamla spökskeppet, förutan hvilket jag kanske aldrig funnit nyckeln till den mest svårlösta gåta i hela mitt lif.

Men om spökskeppet återstå ännu ett par ord att tillägga, ty dess besynnerliga öden tillhöra historien. Något år efter vår återknutna förlofning inköptes ruinen för lågt pris af en annan skeppsredare. Han lät nedtaga det ofullbordade skrofvet, utmönstra allt det som röta och vanvård gjort obrukbart, samt af återstoden upptimra en ny och vacker tremastare, till dimensionerna betydligt mindre än dess stamfader, jätten. Äfven den andre redaren skulle likväl icke fullborda byggnaden, ty en besynnerlig trolsk otur tycktes fortfarande hvila öfver jättens kvarlefvor. Den nye ägaren föll i en svår sjukdom och sålde det halffärdiga skeppet till en köpman i Helsingfors. Denne fullbordade byggnaden, skeppet gick lyckligt af stapeln och fick namnet Augusta. Kanske minns någon ännu detta vackra, graciösa fartyg, som ej var sitt namn ovärdigt. Men stamfaderns olycksöde förföljde det, och dess bana blef kort. Augusta, kapten Leander, hade återvändt från sin andra eller tredje resa, jag minns ej hvilken, när kriget mot England och Frankrike utbröt år 1854 på våren. Augusta hade kunnat undkomma bakom Sveaborgs kanoner, men ansåg sig tryggare på Ekenäs redd och ankrade vid Hvitsand.

Där togs skeppet, med full saltlast, som god pris af engelsmännen den 19 Maj 1854 och var icke blott det första finska fartyg som sålunda föll i fiendens händer, utan säkerligen äfven det första, i hvars inre man plockat mogna hallon. Dess senare öden äro icke bekanta. Förmodligen har prisen beredt sin nye ägare lika liten fröjd som dess förre. Stamfadern, den gamle jätten, var afundsjuk om sin gunst. Han ville göra blott två varelser lyckliga — och det gjorde han som en karl.

Andra berättelsen.

Den evige studenten.

Konsul Rönnevall hade mottagit åhörarnes lyckönskan till den glada lösningen af hans ungdoms gåta, hjältinnan i hans roman hade återfunnit sin schal, och doktor Rabe, som utdragit lotten numro två, började sin berättelse på följande sätt:

Också jag påminner mig en gåta, men af en annan art än min ärade föregångares, och nästan lika nattligt mörk som hans varit behaglig och ljus. Lyckligtvis befinna vi oss nu i den ljusa årstid, när skuggorna snarare kunna betraktas som en angenäm omväxling. Jag reserverar mig på förhand mot misstanken att vilja berätta en spökhistoria, ehuru jag verkligen själf varit frestad att denna enda gång i mitt lif tro på någonting dylikt. Min berättelse gäller en psykologisk gåta, så sällsynt och så stridande mot de vanliga motiverna för människors handlingar, att jag funnit endast ett motstycke därtill, nämligen i den paradoxa, men underbart sköna dikt af Almqvist, som kallas Ramido Marinesco. Göthe eller Walter Scott skulle utan tvifvel af min gåta ha kunnat göra något mer än ett obetydligt studentminne. Men förlåt mig, jag är latinare; är det någon af

sällskapet, som hyser en medfödd afsky mot långa latinska boktitlar?

Åhörarne förklarade blygsamt, att de visserligen ej kunde uppskatta värdet af en så stor lärdom, men voro beredde att tåligt underkasta sig det som ej kunde undvikas.

— Jag bör då — fortfor berättaren — upplysa, att jag icke från vaggan varit romare, utan snarare grek, hebré, arab, syrokaldé, eller hvad man vill kalla mig, kort sagdt orientalist. Min far var en lärd teolog, som med stor energi kastat sig på bibelns språkforskning, exegetiken. Hans lefnadsmål hade varit en lärostol vid Åbo akademi, men han blef förbigången af lyckligare om också ej skickligare medsökande och hamnade slutligen vid ett pastorat i norra delen af ärkestiftet. Här undervisade han själf sina söner till studentexamen, och emedan jag var den äldste, skulle jag naturligtvis träda i hans fotspår. Jag skulle gå längre än han; det är fäders berömliga ärelystnad. Jag skulle blifva den lärdaste exeget som världen skådat; jag skulle belysa den heliga skrifts förborgade djup med så klara facklor af forskningens ljus, som ännu ingen forskare tändt, och fördenskull undervisades jag från min tidiga ungdom i alla dithörande språkstudier, förnämligast bibelgrekiskan och hebreiskan, tilldess att jag i dessa språk kände mig så hemma som fisken i vattnet. Latin var en bisak, men kunde ej undvikas. Visst kände jag redan vid tretton år en förunderlig sympati för den tappre Eneas, långt mer än för Moses och David; men min fars vilja var lag, och jag inreste, sjutton år gammal, till akademin med Arosenii hebreiska grammatika som min högburna fana, för hvilken jag ganska riktigt tog det högsta betyget.

Hösten 1826 bodde jag vid Slottsgatan i Åbo i en tarflig studentkammare med det enda låga fönstret mot Aura å, betalade tre riksdaler i månaden för rum, möbler och uppassning samt lika mycket för den bekanta studentsoppan med potates och fläsk, stekt strömming och till söndagen plättar. Huset tillhörde en skräddareänka, madam Mettinen, som, utom mig, hyste blott en annan hyresgäst, och det var denne som jag måste anse för en långt märkvärdigare person än jag då var, sedan blifvit eller någonsin kan hoppas att blifva.

Han hette Müller — Peregrinus Müller, såsom jag sedan erfor — och bodde i rummet nästinvid mitt, med skild utgång till förstugan. Denna dörr var beständigt läst och nyckeln urtagen. Någon gång hade jag i förstugan eller i porten sett en lång, mager och mörk gestalt slinka förbi mig i skymningen, tyst som en skugga. Han bar en ovanlig utländsk dräkt: en sliten, åtsittande, svart sammetsrock, vida benkläder af flanell och turkiska halfstöflar; på hufvudet en luggsliten trekantig hatt af den form som brukats då för femtio eller sextio år tillbaka. Jag kunde möta honom i allt slags väderlek och mest i duskväder, aldrig bärande något öfverplagg, men alltid en packe böcker under vänstra armen, medan den högra stödde sig mot en knölig, brun käpp, eller rättare staf, med ett ugglehufvud i knoppen. Var god och betrakta stafven; det är den som jag nu bär i min hand, han lämnar mig aldrig.

Sällskapet egnade en flyktig uppmärksamhet åt doktorns trogna stöd, hvars nötta doppsko och slitna ugglehufvud utvisade långa okända vandringsmödor. Berättaren fortfor:

Den besynnerlige grannen väckte min nyfikenhet, och då jag hade lyckan stå väl anskrifven hos min värdinna,

befanns hon långtifrån obenägen att berätta mig allt hvad hon visste eller icke visste om min grannes person. Han var utlänning, förmodligen tysk, hade hitkommit med betyg från Göttingen och talade alla språk, äfven svenska och finska, nästan som inföding. Sade sig vara student, icke doktor eller magister, hvilket hade bättre rimmat sig med hans ålder, ty han såg ut att hafva närmare till fyrtiotalet, än till de rätta, glada studentåren. På något sätt var han afsigkommen, det kunde man se på hans kläder, han hade ej mer än han gick och stod i, och likväl hade han medfört en tung kista, uppfylld med böcker. Men utfattig var han icke, efter han punktligt på dagen betalade månadens hyra i förskott, hvilket var mer än min värdinna trodde sig kunna säga om alla studenter...

Jag anmärkte småförståndigt, att Müller kanske brukade rumla.

— Han! utropade madam Mettinen. Han drack intet annat än vatten, åt intet annat än bröd, frukter och grönsaker, hvilket också var mer än min värdinna trodde sig kunna säga om alla studenter. Men en osed hade han, utom att han aldrig mottog besök och aldrig umgicks med någon människa. Hans rum fick aldrig städas — tänk, aldrig städas, sopas, dammas, skuras! — och huru kunde en sådan student vara annat än afsigkommen! Därför såg där ock så ut, som tjensteflickan kunde intyga, när hon en gång om dagen inbar vatten, lifsmedel och stundom lampolja eller vaxljus, ty Müllers lyx var att bränna vaxljus. Böcker och åter böcker, papper och åter papper, på bord, hyllor, stolar och golf; nej, det var icke en mänsklig boning, det var ett kråkbo. Hvartill min goda värdinna ansåg sig böra tillägga, att hon visst icke hatade anständiga och nyttiga

böcker, såsom Sjögrens lexikon och andra *opera omnia*, hvilka hon i många år varit van att se uppslagna på sina studenters bord och som tålde sin dammviska, utan att mucka; men Müllers hedniska böcker skulle knappt kunna tvättas rena med tysksåpa. Därtill hade han ännu den ovanan att låta sin lampa brinna hela natten igenom. Man hade nogsamt förmärkt detta genom dörrspringan, och hvar tager det hus, om en student somnar bort från sin lampa? Ett så eldfarligt oskick hade värdinnan ej velat tillåta och sagt honom det, men hvad hade han svarat? Frukta ingenting, hade han sagt; jag har icke tid att sofva.

— Icke tid att sofva! upprepade madam Mettinen med rättmätig indignation. — Liksom en gammal student skulle ha glömt att sofva! Jag har hyrt rum åt alla slags studenter, dem som sofvit tolf timmar i dygnet och dem som sofvit knappt fyra, men sofva, det ha de alla kunnat. Jag säger ingenting om att man är flitig, helst när man kommit en smula på efterkälken och försöker ändtligen plugga in någon lärdom i sin fattiga skalle; men vore ej karlen så beskedlig och stillsam och betalade så ordentligt sin hyra, sannerligen jag vore den, som längre ville tåla hans hedniska lefverne. Det står ej rätt till med den stackaren, där är en skruf lös.

Sistnämnda förmodan syntes ej osannolik och delades, som jag snart erfor, af många i Åbo. Müller beherskades af en fix idé, hvilken icke tycktes stå i något samband med en students vanliga och lofliga flit att studera sig fram till en bestämd examen. Han infann sig alla dagar punktligt på slaget tio i akademins bibliotek, men gick icke när andra gingo, utan hade utverkat sig tillåtelse att få kvarstanna till mörkrets

inbrott. Där såg man honom, dagen igenom, fördjupad i läsningen af de äldsta, vidunderligaste och dammigaste folianter, som under tidernas lopp samlats på bortglömda hyllor och af ingen mer efterfrågades. Han stökade, med särskildt tillstånd, i de mest urblekta och oläsliga medeltidshandskrifter, gamla räkenskaper, inhäftade i lösrifna pergamentsblad af äldre, förkomna verk, och sådana af tiden och råttorna illa medfarna, obeskrifliga buntar af bokvrak och pappersvrak, som hamnat i skräprum och vindar, emedan ingen funnit det mödan värdt att göra sig underkunnig om deras innehåll. Han hade en lördag blifvit glömd af vaktmästaren och instängd till måndagen, när biblioteket åter öppnades, men funnits lika ostörd fördjupad i sina handskrifter, som skulle mat, dryck och ljus för honom endast varit obetydliga bisaker. Han skulle, med en sådan ihärdighet, varit bibliotekariens förtviflan, därest icke denne, till sin öfverraskning, funnit i Müller ett outtömligt lexikon för alla rariteter i bokväg, dem ingen kände som han och hvilkas upplagor, årtal, förläggare, innehåll, band, sidor och ryktbara tryckfel han kunde med otroligt minne uppräkna. Det hade småningom visat sig, att denne afsigkomne student — »ein bemooster», som tyskarne skulle kallat honom — åtminstone som bokkännare besatt en förvånande lärdom, hvilken han ock hade att tacka för det fria tillträdet till alla bibliotekets samlingar. Men med allt detta misstänkte man, att det icke stod rätt till med Müllers fixa idé. Hvad ville han? Hvad sökte han? Hvad studerade han? Ingen visste det.

Min granne gjorde mig icke det minsta besvär. Jag hörde väl stundom på natten genom den tunna väggen till hans rum ljudet af en hopslagen bok med tjocka

pärmar och därefter någonting som liknade en tung suck, men jag vande mig lätt därvid och lät det ej störa min hvila. Alla mina tankar upptogos vid denna tid af Jobs bok, som jag begynte studera på grundspråket, och Jobs bok var en benig fisk att fjälla för lärdare uttolkare än jag kunde berömma mig vara. Några veckor hade på detta sätt förflutit utan beröring med grannen i andra rummet, när en ovanlig och löjlig tilldragelse gaf anledning till första bekantskapen mellan oss.

Hösten var stormig, men hvad frågar den tysta studerkammaren efter elementernas raseri? Jag satt vid mina böcker, dagen gick, kvällen gick, jag befann mig med Job i Kaldéen och glömde tre eller fyra tusen år, som skilde vår tid från hans. En afton hade jag lagt mig sent och sof som man sofver vid sjutton år, när jag vaknade af att fönstret störtade in och tunga stötar hördes dunka mot yttre väggen. Rummet var så mörkt som man billigt kan begära af en novembernatt, och likväl tyckte jag mig i det svarta mörkret se ett stort, spöklikt föremål röra sig vid min säng. Jag uppreste mig till hälften, grep med handen i något ohyggligt vått, som tycktes famla efter min hufvudkudde, och kände en kall luftström tränga genom fönstret. Innan jag hunnit reda mina förvirrade tankar, öppnades dörren af luftdraget, och strax därpå inträdde min granne med ett brinnande vaxljus, hvarmed han antände min fattiga talgdank.

— Stå upp, sade han. Öfversvämning!

Den berömda Aura är en för lärd flod, för att gärna låta förleda sig till pojkstreck, men före strändernas nya reglering voro öfversvämningar icke sällsynta, och nu hade vi en. Jag stod upp och såg fönstret krossadt, golfvet öfversvämmadt af vatten, midt i rummet ett

långt, obegripligt, gungande föremål, som skrapade väggen, kullslog vattenkaraffinen och tycktes närma sig min säng i fientliga afsikter. Det dröjde en stund, innan jag i detta besynnerliga nattspöke igenkände bogsprötet af en galeas, som af stormen och floden kastats mot stranden och ränt sitt oförskämda tryne in genom mitt fönster.

Hvad var att göra? Jag klädde mig, bärgade min dyrbaraste egendom, hvaribland Job, och stod i begrepp att taga till flykten, när jag ihågkom Müller, som väckt mig och nu befann sig i samma vattunöd. Dörren till hans rum stod öppen, jag bärgade min Job på en bodtrappa och skyndade att bistå min granne vid bärgningsarbetet. Han mötte mig i förstugan, bärande en järnbeslagen kista, så oskapligt tung, att hon tycktes vara nog för fyra mans börda. I detsamma erinrade han sig något som han glömt, och ropade till mig: *Guidonis! Guidonis!*

Golfvet i hans rum var öfversvämmadt af vatten, såsom hos mig. Jag sökte och fann i en vrå vid kakelugnen en väldig foliant om minst ett lispunds vikt, med tjocka träpärmar och mässingsknäppen, liggande på sidan i det inströmmande vattnet. Vaxljuset brann på bordet, jag kunde, oaktadt brådskan, icke afhålla mig från att kasta en blick på bokens titel och läste: *Guidonis Pancirolli Rerum Memorabilium sive Deperditarum Pars Prior*, första delen af ett arbete om minnesvärda eller förlorade böcker, kommenterad af Salmuth och tryckt i Frankfurt år 1646. I pärmen lästes med vacker handstil: *Peregrinus Müllerus, Aboæ 1699.* Jag fäste mig i denna handteckning vid den ovanliga p-slängen, som utlöpte till vänster i ett kors, sammanbundet med ett svärd.

Vi tillbragte med husets öfriga förjagade invånare två eller tre ruskiga timmar i en högre belägen spannmålsbod och återvände vid dagens inbrott, när vattnet begynte falla. Våra härjade bostäder försattes icke utan möda i beboeligt skick, och nu berättade mig madam Mettinen triumferande, att hon ändtligen fått städa min grannes rum. Mäktigare än alla förlästa bokmalar, hade Auras vatten åtagit sig besväret att skura, och innan kråkboets inbyggare fått tid att besinna sig, hade sopkvasten fullbordat hvad den stora skurtrasan så lyckligt begynt.

Några dagar förgingo, och Job beredde mig, om icke just lika mycket lidande som han själf erfarit, så likväl bekymmer nog för en ung och otålig nybörjare. En afton föll det mig in, att Müller möjligen försökt sig i hebreiskans irrgångar, och hade jag icke något att lära af honom, så kunde han vara intresserad af att lära något af mig. Jag inväntade alltså i förstugan hans återkomst, för att fånga honom i flykten. Han kom ganska riktigt.

— Herr Müller, sade jag, gif mig ett råd!

— Hvad är det? Har icke tid.

— Jag befinner mig i största förlägenhet för ett ställe i Job. Texten synes mig antingen motsägande, eller illa uttolkad af De Wette.

— Riktigt, herre. Tviflet är sanningens moder. Stig in!

Vi trädde in; han påtände sin lampa. Job hade beredt mig en gunst, som förvägrades alla andra. Rummet såg ut som om det åter behöft en öfversvämning. Snäckan i detta skal intog den enda stol som fanns ledig, och jag satte mig obedd på kanten af den tarfliga bädden.

Jag hade nu för första gången tillfälle att i lugn betrakta min granne på närmare håll. Han tycktes vara en man i sin ålders fulla kraft, starkt byggd, ehuru mager, och af något mer än vanlig längd. Hans drag voro ädla och regelbundna, men sällsamt bleka, ögonen stora, mörka och djupa, uttrycket en blandning af tankspriddhet, sorgsenhet, trötthet. Det långa, bruna, ovårdade håret betäckte till hälften en hög panna, som röjde ovanlig tankekraft.

Medan jag uppvisade stället i Job och redogjorde för mina tvifvel, ej utan den hemliga fåfängan att något litet lysa med min förmenta lärdom, lifvades småningom det förströdda uttrycket i Müllers drag, hans blick skärptes, hans annars enstafviga tal blef öfvertygande klart, ja vältaligt. Han utredde icke blott detta svårlösta ställe med en förvånande lärdom, han uppvisade dess samband med andra egenheter hos den okände författaren till Jobs bok och gaf mig en ledtråd för hela serien af dessa studier. Det var mer än lärdom, det var en allt beherskande, allt öfverblickande intelligens; aldrig hade jag kunnat drömma om en sådan öfverlägsenhet, och på två timmar lärde jag mer af denne man, än förut på två år.

När jag slutligen, alltmera förvånad, begärde få veta Müllers tanke om en bland de mest olösliga af Jobs gåtor, svarade han:

— Stället är interpoleradt, det är icke äldre än sjette århundradet och finnes icke i tidigare afskrifter. Jag skall säga er hvaraf det kommer. *Lectio vulgata* är korrumperad af rabbinerne i Alexandria och Damascus, för att få en öfverensstämmelse med Talmud. Randglossor, hvarmed uttolkaren velat förtydliga dunkla ställen, hafva införts i texten af okunnige skrifvare, alldeles

såsom det skett med Nya testamentets codex. Job är ett odödligt klassiskt verk från Salomos tid, men hvad skola vi säga om discordanserna i evangelisternes framställning? Utom all fråga är discordansen endast verbal och förklaras, där den synes real, af de godtyckliga omkastningar texten lidit under dess första rapsodiska antecknande. Forska djupare, herre, och ni skall inse möjligheten att exegetiken en dag lyckas återställa hela vår codex, den nya såväl som den gamla, i dess ursprungliga renhet.

Jag betraktade honom med oförställd undran. Han tycktes växa i höjden under dessa med hela vetenskapens tillförsikt uttalade ord. Jag anmärkte, att skriften själf förutsagt sin återställelse, när den förklarar, att icke en prick af Guds oförfalskade ord skall i tiden förgås.

— Nej — återtog Müller och stirrade på mig med en blick som kom mig att häpna — förgås skall det icke, men till en tid förmörkas. Ve den, genom hvilken förargelse kommer!

— Men — invände jag — en uttolkare af skriften kan ha farit vilse i ärlig afsikt, när han trott sig insätta ett riktigt ord i stället för ett oriktigt.

Müller fortfor att stirra på mig med samma obeskrifliga blick och yttrade långsamt:

— Mästaren har sagt: de ord jag gifver eder äro ande och äro lif. Ande och lif! Den, som stjäl ett människolif, är en mandråpare. Den, som stjäl ordets lif, är en gudsdråpare. Den, som insätter sin ande i det rum, hvilket är tillmätt åt den evige anden, han vill nedstörta den allsmäktige Gud från andarnes tron. Det är skrifvet: »om någon lägger något härtill, på honom skall Gud lägga de plågor, som äro skrifna i denna bok.

Och om någon borttager något från denna boks profetias ord, hans del skall Gud borttaga från lifvets träd och från den heliga staden, om hvilka är skrifvet i denna bok» ... Unge man — utropade han plötsligt och fattade mig hårdt i armen — rör icke vid skriftens text! Det kostar årtusenden utan ro.

Det låg ett så fruktansvärdt allvar i hans ord, att jag icke för mitt lif vågat motsäga honom eller göra en rörelse för att undandraga mig hans genomträngande blick. Efter några ögonblicks tystnad släppte han min arm, betäckte sina ögon med handen och upprepade med ett uttryck af outsägligt lidande:

— Årtusenden utan ro!

Hastigt sprang han upp och fattade mig åter i armen.

— Jag skall finna dem, sade han, om det ock skulle kosta mig tjugu människoåldrar. Jag skall finna dem, om jag ock måste än en gång genomleta allt under sekler förgätet och förloradt i tideböckerna.

— Hvad skall ni finna? frågade jag, och än i denna stund begriper jag icke huru jag hade mod därtill.

— Hvad? Bevisen emot mina hundratolf Barberinska lärosatser, och icke mina allena, utan ock de Velesianska. Jag skall bevisa att Wetstein har rätt, när han kallar mig en förfalskare af skriftens text på Urban den åttondes befallning till förmån för den latinska versionen. Jag skall bevisa deras okunnighet, som tagit mitt försvar. Trasa efter trasa, skall jag sönderslita mitt rykte; jag skall tvinga världen att erkänna mig för en usel bedragare ...

Här släppte han ånyo min arm och tog några steg med lifliga åtbörder.

— O, det skall lyckas mig, om icke nu, så i nästa århundrade. Hvilken vällust! Man skall smäda och förakta mitt namn. Finns det något lycksaligare, än att förstöra sin ära, som två lättrogna sekler efterstafvat? Den dag, när jag blifvit öfverbevisad att icke hafva samlat mina ryktbara läsarter ur tjugutvå handskrifter från åren 349 till 1254, men att i stället hafva korrumperat texten till förmån för Antikrist på den romerska stolen, den dagen har också jag till sist funnit ro!

Och den besynnerlige mannen utsträckte lidelsefullt sina båda armar, likasom efter ett fjärran mål af den högsta sällhet. Därpå fördystrades åter hans drag, hans armar nedsjönko, han dignade kraftlös ned på stolen vid skrifbordet.

— Men — fortfor han tvekande — det är ännu långt, långt, långt till hvilotimmen, och jag är så trött. Om jag blott ägde Origines' codex! Eller blott Hesychii! Eller Athanasii! Det finns endast en afgörande auktoritet, och hvar skall jag finna den? Jag vet, att Sveriges Gustaf Adolf bortförde från München den handskrift jag framför alla andra behöfver. Jag har sökt den förgäfves i alla Skandinaviens arkiver, förgäfves i Åbo. Och den måste dock finnas, den måste, måste ... Men *hvar?*

Under dessa ord hade Müllers blick blifvit allt mera frånvarande, han tycktes fullkomligt hafva förgätit min närvaro, och vid den sista, knappt hörbart uttalade frågan hade han inslumrat vid bordet, med hufvudet stödt emot högra handen. Han kunde dock sofva, denne rastlöst forskande man, men han sof ej som andra, han sof med öppna ögon ...

Jag smög mig bort och hörde klockan i domkyrkotornet angifva midnatt. Sömnen flydde mina ögon; jag tyckte mig ännu höra samma förtviflans suck från rummet

bredvid: *den måste finnas, men hvar?* Jag hade sett en vansinnig i hans triumf och förtviflan, därpå kunde jag icke mera tvifla. Men hvilken storhet, hvilket djup i den förunderliga fixa idé, som tycktes beherska denne olycklige forskare i arkivernas hemligheter! Och hvilken ofantelig lärdom gick icke härvid till spillo just på det fält af forskningen, åt hvilket min far egnat den bästa delen af sitt lif och som skulle blifva mitt eget! Dessa tankar jagade hela natten igenom min sömnlösa fantasi. Beständigt genljöd i mina öron samma fråga, som ligger i bottnen af alla forskningar, som går genom seklerna och i tusende former ånyo återkommer för den sökande människoanden: *hvar? hvar? När skall jag finna ro?*

Följande dag var Müllers dörr stängd, som vanligt. Julen tillstundade, jag begagnade med nöje min fars tilllåtelse att tillbringa några veckor i hemmet och afreste från Åbo, utan att hafva återsett min besynnerlige granne sedan den kväll, när jag så oförväntadt blef ett vittne till hans sällsamma sinnesförvirring.

Hemkommen, öfverhopades jag af min far med frågor om akademin och naturligtvis främst om mina egna studier. Jag redogjorde för mina framsteg och omtalade lektionen i Job hos min granne Müller. Min far skrattade.

— Jag känner det där, sade han; sådane äro alla äkta bokvurmar. År 1787, när jag inskrefs vid akademin, fanns vid Slottsgatan i Åbo en dylik besynnerlig karl, öfvermåttan lärd och något vriden därjämte. Gick vanligen i en sliten svart sammetsrock, glötade i biblioteket och lefde af toma luften. Peregrinus Müller; jag kände honom mycket väl, vi studerade båda exegetik.

— Peregrinus heter också min granne, anmärkte jag.

— Namnet är icke vanligt — fortfor min far — men det torde vara brukligt i släkten. Sannolikt är din Müller af 1826 en son till min Müller af 1787. Min Müller hade en besynnerlig vana: han somnade vid midnatt med öppna ögon.

— Det gör också min Müller.

— Verkligen, fortfor min far vid muntert lynne. — Vi känna förut en evig jude; nu få vi kanske den äran att göra bekantskap med en evig student. I min ungdom påstod sig gammalt folk ha sett en dylik konfys herre i Åbo 1740, och vår kapellan, pastor Henriksson, omtalar en dylik stökare i biblioteket 1807. Hvar tid har sina grubblare och sina vidskepelser.

— Men — återtog jag — om man sammanlägger årtalen 1740, 1787 och 1807, så ha de alla inträffat näst före ett krig i vårt land.

— Ja, hvarför icke? Har man väl en komet, alltid finner man efteråt någon märkvärdig tilldragelse, som den skulle förebådat. Vore nu Müller en sådan krigskomet, så måste han ju ha lämnat spår efter sig år 1699.

Med ens rann mig bjärt i hågen den namnteckning jag läst i pärmen på *Guidonis Pancirolli* foliant, obäklig i åminnelse: *Peregrinus Müllerus, Aboæ 1699.* Det slog in, och jag underlät ej att omtala det. Min far syntes brydd.

— Låt oss ej mera tänka på dessa enfaldiga sammanställningar, sade han. Öfversätt för mig en sida ur Job, så äro vi åter inne i realiteter.

Job upptog den aftonen. Men under natten och hvilan spökade den besynnerlige studenten åter i mina drömmar. Jag tyckte mig se honom, hård och förstenad som en tusenårig mumie, luta sig öfver min bädd och

säga till mig med grafstämma: Jag är sjuhundrade år gammal; huru gammal är du? Jag har studerat med Abelard, jag har lärt min visdom af Albertus Magnus, Roger Bacon och Cartesius. Petrarca var min förtrogne vän, jag har duellerat med skotten Crichton, som kunde allt, och formerat pennor åt Hugo Grotius. Det var jag, som gjorde Wiklef uppmärksam på Nya testamentet, och jag kunde berätta dig hvad Huss hviskade i mitt öra, när han besteg bålet. När Luther på Wartburg kastade bläckhornet efter djäfvulen, kastade jag sanddosan och träffade plumpen. Långt före detta var jag invigd i alla grenar af *trivium* och *quadrivium;* guldmakarekonsten, *quadratura circuli* och *perpetuum mobile* ha längesedan upphört att vara gåtor för mig. Jag känner alla vetenskaper och talar alla språk. Jag kunde blifva professor i alla fyra fakulteterna, men jag har medlidande med mina efterträdare, de skulle alltför länge få vänta. Jag studerar det outrannsakliga, jag känner alltings början och väntar få skåda alltings slut. En gång i hvarje människoålder visar jag mig för att förebåda märkvärdiga ting. Du, myra, skall upplefva året 1827, som nu förestår, och du skall erfara att jag icke uppträdt förgäfves. En ny Dschingis Khan skall uppstå bland lapparne, de skola uppresa sig och uttåga med sina renar för att eröfra världen. Europas förenade härar skola möta dem på Parola malm, och det skall varda ett fältslag, efter hvars slut man skall glädja sig åt godt pris på renhudar och lappmuddar....

Störd i min hvila af dessa gycklande fantasier, önskade jag min evärdelige Müller tillbaka till medeltiden, hvilken han aldrig bort öfverlefva. Men redan följande morgon erhöll jag en ny påminnelse om detta sällsamma original. Vid inträdet i min fars rum fann jag honom

bläddrande i ett gammalt, fordom lysande bokhäfte, inbundet i pärmar af rödt marokin med hans namn i gyllene bokstäfver inpressadt i pärmen.

— Din student förföljer mig, sade min far, något förlägen att ertappas vid detta morgonnöje. — Jag har ej fått sömn i natt för den oslipplige karlen. Du talade om en namnteckning från 1699. Nåväl, du skall nu öfvertyga dig, att Müller från 1699 och Müller från 1787 ej kunna vara samma person. Se här den senares egenhändiga namnteckning i en gammal minnesbok, som jag förvarat från min studenttid. Läs själf: »*Sapientia est immortalis. Peregrinus Müllerus, Aboæ Cal. Octobris Anno MDCCLXXXVII.*»

— Och detta skulle vara hans egen handstil, min far?

— Jag har själf sett honom skrifva det.

— Men det är ju omisskänneligt samma prydliga stil, som namnteckningen af 1699. Jag kunde ej undgå att fästa mig vid den ovanliga p-slängen, som liknade ett kors, sammanbundet med ett svärd. Och se här... samma kors, samma svärd!

— Det är efterapadt, utbrast min far missnöjd och slog igen boken. — Sådana krumbukter gå i arf från far till son. Antaga vi som möjlighet, att en student om tjugu år från 1787 kunnat uppträda vid fyrtio år 1807 och vid femtionio år 1826, så komma vi icke ur fläcken med årtalet 1699. Humbug, ren humbug! Jag har bevittnat för många gåtor i lifvet, för att så utan vidare afhugga dem jag icke kan lösa, men det skall finnas någon reson i dem. Skrock kallar jag allt det som icke har något förnuftigt ändamål. Men hvilket rimligt ändamål kan tänkas för en titulus Müller att spela seklernas vagabond? Spöka för krig? Prat!

Framvisa någon rättighet för honom att lefva, och om jag icke kan tro på hans fullmakt att vara gengångare, skall jag åtminstone förlåta andra deras lättrogenhet.

Jag kände min far; han var för mycket vetenskapsman för att antaga något utan bevis, och om Müller blef icke mer fråga. Julen förgick så hastigt och gladt som en jul förgår när man är student, har ett godt hem och utom hemmet en flamma i vinterkölden. Knutsdagen stod min häst förspänd, och jag skulle åter inresa till Åbo. Sedan min far uppräknat reskassan, med tillsägelse att föra noggrann bok öfver mina utgifter och spara på allt, utom privata kollegier i hebreiska och arabiska språken, frågade han med skenbar likgiltighet:

— Sade du icke, att din Müller, liksom min, är känd för sin vurm att leta i gamla medeltidshandlingar?

— Ja. Han söker en handskrift, som han ännu ej lyckats finna. Förmodligen gäller den exegetiken.

— Karlen må vara klok eller galen — fortfor min far — så gör det mig ondt om honom. Jag förstår hvad det innebär att känna sitt lifs uppgift hänga på ett halmstrå, som man icke kan finna. Min Müller sökte, som din, en handskrift, hvilken ej var tillfinnande någonstädes. Ett år eller par sedan han försvunnit, jag vet icke hvart, tog jag privata kollegier i arabiska hos professor Lars Lefrén, en berömd orientalist, som någon tid varit bibliotekarie i Åbo. Han visade mig en besynnerlig gammal handskrift, troligen hörande till Torsten Stålhandskes boksamling, som var ett byte från trettiåra kriget och förärades till akademin kort efter dennas grundläggning. Lefrén själf kunde icke läsa handskriften, men så mycket trodde han sig förstå, att det var en öfversättning af de tre första evangelierna till något obekant språk. Några

år senare, när jag bättre förstod uppskatta värdet af en sådan raritet, sökte jag handskriften i biblioteket, men fann den icke mer, den hade förkommit, såsom mycket annat förkommer på lån; och dåvarande bibliotekarien, kanslirådet Clewberg, var ofta frånvarande i Stockholm. Efteråt har jag kommit att tänka på Lefrén, som dog vid åttioett års ålder på Hatanpää gård i Messuby 1803 och hvars fru hette Leijonancker. Lefrén var en mycket kristlig och rättskaffens man, herrnhutare i sin tro, men på sista tiden af ålder något minneslös, hvarför det icke är otänkbart, att den gamla handskriften kunnat blifva glömd bland hans papper. När du nu reser till Åbo, så res öfver Tammerfors och hör åt på Hatanpää, om möjligen där skulle finnas några förgätna papper af Lefréns kvarlåtenskap. Man måste försöka allt för att återfinna en sannolikt dyrbar urkund, som tillhör akademin och som annars skall dela eller redan delat så många oersättliga handlingars öde att brinna upp eller förstöras af råttor. Låt mig veta, om du lyckats upptäcka något spår däraf, och hälsa din Müller från hans namnfrände 1787. Någon komet är han icke, men man måste hysa aktning för forskningen; jag är sannerligen nyfiken att erfara något mer om detta underdjur.

Jag reste öfver Tammerfors, och därifrån var icke långt öfver isen till Boijarnes vackra Hatanpää. — Professor Lefréns kvarlåtenskap? Nej, där fanns ingenting, det var mer än tjugutre år sedan Lefrén dog.

— Men kanhända finnes ännu på vindarna någon bortglömd kista med gamla papper?...

Nej, det fanns ingen sådan kista, här var allt omstädadt, sedan godset kommit i andra händer.

— Men här måtte dock ha varit någon auktion på lösegendom och skräp sedan förre ägarens tid?...

Ja, här hade visst varit en eller flera auktioner, men det var länge sedan, ingen ihågkom numera hvad då sålts eller hvem som då inropat det.

— Kapten Häger på Haavisto i Birkkala inropade mycket skräp på sista auktionen, inföll slutligen en gammal trotjenarinna.

Kapten Häger var för mig en fullkomligt obekant storhet, men då ingen vidare upplysning stod att fås och min väg till Åbo gick genom Birkkala, beslöt jag att göra ett försök på Haavisto. Allt hade sammansvurit sig att gäcka min efterspaning. Kapten Häger var också död; man erinrade sig, att han för en hop år sedan släpat några gamla stolar, skåp och kistor från Hatanpää, men de papper, som möjligen funnits, hade sönerna i gården begagnat till förladdningar och döttrarna till tårtunderlag. Nuvarande värdinnan tillade skrattande, att drängarne brukat tända veden i rieugnen med sådana onyttiga papper.

På min enträgna begäran fördes jag till en hövind, dit man undanstökat allt obrukbart skräp, som icke annorstädes fått plats. Det var ett kaos af obeskrifliga saker: stolar och bord utan fötter, skåp utan dörrar, korgar utan botten, malätna skinnfällar, jagtstöflar utan sulor, dunbolster som kringstrött halfva sitt innehåll, afslitna tömskaft, söndriga bjällror, ruiner af smörkärnor, vettar för fågelskytte, lock af kistor, elghorn och bockhorn, hästskor och grimmor, en gammal målskjutningstafla och slutligen en för detta mjöllår, uppfylld till hälften med kalk och sågspån, till andra hälften med lämningar af tapeter och gamla kungörelser. Jag hade verkligen mod att insticka min arm i denna förtviflade styggelse, och sedan jag kringkastat dessa kalla, fuktiga papperstrasor, upptäckte jag i hörnet af mjöllåren en möglad, med kalk och sågspån öfverhöljd rulle, ombunden med rödt silke.

Jag upplöste rullen och fann en handskrift på pergament.

Historien om denna upptäckt är icke sällsammare än mången annan sådan i vårt land och andra länder. Huru ett oskattbart stycke forntida litteratur efter seklers skiften plundrats under ett förödande krig, därefter rest öfver haf och land, hamnat i ett bibliotek, utlånats åt en lärd forskare, glömts vid hans död, fortsatt sina resor, sålts som makulatur, undgått förladdningar, tårtor och rieugnar, vräkts i en mjöllår och ändtligen funnits af en envis student — allt detta är blott ett upprepande af det gamla *habent sua fata libelli,* skriftstycken äro ödets kastbollar. Jag ber om förlåtelse, jag skall spara latinet så mycket som möjligt.

Inbyggarne på Haavisto dolde icke sin munterhet, när jag erbjöd dem tre riksdaler i lösen för detta mitt fynd. Det var dock pergament, så mycket förstodo de, och pergament kan med fördel begagnas till att bekläda nappen i barns dihorn. Men att värdera en möglig rulle för detta kalfskinn till mer än högst tolf skillingar, detta syntes dem vara höjden af slöseri; det kunde endast väntas af en student, som alltid har godt om pengar.

Ankommen till Åbo, underrättade jag min far om det lyckliga fyndet. Jag hade icke underlåtit att omsorgsfullt befria det från spåren af en otacksam eftervärlds vanvård; men läsa det, därtill förslog icke all min fattiga lärdom. Rullen innehöll åtta blad pergament, hoprullade under ett omslag af groft, halfmurket hamptyg och ytterst tätt fullskrifna med en oläslig skrift. Aldrig hade jag haft någon aning om dessa besynnerliga skriftecken uppifrån nedåt och nedifrån uppåt, så vidunderligt gamla, att de knappt buro spår af de bjärta färger och prydliga ornamenter, hvarmed medeltidens munkar plägade utsira

sin munkskrift. Påtagligen hade man icke i Åbo haft någon aning om skriftens betydelse. Min första tanke var att genast återställa denna oersättliga raritet till dess rätte ägare, akademin och dess bibliotek; min andra tanke var Müller. Kunde jag, borde jag lämna handskriften ifrån mig, innan jag erfarit Müllers mening därom? Lefrén hade för fyrtio år sedan icke förmått dechiffrera dess innehåll, och nu hade skriften blifvit än mera oläslig. Hvilken annan än Müller kunde afslöja dess gåtor?

Hans dörr var stängd, som förut. Min värdinna berättade mig, att han varit mera sorgsen och mera sluten än förr. Det förekom henne som hade han *åldrats*. Och nu var han sjuk.

— Sjuk? Hvem vårdar honom?

— Herrn vet, att han aldrig mottager någon.

Jag fattade mitt beslut. Tjensteflickan inbar på aftonen friskt vatten till min granne, det enda han numera mottog. Hon medförde några skrifna ord från mig, hvari jag underrättade honom, att jag kunde meddela något viktigt om en forntida handskrift. Jag fick inträde och fann Müller klädd, men, mot vanan, halfliggande på sin bädd. Han var blek och trött, hans stora, mörka ögon djupt insjunkna och så glänsande, att de tycktes lysa. Han gaf mig ett tecken med handen att taga plats på den enda brukbara stolen och afbidade tyst hvad jag hade att säga honom.

— Ni är sjuk? började jag.

— Jag har aldrig varit sjuk, svarade han. Trött, det är möjligt. Jag har en lång väg att vandra.

— Ni behöfver en läkare. Tillåter ni att jag påkallar professor Törngren? Eller kanhända professor Hvasser?

Han smålog.

— Om jag behöft en läkare, tror ni att jag nu skulle vara tvåhundrafyrtio år gammal?

Jag ryste. Müller af 1699, 1740, 1787 och 1807 stod lefvande för min inbillning.

Han gissade mina tankar och fortfor halft föraktligt, halft vemodigt:

— Förvånar det er? Ja, jag vet ej hvarför jag kom att nämna min ålder, det är annars icke min vana. Människans jordiska måttstock är så liten, att seklerna tyckas henne vara ofattliga för en lifsålder. Och hvad är ett fattigt århundrade mot den tid, som vårt solsystem behöfver för att kretsa omkring sin medelpunkt, eller som detta oskönjbara centralklot behöfver för att kretsa kring Allmaktens tron? Lär af sländan, som lefver en dag och anser en mansålder vidunderligt lång, huru litet vår måttstock passar för människoanden, som skall lefva ännu när den sista för våra ögon synliga stjärnan fulländat sitt lopp kring den sista centralsolen!

Jag hade intet att svara. Hans ord voro sublima, hans blick så genomborrande klar, att jag tyckte mig höra en ande tala.

Han fortfor:

— När jag var ung efter människors vanliga mått, hade Copernicus visat oss huru vi bo på ett rullande klot och tycka oss se himmelens stränder röras omkring oss. Galilei mätte vår bana, människan förflyttades från skapelsens medelpunkt till en liten bortglömd vrå i den oändliga världsrymden. Detta väckte själarnas uppror. Den högmodiga människoanden kunde ej bära en sådan förnedring, han rasade mot sin skapare och ropade till honom: har du icke sagt, att jag är skapelsens krona? Ja, svarade Gud i sitt ord: vet du icke, att min kraft skall fulländas i svaghet? Vet du icke, att konungen

kallar till sitt gästabud icke de rika och mäktiga, utan de fattiga och de ringa? Hvarför skulle konungen öfver världarna kalla till sig de omätligt stora och sköna solarnas invånare? Hvarför skulle icke han, för hvilken intet är stort och intet litet, hellre utkora de ringa stoftgranden på en liten, fattig och bortglömd ö i det stora världshafvet? Människorna förstodo det icke, de ville icke ödmjuka sig, för att engång kunna döma änglarne. Därför sändes dem kraftig villfarelse, och Guds ord förmörkades. Vrånge tolkare insatte sitt ord i det gudomliga ordets ställe och dömdes att gå fridlöse på jorden, intill dess att täckelset är borttaget och villan afslöjad. Den, som vill tolka skriften, måste afsäga sig all egen vilja. Hans förstånd och hans lärdom äro en kasteskofvel, men han får icke hålla dess handfäste. Hans ljus får icke vara hans ljus och hans kraft icke hans kraft. Han måste vara den evige anden underdånig, emedan hans egen bundna ande sväfvar i mörker. Mörker och vanmakt äro hans lott, om han uppreser sig mot sin krafts källa... Hvad har ni att säga mig?

— Ni nämnde en handskrift, som för längesedan skulle ha bortförts från München till de nordliga länderna.

— Ja, ja. — Och Müller uppreste sig lifligt. — Hvad vet ni därom?

— Tillåter ni mig fråga hvad denna handskrift innehöll?

— Den äldsta urkund, som ännu finnes kvar af de tre synoptikerne, Mattheus, Marcus, Lukas. En syrisk öfversättning från slutet af tredje seklet. Döm om dess värde, när vi icke med säkerhet känna någon äldre handskrift än från medlet af femte seklet. Jag har granskat åttioåtta hela afskrifter och fragmenter legio. *Codex argenteus* säges vara från fjärde seklet och går

ej längre tillbaka än till slutet af det femte. *Codex alexandrinus* är knappt trettio år äldre. Förstår ni hvad det innebär, att kunna rätta alla skriffel, alla afsiktliga eller oafsiktliga förfalskningar af texten med en halftannat århundrade äldre öfversättning? Denna handskrift kan icke betalas med ett konungarike...

Mot min vilja måste jag le, när jag ihågkom huru nuvarande ägarne värderat en sådan dyrbarhet till tolf skillingar. Müller märkte mitt löje och betraktade mig med förakt.

— Och ni vill blifva en exeget! fortfor han. Lägg åttio år af ert usla, onyttiga lif, lägg all edert lands exegetiska lärdom, lägg två århundradens rastlösa forskningar i den ena vågskålen, och dessa blad i den andra skola hundradefaldt uppväga dem alla! Hvad hade icke Filip Melanchton, hvad hade icke sextonde och sjuttonde seklernas lärde gifvit för dessa blad! Och jag olycklige, som med dignande knän har sökt dessa blad genom två århundraden, från arkiv till arkiv, från dammvrå till dammvrå — jag, hvilken sökt dem såsom min enda förhoppning om ro, för att ändtligen genom dem kunna slita min vetenskapliga ära i stycken och bevisa mig vara den samvetslösaste af alla skriftens förfalskare — hvad skulle icke *jag* gifva för dessa blad!

Under öfvermåttet af sin rörelse nedsjönk han åter utmattad på bädden, hans ögon förlorade sin underbara glans och tycktes nära att brista. Skrämd och förvirrad, ägde jag likväl nog besinning att icke genast räcka honom det oskattbara fynd jag bar doldt vid min barm. Jag insåg, att en sådan öfverraskning skulle döda honom — *om* denne man kunde dö.

— Herr Müller — sade jag varsamt och så lugnt jag förmådde — ni gör rätt i att icke förlora hoppet om

denna dyra urkunds återfinnande. Det finns anledning att tro på dess tillvaro någonstädes i Finland.

— Hvar? utropade han, och plötsligt begynte hans ögon åter glimma.

— Jag har med bestämdhet hört sägas, att den skall hafva funnits här, i akademins bibliotek, för fyrtio år sedan.

— Sagor! Jag vet hvad där funnits och hvad där finnes. Jag har förlorat allt hopp om Åbo. Finland har intet, Sverige intet, Norge intet, Danmark intet, Europa intet. Jag vill genomsöka Amerika. Utvandrarne härifrån kunna ha medfört handskriften.

— Man har sagt mig, att den varit utlånad ... att den blifvit förgäten ...

— Förgäten? Otänkbart!

... Att den förirrat sig till en för er okänd landsort ... att den förskingrats med värdelösa papper ... varit ett föremål för den yttersta vanvård ... och *återfunnits* ...

Müller sprang upp. Hans bleka kinder betäcktes af rodnad, han var åter den kraftfulle man, som jag sett vid mitt första besök; endast handen darrade, när han grep mig i armen.

— *Hvar?* frågade han åter med ett misstroget tvifvel.

— I Birkkala socken, Haavisto gård.

Han studsade ett ögonblick, grep därpå sin trekantiga hatt och ville skynda ut. Jag hejdade honom.

— Lofvar ni att höra mig med lugn, så torde en resa blifva öfverflödig.

— Hvad är det? Jag är fullkomligt lugn.

Hela hans utseende motsade denna försäkran. Jag tvekade om jag ej borde uppskjuta det afgörande ordet till i morgon. Müller förekom mig. Han hade märkt, att jag höll något doldt vid barmen. Plötsligt grep han

mig med jättestyrka i axeln, och strax därpå höll han pergamentsrullen högt upplyftad öfver sitt hufvud.

Aldrig skall jag förgäta hans blick. Den lyste icke mer af en svärmisk glans, den var brinnande eld.

— Ändtligen! utropade han, såsom hade han utandats ett helt lifs längtan i detta enda ord.

Därpå vacklade han några ögonblick och nedsjönk utan medvetande på stolen vid skrifbordet.

Min fruktan hade varit blott alltför grundad. Jag skyndade ut, väckte min värdinna och bad henne taga vård om den olycklige, medan jag sprang till närmaste läkare, doktor von Haartman. Den snöiga, toma Slottsgatan föreföll mig olidligt lång. Nära en timme hade förgått, innan jag återvände med läkaren. Han kom för sent. Müller hade upphört att andas och låg utsträckt på bädden med pergamentsrullen hårdt tryckt mot sitt hjärta. Han hade icke ens fått tid att öppna den...

Denne evige student kunde således verkligen dö. Hans evighet betydde icke mer än all annan så kallad evighet på detta rullande klot. Läkaren förklarade, att döden varit hastig och smärtlös, till följd af en kongestion åt hjärnan. Ögonen voro nu slutna — kanske för första gången sedan hans barndom — och den brinnande blicken slocknad bakom ett förhänge. Han hade funnit den ro han så länge sökt.

Müller blef, som medellös, begrafven på akademins bekostnad. Närmaste månads hyra fanns aflagd på hans bord, men för öfrigt utgjordes hans kvarlåtenskap blott af värdelösa kläder och till en del sällsynta böcker, hvilka senare, när ingen arfving anmälde sig, blefvo försålda och inropade för biblioteket. Den ringa köpesumman anslogs till en understödsfond för medellöse studenter. Stafven med ugglehufvudet blef min egendom.

Müllers efterlämnade papper innehöllo en mängd exegetiska forskningar, som vittnade om hans ovanliga lärdom, men ingenting som gaf någon upplysning om hans födelseort, hans familjeförhållanden eller hans föregående lif. De akademiska myndigheterna gjorde sig mycket besvär med annonser i tyska tidningar, för att utröna den besynnerliga mannens härkomst. Förgäfves. Namnet Müller var så allmänt, att endast i det lilla Göttingen, där han verkligen någon tid varit inskrifven som student, mer än trettio familjer buro detta namn, och ingen af dem kände en Peregrinus. Lika förgäfves sökte jag vid en senare resa i Tyskland upptäcka något spår af en man, som dock borde ha varit bekant för sin lärdom och sin fixa idé.

Den enda tråd, som möjligen kunde gifva en ledning till gissningar, om icke till annat, var af en så sällsam och tvifvelaktig beskaffenhet, att jag ansåg mig böra rådfråga min far därom. Jag fann nämligen i Frankfurt am Main ett för mig dittills okändt, ehuru icke särdeles sällsynt verk med följande långsläpiga titel, för hvilken jag måste bedja om ursäkt: *Collationes græci contextus omnium librorum Novi Testamenti juxta editionem Antverpiensem regiam cum XXII codicibus antiquis mscr. ex bibliotheca Barberina;* den grekiska texten till alla böcker af Nya testamentet, enligt kungliga upplagan från Antwerpen, jämförd med tjugutvå forntida handskrifter från Barberinska biblioteket. Utgifven af Pehr Possin 1673 och innehållande läsarter, samlade af den lärde italienaren *Johannes Mattheus Caryophilus* år 1625, om hvilka läsarters äkthet en långvarig och hetsig tvist uppstått bland bibeltolkarne, hvilken tvist slutligen afgjorts till Caryophili förmån.

När jag härmed sammanlade hvad Müller vid första besöket berättat mig om *sina* hundratolf Barberinska läsarter, hvilka han påstod sig hafva förfalskat, jämte hans uppgifna ålder af tvåhundrafyrtio år, måste jag komma till den slutsats, att därest icke Müller själf var denne Caryophilus, som dömts att fridlös vandra genom seklerna, tilldess hans svek blifvit upptäckt, så *trodde* han sig åtminstone vara det. Min far var af samma tanke. Han ansåg det alldeles icke otroligt och anförde flera exempel därpå, att en lärd man, af excentriskt lynne och fördjupad i sina forskningar, slutligen så införlifvar sig med dessa, att han likasom i sig själf förkroppsligar den längesedan aflidne föregångare, som han studerat och hvars verk blifvit honom så förtrogna som vore de hans egna. Müller måste hafva blifvit ett rof för denna icke ovanliga fixa idé; men det ovanliga och storartade hos denne man var att han, som ansåg sig vara Caryophilus, gripits af skriftens stränga dom öfver bibelordets förfalskare ända därhän, att hela hans senare lifsuppgift blifvit förnekandet af det vetenskapliga rykte han trodde vara sitt eget, framställandet af sig själf för världen såsom en usel bedragare. Detta mål trodde han sig uppnå med tillhjälp af en urgammal handskrift, som intygade hans svek, och när han funnit denna, hade han ingen rättighet mer att lefva. Det är sant, att han själf bort utpeka handskriftens resultat; men sådant kunde ock andra göra. Han var öfverbevisad han kunde dö.

Detta syntes mig numera alldeles klart, men min far tvekade. Hans vetenskapliga logik medgaf att så måste vara, men traditionen från hans studenttid och Müller af 1787 voro svåra att utrota. Vi hade ombytt roller; nu trodde han, och jag tviflade. Det var en munter förväxling. Jag bemötte hans inkast med hans egna argumenter

från första tiden, när Müller begynte spöka 1826; en son eller sonson till Müller af 1787; släktnamn, släktarf, släktvanor, grubblare, som uppträdt i olika tidehvarf. Min far syntes endast till hälften öfvertygad, och jag befarar att han ända till sin död i hemlighet trodde på tillvaron af en evig student.

För mig blef Müller, hvem han ock var, ett minne som ej kan förgätas. Aldrig förr och aldrig sedan har jag mött på min väg en så öfverlägsen intelligens på forskningens fält, och just denna öfverlägsenhet skulle så djupt förödmjukas! Än mer. Hvad synes mera berättigadt för mänsklig ärelystnad, ja för den blygsammaste, den ödmjukaste bland dödlige, än den önskan att kunna kvarlämna ett aktadt minne efter döden? Och denne man satte sitt lifs mål i att sönderslita sitt rykte för eftervärlden; han, forskaren, betraktade det som en vällust att skymfas och förbannas i den vetenskap, där han engång räknats ibland de ypperste. Hvar har människoanden, djupare förkrossad, mera själfförsakande, kastat sig i stoftet inför den Allsmäktiges tron?

Hvar? I den troendes bön. Högmod kan ligga förborgadt i den djupaste själfförnedring; martyrens verkhelighet kan gå kall förbi Kristi kors.

Jag har blott några ord att tillägga om den märkvärdiga handskriften. Först efter Müllers död föll det mig in, att jag hade alldeles intet bevis för att just den var det dyrbara syriska fornminnet, ja, icke engång bevis för att den var samma urkund, som min far engång hade sett hos Lars Lefrén. Müller hade icke öppnat rullen, jag kunde icke ens igenkänna språket. Och i denna stund vet jag intet därom. Jag hade funnit ett gammalt och oläsligt pergament, men hvad det innehöll var och förblef en gåta.

Jag återlämnade pergamentsrullen till biblioteket, i hopp att där få något ljus i saken. Fåfäng förhoppning: ej heller där kunde någon läsa den.

Vid en ung students antydningar om urkundens oskattbara värde fästes ingen synnerlig vikt. Man skulle dock låta den granskas af akademins utmärkte orientalist, adjunkten Wallenius och senare, om det befanns nödigt, sända den till någon kompetent auktoritet i Tyskland. Förmodligen har icke heller Wallenius kunnat läsa de gamla kråkfötterna, hvilket tycktes ganska förlåtligt för den som sett dem. Och innan någon hunnit dechiffrera dessa forntidens gåtor, inträffade den fruktansvärda olyckan den 4 September 1827 — Åbo brand.

Uppfylld af oro för den dyrbara urkunden, inreste min far samma höst till akademins ruiner. Blott en ringa del af bibliotekets skatter hade räddats ur lågorna, hvilkas spår dessa kvarlefvor ännu bära på sina halfförkolnade blad. Den gamla handskriften — hvad den nu sedan var, Müllers syriska evangelier eller någonting annat — hade med så mycket, som aldrig kan ersättas, blifvit elementernas rof.

Min far öfverlefde icke länge denna obotliga förlust för hans älsklingsvetenskap. Om Müller icke denna gång varit en krigskomet, om man ej ens gjorde honom ansvarig för Åbo brand, så hade han, i min fars tanke, förebådat en vida kännbarare olycka. Krigens sår kunna läkas, förstörda städer kunna återuppbyggas, men en urkund, ryckt ur forskarens hand och för alltid tillintetgjord, kan icke återköpas med blod.

I min lefnadsbana efterlämnade Müller ett varaktigt spår. Jag kände från denna tid en fruktan, som jag ej kunde öfvervinna, för att förbättra bibelordet, och kastade

mig beslutsamt in på min barndomskärlek, romarespråket. Hvarför skulle jag utsätta mig för risken att, också jag, få vandra sökande genom seklerna? Student vill jag förblifva så länge jag lefver, men en evig student — nej jag tackar, den äran är mig för stor.

Tredje berättelsen.

Fröken Drifva.

Doktor Rabes åhörare betraktade stafven med ugglehufvudet och tycktes ej rätt veta hvad de borde tänka därom. Fru Rönnevall bad att få göra en anmärkning.

— Var så god! sade doktorn.

— Jag bekänner — anmärkte den lilla täcka frun skalkaktigt — att jag föreställer mig en student som en toujours ung herre, utrustad med lyra i mössan, gryende mustascher, glasögon eller pincenez, en flamma i hvar ficka och ett outtömligt förråd af tro på sig själf, tro på framtiden. Om nu en sådan ung herre af någon oförklarlig naturmakt dömes att spöka genom seklerna, så tyckes det mig vara självfallet, att han alltid måste behålla något af sitt rätta studentlynne, vara ung, munter, förälskad, hurtig, kunna ömsom arbeta, ömsom anständigt rumla . . .

— *Desipere in loco* . . .

— Nej, jag ber, icke mera latin! Det förekommer mig som borde han vara hvad han i tiden varit, en typ för studenter. Jag måste beklaga, att den vatten drickande herr Peregrinus Müller icke motsvarat mina förhoppningar.

Hvarför kunde han icke hellre, med sin stora lärdom, sin ugglestaf, sin sammetsrock och sina hedniska halfstöflar, kallas till exempel »den evige doktorn»?

— Tillåt mig svara er med en fråga. Om ni råkat glömma ett friskt, rödlett körsbär något år i er fruktkorg, hvad återstår?

— Hvad där återstår? Kärnan.

— Riktigt. Det, som återstår af en äkta student, han må sedan kallas doktor, prost, konsul eller spöke, det är också kärnan — det är egenheten att beständigt studera. Hans ungdom, hans munterhet, hans flammor, hans självförtroende, allt detta är skal, som grånar med hans mustascher; måhända är det blott glasögonen, om han bär sådana, som bli honom trogna. Forskningen är odödlig; kunskapsbegäret är som salt fisk, det framkallar en beständig törst, och ju mera man dricker, desto mer känner man ett behof att dricka. Jag vill långtifrån påstå, att alla studenter dricka vatten, som Müller, men törsten är deras rätta natur. Madam Mettinen påstod äfven, att alla studenter kunna sofva, Jag påstår, att inom hvarje verklig student finnes något som aldrig sofver, eller — om den lägre naturen uttager sin rätt — alltid sofver med öppna ögon. Kläd af studenten det tillfälliga, som tiden förbleker, åren härja och lifvet afnöter, hvad återstår? Den forskande anden, som genomletar världen, söker och söker, finner en spillra och söker ånyo, i dag som i går, i morgon som i dag. Ena gången kallas han Faust, andra gången kallas han Müller. Men antingen han uppträder som hjälte i ett världsdrama eller i en liten studentlegend, gengångare är han alltid och väcker hos oss en hemlig känsla af fruktan. Vi tycka, alldeles som fru Rönnevall, mer om gulnäbben, sådan han nyss krupit ur ägget, än om den hundra år gamla,

bistra och ruggiga örnen. Hvarför skulle icke grekernes evigt unge Apollo anslå oss mer än den förtorkade visdomen hos en gammal Väinämöinen?... Men förlåt; var det icke fröken Hemming, som utdrog lotten numro tre?

— Beklagligtvis, svarade denna. Jag fruktar, att min oskyldiga historia skall efter doktor Rabes djupsinniga psykologiska gåtor förefalla ungefär som en tarflig kvällsvard med sillsalat och ett glas mjölk efter ett filosofiskt föredrag. Lyckligtvis kan jag hoppas, att den förra berättelsen innehåller nog visdom för båda. Har någon af sällskapet hört talas om *fröken Drifva?*

Nej. Ingen kände en sådan person.

— Jag kunde förmoda det. Hon var för trettio år sedan samtalsämnet i en aflägsen provinsstad; tid och afstånd ha begrafvat hennes minne i glömska. Naturen utkastar stundom besynnerliga protester mot det förvända och förkonstlade, hvar hon finner det. Trädgårdsmästarens sax må än så omsorgsfullt klippa ett träd, en häck, en berså; han kan använda den största möda och omtanke för att af den fria plantan forma en pyramid, en parasoll, eller ett lejon; alltid finnes där någon ostyrig gren, som gäckar hans omsorger och företager sig att af pyramiden göra en rundbåge, af parasollen en lie eller af lejonet en behornad elg.

— *Naturam expellas furca,* inföll doktor Rabe. Redan romarne visste, att naturen gycklar med det pedantiska stödet.

— Ja, fortfor berättarinnan; hon hatar tvånget, hon älskar friheten, och det märkvärdiga är, att just friheten, som tyckes förakta regeln, är hennes lyckligaste metod att frambringa det behagfulla måttet. Jag borde kanske icke vara så uppriktig, då ju mitt kön framför andra är hänvisadt till konvenansen; men jag har alltid funnit, att

i hvarje naturväsen finnes något som utskrattar konsten. Bind naturen, och hon gör uppror; försköna henne och hon blir oskön; men böj henne efter hennes egna lagar, och hon skall igenkänna sig själf, hon skall lyda och blifva älskvärd.

Det är sant, att en snedvuxen människa behöfver en annan plantskola än ett snedvuxet träd; det är obestridligt, att hennes rötter, som vändas inåt, fordra en annan uppfostran, likasom de insuga andra näringsmedel. Hennes sol är kärleken, hennes luft seden, hennes regn tårarna, hennes tuktomästare samvetet. Men med allt detta återstår äfven hos henne tillräckligt naturtycke, för att ju regeln för hennes uppfostran bör hämtas ur lagarna för hennes fria utveckling. Emedan hon lättare än trädet kan förkonstlas, är det brydsammare att återställa hennes raka växt, när hon engång vuxit krokig; men emedan hon är oändligt spänstigare, är hon äfven oändligt känsligare för inflytandet af *sina* naturkrafter: kärleken, seden, tårarna och samvetet.

Den obetydliga historia om ett kufvadt uppror, som jag nu går att omtala, hör till de mest alldagliga, ty den upprepar sig öfverallt i olika former. En något bjärtare färg, en mer än vanligt afstickande kantighet är det enda som skiljer detta upprorsförsök från otaliga dylika i skötet af nästan hvarje hem. Lyckliga de familjer, där icke motsatserna stöta kant mot kant och där allt slutligen jämnas, utan gnistor, utan afstötta hörn, i hvad man nu för tiden älskar att kalla lagbunden frihet.

Jag har tillbragt en del af min barndom i Uleåborg. I denna stad, därifrån vintern, laxen, renstekarna och Sara Wacklins »hundrade minnen» härstamma, fanns en ung flicka, som kallades »fröken Drifva». Hvarför, det kan jag icke upplysa, om ej möjligen för hennes

ovanliga skicklighet att gå på skidor. Någon anledning till namnet fanns visst icke i hennes person, ty långt ifrån att utmärka sig genom ett hjärta af is eller ett snöhvitt hår, hade denna unga person snarare förtjent benämningen fröken Fängkrut eller Riskase, i anseende till sin fladdrande liflighet, eller fröken Åskmoln för sina ovanligt rika och vackra mörka lockar. Men skvallret är lika nyckfullt i valet af smeknamn för sina älsklingar, som en öm mor, och fröken Drifva var ett kärt ämne för alla ortens pratsamma tungor.

Hon var född fyra mil från staden vid stränderna af den mäktiga älf, som stupar i fors efter fors från en stor, djup och praktfull sjö, densamma, hvilken geograferne så vanvördigt kalla »Uleå träsk». Här var ondt om människor och godt om ödemarker — en fattig träkyrka med fantastiska väggmålningar af en underlig gammal gladlynt målare, Mikael T. — en liten prästgård med tre rum och kök, äfvenledes försedd med bibliska taflor från paradiset och konung David spelande harpa på salens långvägg — för öfrigt en välmående by vid kyrkan, laxfiskarestugor vid älfven, spridda nybyggen i skogarna, ödsliga bergstrakter, djupa klyftor och sanka mossar, hvilka sommartid endast kunde beträdas på skidor.

Drifvas fader hade varit en fattig vallgosse på Pakkanen torp i ödemarken och där vuxit upp till en jätte om sex fot och fyra tum, när landet fick krig och gossen ikläddes soldatrocken. Fromsint och envis, hade han stått som en mur där man ställde honom, och mottagit hugg utan att blinka, hvarför han ock haft äran blöda för kung och land samt lämnat sitt vänstra öga i sticket för en kosackpik. För dessa meriter hade han slutligen avancerat till sergeant, när han ledsnade vid krigstjensten och fick i sitt hufvud att blifva präst. Det satt hårdt

nog att vid fyra och tjugu års ålder gripa i latinska grammatikan, men präst skulle han blifva, och präst blef han. Efter den första dufningen för en afsigkommen magister, intog denne långe skolaris med stora mustascher sin plats på nedersta bänken i Uleåborgs skola, vandrade i sinom tid till fots med sin matsäck på ryggen till Åbo akademi, slog sig manhaftigt igenom alla lärda försåt och bakhåll samt ikläddes vid fyllda trettiofem år kappa och krage. Med dessa vördnadsbjudande insignier kunde han icke undgå att taga sig ett latinskt namn; men all skyldig respekt kunde icke förhindra menige man att fortfarande kalla den långe prästen *Kersantti* (sergeanten), som man förr varit van, och Kersantti fick han heta så länge han lefde.

Kersantti ordinerades till adjunkt i sin aflägsna hembygd, lyckades med sitt ena öga och sitt ärliga, fromma hjärta eröfra den äldsta af kyrkoherdens åtta döttrar och gifte sig till jämnt så mycken förmögenhet, att han icke behöfde svälta med sina tjugu tunnor i lön. Lyckan stod honom fortfarande bi, så att han ändtligen vid femtio år tillträdde egen lägenhet med ett anspråkslöst kapellansboställe vid älfven, och då pastoralexamen låg vida utöfver hans synkrets, var han klok nog att icke eftersträfva högre ära eller befordran i denna världen. Så sakteligen blef Kersantti gammal och grå i sitt rättskaffens herdekall. Hans hustru gick ur tiden och efterlämnade åt honom en son och två döttrar. Sonen skulle blifva präst som sin far, men hade ärft dennes envisa hufvud, fann mera behag för sjömansyrket och rymde i en engelsk hamn, utan att vidare låta höra af sig. Äldre dottern Ulrika gifte sig med en häradsskrifvare, flyttade till en annan trakt af landet och kvarlämnade den tio år yngre systern Drifva att ensam vara faderns sällskap, prästgårdens husmoder och hela församlingens förklarade gunstling.

Vid den tid jag nu går att omtala var Drifva redan i sitt adertonde år, en lång, smärt och behaglig flicka, men mera lik en ung ekorre, än den väluppfostrade dottern i ett sedesamt prästhus. Hennes uppfostran hade varit en besynnerlig blandning af Kersanttis militäriska disciplin och ett bortskämdt barns otyglade frihet. När fadern kallade henne, skulle hon stå som ett tändt ljus och lyda order i blinken, utan att resonera. Däremot när hon, så att säga, ej stod i fronten, fick hon sköta sig själf efter eget tycke, hvilket vanligen skedde hela förmiddagen, då fadern, som ej hade råd att hålla adjunkt, var upptagen af sina tjenstegöromål. När årstabellerna skulle utskrifvas, såg man Drifva i veckotal fastspikad vid skrifbordet, men andra tider, när hon mer kunde umbäras, måste man söka henne i skogen eller i hennes båt vid forsarna. Gällde det att klättra uppför de högsta berg eller åka på skidor utför de brantaste brådstupor, fann hon icke sin öfverman. Blef det fråga om att tygla en skengalen häst eller att skjuta med lod en järpe från kvisten, fann hon lika litet sin mästare. Men gällde det att gå två mil öfver berg och moras för att bringa läkemedel åt en sjuk, eller att afdraga sina strumpor i vinterkölden för att gifva dem åt en frysande usling och sedan gå hem i blotta kängorna, var heller ingen därtill så gladlynt färdig, som Drifva. Hon kunde, alldeles som fadern, ena gången vara så halsstarrig och omedgörlig som en stallgumse på sommarbetet, en annan gång åter så godsint eftergifven, att minsta barn kunde linda henne om fingret. Hon var självskrifvet biträde vid läsförhören och likaså själfskrifven gäst med fadern vid alla bröllop i byn. Där såg man henne svänga i dansen med bygdens tärnor och unga svenner, alldeles såsom en af dem, och lyckades Drifva då få fatt i en gammal inhysing eller

indraga i ringen en häpen tiggare och dansa andan ur halsen på båda, då genljöd bröllopsstugan af munterhet, och ingen var gladare än Drifva själf.

En sådan folkelighet tyckte folket om. Endast gamla, förståndiga gårdsvärdinnor skakade betänksamt på hufvudet, när det blef fråga om prästgårdens hushållning, ty den gick som den kunde. Där vägdes icke smör eller ull, där mättes icke korn eller räknades ostar; den som kom till uppbörden fick sin kaffekopp, och den som blef borta kräfdes icke för rester. Drängen doppade fläsk i stekflott, pigan spann på sin egen utstyrsel, och hade icke den gamla argsinta Eufemia, dejan, varit ett inventarium i huset från förra matmoderns tid, skulle prästgårdens ekonomi tagit samma väg som dess laxpata i vårfloden — rest ut till hafvet.

Detta bekymrade icke Drifva det allra minsta. Hon var ung, lycklig och fri, när hon ej stod i fronten; hon höll af gamla pappa, han höll af henne, hon läste för honom under de långa vinterkvällarna om Napoleon Bonaparte, och tiden blef henne aldrig lång. Dessutom hade hon en rolig tam björnunge, Pekka benämnd, och två vilda hvita svanor, Kaj och Kissa, som skulle tämjas till våren. Hvad begärde hon mer? Ack jo, hon hade verkligen en ouppfylld önskan. Hon hade önskat få åka till staden med egen ren för en lapsk pulka, det skulle ha gått med så rasande munter fart, men på denna begäran hade fadern varit nog grym att svara: skogen har många halsar att bryta, men barnet stackare har bara en.

Drifva hade redan hunnit glömma denna sorgliga missräkning, när fadern en höstafton hemkom från ett prästmöte i Uleåborg och öfverraskade sin dotter med den betänkliga frågan hvad hon egentligen hade lärt.

Hvad Drifva lärt? Hon hade lärt mycket. Hon var icke allenast skriftgången och kunde sin katekes som vatten utantill; hon hade ju därtill befunnits nog skicklig att biträda vid läsförhören. Skrifva hade hon lärt af sin syster Ulrika; Eufemia hade meddelat henne något af sin berömda konst att räkna på fingrarna. Vidare hade hon läst historie; hon kände ju Napoleon Bonaparte, som om hon själf hade tjenat i hans armé. Hon visste till och med att det fanns ett land vid namn Frankrike och att dess hufvudstad hette Paris.

— Men hvad heter ditt eget lands hufvudstad? frågade fadern.

— Uleåborg, svarade Drifva färmt.

Fadern skakade tviflande på hufvudet, han kände geografin bättre, han hade ju varit i Åbo. Det hjälpte icke att Drifva utan öfverflödig modesti uppräknade sina öfriga kunskaper: hon kunde spinna, sy, väfva, baka, brygga, tvätta, stryka, stöpa ljus, mjölka kor, kärna smör, koka välling och gröt, steka fisk och pannkakor, rida, köra, åka skridsko och kälke, löpa skidor, klättra, gunga, skjuta, simma, dansa, hvissla — för att icke tala om sådana extra meriter, som att dressera Pekka till att hoppa öfver en käpp eller svanorna Kaj och Kissa till att snappa ett brödstycke i luften. Andra små konststycken, såsom att slå boll och trissa, hoppa med stång, utlägga harsnaror, meta harr, borra björklake, röka pipa (på odygd), trolla god smörlycka, tyda drömmar, spå i kort, binda storm med flere oskyldiga på orten vanliga trollkonster, ansåg hon ej ens löna mödan att uppräkna.

Med undantag af sistnämnda konster, som en hederlig präst ej kunde godkänna, fann Kersantti sin dotter lärd nog; men han hade i staden fått en dunkel aning om att en ung flicka möjligen kunde behöfva något därtill.

Han hade sett mamseller och fröknar skifva sig i en kadrilj, han hade hört dem spela fortepiano, ja till och med tala Napoleon Bonapartes språk. Man hade frågat efter hans dotter och förundrat sig att han aldrig fört henne till staden. Kersantti hade, som alla med hans mått af världskännedom, en ofantlig respekt för lärdom — och lärdom var allt som öfvergick prästgårdens horisont — hvarför slutet på denna examen blef, att Drifva skulle skickas till sin moster Lucia i Uleåborg, för att blifva folk och lära sig spela fortepiano.

Drifva var van att lyda order, annat kom ej i fråga, men hon var slug nog att göra ett förbehåll. Hon skulle resa, när far ville, på första vinterföre, men då skulle hon resa med ren på pulka.

Sagdt och stadfästadt. Hvad gör ej en far för att få sin dotter till folk? Frosten kom, snön föll, en lappgubbe med två renar efterskickades, Drifva inpackade sin tarfliga garderob och glömde ej att medtaga skridskor, skidor, trissa och boll m. m., som lassades på den eskorterande drängens släde; hvarefter ett ömt afsked togs af far och husfolk samt nästan lika ömt af Pekka, Kaj och Kissa, som beklagligen ej kunde medtagas. Lappen med sin ren körde förut, Drifva med sin ren följde honom. Landsvägen befanns öfverflödig, färden gick med svindlande fart öfver moar och backar, isar och frusna kärr; hofvarna knakade, snön yrde; än trillade renpulkan rundt som en snurra, än svängde hon åter flygande upprätt. Drifva behöll sitt fäste, hvisslade, så det klang i enrisbuskarna, och tyckte sig icke på länge ha varit med om en så munter resa.

På detta sätt gjorde hon, till allmän förundran, sitt intåg i Uleåborg hos moster Lucia. Denna förståndiga gamla mö hade länge varit hushållsmamsell hos lands-

höfding Carnall och förstått begagna tillfället att inhämta en förnämare umgängeston. Aldrig hade ett ungt vilddjur kunnat instängas i en trängre bur; aldrig hade en konvenansens klafbundna slafvinna fått på sin lott ett svårare värf än moster Lucia fick, när hon åtog sig att tämja denna ekorre från skogen.

Första bekymret var toiletten, som måste totalt förnyas. Landshöfding Stjernschantz skulle i nästa vecka öppna raden af vinternöjena med en glänsande bal, och förtrogen med länets höfdingar, hade moster Lucia varit nog välment oförsiktig att på förhand anmäla sin väntade skyddsling. Drifva var bjuden, hon kunde icke undgå att göra sin första debyt vid detta lysande tillfälle.

Dagen var kommen. Med mödor och nattvak hade en af stadens förnämsta sömmerskor lyckats förvandla den unga ekorren till hvad man på en bal anser för människoskapnad. Drifvas smärta lif var ännu icke nog smärt; det skulle inpressas i en korsett med planschetter af järn. Hennes rika mörka hår upplades i nacken efter nyaste modet och brändes vid pannan till två långa korkskrufvar, som nedföllo öfver hvardera af de blomstrande kinderna. Den urringade, med skärp och garnityrer försedda ljusröda florsklädningen var beräknad för bara armar, och ehuru dessa befunnos otadliga, skulle de upp till armbågen inknäppas i långa franska handskar. Vid vänstra örat fästes en konstgjord ros och vid barmen en annan, medan de alldeles icke kinesiska och dittills vid stora kängor vana fötterna inklämdes i trånga hvita sidenskor.

Drifva underkastade sig tålmodigt denna tortyr, betraktade sig förvånad i spegeln, hoppade jämfota upp på en stol, för att bättre se fållarna, och utbrast i ett klingande skratt.

— Nå, hvad tycker du om dig? frågade moster Lucia, som själf tyckte sig aldrig ha sett en mera förtjusande varelse.

— Som etiketten på en pomadburk, svarade flickan.

— Du blir nog bra — sade moster — när du engång lärt att skicka dig bättre.

Och nu följde en lång rad af primitiva förmaningar, huru Drifva borde bete sig vid sin farliga första debyt; icke gå inåt med fötterna; icke fäkta med armarna; icke prata eller skratta högt, som hon brukade; icke snyta sig i den broderade näsduken; icke handlöst nedkasta sig på en stol eller en soffa; icke se herrarne djärft i ansiktet; icke begapa damerna; icke förundra sig öfver allt hvad hon såg; niga ordentligt, när hon hälsade, tiga när ingen frågade henne, hållas stilla på sin plats vid mosters sida och slutligen icke dansa annat än polonäs.

— Dansa kan jag nog, genmälde Drifva med mycken säkerhet. Hon hade ju svängt i polskan på trettio bondbröllop.

— Du kan det icke ännu, men du skall få lära det, tröstade mostern. Om någon bjuder upp dig, kan du svara att du vrickat din fot.

— Min fot? upprepade Drifva förundrad. Vill någon springa i kapp med mig, så skola de se, om jag vrickat min fot.

En bal hos landshöfdingen var alltid ett evenemang. Här samlades en icke talrik, men fin sällskapskrets, och Uleåborg var vid denna tid kändt icke blott för sin gästfrihet, som i alla tider förblifvit densamma, utan ock för ett slags grädda af civilisation, ett högre bildadt och mera cirkladt umgängeslif, än någon annan ort utom hufvudstaden då kunde erbjuda. Hos den annars enkle, flärdlöse

landshöfding Stjernschantz och hans älskvärda maka, född Cronstedt, var man alltid van att finna denna grädda, som visserligen ej lyckades utestänga ett och annat exemplar af gröfre borgerlighet, men som var nogräknad i sin konvenans och icke tillät något afsteg från sina begrepp om det passande.

Drifva infördes af sin moster på balen, mottogs med välvilja och lyckades nöjaktigt debytera i sina första hälsningar. Därpå intog hon, så styf, stum och orörlig som man någonsin kunde önska, en plats vid sin mosters sida och betraktade häpen den nya värld, som för första gången öppnades för barnet från ödemarken. Allt var märkvärdigt, allt underbart: toiletterna, uniformerna, ordnarna, parfymerna, betjenterne i deras livré med hvita västar och handskar, vaxljusen i kronorna, det bonade golfvet, de stora trymåerna, de sidenklädda sofforna, förmakets brokiga mattor och förgyllda bordstudsare, men i synnerhet musiken af en orkester, som då räknade det sällsynta antalet af åtta musikanter. Drifva var endast öga och öra. Moster Lucia kände sig trygg, anförtrodde sin skyddsling åt närmaste granne och gick att afhandla balens märkvärdigheter med några förtrogna i förmaket.

Landshöfdingskan gjorde *les honneurs* med ett utsökt behag. Vid hennes vänliga tilltal förgick småningom Drifvas första beklämning. En bekant upptäcktes, en student, som fordom åkt kälke i hembygdens backar. Mera behöfdes icke, Drifva fattade mod och kände sig nästan hemma. Hon var icke heller okänd; hvem kan förblifva okänd på landshöfdingens bal? När någon frågade hvem den behagliga unga flickan var, svarades genast: det är fröken Drifva, som kom till staden i renpulka. Och hundrade blickar följde detta underdjur.

Engång hemmastadd, ville Drifva se sig omkring. Hon företog sig alltså med studenten en rund kring salen, nickade åt den ena eller andra af balens prinsessor, som behagade henne, nöp dem i klädningen och frågade hvad tyget kostade. Herrarne funno detta muntert och djärfdes fråga hvem som sytt Drifvas vackra klädning. Drifva skrattade, svängde på sidenskon, tecknade lång näsa och svarade:

— Pytt fick han veta!

Skorna klämde, hon hade blifvit trampad på foten, fann en ledig stol, lyfte foten på stolen och afdrog skon.

— Hvad fattas min lilla vän? hviskade förvånad en gammal fru.

— Det är ingenting, de trampade på min stortå, svarade Drifva högt och jämkade skon ånyo på foten.

Upptäcktsresan ledde till orkestern, som väckt Drifvas stora beundran.

— Hvad skall det vara? frågade hon och knäppte nyfiket den långa strängen på ett oformligt stort instrument.

Man svarade, att det var en basfiol.

— Och pipan där, som han blåser i?

— Det är en klarinett.

— Och mässingstratten?

— Ett valthorn.

— Nej, låt mig försöka, om jag får ljud i tratten!

Hvarpå Drifva till sitt stora nöje fick hornet att svara med några hesa strupljud. Detta roade henne. Hon blef allt mera lifvad och började hvissla, likasom för att undervisa musikanterne huru man nog kunde umbära deras instrumenter, om man blott ville.

Lyckligtvis uppstämde orkestern en numera förgäten dans, som då brukades, en angläs.

— Skola vi dansa? frågade Drifva sin student.

— Jag har aldrig dansat angläs, svarade denne blygsamt.

— Å, det går nog! svarade hans dam och drog honom med sig.

De stodo bland sista paren gentemot hvarandra och hade tillfälle att se huru de första började. Angläsen hade något tycke af »väfva vadmal», hvarmed den också ofta slutades, och med denna danslek var Drifva väl förtrogen. Alltså, när hennes tur kom, begynte hon väfva vadmal och fortsatte därmed ihärdigt, fastän ingen annan följde exemplet. Angläsen råkade i en förfärlig villervalla, man betraktade hvarandra i den muntraste stämning, och slutligen hördes någon ropa till musiken: väfva vadmal! Hvarpå ändtligen alla började väfva, och nu gick det förträffligt.

— Sade jag icke, att det skulle gå! utropade Drifva och kände sig hugad att dansa till ljusan dag.

Efter angläsen uppspelades en svensk kadrilj, en bugande kavaljer närmade sig, och den som icke sade nej, det var Drifva. Den svenska kadriljen, fransäsens föregångare, var en långsläpig dans, men allt kan roa, och Drifva hade beslutit roa sig. Hon kände icke en tur eller en figuré, hon flög fram som hade hon åkt med ren och släpade efter sig sin motsträfvige kavaljer. Åter villervalla och munterhet. Drifva intrasslade hela balen; det var omöjligt att hejda denna flygande ekorre, som var oemotståndlig, hon ryckte alla med sig. Fram skulle hon, och fram flög hon öfver kadriljens ruiner.

Mellan danserna bjöds konfekt. Hvem kände icke karameller och knäckor? Men dessa granna konstverk af kandisocker och krita, konditorn Bonsdorffs triumfer, voro någonting nytt. Drifva bet i kritan, fann den

smaklös, spottade bort den och kastade resten af konfekten i håret på sin kavaljer, alldeles som hon var van att kasta rönnbär i ansiktet på en pojke vid prästgårdsbacken.

När moster Lucia ändtligen pratat ut och inträdde i salen, fann hon sin skyddsling i full verksamhet att förstöra ett potpourri. Denna då mycket omtyckta dans var en sammansättning af polonäs, kadrilj, masurka, ronder och kotiljong. Drifva, som icke hade en aning om någondera, lät ingalunda detta afskräcka sig. Än var hon här, än där, alltid i rörelse och alltid just där hon ej skulle vara. Gjorde kavaljeren motstånd, skuffade hon honom framför sig; stod där ett par i vägen, sköt hon fram som en kil mellan herre och dam. Hon hade fått i sitt hufvud, att man här skulle springa änklek, och hon sprang änklek. Platt ogörligt att få någon tur i gång. Herrarne skrattade, så att deras sirliga halsduksrosetter sluppo upp i knytningen, damerna sökte förgäfves dölja sin munterhet bakom näsdukarna, och muntrast bland alla skenade Drifva af från trassel till trassel.

— Hvad är det värdt att krångla? skrek hon till herrarne.

När slutligen denna omöjliga härfva upplöste sig i en allmän vals, sågs Drifva midt i ringen »malande» polska med en olycklig assessor, hvilken hon släpat med sig från åskådarnes leder.

Om moster Lucia förstått konsten att dåna, skulle den här varit fullkomligt berättigad. Men i Uleåborg dånade man blott i teatern, och den öfverraskade polismakten nöjde sig med att häkta förbryterskan just i det ögonblick denna tömde ett glas punsch från brickan vid dansens slut. Om få minuter, och efter några hastiga

ursäkter till värdinnan, befunno sig fånge och fångvakterska i tamburen, stadda på hemväg. Drifva vågade endast invända, att hon var hungrig och icke skulle ha något emot att invänta supén.

— Du! utropade moster Lucia med en förkrossande blick. — Betrakta dig i spegeln!

Drifva kastade med oskyldig förundran en blick i tamburspegeln och såg den täckaste lilla slarfva man kunde se, kinderna blossande, ögonen glänsande, löjet ännu dansande öfver ett par friska läppar, det rika, mörka håret forsande i otamda böljor kring kinder och skuldror, ena långhandsken nedhasad till handlofven, den andra upprifven i hela sin längd, florsklädningen skrynklig och totalt söndertrampad i fållarna, skärpet släpande längs golfvet, ena skon nedkippad, så att strumpan stod ut vid hälen, den andra — ja, i den andra stod strumpan fram öfver tårna, ty den fria foten hade sprängt sitt olidliga fängelse.

— Begriper du nu — sade moster Lucia — att vi ej kunna stanna öfver supén?

— Men jag har haft så roligt, moster! suckade Drifva.

— Ja, det tror jag, suckade moster. Och nu har du blifvit en visa i hela staden.

Det är öfverflödigt att beskrifva den kurs i folkvett, som inplantades från tamburen till kursläden, från kursläden till trappan, från trappan till Drifvas sofrum och så vidare framåt, dag efter dag. Ekorren skulle tämjas, och den första oumbärliga dressyren skulle ske i en dansskola. Det var dansmästaren Remahl som vid denna tid åtagit sig att bibringa de styfve nordboarne en behöflig plastik; var så god och betrakta mig, jag är ett af hans konstverk. Denne herre var ett oöfverträffligt

mönster i sin konst, ty utom hans oförlikneliga dubbla battemanger, gick han så utåt med fötterna, att de bildade en rät linie från ena tåspetsen till den andra. Hans elever skulle uppfostras som för baletten; detta grofva råmaterial skulle utgå, förädladt af mästarens hand, som marionetter, dinglande på en tråd. Bland dessa marionetter var äfven jag vid mina hoppfulla tolf år en, och där hade jag första gången äran göra den sex år äldre fröken Drifvas bekantskap.

Vi voro ett brokigt sällskap barn och ungdom, korta och långa klädningar, skoltröjor, rockar och frackar; men dansskor och dithörande strumpor skulle vi alla bära. Drifva introducerades och slöt, som naturligt var, ett förbund med de små eleverna, hvilka ännu kunde leka, skratta och spela ett godt puts. Med en af desse, en lång, fromsint skolgosse om fjorton år, som jag vill kalla Froste, slöt hon en nära vänskap, kanske därför att han med den mest oskrymtade beundran blickade upp till henne såsom till ett väsen af högre och fullkomligare natur än hans egen. Dessa två voro oskiljaktiga och kallades af oss andra »vinterkampanjen».

Drifva lärde sig först den nyttiga konsten att gå, stå, sitta, hälsa och niga så som det anstår en väl uppfostrad person. Därefter följde dansstegen, hvilka den tiden voro betydligt konstfärdigare och mera invecklade än i våra dagar. Det var en akademisk kurs; vi kunna lämna den i sitt värde. Efter stegen följde sammandansningen och slutligen konstens blommor, *soli, pas de deux* och *pas de trois,* som skulle göra effekt på slutbalen. Under allt detta inhämtades ytterligare den blygsamma attityd, med hvilken man borde invänta en kavaljer; huru man borde svara honom ja eller svara honom nej; när man borde tiga eller hafva rättighet att

tala; huru man borde snörpa eller icke snörpa sin mun till ett passande smålöje och ändtligen — en hård nödvändighet — huru man stundom, i brist på kavaljerer, kunde dansa med stolar.

Drifva underkastade sig till en början detta behagens maskineri med en berömvärd undergifvenhet. Hon kråmade och skifvade sig efter bästa förmåga, gick som på skrufvar, satt som på nålar, vågade knappt äta vid middagsbordet, för att ej blifva tung på foten till klockan fem, och öfvade sig hemma att dansa ringdans med nystfoten. Ja, hon underkastade sig tåligt förödmjukelsen att, i utbyte mot Froste, dansa med kavaljerpysslingar, som räckte henne knappt under armarna; hon fördrog hjältemodigt, att drumlige bokhållare mot alla konstens regler trampade henne på tårna. Men det halp icke; naturen tog ut sin rätt. Herr Remahl fann fel och åter fel mot det cirklade behaget: än ett steg för mycket, än ett för litet; än den minen för groft uppriktig, än den attityden för borgerligt fri. Och Drifva skifvade sig ånyo än konstigare, än apmässigare, men det halp ändå icke. Hon var objälplig, hon var bestämdt icke skapad för den moderna danskonsten.

När detta fortfarit vidpass två veckor och små koketter med bättre anlag fått idel beröm, men hon, långa flickan, idel anmärkningar, begynte Drifva ledsna vid konsten att behaga. Nästa gång herr Remahl ville rätta ett snedsteg, hoppade Drifva kråka i masurkan. Befanns hennes nigning icke tillräckligt djup, satte hon sig på golfvet. Trampade någon på hennes klädningsfåll, knep hon den brottslige omildt i örat. Kom en pyssling och uppbjöd henne till vals, upplyfte hon honom under armarna och valsade kring salen som med en docka. Djärfdes någon af bokhållarne hviska henne en dumhet

i örat, svarade hon honom så högt, som en välkonditionerad elev i en dansskola aldrig bör svara:

— Gå hem och ät torra sviskon!

Sedan dansmästaren förgäfves anlitat alla finter i sin långa praktik för att få bukt på denna ostyriga elev, förlorade han allt hopp att kunna dressera ekorren. Man hörde honom säga i höjden af sin indignation:

— Hon ruinerar mig, hon förstör mina elever med sitt bondaktiga uppförande. Jag vågar knappt mera säga henne en enda reproche; hon vore i stånd att svara mig med en örfil.

Det må lämnas osagdt, om han ej haft skäl för sin fruktan. Men jag vågar påstå att det var förtal, när man i staden berättade att Drifva lagt krokben för pojkarne och luggat dansmästaren. Att hoppa kråka i masurkan var redan nog att bringa en nitisk danslärare i förtviflan.

En dag, när hon på detta sätt fullständigt förbryllat skolan och läraren, fattade Drifva midt i lektionen hatt, kappa och öfverskor, nickade åt kadriljen och sade:

— Adjö, nu går jag!

Froste gjorde ett försök att följa henne, men återhämtades med polis från förstugan och såg från denna dag ut som ett offerlamm i kadriljen.

Drifva gick, kanske med något klappande hjärta vid tanken på hemkomsten.

— Jag har gått hem från dansskolan, sade hon så ogeneradt som möjligt, och därvid slog hon omkring sig med båda armarna, som pojkar göra för att få värme i kölden. Det var kallt, och muffar voro ännu en okänd lyx.

— Är det i dansskolan du har lärt dig att fäkta med armarna som en färgareskylt? frågade moster.

— Nej, icke med armarna, men med benen, så här! svarade Drifva.

Och nu härmade hon herr Remahls battemanger på ett sätt som kunnat narra en kalif att skratta.

— Jag fick ondt i fötterna af att beständigt vrida dem utåt. Och så är det väl bäst att sluta, tillade rymmerskan.

— Sluta? Hvad vill det säga?

— Moster sitter så ensam, när jag är borta. Jag kunde hjälpa med nya drällen... och manglingen... moster vet huru Lisu slarfvar med tvätten.

Drifva var oemotståndlig, när hon satt sig för att vara det.

— Sluta skolan? upprepade moster Lucia i något mildare ton. — Barn, hvad skall jag göra med dig? Hur i alla tider skall jag få dig till folk?

Drifva hvisslade och knäppte med fingrarna.

— Jag skall spela fortepiano!

Det var en utväg. Drifva skulle spela fortepiano. Staden var musikalisk, här spelades nästan lika ofta fiol och piano, som här spelades kort. Drifvas lärarinna blef en fattig flicka, lika ung som hon själf. Noterna inplantades, skalorna aftrummades.

— Nu skall du minnas att flytta tredje fingret öfver tummen, och akta dig att lägga tummen på de svarta tangenterna!

Ja, det ville Drifva nog minnas. Men hur det var, råkade tredje fingret förglömma sig, och tummen förirrade sig på det fridlysta området.

— Du skall minnas, att D dur har kors för f och kors för c, men B dur har *b* för h och *b* för e.

Omöjligt. Drifva ramlade på, som om aldrig kors eller ben hade funnits i denna världen.

— Vänta litet: detta är basnoter och icke diskant. Du skall göra skillnad mellan noterna öfver och under linien; kan du icke lära dig trestrukna c? Och så skall du räkna sex åttondedels takt: ett, tu, tre, fyr, fem, sex, ett, tu, tre, fyr...

Nej, det stod icke till. Noter som noter! Trestrukna tingestar, hvad var det för en vidskepelse? Och hvad räkningen angick, icke behöfde Drifva lära sig räkna till sex, det kunde hon när hon var tre år gammal.

— Nej, nu blir du för tråkig, sade den unga lärarinnan, hvars änglatålamod också engång tog slut.

— Det tror jag nog, svarade Drifva. Lär mig hvissla en bra vals, så kunna vi sedan få timmen till ända med någon treflig bok.

Lärarinnan gjorde invändningar, men hon var ung, som eleven, de uppgjorde sin lärometod. Först profvades några då omtyckta valser — Beethovens Längtansvals, Suckvalsen, »Lifvet förgår som en flod, på dess bölja». Alla voro för svåra. Drifva föreslog »Kom, sköna flicka, valsa med mig» — och se, den gick förträffligt! När lärarinnan och lärjungen skrattande inöfvat detta bravurstycke, satte de sig tillsamman att gråta vid »Rosa eller Tiggareflickan», roman i tio delar från stadens lånebibliotek.

Mot all förmodan var moster Lucia icke rätt belåten med »Kom, sköna flicka». Icke förstod hon sig på så nymodig musik, hon ville höra Rousseaus dröm eller Wittgensteins marsch.

Drifva gjorde sitt bästa, men det ville ej lyckas.

— Kanske sluta vi med musiken, menade hon. Mina fingrar äro så olydiga; det måtte vara för att jag väfvit dräll.

— Sluta? upprepade moster Lucia, som ej hunnit glömma dansskolan. — Kommer aldrig i fråga. Det skall bli folk af dig; alla finare flickor spela fortepiano. Men du har en för ung lärarinna; jag vill tala med mamsell Hagtorn.

Och Drifva begynte spela för mamsell Hagtorn. Det var en fruktansvärd buse, regelrät som den linjal, med hvilken hon brukade knäppa sina elever på fingrarna. Första vitsordet innehöll: anlag inga, flit tvifvelaktig. Men Drifva skulle lära sig spela fortepiano, och hon spelade fortepiano. Samma skalor med kors och ben, samma fingersättning, samma räkning: ett, tu, tre, fyr, samma tortyr med strukna och ostrukna oktaver, ett streck i hufvudet, två på halsen. Cramers klaverskola angreps med bäfvan, Rhodes andante misshandlades, Diabellis »Goldene Jugendzeit» frampressade öfver Drifvas läppar den tysta sucken: ack, om jag vore fyrtio år!

Hagtorn var obeveklig. Jagad till det yttersta, föll Drifva till bönboken:

— Söta, goda mamsell, jag är så rysligt dum, jag kan aldrig få bena på rätt; kanske skulle vi sluta?

Nej, Hagtorn hade lofvat moster Lucia att göra folk af vilddjuret, Hagtorn var obeveklig.

— Det vore väl märkvärdigt, om jag ej skulle spela dig på flykten! tänkte Drifva i sitt upproriska hjärta.

Och nu begynte hon klappa sönder sträng efter sträng på det olyckliga gamla lektionsklaveret om fem oktaver med svarta tangenter där man nu för tiden har hvita och hvita tangenter där man nu för tiden har svarta. Det halp icke. Hagtorn knäppte sin elevs fingrar med linjalen och lät insätta nya strängar.

— Så måtte du väl hafva öron! tänkte Drifva åter med tyst raseri.

Och nu begynte hon spela sju gånger falskare. Det var en infernalisk musik. Klaveret jamade som en katt i lifsfara; Cramer lades på sträckbänken, Rhode mördades, Diabelli rådbråkades lefvande. Det halp ändtligen. En Job skulle ha mistat tålamodet, och när Hagtorn i tre timmar stått ut med denna musik, jagade hon Drifva på dörren, med vänlig tillsägelse att aldrig mer röra vid ett piano i denna världen.

— Hvad skall jag göra med flickan? utropade moster Lucia förtviflad. — På detta sätt blir det ju aldrig folk af henne.

— Moster skulle göra ingenting, kanske lyckas det bättre, svarade Drifva oskyldigt. Hon hade fått nog af lektionerna.

Något skulle likväl försökas, och huru kunde en ekorre bättre tämjas för det finare umgängeslifvet, än genom att läras fransyska?

Uleåborgarne, till och med några de högst civiliserade, talade visserligen helst finska och inblandade finska ord i svenskan. Några sjömän förstodo engelska, några köpmän tyska, och gamle magister Ståhle hade med mycket nit, men ringa framgång försökt att införa ryskan som samtalsspråk bland skolans gensträfviga manliga ungdom. Några få af gräddans damer hade bragt det så långt, att de kunde svara den älskvärda, tongifvande landshöfdingskan på fransyska, detta språk inöfvades i mamsell Wacklins flickpension, och ju sällsyntare det då var, desto mer betraktades det som bildningens blomma.

Drifva skulle alltså knoppas i denna blomstergård; frågan gällde blott att finna en passande trädgårdsmästare. För pensionen var hon för gammal; hennes förra lektioner voro för väl bekanta, för att någon af stadens

fransyska damer skulle ha velat riskera ett så vådligt försök. En gammal lärare, som med nöd och bekymmer inplantade Gedikes franska läsebok i ungdomen, tillstod sanningsenligt att han icke var någon parisare; men man kunde ju fråga magister Spik.

Hvem var magister Spik? En äldre student med yfvigt, borstlikt hår, lärda glasögon och ett stenhjärta för pojkars kval, men ett vaxhjärta för alla mänskliga varelser klädda i kjol. Denne lärde herre vikarierade vid skolan och förmodades hafva inhämtat nyare språkmetoder hos franske lektorn Granlund i Helsingfors. Han förklarade sig genast villig. För att undvika ända till skenet af förtal och sätta moster Lucia i tillfälle att kontrollera sin skyddslings flit, beramades att den unge mannen skulle infinna sig hos eleven hvarje förmiddag klockan elfva samt att husets polis skulle vara tillstädes vid de franska lektionerna.

Så skedde. Det befanns, att magister Spik kunde uppvakta icke blott med Fénelons Télémaque, utan ock med tidens nyaste mönsterbok, Meidingers franska grammatika. Innanläsningen skulle blifva blommans hjärtblad. Frankrikes genius allena vet huru det stod till med lärarens egen ärliga, finska studentprononciation, som troligen af en parisare skulle ha tagits för en besynnerlig afart af finska språket. Visst är, att han gjorde sig en berömvärd möda att uttyda dessa innanläsningens dunkla gåtor, som utgjort så många små mamsellers första hufvudbry. *Eu* skulle läsas som ö, *ai* som ä, *cependant* skulle uttalas *spangdang* och *oui* skulle sägas i näsan *voj*.

— Är det icke värre? menade Drifva och framvisade ett par tandrader, hvita som pärlor. — *Voj, spangdang*, var det bra så?

— Utmärkt, svarade den förtjuste läraren. Från dessa läppar skulle mesopotamiskan varit musik.

— Men *voj* är ju finska, anmärkte Drifva. Det måtte vara en märkvärdig likhet mellan finskan och fransyskan.

— Sannolikt, menade läraren. Men låt oss nu fortsätta. Var god och läs upp de första raderna i Télémaque.

Drifva läste: *Calypso ne pouvait se consoler de départ d'Ulysse*... perfekt läst efter svensk stafning med den hårda nordfinska brytningen, men någon skymt af fransyska stod icke att upptäcka.

— Mycket bra, anmärkte den lycklige läraren, som blef allt varmare om hjärtat. — Verkligen mer än jag kunnat vänta. Kanske blott en liten nyansering, så här: Kalipso nö puvä sö kongsole dö depar d'Yliss. Var så god och knip litet mera hop munnen!

Drifva spetsade sin mun till ett körsbär, studenten spetsade omedvetet sin egen. Naturligtvis förklarade han, att Fénelon själf icke kunnat framsäga denna beniga period på en komplettare fransyska än hans skickliga elev.

— Nå, det fägnar mig, inföll moster Lucia. Det låter ju helt bekant. Aldrig hade jag kunnat tro, att fransyskan är så lätt.

— När man är begåfvad med så utmärkta anlag, går allt af sig själf, var lärarens svar. Men kanske komma vi nu till deklinationerna.

— Hvad skall det tjena till? frågade Drifva.

— Gör som han säger! Passar det för en elev att kritisera sin lärare? anmärkte polisen.

Man deklinerade *le père*, fadern.

— Min far kallas *Kersantti,* inföll den ohjälpliga lärjungen.

Efter deklinationerna följde med otrolig hastighet konjugationerna. Jag vet icke hvilken förälskad grammatikus kommit på det olyckliga infallet att i en bok, ämnad för unga personer, införa det opassande verbet *aimer*. Förlåt, ämnet är utslitet, men jag skall helt kort berätta följderna.

— *Présent indicatif: J'aime,* jag älskar, suckade läraren.

— Hvad för något? utropade förvånad moster Lucia. Det gick påtagligen för raskt med de franska språkstudierna.

— *Tu aimes,* du älskar...

— Det kommer an på, inföll Drifva och trummade en marsch på fönsterrutan.

— Står det verkligen så i boken? frågade moster Lucia.

— Var så god och läs! Det är fullkomligt regelbundet, som det skall vara.

— Skall det alltid vara så, när man lär sig franska? Kan man ej lära sig det med mindre?

— Det är alldeles nödvändigt, det måste alla kunna.

— Adjö, herr magister!

— Hvad befalls?

— Jag säger: adjö, herr magister. Ödmjuka tjenarinna!

Och vid dessa ord såg moster Lucia ut som ett irreguljärt verb i Meidingers franska grammatika. Drifva log och fortfor att trumma på fönsterrutan.

Magister Spik tog sin hatt, mankerad och olycklig. Han förstod, att han misstagit sig om andra personen i verbet *aimer*.

Om det skulle falla någon in, att Drifva alldeles icke var så omöjlig som hon vid lektionerna ställde sig,

kan jag intyga, att hennes närmare bekanta voro af samma tanke. Hon var så litet obegriplig i det hon *ville* begripa, att väl icke mången flinkare redt sig i hushållssysslor, eller gissat gåtor bättre än hon. Det skulle blott vara efter hennes lynne, och det var icke hennes fel, att hon gått i skola hos ödemarken. Moster Lucia var af en annan mening. Hon ansåg ungdomen för en svamp, hvilken bör insuga allt hvad förståndigt äldre folk anser nyttigt. Vid hennes bord fick ingen kvarlämna på tallriken något som hon lagt för, och alldeles så borde det vara vid en ordentlig uppfostran. Hon hade nu framsatt för Drifva den ena djupa tallriken civilisation efter den andra, och den egensinniga hade lämnat allt halft eller orördt. I fransyskan hade Drifva visat utomordentliga anlag för *spangdang,* men att gå vidare var alltför betänkligt. Hvad skulle en rättskaffens civilisationsfabrikant nu företaga sig? Skulle man skicka ekorren tillbaka lika oborstad som den kommit hit?

Vid denna tid stodo teaterdirektören Westerlund och hans fru, född Silvan, i blomman af sitt rykte. De hade förtjusat största delen af Finland och anlände nu för att lyckliggöra Uleåborg. I A:ska salongen, där man närmast ingången uppfört en logerad af ohyflade bräder, samlades tre kvällar i veckan en konstälskande publik. Halfmörket, där man knappt kunde urskilja sin granne, oset af rykande oljelampor och talgljus, den fällda ridån med sitt titthål, de framskymtande skepnaderna af aktörer i vida mantlar, som dolde kostymerna — allt var här mystiskt, aningsfullt, hemlighetsfullt. Från första platsen, som kostade en riksdaler, till den sista på galleriet, som kostade tolf skillingar, satt klockan sex på aftonen en publik i spänd förväntan och blef icke besviken. Redan affischen studerades med mera intresse

än nu telegrammet om en revolution i Paris. Dessa affischer utdelades i småstäderna, skrifna i tolf exemplar, till förnämliga hus, men här såg man dem tryckta. Uleåborg hade ett tryckeri, som utsände psalmböcker, kungörelser, sockerbagaredeviser och en tidning en gång i veckan; nu kommo affischerna att öka pressens alster. En tryckt affisch, det var höjden af glans, det var konstens triumf!

Drifva kom en dag, klädd i sitt oemotståndligaste smålöje, väpnad med en sådan affisch.

— I dag gifva de »Fridolin, eller gången till järnverken, skådespel i fyra akter».

— Nå, än sedan? genmälde moster Lucia likgiltigt.

— Och därefter gifva de »Olle Nötboms förtviflan, komedi i en akt med sång». Det blir sång, moster!

— Nå, än sedan?

— Vi kunde ju köpa biljetter. Det sägs, att af komedier lär man sig världens gång.

— Så? Kanske man lär oförståndiga flickor bedraga sina mostrar? Den världens gång, menar jag, går mera utåt med fötterna, än herr Remahl. Du kan ju spara affischen, tilldess att vi tapetsera köket.

— Men Lisu berättade att landshöfdingens betjent varit ute på morgonen för att köpa biljetter.

Moster Lucia begrundade denna märkvärdiga nyhet och erinrade sig att spektakler anses mycket bildande i den förnäma världen.

— Må vara för en gång, sade hon. Med förbehåll att du sitter stilla och icke blamerar dig med dina vanliga upptåg.

— Jag, moster! Frukta ingenting, jag skall sitta så stilla som en frusen strömming på ett hett stekspett.

Drifva skulle alltså för första gången i sitt unga lif göra bekantskap med den dramatiska konsten. Salongen var fylld, halfmörk som vanligt, allt i spänd väntan. Det dröjde något; pjesens elake slottsfogde sökte sin röda peruk. Under tiden inkom en dräng och putsade talgljusen. Drifvas blickar tycktes genomborra ridån.

Ändtligen upprullades det mystiska förhänget. Man såg grefvinnan af Saverne — jag tror det var Saverne — hennes dygdige page Fridolin och den rödhårige slottsfogden, som gjort grefvinnan sin kärleksförklaring, men blifvit afvisad med förakt. Naturligtvis svor han att hämnas, hvilket var lätt nog, emedan grefven befanns ytterligt svartsjuk. Drifva var endast öga och öra. Under entreakten kringbjödos konfektstrutar, och moster Lucia hade försett sig med äpplen i klädningsfickan.

Andra akten började med slottsfogdens förrädiska stämplingar. Drifva åhörde förtrytsamt hans nedriga företag; den frusna strömmingen begynte smälta. Hon var öfvertygad att grefven icke skulle låta så plumpt bedraga sig, beslöt afbida händelsernas gång och roade sig blott under nästa entreakt att knäppa äpplekärnor i ansiktet på bekanta herrar, i hvilken konst hon besatt en förundransvärd skicklighet.

I tredje akten kom man till masugnen och den bultande brukshammaren, en förskräcklig masugn, tillräcklig att steka minst ett dussin pager på glöd! Man hörde grefven befalla de sotige smederne att kasta i ugnen den person, som frågade om man efterkommit grefvens befallning. Drifvas förtrytelse växte med hvarje minut. Hon beherskade sig, hon pekade blott med fingret på slottsfogden och ropade på finska:

— Kattos pukkia![1]

[1] Se på bocken!

Upplösningen nalkades. Fridolin blef skickad till masugnen med den fatala frågan. Huru kunde åskådarne sitta så lugna? Man återsåg den förskräckliga masugnen. Man hörde de sotige smedernes samtal om karlen, hvilken de kastat i ugnen. Grefven och grefvinnan infunno sig ... allt var uträttadt. Allt? Nej, det var omöjligt, det var för afskyvärdt, Drifva sprang upp och ropade med strömmande tårar:

— Fy, det är nedrigt, Fridolin var oskyldig, fråga slottsfogden!

Grefven och grefvinnan af Saverne stirrade förvånade ut i salongens mörker, alla åskådarne vände sig om, moster Lucia skulle åter ha funnit en passande anledning att dåna, om sådant brukats i Uleåborg. Lyckligtvis anlände i det kritiska ögonblicket Fridolin, som fördröjt sig vid en bön och nu befanns oskadad. Drifva erfor, till sin öfverraskning och glädje, att det var slottsfogden som kastats i ugnen, och nu upphörde hennes tårar att rinna, hon applåderade med hela publiken och ropade:

— Kutti, kutti parahiksi! [1]

Skådespelarekonsten hade upplefvat en af sina triumfer. Sluteffekten af »Fridolin eller gången till järnverken» upplöste sig i en allmän munterhet. Den muntraste af alla var Drifva, hvilken, numera befriad från sin ängslan för Fridolin, ej stod att hejda. Hon skrattade, pratade högt med sina bekanta om en skidfärd till Laanila — och så började »Olle Nötboms förtviflan».

Olle Nötbom var betjent hos en utmärkt tråkig »teaterskrifvare» med ett par ännu tråkigare älskande, men Olle fick på sin lott att hålla åskådarne vid godt lynne. Denna roll var, näst Hamlet och Jaromir i

[1] Ett utrop af skadefröjd: det var rätt åt dig!

»Stamfrun», herr Westerlunds glansroll. Husbonden misstänkte, icke utan skäl, Olle för snålhet och hade velat rädda en butelj vin med att påteckna ordet *förgift*. Olle tömde buteljen och stafvade sedan hop dess påskrift. Däraf kom hans »förtviflan», hvilken så roade Drifva, att hon med säker hand kastade ett äpple mot Olles hufvud. I stället att tacka, besvarade herr Westerlund denna artighet med en af Hamlets mest tragiska blickar. Drifva ropade:

— Drick, Olle, drick! Det är icke så farligt, skölj ned äpplet!

Salongen utbrast i en så skallande applåd, att Hamlet åter blef Olle och förenade sina applåder med publikens. Med en sådan furore hade aldrig »Olle Nötboms förtviflan» gått öfver scenen.

Detta blef emellertid Drifvas sista publika uppträdande i den muntra genren, och hennes följande öden datera sig från ett äfventyr, som inträffade dagen därpå.

Vi befunno oss i slutet af Mars; termometern angaf tjugu graders köld, hvilket uleåborgare af gamla stammen anse för årets rätta medeltemperatur. Det hade töat litet dagen förut, skaren bar, man skulle väntat få se många skidor i rörelse. Men skidor voro då lika litet som skridskor ett fashionabelt nöje i Uleåborg. De voro skolpiltarnes idrott, ingenting mer; och om fröken Drifva efterlämnat ett annat minne än sina lektioner och sina publika uppvisningar, bestod detta däri, att efter hennes tid och hennes föredöme Uleåborgs unga damer med mera förkärlek begynt omfatta denna nordiska sport, skidor och skridskor.

Det var söndagsmorgon. Fyra flickor hade, på Drifvas anstiftan, öfverenskommit om att skida till Laanila på

andra sidan om älfven, och af synnerlig gunst hade jag, lilla stackare, fått vara med om partiet. Froste hade fått äran blifva vår trogne slaf; han var godsint och medgörlig, honom kunde vi skicka i eld och vatten.

När jag anlände till mötesplatsen klockan fem, fann jag Froste och Drifva före mig, men de två öfriga flickorna sågos ej till. Samma dag var det ingen hemlighet mer, att deras mödrar förbjudit dem deltaga i detta nöje, sedan Drifva kvällen förut betett sig så självsvåldigt vid Fridolin och Olle Nötboms förtviflan.

Medan vi väntade, hörde jag Froste säga till Drifva:

— Hvarför skulle du prata så där vid spektaklet i går?

— Hvad sedan? svarade Drifva lätt. Det var ängsligt i början, men så blef det trefligt.

— Hela staden talar om dig, fortfor den unge mentorn, blyg och förlägen med blossande kinder.

— Kantänka! Bryr jag mig om hvad de säga om mig?

— Du skulle höra huru de alla göra narr af dig, och därtill är du för god, fortfor Froste. Du är den bästa flicka i hela staden, och nu säga de...

— Hvad säga de?

— De säga att du är värre än en pojke. De säga att du slagits med mamsell Hagtorn och gifvit Remahl en örfil. De säga att du trummat ut magister Spik med Wittgensteins marsch och att herr Westerlund fått en blånad af det äpple, som du i går kastade honom midti ansiktet.

Drifva brast ut i ett klingande skratt.

— Litet hålsöm i fållen lägga de till, sade hon, men nog var jag väl annars klippt efter mönstret.

— Du får icke göra så mer, Drifva! Jag var i går afton i slagsmål för din skull, men jag kan ju ej slåss med hela världen. Jag säger dig, att om du gör så mer, går jag i forsen.

Och härvid tillrade tårarna ned utför den ärlige gossens frusna kinder. Drifvas goda hjärta kände sig rördt. Men Froste var ju ett barn; hon tog honom om nacken, kysste honom hurtigt och sade:

— Är du karl, du, och gråter för så litet? Skäm ut dig, Froste! Är jag icke god nog för dig, så gå i forsen, du skall få låna mina skidor, de äro bättre än dina. Jaså, du vill att jag icke skall göra så mer? Nå, för din skull vill jag det, om du slutar att lipa. Men hvar dröja Lina och Amanda?

— Hvem skulle numera vilja skida med dig? återtog Froste, något tröstad, men med en instinktlik aning om rätta förhållandet.

Vi väntade likväl ännu.

— Tutti — sade Drifva till mig med det smeknamn jag fått af mina kamrater i skolan — härma magister Spik, du gör det så bra!

Jag hade verkligen den gåfva att grimasera, som är så vanlig bland skolflickor, och förkortade vår långa väntan med en af Spikens lektioner, ingalunda glömmande hans *spangdang*. Drifva hade aldrig varit vid bättre lynne.

— Nu är klockan sex, nu skida vi tre allena, sade hon slutligen.

Vi begåfvo oss ut, till en början långs älfstranden, ty den öppna Merikoski brusade här stygg och svart mellan oss och Laanila.

Lättare flög ingen ripa vid Oulujokis snöiga strand, snabbare sprang ingen mård öfver älfvens is, smidigare slank ingen ekorre utför en snöbrant i skogen, än denna

unga skidlöperska plöjde de vida snöfälten. Hvad hästen är för steppens kosack, det var för Drifva hennes skidor. Såsom steppens son tyckes fastvuxen vid sin ädla springare, så stod Drifva som gjuten vid skidorna. De hade varit knappt tre fot långa, när hon som liten flicka först mätte höjden af hembygdens backar; de hade vuxit med henne och höllo nu sju fot i längd af utsökt furu med kvist under fotremmen, spänstiga som stålfjädrar, smidiga som ormar. Stafven af björk, med dess lilla trissa på spetsen, var knappt en fot kortare och begagnades mera som balanserstång än för att pådrifva farten, hvilket skedde genom kroppens elastiska rörelser. Icke mången finsk flicka, uppvuxen i torparekojan, skulle vågat täfla med Drifvas skidor på slät bana; icke mången öfvad skidlöpare skulle, som hon, vågat halka ned utför de brantaste ättestupor. Man såg henne försvinna i ett moln af snö, och några ögonblick därefter uppdykade hon, med otrolig vighet stående på fötterna, ur snömolnet nedanför branten.

Det skulle ha varit omöjligt för oss att följa denna flygande ekorre, om ej hennes nåd behagat, tid efter annan, invänta oss, hvilande på en snöig sten. Vi hade ankommit till det frusna lugnvattnet ofvanom Merikoski och hade en vidsträckt utsikt. Staden låg bakom oss i vinterdräkt, solen stod ännu lågt, det var alldeles lugnt, och röken från flera hundrade skorstenar steg lodrätt mot höjden. Rutorna skeno som eld, de lätta rökmolnen färgades röda af solen, vår andedräkt ångade som fina skyar i vinterluften, och rundtomkring oss låg naturen som en skön, blek snödrottning med halföppnade ögon på sin hvita bädd af pärlor och diamanter. Det var den nordiska vinterns fridfulla morgonbön under väntan på våren.

— Nej, på detta sätt komma vi aldrig till Laanila, utropade Drifva muntert och styrde i svindlande fart utför strandbacken ned till isen på älfven.

Knappt var hon där, innan hon fick en oväntad anledning att påskynda färden. Från motsatta sidan kom en kursläde, förspänd med tre hästar, hvilken ämnade sig öfver älfven till staden. Någon bro fanns icke då, och strömdraget gjorde, särdeles på vårsidan, isen opålitlig. Antingen nu kusken körde för nära forsen, eller att vårsolen redan sammansvurit sig med den upproriska floden, alltnog, isen brast, och först hästarna, därefter släden störtade i strömmen, som här var både djup och strid. Faran var ögonskenlig, den öfvermäktiga floden skulle bortrycka allt.

Jag stod med Froste på afstånd, vi sågo de frustande hästarna kämpa mot strömmen. Tre minuter, och Drifva var där. Kusken och skjutskarlen hade räddat sig på fast is, men stodo rådville och jämrande under fåfänga försök att draga upp hästarna. I den tungt lastade släden, halffylld af vatten och nära att kantra, sågs en svärjande herre förgäfves söka befria sig från den tillknäppta fotmanteln.

— Stå icke och skrik, dumma nöt! ropade Drifva på finska till skjutskarlen. — Ser du icke att hästarna strypas? Marsch till stranden efter en bom! Din knif ... så, packa dig af!

Hon var icke första gången med om sådana äfventyr. Hon lade skidorna på hvarandra snedt öfver iskanten, kom till släden och lyckades lösskära fotmanteln. Därpå befriade hon fången i släden och bärgade honom på isen — en gammal, fet herre med långa mustascher, hvilken af kusken titulerades major.

Det värsta återstod. Den som försökt det vet hvad det vill säga, när tre sammanspända hästar kämpa för lifvet i en hvirflande flod. De insnärjde sig i tömmar och seldon, trampade och nedtryckte hvarandra, medan iskanten brast under deras framhofvar vid hvarje flåsande försök att finna ett fotfäste. När vi kommo till stället, hade Drifva afskurit draglinorna, men icke lyckats få fatt i fimmelstängerna och de mellan liggande remtygen.

— Står du och gapar? ropade hon nu till kusken. -- Lägg dig på magen och håll släden, så vill jag försöka afhaka fimmelstängerna.

De resande stirrade med förundran på Drifva. Hon var vacker, där hon stod på isranden med sina högröda kinder, sina blixtrande bruna ögon och den djärfva beslutsamma hållningen, som visade sig vuxen hvarje fara. Med Frostes biträde lyckades kusken fasthålla den sjunkande släden. Snart befann sig Drifva på denna gungande, med vatten uppfyllda farkost, som hvarje ögonblick tycktes sjunka. För att uppnå fimmelstängerna, måste hon icke blott böja sig med högra armen och skuldran under vattnet, utan äfven riskera ett mördande slag af de förtvifladt sparkande hästarnas bakhofvar. Lyckligtvis voro de arma kräken redan utmattade. Drifva hakade loss fimmelstängerna och kom lyckligt, men genomvåt, åter på fasta isen. Hon hade tagit sitt bad i tjugu graders köld.

Jag hade blott kunnat vara ett gråtande och onyttigt vittne till detta uppträde. Men knappt var Drifva åter på isen, innan hon varseblef Froste.

— Hvad går åt dig, lille stackare? frågade hon. Lipar du nu för att jag gick i forsen och icke du?

— Det är ingenting, svarade Froste, och med detsamma svimmade han.

Vi betraktade hans händer, naglarna voro som hade han plockat blåbär. Drifvas dödsfara och den förtviflade ansträngningen att fasthålla släden hade gjort slut på gossen.

— Å, det går öfver; gnid hans tinningar duktigt med snö! ropade Drifva till mig och var i nästa sekund åter i färd med de drunknande djuren.

Hon lade sig ned på iskanten, fattade i den mellersta hästens grimma och bemödade sig att hålla hans hufvud öfver vattnet. Det var ett tungt arbete, Drifva hade kommit till korta, om icke kusken understödt henne. Ändtligen tycktes den gamle majoren, arg, våt och förbluffad, vakna till någon besinning. Han lyckades med ofantligt besvär lösgöra sig från sin oviga päls, bredde den öfver flickan, där hon låg utsträckt på isen, och gaf luft åt sin oförställda beundran med utropet:

— Det var, tag mig (en lång rad), den värsta sakramentskade etterbölla till kosack jag någonsin sett!

Finnen och svensken ha det gemensamma ordspråket: »ei Jumala kiirettä luonut» — »Gud skop ingen hast». Kampen om hästarnas lif varade goda tjugu minuter, innan skjutskarlen makligen anlände med folk och bommar. En häst uppfiskades död, två lefvande. Drifva afbidade icke slutet af bärgningen, hvilket var förlåtligt, ty, med undantag af de röda kinderna, det rika mörka håret och den lilla bahytten af svart siden, var hela hennes person is. En ny häst med släde anskaffades för de resande, en annan för Froste och mig. Drifva föredrog att skida till staden; det var för en isbit det bästa medlet att töa.

— Nej, men hör nu, din ytterelementskade, attan förböflade kanalje trollpacka — invände majoren med en rad af smekord efter sitt lynne — behåll pälsen på!

— Brukar herrn skida i päls? skrattade Drifva.

— Men så säg mig åtminstone hvem nitton millioner svedda förladdningar, mjuka tjenare, jag har den äran att tacka för en gammal granadörs lif.

— Mitt namn är Blåsväder, svarade Drifva med en nigning enligt alla Remahls regler, medan hon slog de isade skidorna mot hvarandra, för att bereda sig fotfäste. Nästa ögonblick var hon långt borta.

Detta var sista gången jag såg fröken Drifva i Uleåborg. Kort därefter flyttade mina föräldrar sjuttio mil därifrån till södra delen af landet, och när jag ville besöka min beundrade vän dagen före vår afresa, hade hon före mig lämnat staden. Man visste att hon undkommit sitt kalla bad med en snufva, icke lifsfarligare än den en annan liten mamsell ådrager sig genom ett kallt öfverplagg. Men man visste också något mer. Man visste att hon icke lämnat staden i renpulka, såsom hon kommit dit; hon hade rest i majorens sällskap. Hvem var då denne tjocke major, som behagat placera sig i en hvirflande fors så enkom för att min vän Drifva skulle få sluta sin ryktbara sejour i Uleåborg på ett briljantare sätt än med Olle Nötboms förtviflan? Några trodde sig veta, att majoren var änkling och rik; hvad var naturligare, än att han på fläcken skulle förlofva sig med sitt lifs räddarinna? Andra visste från säker hand, att besagde major var en gammal ungkarl och skulle testamentera åt Drifva sin stora förmögenhet. Eleverna i mamsell Wacklins pension funno detta för tarfligt. Den förmente majoren var i deras tanke ingen verklig major — hvilken major har någonsin åkt med tre hästar ned i Merikoski? — han var påtagligen en grefve, en prins, en furste, kort sagdt ett inkognito, hvilket en dag skulle demaskera sig som ett lysande fenomen. Man visste att

han samma dag uppsökt Drifva, ty hvilket blåsväder kunde dölja sig för ett fenomen som reser inkognito? Hvad han därvid behagat yttra, förblef en hemlighet, som icke hindrade pensionärerna att författa en röfvareroman, där hjälten, grefve Bore — han skulle hafva ett frostigt namn — på det mest underbara sätt blef försonad med mänskligheten genom hjältinnan, fröken Drifva. Jag vill påminna mig, att jag sett denna roman tryckt i en tidnings följetong.

Rätta förhållandet, som jag senare erfor, var icke fullt så romantiskt. Major Björn, en hederlig för detta finsk militär, hade efter kriget öfverflyttat till Sverige, men känt sig dragen så nära gränsen som möjligt och köpt sig för gamla dagar en gård i Haparanda. Änkling var han, däri hade man gissat rätt, äfven välbärgad, om icke rik, men att uppsöka nya flammor föll honom desto mindre in, då han ju hade fyra förut, nämligen två gifta döttrar borta och två ogifta hemma. Gamle majoren hade i Tavastland en bror, som han ändtligen ville se en gång, innan båda fått marschorder att uppbryta till högkvarteret; se där orsaken hvarför han med tre hästar kom spännande ned till Uleåborg. Vän af ett godt bord, förmodade han att man i Tavastland hade lika ondt om renstekar, som man i Haparanda hade öfverflöd därpå, och hade belastat sin släde så tungt med dessa läckerheter, att de hart när dragit honom och hans räddarinna med sig i flodens djup. Ingenting var enklare, än att han i sitt ärliga hjärtas tacksamhet uppsökte etterböllan, som duschat så käckt för hans skull, och när han vid detta möte upptäckte, att Drifvas fader, numera kapellanen och vicepastorn Kersantti, tjenat sig upp i hans kompani under kriget, var heller ingenting enklare, än att majoren i Drifvas sällskap uppsökte denne sin forne

krigskamrat. Drifva själf hade fått nog af sin debyt i den finare societén, och Olle Nötboms förtviflan hade ändtligen så grundligt öfvertygat moster Lucia om omöjligheten att göra folk af ekorren, att besagda moster afsagt sig alla vidare fruktlösa försök. Afresan skedde således till ömsesidig belåtenhet: Uleåborg miste ett samtalsämne, och ödemarken fick åter sin rätta tillhörighet.

Här slutade all min kunskap om Drifvas vidare öden under en tid af aderton år. Jag hade tillbragt större delen af min ungdom dels i Schweiz, dels i Paris, lärt något, sett mycket och kanske glömt ännu mer. För mig var min vän Drifva numera blott en halfförgäten saga från en oskyldigare tid, när man ännu kunde beundra ekorrar. Och när, efter dessa aderton år, händelsen förde mig tillbaka till norra Finland, bekänner jag att jag nästan glömt hennes tillvaro.

Jag hade med nöje antagit ett förslag af min släkting fru S. att i hennes sällskap göra en resa till Aavasaksa för att se midnattssolen. Fru S. tyckte icke om sjöresor, vi hade föredragit landvägen och åkte bekvämt i vagn de sexton milen från Uleåborg till Torneå. Resan skulle ha varit en af de angenämaste, om icke de många besvärliga färjställena varit förenade med fruktan och tidspillan. En vacker junikväll hände oss därtill det missödet, att våra skjutshästar skrämdes af en tjärmila och togo sig för att sträcka framåt i skenande galopp. Kusken sökte förgäfves hejda dem, och till råga på missödet brast ena tömmen. Icke ens en af de annars så förhatliga grindarna behagade denna gång ställa sig i vår väg. Vår oro var så mycket större, emedan man sagt oss att vi snart åter hade att vänta ett färjställe. Vägen till ett sådant går alltid utförbacke till flodstranden och stänges aldrig, hvarför vi sågo framför oss den mindre

behagliga utsikten att med svindlande fart rusa rakt ned i floden.

I detta kritiska ögonblick mötte oss på vägen ett ensamt fruntimmer, åkande i schäs. Knappt varseblef hon vår belägenhet, innan hon stannade, vände sin häst med schäsen tvärs öfver vägen och hoppade ned ur åkdonet. En minut därefter funno våra hästar vägen spärrad, men togo en ansats till vänster, för att öfver diket flöja in på den bredvid liggande tallmon, då den okända med ett mod, en rådighet och en skicklighet, som väckte vår högsta förvåning, grep vänstra hästen i grimman och lyckades så raskt hejda honom, att vagnen utan all fara varligt stjälpte uti det grunda diket.

Flåsande, löddriga och ännu darrande af fruktan, stannade hästarna. Med den okändas tillhjälp kommo vi, något bleka, men med räddad krigsära, ur vagnen. Hennes första fråga var, om vi skadat oss.

— Icke det minsta, var svaret.

— Det gläder mig, sade hon. Det hade kunnat gå värre; färjstället ligger knappt sexhundra steg härifrån. Litet skrämsel går öfver; vänta ett ögonblick, jag ser en källa här strax invid.

Med dessa ord sprang hon några steg in på mon, fann en bit näfver, improviserade en skål och bjöd oss strax därpå den delikataste dryck vatten jag någonsin kan påminna mig ha druckit i hela mitt lif. Vi hade nu återfått nog lugn att betyga vår bundsförvant en välförtjent erkänsla. Fru S. presenterade sig; jag förblef namnlös som hennes släkting. Äfven den okände nämnde sitt namn, som var oss fullkomligt obekant — fru X. Hon såg ut att vara föga öfver trettio år, var högvuxen och kraftigt byggd, med ett rikt mörkt hår upplagdt under den enkla halmhatten, bar halfvantar af lärft, en

rutig bomullsklädning och en något sliten grå schal såsom enda skydd mot aftonkylan. Hennes häst var ett vackert djur, som hon smekte med synbar förkärlek; den ensitsiga schäsen nästan en lyxartikel i dessa aflägsna bygder.

Jag misstänkte vid första ögonkastet att vi någonstädes hade sett hvarandra förut, och vissa vigilanta rörelser återkallade i min hågkomst ett barndomsminne. Men den person jag nu hade framför mig var betydligt fylligare, hon hade ingenting självsvåldigt i sitt sätt, hon talade till oss ett vårdadt språk. Jag tvekade om jag icke möjligen misstagit mig, när jag hörde henne säga till vår kusk på finska:

— Står han där rådlös! Profvar han icke sina tömmar, innan han begifver sig på väg? En tjärmila, säger han? Liksom man icke i denna årstid skulle åka förbi femtio tjärmilor! Men då stiger man af och leder hästarna förbi det farliga stället. Tag djuren vid tygeln och led dem med vagnen ur diket, men drumla icke, de äro vilda ännu. Jaså, går det icke? Det *skall* gå. Är han rädd, skall jag hjälpa honom.

Jag hade hört och sett nog. När vår beskyddarinna med samma djärfhet, samma skicklighet lyckats få hästarna och vagnen välbehållna på landsvägen, förstod jag, att hon icke kunde vara någon annan än min forna beundrade vän fröken Drifva. Att hon icke igenkände mig, var förlåtligt; jag hade ju varit tolf år gammal, när vi sista gången sågo hvarandra på isen utanför Laanila.

— Skarfva nu tömmen, karl, medan jag håller hästarna, men gör en ordentlig knut! ... Se så, håller han? — Och hon profvade knuten. — Kör du min schäs, jag kör vagnen till färjan. Hvarken du eller hästarna äro att lita på.

Trots alla våra invändningar, sågo vi snart vår hurtiga vän på kusksätet, och hon rättfärdigade fullkomligt det förtroende hon redan ingifvit oss. När vi afstego vid färjan, sade hon till oss:

— Hvar ämna fruntimren tillbringa natten?

— På nästa gästgifveri.

— Om jag får bjuda ett tarfligt nattkvarter, skall det för mig vara ett rart nöje. Det är icke mer än en kvart mil härifrån; tre rum; man behöfver ej mer denna årstid. Vi bo om vintrarna i staden, men vår läkare säger att barnen behöfva landtluft.

— Tusen tack. Vi göra för mycket besvär.

— Alldeles inte. Min man är för tillfället bortrest, hans rum står till disposition, om icke möjligen något spår af hans tobakspipa skrämmer våra gäster på flykten.

— Men fru X. befann sig själf på en resa, som vi mot vår vilja afbrutit?

— Bagatell, jag åkte ut på ett par timmar för att bese ett nytt drällmönster. Här bor en skicklig väfverska i Peltola by.

Vårt krusande hade icke varit uppriktigt, vi mottogo inbjudningen med odeladt nöje. Inom mindre än en half timme befunno vi oss i en trifsam bondgård vid älfstranden och infördes i sommarbostaden, en sal, eller rättare stuga, med två kamrar och kök, allt högst enkelt, med otapetserade, hvitbilade väggar och landtlig möblering, men allt så väl skuradt, väl dammadt och intagande prydligt, som endast den bästa bland husmödrar kan ordna ett hem. Jag betraktade min värdinna med frågande blickar. Är det hon som ordnat denna behagliga bostad, hon, som nyss med egen hand kört vår vagn?

Ja, det var hon, jag kunde ej mera tvifla därpå, när barnen framfördes till presentation. De voro icke

mindre än sex, fem pojkar, en flicka. Att hålla en sådan skara på landet vid mänskligt skick, säges vara ett svårlöst problem. Visst röjdes spår af strändernas gyttja på pojkarnes pjäxor, visst såg man märken efter en nyss fallen knapp eller ett nyss rifvet hål; visst behöfdes en kam för somliga ostyriga luggar, som tycktes så motspänstigt trotsa en uppvisning för främmande. Men problemet var löst på ett sätt, för hvilket ingen omsorgsfull mor behöft blygas. Om jag icke fann sediga, påklädda dockor, fann jag i stället frimodiga, ystra, vackra barn, som icke generade sig att klatscha ett duktigt slag i den främmandes hand, och jag erfor snart, att de visste sin skyldighet efter deras morfars metod.

— Front! kommenderade modern. Alla sex, ända till den minsta pojken om två år, ställde sig i rad och stodo som tända ljus.

Stor presentation.

— Detta är Gustaf, tolf år, tredjeklassist. Kan stå på hufvudet som en äkta romare. Jag slår vad att du kan berätta oss hvad morot heter på latin?

— *Daucus*, svarade gossen, utan att blinka.

— Sade jag icke det? Vidare: Karl Robert, tio år, förstaklassist, stor hästkarl, virtuos i konsten att rida barbacka till brunnen. Vidare Knut, åtta år, bygger kvarnar i bäcken och ämnar blifva ingeniör... Karin Maria, sex år, studerar dansskola för en ekorre, som bor med henne, äter med henne och sofver med henne... Alexander, fyra år, känner sig kallad att blifva trumslagare och går i lära hos en tam harunge... Ändtligen Maximilian August, två år... Nå, Max, tummen från munnen, stå rak på korfstickorna!... Studerar första grunderna i den ädla konsten att rida käpphäst... Se så, marsch, alla till kojs! Hvad? Säger ingen godnatt åt mamma?

Fronten upplöste sig och sprang i oordnade leder modern i famnen. Hon kysste dem med ett godt löje, slätande deras rebelliska hår, och efter en mer eller mindre krumbuktad knix för de främmande, voro alla försvunna.

— Karin behöfver ingen dansskola, hon är smidd af fjäderstål, anmärkte jag.

— Nej, jag tror verkligen att hennes nuvarande lärmästare öfverträffar herr Remahl, fastän han icke går så utåt med fötterna. Jag tänker att man icke skall påklistra folkvett utvändigt; det är bättre att lefva sig in däri.

— Barnen se friska ut. Få de tillfälle att skida om vintern?

— Å ja, snö ha vi nog och skare på vårarna. Skolan är en sträng buse, men ni skulle se dem en lofdag i backarna!

— Kunna de också lägga sig ned på isen och draga upp en major ur strömmen?

Fru X. betraktade mig förvånad.

— Hvad menar ni? frågade hon.

— Ingenting. Jag kom att tänka på ett litet äfventyr... en ung person... hennes namn, tror jag, var Blåsväder.

Fru X. sprang upp, fattade mina båda händer och drog mig till fönstret. De vackra bruna ögonen betraktade mig med en detektivs uppmärksamhet.

— Nej — sade hon med ett bryderi, som roade mig obeskrifligt — jag vet verkligen icke...

Jag burrade upp mitt hår öfver pannan, grep ett par glasögon, snörpte hop läpparna och sade högtidligt:

— *Spangdang!*

— Spik! Spik! Det är du, jag tänkte ju strax, att det kan icke vara någon annan än Josefine Hemming!

— Och hon svängde mig om med en uppriktighet, som nästan kom mina leder att knaka. — Lilla pyre, hvad du har vuxit lång, sedan du grät så erbarmligt på isen. Tutti du!

— Drifva du!

Och vi skrattade så hjärtligt, att det blef nödigt upplysa min reskamrat, fru S., om orsaken till vår munterhet.

Under tiden dukades en landtlig tesexa, värd allt beröm. Ett så kärnfärskt gult smör, ett så smakligt hembakadt bröd, en så superb lax i flera anrättningar måste öfverallt anses afundsvärda. Efter denna läckra supé drog sig fru S. tillbaka till värdens rum, som ställts till vår disposition, för väl vädradt, för att röja spåren af gammal tobaksrök. Och nu följde en stund af dessa förtroliga meddelanden, som få ett så lifligt intresse af barndomens minnen.

— Jag ser icke till din trogne slaf, som ville gå i forsen för dig, började jag, efter att ha redogjort för mina senare öden.

— Froste? Å, den har svalkat sig, han är skolmagister i Uleåborg och planterar med otroligt besvär en legion romare i min Gustaf. Man kan på många sätt bevisa sin tillgifvenhet, till exempel med att servera plaggor åt sin forna flammas pojkar.

— Och dina öfriga gamla vänner? Jag menar de beskedliga människorna, som gjorde sig en så otrolig möda att förvandla dig till en fin dam.

— Och en så otacksam möda! Jag ber dig, Tutti, säg intet illa om dem, de ville mig väl på sitt sätt. Sådant vilddjur jag var, och hvilket bekymmer jag förorsakat min snälla moster Lucia! Ja, du, hon gaf mig förlorad och upptog efter mig en mera läraktig fosterdotter. Landshöfding Stjernschantz flyttade bort,

landshöfding Lagerborg kom i hans ställe, men allt förblef moster ett inventarium i länsstyrelsen. Det var nu engång *hennes* lefnadsbestämmelse. Den kära gumman, jag tror verkligen att det blef hennes död, när hon en vinter icke blef bjuden till landshöfdingens bal. Lyckligtvis hann hon få bjudningskortet en vecka efter balen; det hade förirrat sig, jag vet icke hvar, och moster gick nöjd att uppsöka sin förste gynnare, landshöfding Carnall.

— Och de andre olycklige, som åtogo sig förtroendet att dressera dig för sällskapslifvet, hvad blef det af dem?

— Jag känner ej herr Remahls senare öden, jag vet blott att han fick två farliga medtäflerskor, fru Gellerstedt och mamsell Arppe. Om han lyckats eröfra Finland med sina battemanger, så fruktar jag att han åter förlorat det. Min första lärarinna, som snart gifte sig, sjöng förmodligen Franzéns visa:

Barnet gråter, vaggan går,
och klaveret hvilar.

Mamsell Hagtorn undkom lyckligt den gallfeber jag var nära att ådraga henne och knäppte ännu i många år sina elever med linjalen på fingrarna.

— Och magister Spik?

— Hvarför upprör du mina ömma känslor? Han har avancerat till titulärråds värdighet. Fransyskan är nyttig till många ting.

— Och herr Westerlund?

— Riktigt, också en lärare, jag har honom att tacka för min flykt från folkvettsskolan. Han blef värdshusvärd och slutligen rådman i Uleåborg. Du minns den morgonen, när vi drogo major Björn ur forsen?

— Ja, mycket väl. Jag vill påminna mig att det var *du*, icke *vi*.

— Nej vi, ty du ökade forsens vatten med dina tårar. När jag återvände, hade moster Lucia om natten begrundat mitt sista bravurstycke i teatern och fattat det förståndiga beslutet att skicka mig hem till min far. Hvem var lycklig, om icke jag? Major Björn uppsökte mig; en hedersgubbe med sina befängda smekord! Han följde mig hem. Du vet kanske, att han varit min fars kompanichef...

— Man berättade det.

— Nå, du må tro det blef muntert att höra de två gubbarne göra om 1808 års krig i vår fredliga prästgård, och jag behöfver ej tillägga, att fältmarskalken kom grundligt till korta. Nu hade majoren fyra egna döttrar, hvilka han i sin faderliga förtjusning brukade karessera med smeknamnen »kattan», »suggan», »kalfven» och »fålen». Icke nöjd med dessa fyra husdjur, bedyrade han, att »kosacken» skulle blifva hans femte, och kosacken var jag naturligtvis; det var en riktig rangtitel i bredd med de andra. Men då hvarken far eller jag hade lust att så utan vidare låna ut mig till Haparanda, beslöts att majoren och far skulle byta på ett par år eller så. Nästa sommar sändes »kalfven» till oss och »kosacken» till Haparanda. Jag inser nu, att det var ett lyckligt byte. Alla de fyra husdjuren voro uppfostrade af en förträfflig mor, som icke mera fanns till; enkla, okonstlade människor, och likväl med ett sällsynt mått af kunskap och sann bildning. »Kalfven» förstod att vårda och muntra min gamle far bättre än hans egen dotter och införde en helt annan ordning i vår förvildade prästgård. Jag åter gick i skola hos min jämnåriga »fålen» och hennes äldre systrar, som voro gifta i närheten. Ingen dressyr, intet klister; godt umgänge, goda böcker och lust att läsa; det gick af sig själf. Utan att veta huru,

folkade jag mig under dessa två år så långt som det var möjligt för min natur. Det är tarfligt nog, som du ser; vilden är manglad, men icke urtvättad. Alla kunna icke vara gjutna i samma smältdegel... Far dog, jag gifte mig; nu vet du allt.

— Och huru ämnar du uppfostra din dotter? frågade jag, varm af denna älskvärda uppriktighet.

— Icke som hennes mor blifvit uppfostrad, icke i ödemarken, icke på skidorna. Hon skall få lära, erfara, tänka; hon skall tämjas, men icke i bur. I den fria naturen skall en fri ande utveckla sig. Tro mig, af alla mina dårskaper återstår likväl något, som jag ville lämna i arf åt min dotter: friheten att vara sig själf, icke skrymta, icke hyckla; att böja sig under de jordlifvets band, som vårt samvete gillar och vårt förnuft erkänner, men skratta åt småtrasslet. Ja, förlåt mig, älskade moster Lucia, vänd dig ej i din graf: min dotter skall aldrig gå i herr Remahls dansskola.

Det var sent, och vi skulle tidigt fortsätta vår resa. Innan vi skildes, frågade min vän:

— Vill du ej se mina barn sofva?

Hon öppnade sakta dörren till barnkammaren. Där lågo de fyra yngsta, blommande, rödkindade, som mogna smultron. En stack fram sin fot utom täcket, en annan hade redan hunnit svänga sin lilla person med hufvudet där fötterna skulle haft sin lagliga plats. Modern jämkade med lätt och öm hand alla oordningar åter i skick — denna samma mor, som jag sett gripa en skenande häst i tygeln.

— Hvar sofva dina äldsta gossar?

— Deras sofrum är salen, men när vi se gäster hos oss på kvällen, är det för dem ett kärt nöje att sofva i hövinden.

— Och du själf?

— Jag? I min ungdom sof jag mången sommarnatt i båten eller på hårda berget. Nu består jag mig lyxen af en bädd bredvid barnen.

— Och du har med sex barn icke städslat en barnsköterska?

— Nej, du; jag litar helst på mig själf. Skulle jag lämna mina barn i tjenarnes omvårdnad?

Jag tryckte min väns hand. Hade hon varit värre än en pojke, som man engång sade om henne, och hade vilden ännu icke blifvit fullkomligt urtvättad, så var hon dock en mor, som kunde försaka sig själf.

Klockan sex följande morgon stod vagnen förspänd med sediga hästar. Vi hade tackat vår värdinna för den angenämaste gästfrihet och sutto redan i ekipaget, när jag hörde en af de äldre gossarne ropa:

— Drifva!

— Hvem menar han? frågade jag, förvånad att än en gång höra detta namn, som jag trodde här vara en hemlighet mellan ägarinnan och mig.

— Han ropar sin syster, skrattade modern. Gossarne gå att fånga ekorrar, och den lilla har fått förtroendet att bära deras smörgåsar till skogen. Jag vet ej hvar de uppsnappat namnet, förmodligen i Uleåborg. Karin bär det med resignation. Jag har sagt henne, att nog smälter en drifva, blott hon får se sin rätta vår.

— Ja, ja. Farväl!

— Nej, vänta ett ögonblick! Hur har karlen spänt för? Tömmarna äro ju trasslade i remtyget; på detta sätt blifva ni osams med första grindstolpe. Vara kusk och icke köra med ordentliga tömmar! Nej, stig icke ned, karl; jag skall hjälpa dig. Understår du dig att låta hästarna skena engång till, så tänk på mig! ... Så, nu är det klart. Marsch, pannkaka!

Fjärde berättelsen.

Beckbrännaren, som alltid kom öfverst.

(Efter en folksägen.)

Följande dag lättade sig Östersjöns dimma fram på förmiddagen, men blott några timmar. Åter låg Hengist overksam, åter satt sällskapet församladt på akterdäck. Kapten Videstrand hade utdragit lotten numro fyra och började sin berättelse:

Bredvid den gamla, rödmålade kyrkan i min födelseort var en grön gräsplan, som i forna tider varit begrafningsplats. De dödes bostad hade under tidernas lopp blifvit allt längre makad åt sidan af de lefvande, som gärna vilja syssla på jordens yta i fred för sorgen, innan de flytta under henne. Doktorn påstod, att de dödas flyttning skedde för hälsans skull, eftersom lifvet icke mår väl af att bo vägg i vägg med döden. Jag vet icke, det är väl möjligt. Visst är, att de vördade förfäderne först fått sin hviloplats under kyrkans golf, därefter blifvit afhyste till klockbacken utanför stapeln, därifrån vidare förpassats till en inhägnad kyrkogård vid stadens utkant och slutligen funnit sin fristad i en för detta åker någon verst utanför tullen. Klockbacken var nu en gräslinda, där väktaren bärgade hö och där stundom en benknota

fastnade mellan räfsans tinnar, men ingen vård eller grafsten, icke ens ett halfmultnadt kors ingaf numera den nya tiden någon respekt för de förgångna släkten, som lågo begrafna under det mjuka gräset.

Emedan det bofälliga skolhuset var beläget nära till kyrkan, funno skolpiltarne det bekvämast att använda klockbacken till tummelplats vid den tid på året, när snön smält bort och marken torkade upp för majsolens strålar. Än flög bollen muntert mot skyn, än snurrade trissan, än delade sig den stojande skaran i turkar och kristne, hvilka, utan minsta försyn för grafvarnas nattro, drabbade samman på den fordom helgade marken. Gamle kyrkoväktaren Vik tyckte ej om dessa upptåg, men så länge gräset ännu liknade de första fjunen på sextonåringens haka och ingen skada skedde på hans blifvande skörd, lät han mycket passera, som i hans tanke skedde mot ordning och skick, under förbehåll dock att klaga hos skolmästaren, därest sådant ofog fortfor närmare midsommar. Denne kyrkans nitiske tjensteman hade i unga dagar varit landtvärnsman, och fastän ingen krönika antecknat hans fälttåg, måtte där ha suttit något af knekten kvar under gubbens grå jacka, ty med allt sitt nit kunde han ej afhålla sig från att med ett hemligt välbehag åskåda krigen mellan turkar och kristne. När då en af pojkarne lyckades utföra någon märkelig hjältebragd, storma ett läger eller slå under sig en hel skara fiender, hörde man väktaren ropa från stapeldörren:

— Se på den, gossar! Han är en hel karl, *han kommer alltid öfverst, som gamle beckbrännaren!*

Gossar tycka om att prisas för hjältedater, men aldrig hade de hört att just beckbrännare gjort sig kände för stora bedrifter. Det förekom dem alltför besynnerligt, att en sådan svart karl, som de ofta sett, tjärig och sotig,

röra med sin långa stake i den stora beckpannan borta vid älfstranden, skulle framställas för dem som ett mönster i mandom. De antastade gubben med frågor hvad detta betydde och fingo ständigt det snäsiga svaret, att det icke angick dem, de skulle se till att de kunde sin katekes till nästa sommarförhör, det vore allt hvad de behöfde veta i denna världen.

Nu hade väktaren en favorit, Kalle Videstrand — om jag får vara så dristig och nämna mitt eget namn — fjorton år var jag, liten till växten, men flink i näfvarna och mästare i konsten att ställa krokben; därför var det vanligen jag som kom öfverst i kriget och slog dem under mig, som voro hufvudet längre. Fattig gosse som jag var, brukade jag sommartid ro Viken ut på fiskefärder och skötte mina åror så väl, att sällan en gädda kunde motstå hans blänkande krok. Jag fick i mitt hufvud att ändtligen veta huru det hängde tillhopa med det ovanliga lofordet och började listigt en afton, när Vik satt i bakstammen med sin ref och jag rodde i fören midtemot beckbruket:

— Det var väl där han bodde i stugan på backen?

— Ja, där bodde han, svarade väktaren tankspridd.

— Och han blef öfverste?

— Hvad för något?

Vik drog in refven, ty han trodde sig känna ett napp, men det var endast ett sjögräs.

— Ja, han som kom öfverst, fortfor jag oskyldigt.

— Icke var han någon krigsman, lydde det sträfva svaret.

— Men så var han då rysligt stark?

— Icke heller det, så mycket jag vet.

— Jag har hört det af Anderssonskan, försäkrade jag. Han skall ensam ha hissat ned stora kyrkklockan,

när hon fick spricka och måste till gjutaren. Och när hon var omgjuten, hissade han henne ensam tillbaka upp till bjälken i tornet.

— Vasserra, det gjorde magister Freytag. Beckbrännaren var en liten karl. Jag har sett honom, jag, fastän han legat döder i mer än hundrade år.

Jag satt stukad, men fast besluten att hålla i tråden lika ihärdigt som väktaren höll sin ref. Om en stund, när vi återvändt uppför älfven, kändes ett tungt napp, som hade kroken fastnat i en simmande stock. Väktaren drog försiktigt in refven, och jag skötte åter mina åror så skickligt, att en pundsgädda, oaktadt sitt förtviflade motstånd, halades in i båten. Hon slog väldigt omkring sig, den lycklige fiskaren kastade sig öfver henne och behöll, efter en hård strid, slutligen öfvertaget.

— Se, nu kom far öfverst, som gamle beckbrännaren! utropade jag, gripande tråden, som gäddan grep refven.

— Gud bevare, svarade väktaren efter en stunds tystnad, när han åter kunde lösgöra sina tankar från den glädjande fångsten.

— Hvad kan det vara för ondt i att vara allas öfverman? frågade jag.

— Hör nu, Kalle — återtog väktaren, märkbart mjukare blefven af sin oväntade lycka — det där att komma öfverst som gamle beckbrännaren, det var ett talesätt i min ungdom, och det är väl att det snart är glömdt. Man skall icke önska kristna medmänniskor något som man ej bör önska sin värsta fiende. Men efter vi åter äro midtför beckbruket, kunna vi lägga i land på några minuter, jag skall becka min ref, han börjar bli sliten.

Vi lade till vid stranden och gingo upp till det bruna beckhuset. Det rykte som en ria; en tät, besk rök slog

ned mot marken och klibbade som olja vid allt hvad den vidrörde. Hela stranden var som belagd med tjock asfalt, hvarje steg intryckte ett fjät; här och där utvisade ullflagor i becket märken efter något olyckligt får, som sträckt ut sig i solvärmen på denna förrädiska bädd och icke undkommit utan att släppa till pelsen. Huset var eldfarligt, det hade brunnit ungefär en gång i hvarje mansålder och var nu timradt af lätta bräder, för att nästa gång brinna så fort och utan skada som möjligt. Det var högt nog, hade en hög skorsten och intet fönster, men breda dörrar på alla sidor, för att, allt efter vindens riktning, kunna utsläppa röken i lä. Invändigt var intet annat att se, än de nakna svartbruna väggarna och den ofantliga kopparkitteln, beckpannan, där den undermurade ugnen för hvarje bränning kokade sextio tunnor tjära till beck. Bränningen hade nu pågått i flera dygn under ständig bevakning dag och natt. Den välbekanta svarta karlen gick på muren kring kitteln och rörde med sin stång i den svarta soppan, som icke fick vidbrännas, icke hopkoka mer eller mindre, än att hon i sin rätta tid skulle uttappas färdig i tunnorna. Vi befunno oss ofvan jord, men jag hade läst någonstädes om Charon och Styx. Huru en människovarelse kunde lefva i en luft som sved i ögonen, var svårt att begripa. Liksom själen tid efter annan uppdyker till hafsytan för att andas, så måste också denne andfådde martyr för ett nyttigt yrke tid efter annan trefva sig fram till den öppna dörren, för att kippa efter en mun full frisk luft.

— Nå, Kalle, frågade väktaren, har du lust att blifva beckbrännare? Det är ett lönande yrke; beck kostar pengar och föder sin karl.

— Nej tack, far, svarade jag. Icke om jag tusen gånger kom öfverst. Hvad gör jag med pengar utan ögon och lungor?

— Men se på karlen där, han håller nu ut sin femtonde sommar. Hvar morgon, när han går hit, borde han ju vänta att se korthuset flamma upp i eld öfver honom, och råkar *han* nära eld, är han som blår, det är gjordt i en handvändning. Eller hvad tror du, om han nu råkar somna, när han vakar här ensam om natten, såsom han ofta gör, skall han då icke om morgonen framdragas kväfd af röken? Men se, det bekymrar honom icke det allra minsta. När en bra karl gör sin skyldighet, tänker han icke på lif och lemmar.

— Men om han skulle råka falla i kitteln? frågade jag med en rysning vid tanken på en så grym tilldragelse.

— Jag tror att vi klent folk fått nog nu, genmälde Vik och drog mig med sig ut i det fria. — En skomakare skulle snart kunna lappa stöflar med oss. Sätt dig här på stenen, så vill jag berätta om gamle beckbrännaren, medan jag beckar min ref.

Jag kände mig som själen, när han om våren kryper upp på ett isstycke, och spände mina öron, som själen gör, när han på afstånd förnimmer tonerna af en flöjt. Vi satte oss på första bästa sten, där luftdraget förde röken åt sidan, och jag fick höra huru man här i världen kommer öfverst.

— Det är icke värdt, Kalle — förmanade gubben — att lyssna till enfaldigt folks prat om förra tider. Gif Anderssonskan ett flugben, nog får hon det till en oxe. Men det som är beck, det skall vara beck, och det som är liljekonvalje, det skall vara liljekonvalje. Jag har historien af farfar min, som var nittiosex år när han gick ur världen. Han hade i sin ungdom hört

den af Petter Smeds, och Petter Smeds var en göling om sexton år, när han langade ved till det första beckbruket. Det är så godt som en bankosedel i andra hand.

Beckbrännaren var i unga år en fin pojke, sade Petter. Hans hette han, och mäster Hans kallades han af dem som ville stå väl med honom, men det är nu glömdt, och det kan vara en smal sak om namn glömmas, allenast den fattiga själen får ro i himmelrike.

Denne samme Hans — hvad han nu därtill må hetat — var en fattig pojke, liten till växten, men flink i hufvudet, som du, Kalle. Tag dig till vara; ett flinkt hufvud skämmer ingen karl, men det skall brukas med förstånd och icke till ondo. Hans, med sitt hvita hull och sina röda kinder, såg ut rätt som en fröken, så fattig han var; jag tänker att det blef hans ofärd, efter han trodde sig vara född till något förnämt här i världen. Alltid ville han framåt, och det säger jag intet om, det må en karl föresätta sig, men Hans ville uppåt därjämte. Alltid bar han blommor i den borstade tröjan och skifvade sig med en tuppfjäder i mössan, som vore han hofsven. Folk märkte hvartåt det lutade och sade: nog kommer Hans fram, nog kommer han öfverst.

Hans skulle, så gärna han lefde, velat tjena som knekt bland kungens folk, det var genaste vägen att komma sig fram i den oroliga tiden. Men därtill var han för liten. I stället fick han för sina fina maner herretjenst som småsven hos landshöfdingen grefve Tott, som då bodde i sitt präktiga slott på andra sidan om älfven, där nu residenstomten är; men af slottet hittar man nu intet mer än litet tegelgrus här och där i sandvallen. Herrarne sågo då ned på fattigt folk som masten på skeppsråttan, men Hans ville upp, och upp kom han. Från småsven blef han kammartjenare, stod i guld-

sömmad rock bakpå sin herres vagn till kyrkan och postade med grefvens kappa på armen vid den förnäma bänken främst invid altaret. Därefter blef han hofmästare, kallades mäster, som prästerne, var näst landshöfdingen den förnämste vid alla gästabud, undfägnade gästerne på sin husbondes vägnar och ansågs för en så betydande man, att ingen vågade sig fram i något ärende till slottet, utan att först ställa sig väl hos den mäktige mäster Hans.

Nu tycktes det nära att gå i fullbordan hvad folk sagt, att Hans skulle komma öfverst. Men där fattades ännu en tumsbredd, ty huru hög herre Hans var, var landshöfdingen högre, och räknade man noga, var kungen högre än landshöfdingen. När därför grefve Tott reste bort och mäster Hans följde honom, hörde man folket säga: Hans kommer tillbaka som landshöfding eller som kung; nog kommer han öfverst.

Hans kom tillbaka efter många, många år, men icke som landshöfding eller kung, utan som en fattig, herrelös man, mager om lifvet och blå under ögonen, men lika stormodig och uppåtsträfvande var han som förr. Ingen vet hvar han flackat kring världen, men något måtte ha gistnat i lyckans hjul. Tro aldrig lyckan, Kalle; hon är som Brunbergs kärrhjul: håller skenan, så gistnar ekern, och håller ekern, så brister axeln. Somlige trodde att Hans spelat bort sin förmögenhet; andra höllo det för troligare att han förslösat den på fikandet efter areställen. Petter Smeds visste intet därom, det var gissningar, ingenting mer. Hvad alla visste, det var att mäster Hans förde med sig från Tyskland en främmande karl vid namn kapten Svart. Den skall ock ha varit en fin junker, sade Petter, litet svartmuskig, litet skefvande, så att han icke såg folk i synen, men alltid inställsam,

alltid grinande mot hvar människa, liksom ville han vara allas bäste vän.. Aldrig visade kaptenen sin fot i kyrkan, men det sades att han var skicklig i många konster, särdeles i att göra guld af koppar, och hvad behöfdes mer, för att vinna insteg hos alla som gripa efter den gula metallen?

Dessa två kloka hufvuden, mäster Hans och kapten Svart, uppgjorde tillsammans en plan. Staden var då ännu i sin början och så litet försigkommen, att dess borgare väl kunde bränna tjära, men icke beck, och beck kostade den tiden mycket penningar. Mäster Hans förde sin kapten med sig till de förnämste af borgerskapet och utlade för dem huru staden och de själfve hastigt kunde komma till stor välmakt, om de toge sig för att sjuda beck. Kapten Svart, sade han, vore enkom förfaren i denna konst och ville åtaga sig att, under mäster Hans' tillsyn, blifva verkmästare vid det nya beckbruket. Hans ville endast förbehålla sig en daler för tunnan; brukets ägare skulle få tre, men hvad däröfver ficks skulle också tillhöra Hans. Hvad vore det annat än att förvandla tjära i guld?

Nu hade väl borgerskapet kunnat fråga hvarför icke kapten Svart med mindre besvär kunde strax göra guld af den stora kopparkitteln, som behöfdes till beckbruket; men därpå tänkte ingen, alla beto på kroken. Nå, Kalle, sämre krok kan man bita på, än ett nyttigt förvärf, som förbättrar en råvara; man skall endast se åt, att där icke är en bockfot bakom. Beckbruket byggdes där det nu står, med en stuga i skogsbacken; dit flyttade mäster Hans med sin kapten och blef den förste beckbrännaren. Må tro att folk undrade huru så fina herrar ville gifva sig till ett så besvärligt yrke, där ju den finaste och grannaste snart måste se ut som doppad i tjära. Men

Hans och hans kapten visste väl hvarför de till en tid läto så märkligt förnedra sig. De skulle nog tvätta sig rena, när tiden var kommen, och folket, som redan tyckte sig sviket i sin förväntan, när Hans ej kom tillbaka som landshöfding, begynte åter hviska emellan sig: han får en daler för tunnan, nog kommer han öfverst.

Ja, hvar flyter ej penningen öfverst? Hans sjöd beck, många hundrade, många tusende tunnor. Den beska röken låg natt och dag som ett moln öfver älfven, den billiga tjäran rann in från de stora skogarna, det dyra becket rullades i sina kärl ut till handelsskeppen. Mäster Hans fick sin daler på tunnan, han fick många flera; han hade uträknat det, han kände priserna. Icke förgäfves stod han i röken på ugnsmuren; han blef rik, han murade en källare under sin stuga för alla de fjärdingar silfvermynt, som han förvarade där. Gjorde ej kapten Svart guld, så förstod han att mynta silfver. Men han var oegennyttig, han behöll ingenting för sig själf, han ökade beckbrännarens skatter, fortfor att skefva och fortfor att skratta med det underliga, elaka grinet, som alltid spelade kring hans mungipor.

Vid den tiden tjenade Petter Smeds som vedlangare vid beckbruket och hade till göra att elda ugnen. De bodde icke flera än tre i stugan: Hans, kaptenen och Petter, men i skogen bodde en trollpacka, Martikaj, som hvar dag kom att städa och koka mat. Martikaj var af den rätta sorten, som präster och domare då brukade bränna på bål, men hon var ej riktigt mogen, hon behöfde gå i lära hos kapten Svart. De två bannades dagligen, så att hären kunde resa sig, och då gick mäster Hans emellan, sägande: tyst, tyst, att ej gossen hör det! Petter hörde mer än han ville, och tänkte vid sig själf: jag står icke ut, jag springer min väg.

Medan han tänkte därpå, låg han en natt vaken på vinden, där han hade sin sofplats, och hörde dem tala i stugan därunder. Petter var nyfiken, som du, Kalle, och hade märkt att ett bräde lossnat i mellantaket, på hvilket han låg. Han lyfte sakta upp brädet och kunde då höra hvad de sade hvarandra i mörka natten.

Kaptenen sade:

— I morgon är trettonde fjärdingen full.

— Det är bra, sade Hans. Då bränner jag beckbruket, flyttar öfver till Stockholm, blir herre igen och kommer tillbaka som landshöfding.

— Om jag vill, sade kaptenen.

— Det beror icke af dig, sade Hans. I kontraktet står *tretton efter tretton.*

Kaptenen sade:

— Så står där. Nu har du tretton år varit beckbrännare, och efter tretton år är trettonde fjärdingen full.

— Nej, sade Hans. Det betyder, att efter trettonde fjärdingen har jag ännu tretton år, innan vårt kontrakt är till ända.

Petter tyckte sig höra kaptenen skratta, men han kunde ingenting se. Han undrade hvad de kunde mena med tretton efter tretton, och medan han undrade, hörde han åter Hans säga: det var tretton år *efteråt;* men kaptenen sade: det var tretton år *förut.* Därvid begynte de bannas sig emellan, och nu blef det Petter för hemskt i mörkret allena på vinden. Han smög sig barfota nedför stegen och ville på fullt allvar springa sin väg. Men han hade glömt sina stöflar vid sofstället; återvända tordes han icke, och lämna sina dyra stöflar ville han icke. Han kröp under ett vedskjul och inväntade daggryningen.

En stund sedan det dagats, såg han Hans och kaptenen gå från stugan till beckhuset. Till Petters förvåning var Hans nu rentvättad och klädd i så fina kläder som Petter aldrig sett förr; han gick förut med stolta steg och kaptenen följde honom grinande i sina vanliga tjäriga kläder, rätt som en dräng. När de gått in i huset, betänkte Petter, om han nu borde taga stöflarna och springa sin väg; men det kunde han göra sedan, han var nyfiken att se huru Hans i så fina kläder skulle bete sig vid beckpannan. Jag kan ju fråga om jag skall brasa på mera ved, tänkte han vid sig själf.

Petter öppnade varligt dörren och såg den stora kitteln sjuda ända till bräddarna. Där stod kaptenen ensam och rörde med stången i kitteln. Hvar gång han rörde, tycktes becket vilja spruta upp emot stången; det fräste, det spottade, det hvirflade upp i kokande vågor, likasom när idstimmen leka vid älfmynningen; det var som hade ett stort djur simmat i kitteln och velat upp. Aldrig hade Petter sett kitteln så nära att koka öfver, och när den kitteln kokar öfver, är allt i eld. Men kaptenen tycktes ej akta på faran, han fortfor att röra med stången och grinade så styggt som han aldrig grinat.

Hvar var Hans? Petter tog mod till sig och frågade efter mästaren.

— Han är i mitt element, sade kaptenen och slog med stången i kitteln, så att det svarta sjudande becket stänkte högt upp mot taket.

Petter var icke den som hade lust att fråga för andra gången, sprang till stugan och mötte Martikaj.

— Är det skedt nu? Får jag nu flyga? frågade hon.

Hvad var skedt? Petter svarade icke, rusade uppför stegen, fann stöflarna och sprang till staden, utan att se sig tillbaka. Aldrig i tiden hade han känt en så kall kåre öfver sin rygg.

Det som skett blef snart uppenbart. Dagen därefter lade en lastbåt till vid beckbruket; manskapet gick i land att afhämta sin last. Hvar var nu beckbrännaren, mäster Hans, som alltid brukade stå med sin tafla vid magasinet, bokföra hvar tunna och på hvar tunna förtjena sin runda daler? Han sågs icke till, kapten Svart sågs icke till, elden var slocknad under den stora kitteln, boningsstugan stod öfvergifven, och i den höga granen vid bergsskrefvan satt en skrattande skata. Det fanns de som trodde att skatan var Martikaj och att hon nu fått tillstånd att flyga. Icke behöfver man tro allt hvad enfaldigt folk tasslar om gamla käringar.

När då elden åter upptändes och det halfstelnade becket begynte sjuda, flöt någonting öfverst i kitteln, en svart klump var det, och det var beckbrännaren. Icke var det nu mycket bevändt med herrekläderna, som han tagit på sig, när han ville bränna beckbruket och flytta till Stockholm. Men Hans var det, och ingen annan. Båtkarlarne räfsade upp den stackaren, vände sin tuggbuss och rörde vidare med stången i kitteln, om de till äfventyrs skulle hitta kaptenen med. Nej, det kan du lita på, Kalle, han fanns icke där; det var icke svårt att gissa hvar *han* fanns. Så kommo borgmästaren och fiskalen för att taga vård om silfverfjärdingarna, och hvad menar du att *de* funno i källaren? Stickor funno de, stickor och spån, icke så mycket som en sexstyfverslant. Det blef ett behej hvart silfverdalrarna månde ha tagit vägen! Liksom det icke vore nog att dränka sig i en kittel med sjudande beck, nej, man skall också

lämna efter sig annat än stickor. Några trodde att kaptenen rymt öfver till Sverige med silfret. Förhör blef det, men hvad kunde där utredas? Svarten var borta, Martikaj borta, båtkarlarne visste intet mer än att beckbrännaren flutit öfverst. Den som visste något var Petter, men Petter var icke skriftgången, han kunde ej höras på ed. Vid förhöret berättade han jämnt så mycket han ville; aldrig tordes han yppa för någon själ, utom för farfar min, hvad han hört under golftiljan. Skräcken satt i honom, han var så mörkrädd för Svarten, att det riktigt var skam.

Nå, allt detta var som det kunde, men det märkvärdiga kommer efteråt. Alla visste, att beckbrännaren velat upp här i världen; hvad skulle icke han flyta öfverst i kitteln? Han skulle begrafvas, förstås, men frågan var om han, som andra kristna människor, skulle få sin graf under kyrkan. Prästerne sade tvärt nej, och det må ingen förtänka dem; icke lärer det varit så hela pärmar i Hanses katekes, än mindre i svartingens, som han höll till med. På den tiden, skall jag säga dig, var det strängt med kyrkotukten; icke understod sig hvar tuppkyckling då att gala på kyrkbacken. Huru det nu svängdes, gåfvo prästerne så mycket med sig, att beckbrännaren fick begrafvas under golfvet i förstugan vid norra kyrkodörren. Där låg han fyrtio eller femtio år, jag vet ej så noga; då refs den gamla kyrkan för att gifva rum för en ny. Somliga döda, som någon brydde sig om, flyttades under den nya kyrkan, andra stoftades hop och flyttades till ett benhus. Bland dessa var beckbrännaren. Folk skulle väl då redan ha glömt honom, om han icke igenfunnits under golfvet i förstugan alldeles sådan som han engång uppdrogs ur beckkitteln. Icke en tråd var förändrad, becket hade endast torkat

ihop och styckevis bortfallit, så att han nu kunde bättre igenkännas.

Det förgick en tid, folk slutade icke upp att dö och begrafvas, benhuset fylldes gång efter gång med de gamla döda, som måste lämna plats åt de nya. Hvar gång man öppnade benhuset, låg alltid beckbrännaren öfverst. Icke var nu det något spökeri, fastän det såg så ut; jag tänker det gick så till, att allt hvad där legat öfver honom multnade bort och föll till aska, men han förblef oförändrad. Så gingo tider och släkten sin kos, namn glömdes, förfäder glömdes, godt eller ondt kom ingen mera ihåg, men alltid kom beckbrännaren öfverst. Jag har sett honom många gånger, fastän han kunnat vara min farfars farfarsfar. När jag var en knöling som du, brukade vi titta dit in mellan de glesa stockväggarna, och när solen sken in genom väggen där midtemot, kunde vi se honom så tydligt som jag ser dig. Nog hade vi godt kurage på ljusa dagen; men inte för femton silfverfjärdingar skulle någon af oss velat stå där och kika i mörkret om höstkvällarna.

Så kom här en prost, som icke tyckte om att beckbrännaren efter sin död var ett spektakel för människor, och lät gräfva ned honom i ett hörn af klockbacken. Tror du han hölls där? Hvad skulle han hållas? Om femton eller tjugu år var han åter vid jordytan; kälan sköt upp honom, rätt som en sten. Åter gräfdes han ned och återigen kom han upp. Då lät förre prosten begrafva honom sju alnar djupt under jorden. Där lärer han hållas i min tid och din tid, men om han hålls där till domedag, det vet icke jag.

Öfverst ville han och öfverst kom han. Det är så med människan, att där hennes skatt är, där är ock hennes hjärta. Vill själen till himmelrike, nog följer i

sinom tid kroppen med. Står själens traktan till det som här på jorden synes vara det öfversta, drager hon kroppen efter sig. Aldrig trodde beckbrännaren att han på ett sådant sätt skulle komma beständigt öfverst. Gud bevare en syndig människa för en så grym ära och en så förskräcklig odödlighet. Nej, Kalle, låt oss lefva vår tid förnöjsamme med den ringa lott, som är oss beskärd. Låt jorden få sitt och Gud sitt, så är allt som det skall vara i denna öfvergångstiden.

Nu är refven klar, låt oss ro hem. Se hur förunderligt solen skiner där borta vid älfmynningen! Kan du säga mig hvarför hon aldrig skiner så rosenderöd när hon står högst på himmelen? Jag skall säga dig det. Då står hon där i sitt stora dagsarbete och uträttar sin herres tjenst, men när hon födes om morgonen och dör om kvällen, skiner hon full af tillbedjan. Det är ett tungt arbete att stå högt här i världen. Förhäf dig icke, stå hellre lågt, tänk på beckbrännaren. Hvarför skulle vi vilja öfverst i vedermödan? Hvarför skulle vi icke hellre skina af Guds tillbedjan?

Femte berättelsen.

Toholampi.

(Efter en folksägen.)

När kapten Videstrand slutat, anmärkte några af sällskapet, att hans berättelse var för kort.

— Nej — invände fru Rönnevall — alldeles för lång för svaga nerver. Hur kan en så skicklig sjöman instufva en sådan last som svarta kaptener, sjudande beckkittlar, grafvar och benhus? Uh... en kopp starkt te! Folksägner i all ära, det är alltid i dem ett os af tjära. Bästa kapten, hvarför icke hellre en lättare last från vår tid? Servera oss ett stycke civilisation, så känna vi oss bättre hemma.

— Om du också får anledning att söka din schal, smålog konsuln.

— Om jag ägde doktor Rabes goda försvarsrustning — genmälde kapten Videstrand — skulle jag först parera kritiken med ett medgifvande och sedan afväpna den med ett utfall. Jag skulle medgifva att folksägnerna äro grofkorniga, men jag skulle tillägga, att i de grofva kornen finnes en bottensats. Kalla den tjära, om ni så vill, men var viss att den icke fördunstar så lätt som ett nutidens kåseri. Var god och läs de tusen romaner,

som skildra ärelystnaden, och säg mig om ni funnit i någon af dem ett mera mördande hån öfver jordisk höghet. Det är så som folksägnen målar: alltid realistiskt, i breda, grofva drag, men de hålla att slita på. Förlåt mig, jag seglar i ovana farvatten bland svaga nerver; jag skall en annan gång lägga bi.

— Nej, för all del, min bästa kapten, lofva upp i vinden, jag faller af. Ni är blott skyldig oss en muntrare kryss nästa gång. Men hvem utdrog lotten numro fem?

Svaranden befanns vara docenten Dimma.

— Nå, min tidsenlige unge vän — sade doktor Rabe — hvad har ni att förtälja oss?

— En folksägen, svarade den tillfrågade, med en utmanande blick på fru Rönnevall, som med ett godt löje anmärkte, att sedan hon lyckligen räddats ur en kittel med sjudande beck, vore hon härdad mot allt slags tortyr.

— Nej, var lugn, jag håller min pirat mot en half apelsin, att vi få höra en kärlekshistoria; jag har tur i spel, inföll Josefine Hemming.

— Och otur i giftermål, hviskade konsul Rönnevall till sin granne, doktorn.

— Jag förmodar — började den unge docenten — att de fleste närvarande gjort bekantskap med norra Tavastland, och beklagar blott att nämndeman Santala, som bäst känner denna del af vårt land, hindras af sin obekantskap med svenska språket att korrigera mina möjliga misstag. Min erfarenhet sträcker sig icke långt på sidorna om stora landsvägen, men denna tror jag mig känna tämligen väl, och är man icke alltför besvärad af höga backar, finner man resans möda öfver all förväntan belönad.

När man vid färden norrut, vid Huutijärvi gästgifveri, motstår frestelsen att vika in på den inbjudande vägen till Tammerfors — så ryktbar genom sina herrliga åsar — och i stället viker åt höger, inträder man i en trakt, hvilken, med all sin skönhet, ofta förekommit mig som doppad i bläck. Uttrycket kan synas nog vågadt om linets hembygder i och omkring Orivesi; man skall säga mig, att gröna höjder, blå sjöar och höstens gulnande rågfält uppresa sig mot en sådan tillvitelse. Det är möjligt att jag illa uppfattat naturstämningen; men om naturen tyckes här ha inblandat nog mycket tusch i sina målningar, så härrör detta af de täta, djupa barrskogarna, hvilkas mörka hy närmar sig svart och kastar en skugga af melankoli öfver mången klar vattenspegel, som endast begär solsken, för att blinka mot oss i himmelens färgspel. Folket i denna nejd har någonting dunkelt och melankoliskt, som landet. Man får länge söka unga ansikten; själfva barnet i vaggan bär rynkor i pannan. Och likväl är det icke en fattig landsort, hvars magnater åka till kyrkan i granna schäsar med mässingsglittrande seldon, åtföljda af hustrur och döttrar i bjärta silkesdukar. Det är blott något ålderdomligt i naturen och folklynnet. Nordtavastlänningen har lyssnat på sina stilla sjöar och sina djupa skogar så länge, att århundraden gått honom omärkligt förbi, utom de små stjärtfjädrar han råkat snappa i flygten af tidens örn.

Man färdas icke långt norrut från Orivesi kyrka, innan man befinner sig på en vidsträckt sandmo, glest bevuxen med de skönaste masteträd för skepp som aldrig byggas. Från söder till norr är den väldiga ödemarken — Tavastmon kallas han — sällan öfver tre mil bred, men hans längd sträcker sig från öster till väster tolf eller fjorton mil. Näsijärvis vågor ha skurit djupa fåror

i denna sandmassa, men väster om sjön utbreder han sig ånyo öfver Tavastkyrö och Ikalis socknar i vida vildmarker, förenade med minnet af djup sand, golfjämna berghällar, mystiska källor och hemska röfvarhistorier.

När man då från de stora, stadslika byarna i Orivesi inkommer i denna ensliga obygd, förstår man hvarför nejdens intryck är mera dystert än gladt. Det är mon som kastat sin djupa skugga vida omkring, innan man ännu anar dess tillvaro, och denna skugga har fallit åt söder, likasom komme ljuset från norr. Ty norrom mon, i Ruovesi, finner man redan ett annat folk och en annan natur, ljusare, tillgängligare, ungdomsfriskare i hela dess tycke.

Midti obygden ligger en gästgifvargård, Kallenautio, bergöknen,[1] hvars namn fullkomligt harmonierar med dess storartadt vilda omgifning. För att här kunna underhålla ett härberge och ett hästombyte, åtnjuter stället med dess båda reservgårdar skattefrihet af kronan. Åt hvardera sidan nära två mils håll, jämn mo, afbruten af höga backar. Närmast i norr är *Pahavirsta*, den elaka fjärdingsvägsmilen, så kallad däraf, att man på tre ryska verst räknar fyrtio backar uppför och lika många utför, hvaraf två så buktade i brantstupande S, att naturen knappt kunnat utfinna mera inbjudande vagnsstjälpor. Norra ingången till denna Pahavirsta är märkt af naturens hand med ett rullstensblock af vidpass en torpstugas storlek. Det ligger, nästan rundslipadt af forntidens väldiga isfloder, på halfva sluttningen af en mot vägen stupande bergshöjd och ligger så skenbart löst, att den

[1] Efter denna tid flyttad, sedan Vasa järnväg numera genomskär denna ödemark, om hvars impedimenter de beslutande ständerna tyckas ha sväfvat i en lycklig okunnighet.

resande gärna ilar med hast förbi, af fruktan att skakningen af hans hjul kunde till hans ofärd rubba blocket ur dess tusenåriga hvila. Onödig fruktan! Denna jättarnes kastboll är bunden af trolldomsmakt vid sitt sluttande fäste; unge titaner ha förgäfves sökt att störa hans hvila, deras bommar kvarligga maktlösa vid sidan af vidundret. Klippstycket, säger man, inväntar sin tid. En dag — och Gud gifve den dagen fördröjdes i tusende år — skall en förrädare af sitt land resa med ståt där förbi. Då skall berget skälfva, då skall granitstycket lossna ifrån sitt fäste och, tungt som ett samvete, störta ned öfver förrädarens hufvud.

Men jag återvänder till mon.

Jag har rest däröfver i mörkningen en oktoberkväll, när naturen tyckes ha öfvergifvit sig själf, såsom ginge hon till mötes den eviga döden. Stormvinden kammar furornas fladdrande hår, de mista en lock, de kämpa för lifvet, de svikta och böjas, men resa sig åter. Störtregnet forsar och uppslukas spårlöst af ljungen Elementerna rasa mot det inbrytande mörkret, vilda, okufliga, men utan jämmer och pjunk, icke gifvande eller tagande någon pardon. Det är jättars tunga, förkrossande kamp, förfärande dyster, storartadt skön.

Jag har återsett mon en sprängkall natt i Januari, när termometern pekat på åtta och trettio grader under fryspunkten. Ingen fläkt rör furornas stelnade barr; stjärnorna tindra klara, norrskenet sprakar i fladdrande gröngula flammor upp emot zenit. I dess bleka ljus kasta träden matta skuggor på snön. Man tycker sig resa i dödens rike, där oläsliga minnesvårdar vittna om framfarna släkten. Hvit botten och svart krusflor, öfversålladt med glittrande punkter. Allt frost, dvala, tystnad — då höres plötsligt ett genomträngande skri.

Det är ödemarkens irrande ulf; hvem skall han sönderslita?

En annan gång har jag rest genom nejden en morgon i Maj. När allt i naturen vaknat till lif, då står han ensam stum och känslolös där, den åldriga mon. Ingen åker, intet gärde, ingen betande ko; sällan en grön tufva eller en nödvuxen blomma, öfverallt ljung, porsris och glesa, gulstammiga furor, aftecknande sig mot den blå himmelen. Själfva sångfåglarna tyckas öfverlämna denna ödemark åt örnen och ufven, spillkråkan och hackspeten. Hör man stundom en flöjtton af talltrastens sång, kan man vara viss på att långt mellan furorna se en glittrande sjö.

Också en brännande julidag har jag sett denna mo. Luften är kvalmig och lugn, brömsarna surra, torndyflarna vältra sig i den heta sanden. Mon törstar, själfva ljungen vid vägkanten, dammig och halfförbränd, tyckes bedja om vatten. En blåsvart sky stiger upp som ett förhänge bakom furornas stammar. Snart mullrar åskan, en ljungeld sleker randen af skyn, en annan, hvass som en synål, har träffat ett aflägset träd. En vindkåre, jagad af molnet, susar fram öfver ödemarken och medför en fin parfym af rök. Den torra ljungen därborta har fattat eld... lågorna slingra sig framåt i spetsar och tungor. Snart skall denna väg ej kunna befaras mer. Jag påskyndar min färd, rökmolnen jaga mig, ett egendomligt knastrande ljud tillväxer bakom mig, jag vänder mig om och ser hela nejden i lågor...

Måhända har jag stannat för länge vid en naturskildring, men den ligger icke på sidan om min korta berättelse, den utgör fastmer dess oumbärliga ram. Man kan icke uppfatta en ödemarksdram utan att känna ödemarken.

Nästan midt på mon, där man längesedan lämnat bakom sig hvarje spår af människor, synes vid sidan af vägen en bar fläck, där skogen är afrödjad och ljungen motvilligt lämnat plats för en förtvinande gräsväxt. Öfverallt annorstädes skulle en sådan obetydlig fläck på vildmarkens änne icke tillvinna sig någon uppmärksamhet. Men denna mo är så hård, så otämjbar för människohanden, att äfven det minsta spår af odling tilldrager sig en undrande blick. Här märkas omisskänneliga kvarlefvor af ett ödelagdt nybygge: igengrodda diken, lämningar af gärden, grus af tegel. Ja, för icke alltför många år tillbaka stod här ännu en öfvergifven stuga. Äfven hon har numera försvunnit, och långt ifrån att glädjas åt anblicken af en människoboning, andas vandraren lättare när han hunnit förbi denna skådeplats för ett misslyckadt försök att uppfostra ödemarken.

När jag första gången passerade detta ställe en septemberdag, funnos ännu några ruiner af det forna nybygget. Nyfikenhet och undran öfver den människohataren, som engång haft mod att bosätta sig här, förmådde mig att stiga af och besöka ruinerna. Här var icke mycket att se: ett instörtadt tak, till hälften nedramlade väggar, en kullfallen spis, fönster utan bågar och glas samt en öppen dörr med lösrifna eller sönderhuggna sidoposter. Därinne såg grått och förstördt ut. Vägfarande hade huserat där efter behag; måhända hade också tjufvar eller rymmare där sökt en nattlig fristad, eller hade vargarna vintertid tassat igenom denna sorgliga människoboning.

Allt detta skulle ha skänkt blott ett flyktigt intresse, därest jag icke på väggen invid det ena af stugans två fönster varseblifvit ett prydligt inskuret namn, som väckte min undran. Det var namnet *Ulrika.*

Ingenting är vanligare än namn på otapetserade väggar. I alla våra gästgifverier ser man dussintals sådana, inristade eller ditkluddade än af sysslolösheten och fåfängan, än af saknadens behof att åt själfva den profana väggen anförtro sin tysta längtans hemlighet. Detta namn kunde ju, som tusende andra, vara en resandes tidsfördrif under en sysslolös stund.

Möjligt. Här, där ingen människoboning fanns på en mils afstånd, hade sannolikt mången resande sökt skydd mot ett ihållande regn. Men detta namn, med hvilken omsorg, hvilken prydlighet, jag var frestad att säga med hvilken kärlek, var det icke af skicklig hand inskuret i väggen! I några penndrag ligger ofta en hel lefnadsteckning. Nej, dessa sex bokstäfver hade icke här fått sin plats af en nyck, de hade icke blifvit inristade af någon lefnadslustig student eller yster kadett, som i ett anfall af känslofullhet velat anförtro åt ödemarken namnet af en baldrottning från en småstad.

Min skjutskarl var en gammal man om sjuttio år, något döf, något fåordig, men icke känslolös för det rara nöjet att få stoppa sin korta lersnugga ur min tobakspung. Jag frågade honom hvem som i förra tider ägt detta nybygge.

Han visste det icke. Han visste blott att det länge stått öfvergifvet, men att där i hans barndom bott utfattigt folk. Hvad skulle sådane vildar annat vara än fattiga? Mon gaf ingen växt, björnen slog deras kor, vargarna togo deras getter utanför stugudörren.

Vi åkte vidare, men mina tankar dröjde vid nybygget.

— Bodde där aldrig en herreman? frågade jag.

— Där skall ha bott en för mycket länge sedan, före min tid.

— Hvad var det för en herreman? Har ni hört något om honom?

— Har väl hört. Det var en krigsofficer. Han kallades *Luutnantti* (löjtnanten).

— Nå, hvarför vistades han här så långt från människor? Var han jägare?

— Vet icke. Folk säger, att det var för Toholampi.

— Hvad är Toholampi? Ett träsk?

— Vi komma strax dit.

Få minuter därefter hade vi till vänster om vägen en af dessa kitteldalar, på hvilka nejden är så rik och hvars botten upptogs af en liten sjö, en *lampi,* icke ett träsk i den betydelse af grunda vatten med sanka stränder, hvilken man ofta fäster vid detta ord. Påtagligen hade sjön fordom utbredt sig öfver ett vida större område, men efter hand torkat ut, så att endast dess djupaste dalsänkning ännu återstod, och denna intog knappt större rum än torget i en småstad. Dess vatten var nästan svart, stränderna kala; närmast stranden begrof en kullfallen fura öfra delen af sin stam i djupet, medan dess väldiga rötter höjde sig öfver vattenytan. För öfrigt intet annat spår af människor, än några kaflar, hvilka aflägset boende husmödrar, som icke haft vatten närmare, ditlagt för att röta hampa. Intrycket var så ensligt, att ingen vilsen fläkt från den omgifvande mon tycktes någonsin hafva funnit en väg till denna dödsstilla sjö.

— Är han djup? frågade jag, pekande på sjön.

— Vet icke. Fråga hans abborrar! Visst säges han vara djup nog att begrafva folk och vagnar.

Jag lät hålla stilla, steg ur och nedklättrade utför sluttningen. Spiran af en smärt, lång björkstam låg

utsträckt vid stranden. Jag klef, så långt det var möjligt, ut på den hala, svartgrå furustammen, som stupade ned i vattnet, tog björkspiran och försökte att mäta djupet. Spiran tog ingen botten. Vid den rörelse jag därmed förorsakade i vattnet, syntes ytan här och där krusas af flyende fiskar. Sannolikt funnos de här till stort antal, ostörda af människors roflystnad och endast jagade stundom af en irrande sjöfågel. Snart förlorade sig äfven dessa lätta ringar på vattenytan, allt var åter stilla som i en graf.

Septemberdagen led emot aftonen; jag satte mig vid kanten af dalsluttningen, framtog ur mitt tarfliga resförråd en flaska öl och bjöd min gubbe en styrkedryck till en nystoppad pipa. Han kunde icke motstå denna diplomatiska list, hans fåordiga språklåda öppnades efter hand, och mina enträgna frågor om *Luutnantti,* som en gång vistats i nybygget, ledde slutligen till sägnen om en tilldragelse, som tycktes ha fäst sig djupt i folkets hågkomst och förlänat det annars obetydliga Toholampi en egen märkvärdighet.

För lång tid tillbaka — »under kriget», sade min sagesman, och jag fömodar att det var under stora ofreden i början af förra seklet — alltnog, för många år sedan hände sig en mörk höstafton, att en familj af tiggare hade lägrat sig på ljungen vid sidan af vägen här ofvanför sjön. Det var far, mor, barn och en åttioårig blind farmor. Allt hvad de ägde drogo de med sig på en kärra; fienden hade plundrat dem, fogden hade tagit i mät hvad fienden kvarlämnat, och nu voro alla i elände på landsvägen.

På den tiden drog genom landet en blodigel i människohamn; min sagesman kallade honom »general», men troligast synes att han varit en högre uppbördsman under

den tid fienden innehade landet i sju år. Jag antager att han varit något slags kommissarie. Han utsög det fattiga folket med olidliga leveranser till kronan, och det mesta stannade kvar i hans egen ficka, hvarför han ock mot goda mutor gaf mången kvitto på det som aldrig blifvit verkligen erlagdt. Dem åter, som ej ville eller kunde muta hans snikenhet, utpantade han till sista skärfven och tycktes finna sin lust däri, att vägarna för hans skull vimlade af tiggare.

Vid det att kommissarien sålunda såg sig själf till godo, blef han rik och välmående, hvarför han prisades af många som en omtänksam man, men hatades af andra värre än synden. Och då han ännu vid femtio år var ungkarl, hände sig att många mödrar i nödens tider efterfikade honom till måg för hans rikedoms skull. Han hade kunnat få de förnämsta i landet, men honom behagade fagra kvinnor, han valde den fagraste. Då var där en fattig fröken i Tavastland, den vänaste man kunde i världen se, hon bar drottninganamn, och till henne friade han. Hennes håg stod till en ung krigsman, Luutnantti hette han, mellan dem var löfte och ring, där fattades intet annat än amen af prästen. Nu var Luutnantti borta i Sverige med allt krigsfolk som icke stupat i kriget; släkten fruktade den mäktige kommissarien, och den väna fröken med drottninganamnet måste med gråtande tårar blifva hans hustru.

Som det var skedt, kom bud att freden var slutad, fienden drog bort, landets krigsfolk väntades åter. Den som tyckte illa om detta budskapet, det var kommissarien. Icke vågade han stanna i landet, när räfsten skulle uppdaga hans svek, när folket skulle slita honom i stycken, eller när Luutnantti skulle återfordra sin brud. Alltså fick han brådt att inpacka sig med sin hustru

och sina röfvade skatter i en stor, tung vagn, som drogs af fyra hästar. Och då vägarna voro osäkra för löst folk, som tagit sin tillflykt till skogarna, legde sig kommissarien en vakt af fyra dragoner, som redo efter vagnen med dragna sablar och spända pistoler.

Han kom norrifrån och reste med stor hast rakaste vägen till Ryssland. När han kommit till mons början i Ruovesi, vardt det stickmörkt om kvällen, så att där skogen skymde, kunde man icke se handen för ögonen. Kommissarien hade ingen tid eller lust att försumma sig i ett natthärbärge, han tände lyktor på vagnen och for in på mon.

Tiggarne vid sidan om vägen hade uppgjort eld på ljungheden och stekte rofvor i glöden. Fadern sade:

— Om jag nu hade kommissarien här i mitt våld, skulle jag steka honom som en rofva på sakta glöd.

Modern sade:

— Om jag hade kommissarien här, skulle jag visa honom våra barn, som hungra och frysa. Jag skulle kläda på dem hans päls och gifva dem hans hjärta att äta.

Farmodern sade:

— Om kommissarien komme frusen och hungrig till oss, skulle vi värma honom vid vår eld och dela med honom vår sista rofva.

Om en stund sade den gamla:

— Led mig ut på landsvägen, här är för hett vid elden! Hon leddes dit och satte sig midtpå vägen med ryggen mot norr, efter det blåste kallt. Bredvid henne lekte en tre års pilt med stenar i sanden. Eldskenet från heden lyste på landsvägen och på ljungen, som blommade alltomkring.

Vid det att de sutto, sprängde i fyrsprång den stora vagnen med de fyra hästarna i redet och de fyra dragonerne efteråt fram på landsvägen. Kusken såg något röra sig i eldskenet framför vagnen och ropade högt:

— Ur vägen!

Men den blinda åttioåriga gumman, som tillika var lomhörd och vände ryggen åt vagnen, hörde ej tillropet. Pilten, som hörde det, förstod det icke. Han hade midt på vägen byggt sig ett stall af stenar.

Kusken fortfor att ropa; spannets flåsande hördes öfver barnets hufvud och den åttioårigas hvita hår. Men hästarna skydde att trampa under sina hofvar människans hjälplösa åldrar.

Då såg man kommissarien otåligt luta sig fram mellan de stoppade vagnsdynorna.

— Hvad står på? sade han.

— Folk på landsvägen! svarade kusken.

— Kör öfver det packet!

Kuskens piske hvinade med kraftiga rapp, spannet stegrade sig, en stormil for öfver heden, tiggarnes eld flammade högt mot himmelen. Eldskenet skrämde hästarna, de trasslade in sig i remtygen, de sköto tillbaka, till vägkanten, till branten, till sjön... Vagnen förlorade fästet och rullade bakåt utför sluttningen ned i det dödsstilla, mörka, dolda djupet af Toholampi.

— Alla?

— Alla. Det var en tung vagn, lastad med orättfånget gods, ett ondt samvete och många tusen förbannelser. Hästar, vagn, kusk, kommissarien med sina röfvade skatter och hans unga hustru med sin röfvade lycka, alla sjönko, som när ett klippstycke lossnar från berget och rullar i sjön. De fyra ryttarne sågo vagnen försvinna i mörkret, trodde att den rest vidare och redo i sporr-

streck förbi. Tiggarne undrade på ropen vid landsvägen, gingo dit, men funno endast hjulspåren utför sluttningen och spåren af hästarnas hofvar. Gumman på vägen såg intet och hörde något buller, som hon icke förstod. Pilten betraktade hästarna, glömde dem, när han ej såg dem mer, och fortsatte att bygga sitt stall på vägen.

— Hvad var det? frågade tiggarefadern.

— Ajatar[1] kom från skogen och körde förbi, svarade honom den åttioåriga.

Tiggarne drogo följande morgon vidare på sin vandring. Ingen visste annat än att kommissarien undflytt till Ryssland, och hans fyra dragoner redo förgäfves ihjäl sina hästar för att upphinna honom. Men icke långt därefter återvände Luutnantti från Sverige. Hans första fråga var om den väna bruden med drottninganamn. Man sade honom att hon rest med kommissarien ur landet. Luutnantti tog afsked från krigstjensten och begaf sig att uppsöka sin trolofvade brud. När han genomrest halfva världen och icke funnit henne, kom han en morgon tillbaka till mon. Där hade tiggarefadern byggt sig ett nybygge icke långt ifrån Toholampi. Luutnantti hvilade sin häst vid nybygget, gaf sig i tal med nybyggaren och berättade huru han sökt kommissarien. Nybyggaren drog sig till minnes den kvällen, när Ajatar körde förbi deras eld på ljungen; då gingo de båda att leta vid Toholampi. Här funnos ännu de djupa hjulspåren, en hästsko låg i gyttjan vid stranden, ett silfverarmband hade fallit ur vagnen och låg till hälften i vattnet. Luutnantti igenkände armbandet, det hade varit den väna brudens med drottninganamn. De sökte och sökte i sjön, men där fanns ingen botten; hvad skulle där finnas?

[1] Körarinnan, ett ondt väsende, som ledde jägaren vilse i skogen.

Från den dagen var Luutnantti icke mer vid sitt förra förstånd. Han hade sökt så länge och fortfor att söka. I början kom han tidtals till nybygget; sedan bodde han där. Hvar morgon gick han vid godt mod till Toholampi och menade att i dag skulle han finna henne. Hvar afton kom han sorgmodig tillbaka och hade ingenting funnit. Om vintern högg han en vak i isen, om sommaren satt han där i en båt. Mest metade han, men icke som andra; han hade intet bete på kroken och fick aldrig en fisk. Däröfver blef han icke otålig eller ledsen; han endast bytte om krokar. I början metade han med en krok af mässing; sedan lät han göra sig en af silfver och till sist en af guld. Man hörde honom säga, när han gick ut med guldkroken:

— I dag skall jag fånga henne, nu kan hon icke längre stå mig emot.

En dag sågo nybyggarne huru han drog något tungt vid metrefven. Hans guldkrok hade fastnat i någon trädstam af de många som ligga där under vattnet, och när han drog, följde stammen tungt efter. Då ropade han till nybyggarne: nu har jag henne! — och drog och drog, men refven brast, och det okända tunga, som följde med kroken, sjönk tillbaka i djupet. Med refven och hans förhoppning brast Luutnanttis hjärta. Om aftonen fanns han död i båten.

Härmed slutade sägnen om Toholampi. Där fanns intet namn nämndt, men jag hade nu funnit nyckeln till namnet Ulrika i nybyggets ruiner. Folksägnen bekymrar sig föga om namn; den bevarar i minnet en person eller en händelse, vidhåller ett utmärkande drag och antingen förbigår eller utsmyckar efter sitt lynne det oväsentliga som hör dit. Påtagligen är den historiska kärnan i denna sägen ett folkets plågoris, en förhatlig uppbördsman, och

när denne ej kunde nås af den mänskliga rättvisan, måste han, enligt folktron, hemfalla åt den gudomliga. Huru hans straff drabbat honom och allt hvad därtill hörde, det har måhända varit fritt lämnadt åt fantasin. En sträng kritik kunde till och med antaga att folktron just för det ensliga läget och den starka sluttningen ned från landsvägen utsett Toholampi till skådeplats för det oundvikliga straffet. Jag vet icke; det förefaller mig att sägnen då kunnat utvälja någon af dessa vida större och mera imponerande sjöar, hvarpå norra Tavastland och hela vårt land äro så rika. Hvarför skulle sägnen utan en faktisk anledning ha stannat vid denna obetydliga vattenfläck?

Medan hästen makligt afbetade det magra gräset vid vägkanten, hade kvällen mörknat och fullmånen uppgått mellan furornas stammar. En halfdager af skymningen förenade sig med glittret af månen att sprida en trolsk belysning öfver den ödsliga nejden. Furornas kronor syntes till hälften förgyllda, till hälften svarta; stjärnorna hängde i deras toppar, ljungen utbredde sig kring deras rötter som en mörk golfmatta, beströdd med pärlor. Himmelen stod oändligt hög öfver denna sorgsna, tysta, ensliga mo, som väntade natten och hösten. Men långt ned i djupet, i den stilla spegeln af Toholampi, lyste en glimmande punkt . . . det var aftonstjärnan, som sökte bruden med drottninganamnet . . .

Sjette berättelsen.

Vattenmärket.

Fröken Hemming hade satt sin pirat i pant på att nyss omtalade folksägen skulle innehålla en kärlekshistoria. Frågan blef föremål för ett lifligt meningsutbyte. Herrarne vidhöllo enständigt att piraten vore förlorad, medan damerna ansågo en så trogen löjtnant, som enslingen vid Toholampi, vara det sällsyntaste fenomen bland alla löjtnanter. Doktor Rabe föreslog att den omtvistade piraten skulle offras åt Östersjön, och om docenten Dimma godhetsfullt ville simma med den till Gotland, vore det förnämsta hindret för resan undanröjdt. Öfverste Hemming trodde sig böra betvifla, att trogne löjtnanter vore så sällsynta; men då han utdragit lotten numro sju, ville han spara beviset, tilldess hans lagliga tur inträffade. Man frågade efter numro sex: den befanns gälla fru Rönnevall.

— Mig! utropade den lilla täcka frun med en väl spelad bestörtning. — Och hvad skulle jag kunna bjuda detta älskvärda sällskap efter så lärda och rysvärda historier, som vi här fått det nöjet växelvis åhöra?

Vill man kanhända, att jag skall beskrifva min första balklädning i Stockholm? Eller huru mamsell Pettersson

klippte min mans nattrock en half aln för kort? Eller huru min tjensteflicka ställde konditorns snöberg i bakugnen, för att det ej skulle kallna till vår första supé? Eller skola vi rådgöra om det bästa af de fyrtiofyra europeiska sätten att tillreda lax? Eller vilja herrarne ha den godheten undervisa oss om den metafysiska fördelen af en rå biffstek? Jag bjuder hvad huset förmår, jag gör icke ens, som vår vän fröken Drifva, anspråk uppå att presentera en barnkammare. Var god och välj! Men för att vara uppriktig, åberopar jag helst mitt köns rättighet att tiga där det måhända vore vårt ämbete att tala, och tala där vi sannolikt ofta gjort klokast att tiga. Doktor Rabe, var så artig och öfvertag min roll, om också med risken af fem folianter latin!

— Fru Rönnevall — genmälde doktorn — är så orättvis mot sig själf, som man endast kan vara när man vet sig från alla håll blifva motsagd. Jag är öfvertygad om, att bland de fyrtiofyra europeiska sätten att tillreda lax finnes intet så pikant, som en liten skildring ur hennes lif skulle vara för oss. Tillåt oss hoppas, att det gäller blott en kort betänketid, och kan jag under tiden fylla den lediga nummern, skall jag göra mitt bästa. Jag påminner mig en obetydlig tilldragelse, som hvarken har meriten att vara lärd eller ryslig, men som möjligen kan rädda fröken Hemmings pirat. Den gäller på sätt och viss kärlek... på ett mycket aktningsfullt afstånd. Jag borde snarare kalla den: »Trolöshet mot stolta löften». Är här någon, hvars samvete känner sig oroadt däraf?

Ingen befanns oroad. Fru Rönnevall betygade sin ödmjuka erkänsla.

— Trolösa löften! började doktorn skalkaktigt med en varm ton i rösten. — Ack, de tusen vindkasten öfver en lättkrusad våg, de oryggliga besluten, de alltför vissa

föresatserna i det trotsiga unga hufvudet! Så stolta, bestämda och stormodiga träda de fram i förtrytelsens ögonblick eller i känslornas svallsjö, att man skulle tro dem fasta som klippan, eviga som stjärnorna, därest man icke väl visste hvad de gälla, när det fått makt att tala, som nyss tegat stilla. Men fastän de svikit hundra och tusen gånger och åter hundra och tusen gånger blifvit utskrattade af den kommande dagen, tror den aderton-åriga så orubbligt på deras sveklösa sanning, som om det först nu gällde fulla allvaret. När då åter en ny stor föresats stiger fram med sitt djärfva anspråk att länka lifvets strömfåra i en på förhand utstakad bädd, och intet annat återstår än dess förverkligande, kommer en ny dag med sina tankar, en ny natt med sina drömmar; han eller hon med det fasta beslutet ser sig om och märker att den nya klippan var dimma, liksom alla de förra, den bergfasta föresatsen var vax, liksom hundrade andra. Bubblorna ila hastigt på lifvets ström; fånga dem, och de brista; låt dem fly, och de ersättas af nya. Den som vill binda sin farkost vid skum, han drifver mot forsen. Ro till de fasta tusenåriga klippor, i hvilka ringar af järn äro inmurade till skydd för en bräcklig farkost: knyt din stamlina vid dem och förskräcks sedan icke, om din båt svajar i strömhvirfveln! Här, där vi bo på ett rullande klot, där allting växlar, behöfva vi fästen utom växlingens värld. Själfva den fasta marken rör sig under vår fot, långt mer de böljande tankar i människosjälen, som i dag ej mera är hvad hon var i går och i morgon förgätit det som i dag är brinnande åtrå. Evighetstankarna ensamme bestå i denna brusande fors. De likna fixstjärnorna; barnet och gubben se dem på samma punkt, för dem försvinna tider och afstånd, allt jordiskt mått är för litet för dem.

Vid tjugu år tänkte jag lika litet därpå, som alla andra. Jag var så fast öfvertygad, som någon, om mina föresatsers orubblighet, jag kände en grund af granit under mina starka beslut. Jag skulle icke låta fängsla mig af några förhatliga band eller vekliga lidelser; jag skulle trotsa alla hinder, bryta nya banor för mänskligheten, reformera min vetenskap, den klassiska forntiden, och på denna antika grund bygga samhället, staten, världen nya. Ja, min klassiska romarevärld skulle inbryta i vårt förströdda, materialistiska tidehvarf, såsom Cesar med sina legioner bröt sig en väg genom Gallien; en frisk, en föryngrande fläkt från det evigt unga Rom och det evigt sköna Grekeland skulle engång, som i renässansens dagar, draga fram öfver det förvildade, det barbariska Europa. Fråga mig ej hvad jag hoppades uträtta: fråga mig hellre hvad jag *icke* skulle uträtta. Mitt beslut var fattadt, jag skulle reorganisera min samtid efter mönstret af Platos och Ciceros republik, eller ock blifva den siste romaren.

Kort efter min bekantskap med den evige studenten Peregrinus Müller hade jag knutit ett nära vänskapsband med en jämnåring, Knut Envaldsson... kanske bekant? Förtjenar åtminstone vara det. Våra studier gingo i så motsatt riktning som det gärna var möjligt: han naturforskare, jag språkforskare, han realist och empiriker, jag humanist och idealist. Men det fanns hos oss båda något gemensamt, och det var just dessa samma stora tankar att omskapa världen... naturligtvis äfven samma fasta beslut att engång utföra detta storverk. Envaldsson var till sin rätta natur matematiker, men matematiken är en simgördel, med hvilken man är på flott vatten i alla naturvetenskaper. Den tiden han studerade kemi hade hade han föresatt sig att upplösa bergen i sin

smältdegel, förvandla alla lerputtar till aluminium, göra vattnet till bränsle och reducera materiens mer än sextio så kallade grundämnen till ett enda. När han kastade sig på fysiken, beslöt han framställa ljuset och elektriciteten i fast form; i botaniken och zoologin ville han framvisa spontana generationen, det vill säga födelsen utan frö och föräldrar. Han gick, som man ser, längre än jag, han borrade sig på samma gång in i det oändligt lilla och det oändligt stora; när han under sitt mikroskop funnit urcellen, ur hvilken det organiska lifvets minsta embryoner utveckla sig, ville han, enligt Newtons och Kepplers *mécanique céleste,* tillämpa lagen för himlakropparnas rörelse på blodomloppet i den mänskliga organismen.

(Vid dessa ord uppstod fru Rönnevall, gjorde en djup nigning och nedsatte sig åter med mycken högtidlighet.)

— Jag förstår, nickade doktorn, damerna föreställa sig att jag sväfvar i molnen, men jag skall strax ha den äran att vara på jorden. Kort sagdt, så realist och empiriker han inbillade sig vara och till sitt yrke verkligen var, fanns hos min vän Knut Envaldsson ett stycke svärmare: praktiskt taladt, efter sundt hvardagsförstånd, betydde det, att om jag var halfgalen med mina stora beslut, var han det nästan komplett. Hvilket hvarken hindrade oss att gyckla med hvarandras storartade planer, eller att känna för dem en inbördes sympati. Det fanns ögonblick när vi voro böjde att dela världen såsom två store eröfrare, hvardera bland oss obetaget att, när han befästat sitt öfvervälde på ena halfklotet, rycka i fält för att äfven eröfra det andra.

I Åbo hade vi lyckan umgås i professor X:s intelligenta familj, desto lyckligare för två oerfarne studenter, emedan kamratlifvet denna tid ofta var tämligen randigt.

Två unga döttrar i huset, Marie och Sofie, bidrogo till vår uppfostran genom att obarmhärtigt nedrifva våra planer till världsherraväldet. Själfva voro de så litet fritagna från sin ålders svärmiska drömmar, att de konstruerat sin värld för sig efter böcker. De hade läst mycket och funnit den nuvarande mänskligheten alltför litet motsvara Schiller, Chateaubriand, Washington Irving, för att icke tala om Klopstock, Lidner och Frithiofs Saga. Måttstocken passade icke in på oss eller någon annan af deras bekanta; vi behandlades alla på det älskvärdaste sätt som skolgossar, och jag inser nu, att ingenting kunde vara nyttigare för två världseröfrare — vi, hvilka möjligen kunde segra i en kateder, men stodo ohjälpligt värnlösa mot två kvicka och munviga opponenter i kjol. Måhända hade de unga damerna lyckats kurera oss hastigare än lifvet sedan gjort det, om icke bekantskapen alltför snart afbrutits genom Åbo brand och universitetets flyttning till Helsingfors.

Resor och studier gjorde, att vi under en tid af tio år icke återsågo Marie och Sofie X. eller ens erforo hvar de sedermera hamnat i denna prosaiska värld. Min vän Envaldsson och jag återfunno hvarandra, efter en längre skilsmässa, som väl dokumenterade doktorer i Helsingfors och meddelade hvarandra våra strider om världsherraväldet. *Ännu* hade vi icke lyckats dela half-kloten; vi voro till och med böjde att anse denna uppgift svårare än vi hade föreställt oss för tio år sedan. Men världen är stor; om vi icke lyckades underkufva alla världsdelar, voro vi fast beslutne att åtminstone underlägga oss Finland. Jag fortfor att disciplinera mina romerska legioner, och Envaldsson fortfor att, såsom Tegnér vältaligt uttryckt sig, »skeda skapelsen» i sin smältdegel.

Vid denna tid hade vår berömde professor af Hällström lyckats utmäta vattnets största täthet, medan Nervander, ännu i början af sin bana, uppställde snillrika teorier om elektriciteten och magnetismen. Naturforskningen hade genom Berzelius äfven hos oss blifvit en stormakt, som hotade att alldeles öfverflygla mitt klassiska gamla Rom. Bland mycket annat begynte man ånyo fästa uppmärksamhet vid Celsii redan hundra år gamla teori om *vattenminskningen* här i norden. Jag förmodar att denna mycket omtvistade fråga icke är obekant?

Fröken Hemming utbad sig en förklaring. Fenomenet, anmärkte hon, vore icke obekant, men om dess orsaker sväfvade man i en förlåtlig okunnighet.

— Jag skall vara så kort och begriplig som möjligt, fortsatte doktorn. Det är allmänt bekant, att vid Finlands och norra Sveriges östersjökuster ända till Stockholms breddgrad drager sig hafsvattnet långsamt tillbaka från grunda stränder. Land uppstår där förr varit sjö, och skördemannen bärgar sin äng där fiskaren ännu för femtio eller hundrade år sedan rodde sin båt. Kanske hade detta naturfenomen, som så kännbart uppgrundar våra hamnar och förändrar kusterna, lämnats obemärkt, om man ej redan i århundraden tvistat om de så kallade »själstenarna», där själarna vårtiden krypa upp för att sola sig och som fördenskull varit mycket eftersökta af skyttar. Socknar och byar hade tvistat om dessa stenars besittning, men under tidernas lopp befunnos de ha uppstigit så högt ur vattnet, att själarna icke mer kunde nå dem från hafsytan. Celsius kom på den tanken, att hafvet drog sig tillbaka enligt en regelbunden naturlag, och trodde sig genom mätningar komma till det resultatet, att hafsytans höjd förminskades fyra fot på hundrade år. Resultatet ansågs så öfvertygande, att Dalin därpå

grundade Sveriges äldre historia, i det han uträknade, att för tusen eller tvåtusen år tillbaka måste vissa sträckor af den skandinaviska halfön ha stått under vatten. Sedermera bestredos och korrigerades Celsii mätningar af andra med olika resultater, bland hvilka jag endast vill nämna de nyaste, som tro sig kunna beräkna hafsytans fallande till omkring fyra till fem fot på seklet, eller omkring en half decimaltum om året, för de norra kusterna, medan minskningen för de sydliga knappt uppgår till halfva detta belopp, eller två fot på seklet, och slutligen upphör vid Stockholms breddgrad. Problemet är svårlöst och observationerna motsägande, hvarför man ej ännu lyckats med säkerhet konstatera om, såsom några förmoda, hafvet vid de sydsvenska, danska och nordtyska kusterna stiger, i stället att falla. Slutligen bör jag tillägga, att hvad man först ansåg för en *vattenminskning* i verkligheten visar sig vara en *landhöjning*, i det att vulkaniska krafter i jordens inre långsamt upplyfta några delar af vår kontinent, medan andra delar af samma orsak långsamt sänka sig. Vi skulle icke märka att landet under våra fötter höjer sig, om vi icke såge hafsvattnet i samma mån rinna undan.

Nu är det klart, att dessa mätningar helt och hållet bero af pålitliga märken, som utvisa hafsytans höjd vid en gifven föregående tidpunkt. Då själstenar, hamnar, järnringar i klipporna med mera endast kunnat ungefärligen angifva det mått man sökte, begynte man i förra århundradet inhugga fasta märken i strandklipporna, utvisande noga hafvets medelhöjd på en angifven tid. Dessa märken uppskattas med rätta såsom de bäst bevisande, och deras betydelse stiger med hvarje årtionde. Hafva de därtill blifvit inhuggna af en fackman, såsom till exempel den berömde Augustin Ehrensvärd, Sveaborgs

grundläggare, så behöfver jag icke erinra om deras oskattbara vikt för frågans lösning efter hundrade år.

Envaldsson, en af professor Hällströms bäste lärjungar, hade med mycket intresse studerat just denna fråga, men icke lyckats komma till något afgörande resultat. Han meddelade mig sina bekymmer, men hvad skulle jag svara honom? Min annars så klyftige Cicero visste intet råd, Virgilius kände icke att en Östersjö fanns till, Tacitus hade ingen aning om landhöjningen. Olycklige naturforskare, han hade så gärna velat upplyfta Finland på sina skuldror fyra fot i seklet, men denna Atlasbörda blef honom för tung.

En vacker junimorgon beslöto vi skingra våra lärda bekymmer med en utflykt i Helsingfors skärgård. Vi anskaffade en båt, några metspön, en matkorg med bröd, ost och en flaska vin samt hissade segel. Kosan styrdes förbi Turholm och Stansvik genom Estnässundet åt nejden af Villinge. En bris med frisk hafsluft från sunden kring Sveaborg förde oss muntert framåt öfver gungande fjärdar. Berguddarna tycktes komma emot oss och dansa förbi, granskogarna sände oss en angenäm kådlukt, villorna kastade inbjudande slängkyssar, segelslupar och vedjakter utmanade oss till täflan. Envaldsson medförde ett jagthorn, hvarmed alla mötande seglare flitigt hälsades. Vi begynte känna oss hemma i vårt århundrade; det gamla Rom sjönk in i forntidens skymning, Envaldsson glömde att skeda skapelsen, för att i stället njuta henne. Vid det bästa lynne uppnådde vi de för vinden skyddade sunden vid Villinge, en mil sydost om Helsingfors och företogo oss här att pröfva vår fiskarelycka. Hon tycktes behjälpligen motsvara vår skicklighet i den berömda sporten att meta. Vi uppfångade tre eller fyra stretande abborpinnar, fingo tre eller fyra oskyldiga mörtars död på

vårt samvete och begåfvo oss slutligen i land, för att i ett närbeläget fiskaretorp låta tillreda vår middagsmåltid.

— Rabe — sade min vän till mig, medan vi kryddade våra stekta mörtar med några helkokta ägg, en filbunke och ett glas vin — det föll mig någonting in, medan vi metade där i sundet.

— Låt höra! svarade jag, med filosofiskt lugn utplånande några märken af filbunken från min väst.

— Du känner ju Ehrensvärds vattenmärken?

— Jag har ju varit din lärjunge.

— Celsius uppställde sin teori om vattenminskningen 1743. Den väckte, som du minns, det lifligaste intresse, och 1747 om sommaren vistades Ehrensvärd här i skärgården, för att uppgöra planen till sitt jätteverk Sveaborg. Hvad är naturligare eller sannolikare, än att han någonstädes just här, i dessa enkom inbjudande klippor, skulle ha inhuggit några af sina berömda vattenmärken? Och likväl har man icke lyckats upptäcka ett spår däraf. Man borde föranstalta en noggrann undersökning af Villingetrakten.

— Ja, hvarför icke? Men det kan du göra själf. Du har eftermiddagen till din disposition. Dagen är lång, natten ljus, och vi njuta vår ädla frihet. Sök, om det roar; jag önskar dig lycka.

— Vill du ej göra mig sällskap?

— Nej jag tackar. Jag medför Tibullus i matkorgen och känner mig, efter en god middag, mera böjd för kontemplativa studier.

Envaldsson begaf sig på upptäcktsresa, jag utsträckte mig bekvämt i det mjuka gräset. Nejden var den behagligaste man kunde se, med berg, uddar, täcka vikar och smärta blå sund mellan skogbekransade stränder. En stark doft af blommande häggar simmade fram på

ett sakta luftdrag. Vi hade tjugu grader i skuggan; humlorna surrade, fåglarna kvittrade, lätta, barnsliga vågor sjöngo sin vaggsång mot kiselstenarna. Jag njöt i fulla drag af vårt nittonde sekel och glömde totalt den grå forntiden. Tibullus halkade ur min vanvördiga hand; jag måste bekänna att jag somnade som ett godt barn vid stranden af Villinge.

Den jordiska tillvarons tid och rum hade sannolikt under en timmes förlopp varit totalt försvunna för mig, när jag vaknade vid ljudet af Envaldssons jagthorn och reste mig halfmornad upp. Där stod han vid en framspringande bergudde fem- eller sexhundra steg från min hviloplats, viftade med sin näsduk och blåste af alla krafter i hornet. Hvad menade han? Det var ju en formlig stormsignal! Jag jämkade mig makligt på väg, för att följa signalen, inom mig mycket betviflande att det lönade mödan.

När jag uppnått min hornblåsare, skyndade han mig till möte, fattade mig betydelsefullt under armen och ledde mig till en rödlätt, brantstupande klippa tätt invid det här tämligen djupa vattnet.

— Ser du något? utropade han, pekande på några streck i klippan.

Jag kunde ej bestrida, att dessa streck hade ett visst tycke af bokstäfver, ifall de ej, som ofta händer, voro en lek af naturen. De tycktes vara af ålder till hälften utplånade, men med god vilja och fantasi ännu ganska läsliga. Utan synnerlig möda lyckades jag med min lärde väns tillhjälp dechiffrera följande med punkter utmärkta mystiska hällristning:

M. O. S. S. A. A. G. S.

$\frac{11}{7}$ 1. 7. 2. 9.

Särskildt andra siffran i årtalet var obestridlig.

— Nåväl? sade Envaldsson.

— Nåväl? upprepade jag.

— Uttyd inskriften! Det är din skyldighet att vara invigd i hieroglyfer.

— Får gå för pergament och papyrus. Men icke för klippor. De tillhöra geologin och mineralogin, alltså ditt område.

— Men om det skulle vara latin?

— Latin? upprepade jag och kände mig med ens i mitt element. Jag började stafva. M. O. S.... *mos*, sed. Hvilken sedolärande sentens ville väl denna klippa säga oss? Jag stafvade vidare och kom till *mossa*. — Nej, här kom latinet till korta. Var icke detta naturens pojkstreck, så måste det vara pojkars.

— Antag, — sade jag — att en båt någon gång lagt till vid denna klippa och dess ärelystna besättning velat föreviga sina namn. Resultatet af våra forskningar blir då exempelvis: *Matts Olsson. Svante Stening. Axel Adamsson. Gustaf Söderlund.* Roar det dig att inberätta denna vetenskapliga upptäckt till professor Hällström, *à la bonne heure*, försök!

Envaldsson föll i djupa tankar. Hans fantasi hade spelat honom för många spratt för att han — en naturforskare, hvilken icke anser sig förpligtad att tro på något, ehvad det vara månde, som ej kan mätas på våg, beräknas med siffror eller med ögons och örons vittnesbörd fullt bevisas — skulle så lätt låta förleda sig till löjliga misstag. Efter något betänkande sade han:

— Det är möjligt att du har rätt. Jag tänkte på Ehrensvärd, men årtalet under dessa förhäxade kråkfötter säger oss att det ej gäller honom.

Han framtog sitt tumsmått, en daglig följeslagare, likasom jagthornet, och uppmätte noggrant den vertikala

höjden från hafsytan, hvilken utvisade medelvattenstånd, till nedra linien af det inhuggna årtalet. Höjden befanns vara två fot och två decimaltum.

— Tillstå — utropade min vän, öfverraskad — att om tecknen inhuggits af någon Matts Olsson med stallbröder, måste dessa herrar icke blott ha varit naturkunnige, utan äfven profeter! Den härtills beräknade landhöjningen vid Finlands södra kust uppgifves till 1,98, eller för jämn räkning två fot på seklet. Antaga vi således två liniers höjning per år, gör detta på hundratio år från 1729 jämt tvåhundratjugu linier eller tjugutvå decimaltum, lika med två fot och två tum. Man kan icke mera matematiskt lösa problemet om landhöjningen efter en gifven formel. Jag återkommer till min första tanke, att detta Matts Olssons mästerstycke är ett äkta och verkligt vattenmärke, inhugget i klippan år 1729 af någon okänd forskare, som förr än Celsius observerat hafsytans fallande och velat konstatera dess progression genom att vid en viss tidpunkt angifva vattenhöjden. Är detta utredt — och jag kan knappt mera tvifla därpå — så återstår endast att tyda inskriften. Låt oss antaga att språket är latin, som år 1729 ännu var hela den lärda världens obestridda tungomål. Af de åtta bokstäfverna sammanlästa fås ingen begriplig mening. Men du har framkastat hypotesen om initialer. Låt oss då vidare antaga, att den lärde naturforskare, som här velat konstatera vattenhöjden, antingen icke gifvit sig tid att inhugga orden fullständiga, eller ock huggit detta märke i ändamål att själf kunna dechiffrera det efter tio, tjugu eller trettio år, när han ånyo uppmätte hafsytans höjd. Uttyd gåtan af initialerna, och jag skall ändtligen medgifva, att romarne engång, för unders skull, beredt våra dagars empiriska forskning ett verkligt gagn!

M. O. S. S. A. A. G. S.... Vi ansträngde, med tillhjälp af mitt latinska ordförråd, all vår klyftighet och kommo slutligen till ett resultat, som snart i min vän Envaldssons lifliga fantasi antog betydelsen af en matematisk visshet. Dessa åtta initialer motsvarade följande ord:

MARI. OTIOSO. SEDULO. SIGNAVIT. ALTITUDINEM. AQUÆ. GEOMETRA. SUECANUS. Det är: medan hafvet var lugnt, har en svensk landtmätare träget antecknat vattnets höjd.

Ingenting kunde i min väns tanke vara mera bevisande. Envaldsson kopierade omsorgsfullt hällristningen i sin anteckningsbok och annoterade hufvudpunkterna i en afhandling, som han ville inlämna till Finska vetenskapssocieteten angående detta härtills okända vattenmärke, hvilket genom sin ålder och sin exakta mätning måste anses såsom ett oskattbart bidrag till lösningen af frågan om sydfinska kustens uppstigande öfver hafsytan.

Medan han var upptagen däraf och jag nedkastat mig på klippan, njutande med min Tibullus af den härliga sommarkvällen, nalkades från utkanterna af Villinge en större, med herrar och fruntimmer uppfylld segelslup på hemfärd till staden. Seglen hängde slappa i vindstillan, ett par unga herrar hade varit nödsakade att gripa till årorna och skötte under sång sin tjenst som galerslafvar. Slupens väg förde tätt förbi vår klippudde.

— Det var här, sade en fruntimmersröst i det muntra sällskapet.

— Nej — inföll en annan — vid nästa udde var det; vid källan med det superba dricksvattnet.

— Jag är säker på att det var här, återtog första rösten. Låt oss landstiga och än en gång svalka oss ur den kastaliska källan!

Till vår öfverraskning landade slupen, och för två naturforskare i skjortärmarna återstod ingen undflykt. Vi ordnade vår ofullständiga toilett och funno oss snart omgifne af lustfärdarne, hvilka profvade sin balanserkonst med att hoppa från klippa till klippa.

— Här åto vi middagen, sade en.

— Här dukades kaffebrickan, anmärkte en annan.

— Här metade vi och belönades med en girs.

— Här kastade vi volant, till dess att alla våra ringar stannat i träden.

— Här streds den stora striden om kvinnans rättigheter och slöts med det heliga löftet att skänka alla män sitt förakt.

— Å, det lönar visst mödan att minnas alla barnsligheter! Det var en förtjusande middag.

— Och tio år spårlöst försvunna!

— Spårlöst? Jag tycker mig se några spår hoppa kråka på sanden.

— Barnen? Ja, verkligen! Nu skall man få se, att de trilla från klippan i sjön!

Den bekymrade modern, en ung fru, hade just lyckats uppfånga sina trillande barnknyten, när hon varseblef oss.

— Doktor Rabe! Doktor Envaldsson! utropade hon.

Vi sågo framför oss en nästan förgäten bekantskap från Åbo, Sofie X., numera fru D., som vi snart erforo. Hennes syster Marie, numera fru R., befann sig blott några steg därifrån.

Mötet blef blef hjärtligt och angenämt. De två fordom så segerrika unga damerna, hvilka så ofta disputerat kull två unge studenter, hade själfva längesedan blifvit kulldisputerade i lifvets strid och stodo nu framför oss mycket fridfärdigare, sedan alla anspråk på ofelbarhet kommit till korta. Vi presenterades för det öfriga säll-

skapet, som återvände från en lusttur till Villinge och roade sig att uppsöka skådeplatsen för en tidigare, lifligt ihågkommen lustfärd till samma nejder.

— Och allt återstår ännu världens eröfring! sade fru D. till oss med en ansats af det förra skalkaktiga gycklet. — Jag förstår: bajonetterna slipade, rustkammaren bräddfull, bataljonerna uppställda på krigsfot. När smäller det? När ha vi att vänta de stora upptäckter, som skola förändra tidehvarfvet?

— Alla goda fältherrar börja sin operationsplan mot de små fästningarna i fiendens flanker, svarade jag. Envaldsson har i dag stormat en af naturens förskansningar.

— Gratulerar. En ny skarabé? Eller ett petrifikat från syndaflodon? Kan man få se den rara upptäckten?

— Det är ingenting som kan intressera damerna, genmälde naturforskaren med en förlägenhet, som vi alltför väl igenkände från Åbotiden.

— Ingenting annat — skämtade jag — än att stenarna tala.

— Verkligen? Och en sådan upptäckt vill doktor Envaldsson begrafva för världen! Käre doktor, anse mig för Europa, och jag skall icke spara min vältalighet för att utbreda ert beröm till de öfriga världsdelarna.

Det var icke lätt att undkomma den munviga frun. Envaldsson såg sig tvungen att visa henne vattenmärket och gjorde sig den beundransvärda mödan att utreda dess vetenskapliga betydelse.

— Marie, Marie! ropade fru D., för all del kom! Stenarna tala!

Fru R. kom. En hastig blick växlades mellan de två systrarna, en rodnad steg på den enas kinder, ett muskelspel i den andras läppar liknade hart när

ett ofödt löje. Sällskapet samlades kring vår hällristning och tycktes öfverraskadt af den intressanta upptäckten.

— Hvad skall det föreställa? frågade en kisande gardesfänrik.

Fru D. begagnade tillfället att lysa med sin nyss inhämtade lärdom. Hon beskref vattenmärket med dess betydelse och glömde icke tillägga, att det var det äldsta man funnit i vårt land, fjorton år äldre än Celsii berömda upptäckt om vattenminskningens progression.

— Således — inföll en flintskallig protokollssekreterare — stiga vi här i Nyland två fot på seklet. Det kan man kalla anspråkslöst, när österbottningen stiger fyra eller fem fot. Doktorn gör pygméer af oss. Men tålamod, om några tusen år skola också vi ha vuxit till månen.

Det lät försmädligt. Envaldsson, alltid värnlös mot gycklet, vände karlen ryggen och gjorde min att taga ett höfligt afsked. Han fann dock en oväntad bundsförvant i fru R.

— Protokollssekreteraren — sade hon — är lycklig, som icke behöfver vänta så länge på månskenet. Men om ni händelsevis skulle finna ett gammalt protokoll, som utreder att er farfars far varit laglig ägare till Villinge fiskevatten, hvilket med orätt frångått hans arfvingar, hvad skulle ni göra?

— Jag skulle utsöka min rätt, ifall det kan ske utan att förnärma ett vackert fruntimmer, svarade lagkarlen.

— Naturligtvis. Var då god och tag hatten af er för det där vattenmärket, ty det kan ni icke umbära. Det skall bättre än edra protokoll utreda hvar här för hundrade år sedan var eller icke var fiskevatten. Ni

medgifver kanhända, att naturvetenskaperna stundom ha något praktiskt gagn? Det är för mycket begärdt att ni skall tillerkänna dem ett högre värde. Och likväl är ni själf naturforskare, utan att veta det.

— Oändligt förbunden! Aldrig har jag anat en sådan merit.

— Jo, ni är det, ni kan icke neka därtill. Ni studerar hvarje dag ett astronomiskt instrument, som angifver solens dagliga omlopp, ert ur, och utan dess tillhjälp skulle ni komma för sent eller för tidigt till ämbetsrummet. Ni beräknar edra kvartaler efter astronomi och matematik i en bok vid namn almanackan. Ni är kemist hvarje gång ni kritiserar er soppa och botanist hvarje gång ni väljer edra cigarrer. Ni studerar zoologin i er häst, fysiken i er paraply, mineralogin i ert guldmynt och geologin i ert åkerdike. Ni kan icke röra en muskel utan att studera anatomin, och om nerven i er tand har upphört att lära er fysiologi, får ni likväl med hvarje födelsedag en ny anledning att studera organismernas utveckling intill den punkt när de öfvermognat. Men är och gör ni allt detta, så är ni ju en mångsidig naturforskare, som borde tacka doktor Envaldsson för att han här visat oss hafvets almanacka. Väx till månen, om det roar er, ni skall då öfverträffa er själf, men unna oss andra att rådfråga solen. Hon manar oss att tänka på återfärden. Er arm, om ni tillåter!

Sällskapet bröt upp. Vi åtskildes efter en vänskaplig inbjudning af fru D. att spisa middag i morgon med hennes familj i det då nyss uppförda värdshuset Kaisaniemi.

— Hon är likväl en professors dotter! sade Envaldsson till mig, medan vi med årornas tillhjälp anträdde vår återfärd i slupens kölvatten.

Jag svarade att båda systrarna voro telningar af akademin. Båda hade fyndiga, kvicka hufvuden och mycken beläsenhet, båda hade redan i Åbo besegrat oss med sin dialektiska öfverlägsenhet, men under det att Sofie var idel förstånd, hade Marie därtill, liksom till öfverflöd, fått på sin lott ett hjärta.

— Skada att hon är gift, tillade jag. Hon skulle ha förstått din ursinniga kärlek till naturen. Om en karl, som älskar vetenskapen för dess egen skull, måste synas vriden i en protokollssekreterares ögon, behöfver man ju ett hjärta för att förstå hans ursinne.

— Marie R. har uppfattat hällristningens vikt. Systern begagnade den till att skryta med Celsius.

— Jag misstänker något, fortfor jag, efter en sekunds tystnad.

— Hvad misstänker du?

— Jag gaf akt på deras min, när de möttes vid vattenmärket. Fråga dem i morgon hvarför de växlade ormblickar!

— Inbillning!

— Fråga dem likväl, innan du börjar din afhandling!

Följande dag sammanträffade vi med de båda systrarna och deras familjer på den utsatta mötesplatsen. Vi presenterades för deras män, herrarne D. och R., som af ämbetsgöromål varit hindrade att uppoffra den föregående dagen åt nöjet. Middagen var angenäm, och efter dess slut placerade vi oss för kaffet på bänkarna i det gröna.

— Min vän Rabe är kritikus, sade Envaldsson till fru R. — Han påstår att ni endast af medlidande för mig försvarat naturforskningen.

— En sådan ärketviflare! Och doktor Rabe vet dock, att min syster och jag ha uppvuxit i smedjan för

vetenskapen. Hvad ämnar doktorn företaga sig med den nya upptäckten?

— Undersöka, jämföra, mäta, beräkna och, om jag finner resultatet tillfredsställande, inberätta det till Vetenskapssocieteten. Professor Hällström mottager med största intresse alla bidrag till lösningen af den omtvistade frågan rörande landhöjningens progression.

Fru R. bet i hörnet af sin näsduk och föreslog en promenad i parken. Vi lämnade herrarne D. och R. vid en likör och befunno oss, efter en tur kring kullarna, på en hvilobänk i närheten af botaniska trädgården. Det var den forna förtrogna kvartetten: de båda systrarna, Envaldsson och jag.

— Tror doktor Rabe, att min syster och jag hata naturvetenskaperna? frågade fru R.

Jag försäkrade, att en sådan misstanke aldrig fallit mig in.

— Och anser oss doktor Envaldsson som vänner eller som fiender?

Envaldsson svarade, att han ej glömt sin bundsförvant från i går.

— Nåväl — fortfor fru R. — då kan jag ej missförstås, om jag säger: låt Vetenskapssocieteten förblifva i en lycklig okunnighet om vattenmärket på Villinge klippor!

Aha! tänkte jag.

— Förklara er tydligare! genmälde Envaldsson.

— Befria mig därifrån!

— Men, min bästa fru R., huru vill ni att jag skall tyda ett orakelspråk, som jag icke förstår?

— Befria mig från bekännelsen af en dårskap!

— En dårskap? Ni begär för mycket. Skall jag begå en dårskap, för att ni säger er ha begått en sådan förut?

— Nåväl, om det ej kan aflöpa med mindre, så vet då, att min syster och jag ganska väl känna till detta vattenmärke, som för öfrigt icke alls är ett vattenmärke. Om vi i går låtsade tro på dess tillvaro, så var det för att rädda er från en dementi inför protokollssekreteraren. Nej, herr doktor, vi äro döttrar af akademin, vi kunna ej prisgifva vetenskapen åt en profanation. Edert vattenmärke är en... huru heter det? ... *lusus* ...

— *Lusus naturæ.*

— Riktigt, en lek, om ej just af naturen, så dock af människohanden. Vill ni höra historien?

— Med största nöje.

— Låt oss lämna nöjet därhän. Ni hörde kanske i går omtalas en utfärd till Villinge för tio år sedan?

— Jag hörde något därom.

— Märk, att vi voro tio år yngre då. Det var en af dessa förtjusande julidagar, när allt lefvande blommar och njuter. O, hvad vi roade oss! Efter middagen blef konsert där vid klipporna: en flöjt, ackompagnerad af några millioner musikaliska vågor. Vi skämtade, vi munhöggos; jag tror att ni känner till det där?

Envaldsson intygade sanningsenligt, att han fordom ofta beundrat de båda systrarnas vältalighet.

— Nå, då minns ni, att vi hyst några kätterska åsikter, dem jag ej numera vill åtaga mig att försvara. En dispyt uppstod mellan oss och några studenter; voro vi kättare, så voro de öfversittare. Jag bedyrar, om det kan tjena oss till någon ursäkt, att de gjorde allt för att reta och förödmjuka oss. Vi uppreste oss mot karlarnes tyranni. Vi funno det orättvist att förneka oss vetenskapliga studier, ovärdigt att behandla oss som dockor, oförskämdt att tro oss finna vår enda räddning

i brudstolen. Vi hade icke ännu hunnit till den öfverblifna kartan, men förklarade stolt, att vi aldrig skulle anse oss öfverblifna. Och när våra motståndare frågade oss, om vi redan buro förlofningsringar på band om halsen, efter vi så litet fruktade kartan, svarade vi, att ett sådant skyddsmedel för oss var fullkomligt öfverflödigt. Vi skulle aldrig underkasta oss slafvinnors föraktliga roll, vi skulle behålla vår frihet, kort sagdt... vi skulle *aldrig gifta oss!*

Förmodligen kunde jag vid denna bekännelse om två älskvärda fruar, som sågo omkring sig en skara barn, ej undertrycka ett förrädiskt muskelspel kring läpparna, ty fru D. vände sig nu till mig, fattade min hand och sade:

— Bäste herr doktor, gör er alldeles intet besvär att dölja er munterhet! Om man har rätt att taga ett omslag i lifvet gladt, så är det sådana löften vid tjugu år. Jag försäkrar er, att ingen nunna varit mera öfvertygad om ett oryggligt klosterlöfte, än vi voro beslutna att för alla tider behålla vår frihet. Icke sant, Marie?

Fru R. intygade småleende, att ingenting kunnat vara fastare, bestämdare och mera oryggligt, än detta beslut på Villinge klippor. Det hade icke varit en aftons hugskott, det hade länge förut varit moget betänkt och allvarsamt öfverlagdt mellan de båda systrarna. De hade uppgjort en hel lefnadsplan i öfverensstämmelse därmed. De skulle, när de icke mer ägde föräldrahemmet, bo tillsamman, anlägga en flickpension och ett lånebibliotek, studera själfva och njuta lifvet på sitt sätt — ett oberoende, lyckligt lif efter deras egen smak — och beklaga dessa stackars offerlamm, som varit nog olyckliga eller nog dåraktiga att binda sitt öde vid en tyranniserande man.

— Det var att uppgöra räkningen utan värden, anmärkte jag. Värden i huset — eller kanske hellre värdinnan — är dock slutligen hjärtat. Det förundrar mig blott, att denna värdinna kunde vara så stum vid tjugu år.

— Ni har icke så orätt däri — fortfor fru D. — och jag vill icke påstå att vår värdinna förblef så alldeles stum. För att säga sanningen, var hon tvärtom rätt ofta benägen till uppror. Men hon var en stolt värdinna med mycket självförtroende och därtill retad, sårad, följaktligen så hänsynslös som man är när man uppröres af skriande oförrätter. Vi hade sett två mycket olyckliga äktenskap bland våra närmaste vänner: en jurist skulle kalla detta två laga skäl; en naturforskare skulle kalla det två empiriska rön. Antingen vi således bekände oss till den juridiska eller den filosofiska fakulteten, måste vi förklara den gifta kvinnans slafveri för en oförrätt, och vi *svuro* att aldrig gifta oss.

— Jag hoppas — sade jag — att protokollssekreteraren är okunnig om en så afskyvärd mened. Han skulle instämma två blomstrande familjer till vittnen mot er. Gissar jag rätt, har värdinnan i huset till sist fått öfverhand. Sådant sägs vara fallet med många värdinnor, dem ni kallar slafvinnor. Det finns ingen så enväldig tyrann som hjärtat vid tjugu år.

— Möjligt. Men ordspråket säger: stränga herrar regera icke länge. Också den tyrannen kan öfverlistas och kufvas af det som jag — för att fortsätta er liknelse — vill kalla värden i huset. Kalla honom förnuftet, om ni behagar; ni är ju filosof. Jag ville hellre kalla honom *pligten*. Är det icke alltid lyckligt att lyda honom, så är det åtminstone alltid rätt.

— Förlåt mig — inföll nu Envaldsson, hvilken dittills som en stum åhörare begrundat fibrerna i ett rönnlöf — jag vill påminna mig, att er berättelse skulle stå i något slags sammanhang med vattenmärket vid Villinge.

— Ni minns rätt, käre doktor. Jag har nu gifvit *våra* illusioner till pris åt verkligheten; efter dem kommer turen till *edra.* Det glada sällskapet på udden vid Villinge bevittnade vårt stormodiga löfte med all den munterhet, som man kan föreställa sig hos en uppsluppen ungdom, och det är nu länge sedan vi blifvit öfverbevisade om en mened. Men i detta sällskap fanns en ung student, Anton W., som närde ett slags hämndkänsla mot oss. Jag vet ej hvarför, jag nästan befarar, att han ansåg Maries löfte korsa några kära förhoppningar.

— I sådant fall gällde det icke mitt, utan ditt löfte, skrattade systern.

— Tro henne icke, mina herrar, hon slingrar sig undan. Hela världen visste, att Anton W. glömde sin Euklides för att studera algebrans obekanta X i min systers ögon. Han tillbragte denna sommar på Villinge och hade således god tid att uttänka en hämndeplan. Förmodligen hade han, för att straffa oss, försett sig med en hvass stenhacka, ty jag tyckte mig märka, att bokstäfverna voro ganska prydligt inhuggna.

— Hvad vill det säga? utropade Envaldsson och kramade sönder rönnlöfvet i mikroskopiska smulor.

— Det vill säga — fortfor fru D. mycket lugnt — att Anton W. inhögg ett märke i klippan, för att, till varnagel för oss och tusen andra dylika menederskor, föreviga ett förhastadt löfte. Han anförtrodde mig detta, innan han reste till Amerika, där han ännu i dag befinner sig; vi kände således inskriften, men hade icke

sett den, förrän i går. Detta var orsaken hvarför min syster och jag ville landa vid udden. Ingen annan kände vår hemlighet. Anton W. tycktes ha ångrat sin hämnd och förteg den, hvilket var ädelmodigt af honom och lyckligt för oss. Om allmänheten en dag lyckas uttyda dessa hieroglyfer, skola våra namn gå med odödliga löjen till en gycklande eftervärld. Se där hvad jag nödd och tvungen anförtror åt herrarnes diskretion. Var så rättvis, doktor Envaldsson, och betyga oss er uppriktiga erkänsla! Utan detta förtroende, som blottställer oss, skulle ni hafva tagit eder så mycket vatten öfver hufvudet, att det knappt hunnit falla med två fot på seklet. Ni skulle hafva satt hela den lärda världen i en svallning, som slutligen vändt sig mot er och — förlåt mig! — uppslukat er.

— Min fru — sade Envaldsson med ett försök att småle — jag har icke den minsta rätt att betvifla edra välmenta afsikter. Men om en student någonstädes inristat ett skämt i klipporna, har jag ännu intet bevis för att det varit just denna hällristning, som ni säger eder i går ha sett för första gången. Jag måste så mycket hellre tvifla därpå, då hvarken jag eller någon annan lärer djärfvas tillskrifva er den höga åldern af minst hundratio år. Ni har själf i tydliga siffror läst under inskriften årtalet 1729.

— Gåtan vore svår nog att lösa — svarade fru D. — om icke Anton W. händelsevis gifvit mig nyckeln. Inhuggandet var tröttsamt under en varm sommardag, och när vår hämnande genius kommit till slutet, fann han det bekvämare att inhugga den enkla sjuan i stället för den mera arbete fordrande åttan. Idén roade honom; hvad betydde ett sekel mer eller mindre för ett sådant evighetslöfte som *aldrig?*

Envaldsson var ännu långtifrån öfvertygad.

— Antag — sade han — att eder hämnande genius, som ni kallar honom, verkligen huggit en sjua under *sitt* märke, så vill ni väl icke påstå, att han för en lek skulle ha gifvit sig den onödiga mödan att matematiskt uppmäta vattenhöjden?

— Nej, det påstår jag icke. Det var en slump.

— Vi ha icke rättighet att antaga en slump i naturforskningen. Med samma skäl kunde ni förklara bokstäfverna och deras sammanställning för slump.

— Ha herrarne funnit någon uttydning?

— Jag säger icke att vi funnit en uttydning, men vi ha funnit en hypotes. Vetenskapen går fram genom hypoteser; kritiken granskar och jämför dem med det härtills bekanta. Äro de falska, strykas de ut; befinnas de riktiga, så har man vägledt sig från det sannolika till det sanna.

— Och hvilken är då den hypotes, som här anses sannolik?

— Inskriftens korthet och vattenhöjdens noggranna afvägning ledde oss till den förmodan, att en i mätningar öfvad person inhuggit initialer i klippan. Vi antaga förslagsvis en latinsk formel af innehåll, att en svensk landtmätare uppmätt hafsytans höjd: *Mari otioso sedulo signavit altitudinem aquæ geometra suecanus.*

Systrarna betraktade åter hvarandra med dessa begrafna löjen, som engång förut hade väckt mina misstankar. Det var påtagligen med en heroisk själfbeherskning fru D. uppritade med sin parasoll i sandgången bokstäfverna M. O. S. S. A. A. G. S. Hon tycktes stafva dem som ett barn stafvar sin första abcbok.

— Men det är ju verkligen snillrikt! utropade hon, när hon slutat stafningen. — En fornforskare i Rom

eller Athén skulle ej lyckligare ha kunnat dechiffrera inskriften från något uråldrigt Minervatempel. Ja, det är verkligen så, det är obestridligt ett vattenmärke. Farväl, min latin! Låt oss sluta fred, doktor Envaldsson! Ni lofvar mig att spara upptäckten till nästa århundrade, när den vunnit många gånger i värde, och jag lofvar förskona er för min enfaldiga uttolkning.

Envaldsson fann sig mankerad och ritade i sanden årtalet 1729.

— Å, se så, var icke ledsen för det! Hvarför skall vetenskapen ensam gå fram genom hypoteser? Hvarför skall icke lifvet göra detsamma? Jag har berättat er *vår* hypotes från de tjugu åren; den är öfverbevisad om falskt vittnesmål; hvarför skulle just *er* hypotes vara ofelbar? Ni åberopar kritiken, men ni vill icke höra den. Kallar ni detta vetenskapligt?

— Var så god! Jag skall lyssna med tålamod.

— Nej, nu är doktorn för tråkig! Jag begär intet tålamod, jag begär ögon och öron. Var så artig och följ spetsen af min parasoll, när jag utpekar bokstäfverna! . . . MARIE. OCH. SOFIE . . . Följer ni med?

— Ja visst. Fortsätt!

— MARIE. OCH. SOFIE. SVÄRA. ATT. ALDRIG. GIFTA. SIG. . . . Är det tydligt?

— Fullkomligt.

— Vill ni ännu insända er upptäckt till Finska vetenskapssocieteten?

— Sannolikt.

— Hvad? Är ni nog grym att, efter en sådan bikt, vilja föreviga våra namn åt eftervärlden?

— Min fru — sade Envaldsson, med en ironisk bugning — jag är er mycket förbunden för det förtroende ni haft den godheten visa mig. Hvad angår

vattenmärket, hoppas jag ni tillåter mig underkasta det den noggrannare pröfning det möjligen kan förtjena. Om dessa klippor vore tio år gamla, skulle jag obetingadt antaga er lösning af frågan. Geologerne påstå emellertid att de räkna ett eller flera hundra tusende år, och ni torde medgifva möjligheten att de från en så lång tidrymd bevara andra minnen, än en students lek på lediga stunder. Jag tackar för den angenäma middagen och har den äran önska damerna mycket nöje på nästa utfärd.

Han gick verkligen, min naturkunnige vän. Han gick med det stolta lugn, hvarmed den hundratusenåriga geologin betraktar ett skämt från i går. Vi försökte icke att kvarhålla honom och anträdde snart med det öfriga sällskapet återvägen till staden.

För mig fanns intet tvifvel mer om rätta förhållandet med vattenmärket vid Villinge. Min vän Envaldsson däremot var flätad af den sega finska björkvidja, som icke lätt gifver vika. Hvarför skulle han uppgifva en älsklingstanke för den första pratsamma tunga, som behagade vända hans rara upptäckt till gyckel? Forskningen viker icke för sådana skäl. Ville graniten intyga, att en hällristning där icke kunde vara mer än tio år gammal, eller ville hafvet bekräfta, att en där befintlig mätning af vattenhöjden stred emot alla kända och rimliga fakta, då, men icke förr, ville också Envaldsson taga reson. Ganska säkert var den skenbart riktiga mätningen denna gång rent tillfällig, men vid den höll han fast. Största delen af sommaren tillbragte han i Villinge skärgård, upptagen af mätningar, som skulle konstatera hans vattenmärke. När vi återsågo hvarandra på hösten, frågade jag honom om han inlämnat till professor Hällström resultatet af sina undersökningar.

— Nej, sade han.

— Således fann du likväl Marie och Sofie i vattenmärket?

— Det enda jag kan svara därpå är, att hypotesen är oafgjord.

Och oafgjord blef den för alla tider. Men den, som aldrig ville erkänna detta, var Envaldsson. När han tröttnat vid vattenminskningen, kastade han sig på geologin. Där är han ännu i full verksamhet att från jordens innandöme eröfra världen.

Sjunde berättelsen.

Lindanserskan.

Öfverste Hemming, som utdragit lotten numro sju, blef nu i sin tur befordrad till talman på akterdäcket.

— Jag förmodar — sade han — att damerna i vår lilla Decamerone vore föga intresserade af de jagthistorier eller skizzer från fältlifvet, med hvilka en gammal krigare ständigt är laddad, och då jag smickrar mig med hoppet att möjligen kunna rädda min systers pirat, hvars öde ännu är oafgjordt, utbeder jag mig sällskapets benägna tillåtelse att få uppvakta med en verklig kärlekshistoria, hvilken rörande egenskap jag näppeligen kan tillerkänna kansliрådet doktor Rabes pikanta berättelse om vattenmärket vid Villinge. Min sägen gäller en löjtnant, alldeles som docenten Dimmas, men en löjtnant från vår tid; och därest troheten består i en lycklig förening mellan två älskande, hoppas jag att den här skall befinnas ovedersäglig. Om jag ej misstager mig, räknar kärlekens tabula $1 + 1 = 1$, och i Villinge klippor kan jag med bästa vilja ej addera summan till mindre än $+ 2$, för att ej säga $+ 4$. Räknar jag orätt, herr doktor?

— Facit är riktigt, svarade doktor Rabe.

— Jag återkommer således till 1 + 1 = 1 och beder till en början få presentera den första enheten. Han var en ung man af landets äldsta familjer, såframt man i vårt demokratiska land ännu får tala om anor; jag vill helt kort kalla honom Stanislas och hans mor friherrinnan madame Elisabet. Änka efter en general med betydlig förmögenhet och bosatt på sitt landtgods i nejden af Viborg, hade hon blott denne ende son, hvilken tillika var sista ättlingen af sitt namn och på hvilken hon således slösade sina ömmaste omsorger. Bestämd till krigare, som alla hans förfäder, hade Stanislas tidigt blifvit sänd till finska kadettkåren och där lika mycket utmärkt sig genom flit och goda kunskaper som genom sitt tysta, tillbakadragna och grubblande lynne. Han var allt annat än en kadett af den vanliga muntra typen, som älskar friheten och förbannar trumman; deltog sällan och nödtvungen i kamraternes upptåg, var ytterligt blyg i sällskap och tycktes, utom sina böcker, icke finna nöje i annat än fysikaliska experimenter. Dessa roade honom och upptogo hans få lediga stunder. Han fann behag i mekaniken; ingen kunde bättre än han lösa ett mekaniskt problem eller beräkna tyngpunkten vid de gymnastiska öfningarna. I gymnastik var han ock en af de bäste, stark och vig, men utan det solsken af ungdomsfröjd, som gifver ett så friskt behag åt dessa manliga idrotter. Lång, vacker och välväxt, tycktes han enkom skapad till en gardeslöjtnant i främsta ledet; han saknade icke naturligt behag och framför allt icke mod, men lynnet var nu engång tungsint och fåordigt. Jag misstänker, att han från barndomen blifvit lillgammal i hemmet, utan jämnåriga, utan lekar och ständigt förmanad af en annars utmärkt, men något moraliserande, något reflekterande mor, som troligen heller aldrig i tiden lekt med dockor.

När Stanislas uppnått specialklasserna, utmärkte han sig framför alla sina kamrater vid de topografiska mätningar och afvägningar, hvari kadetterna öfvades under den vackra årstiden. Hans mor, hans chef och han själf voro ense därom att han, efter afslutade studier, borde ingå vid staben; men en olycklig händelse stängde för honom denna bana, där han sannolikt skulle ha gjort en lysande karrier. Ehuru Stanislas bland kamraterne betraktades som enstöring, hvilken icke knutit förtrogen vänskap med någon, fanns likväl en, till hvilken han kände sig dragen genom en af dessa besynnerliga motsägelser, hvilka icke äro sällsynta hos unga personer af hans excentriska lynne. Kårens och klassens värsta vildhjärna var nämligen Sebastian H., en pojke i stånd till allt dumt och, jag medgifver det, nästan i samma grad till allt klokt som ligger inom kadetternas synkrets. Denne unge herre ertappades en måndagsmorgon vid fyratiden i ett mindre välkändt utvärdshus, förande ordet vid en punschbricka och en raffellåda med den framgång, att han blef utstruken från kadettkåren. Fyra vid samma celebra tillfälle närvarande kamrater näpstes med arrest och svarta kulor för uppförande; bland dem — hvem skulle trott det? — äfven unge baron Stanislas.

När alltså den blifvande fänriken admitterades från kåren med de vackraste kulor för flit och framsteg, men icke lika vackra för uppförande, befanns banan vid staben och ingeniörkåren stängd, och Stanislas placerades, som mången annan, vid en tarflig skarpskyttebataljon långt inne i Ryssland. Han bar sitt öde med resignation; han skulle tjena sig upp till kaptensgraden och därefter blifva jordbrukare, men dolde icke sin motvilja för den opåräknade fronttjenst, som blifvit hans lott.

Händelsen fogade att jag tjenade som äldre kapten vid samma bataljon, och då jag haft äran göra madame Elisabets bekantskap i Viborg, var det naturligt att hon anförtrodde sin fänrik i mitt beskydd.

— Min bäste kapten — sade hon till mig — jag räknar på er erfarenhet och er vänskap, de torde båda behöfvas. Stanislas är aderton år; ni vet hvad denna ålder innebär, men ni vet kanske icke, att han i allt, utom sina kunskaper, är ett fullkomligt barn. Misstag er icke om hans lynne, han känner sig icke själf; ingen annan än jag känner honom. Under detta stilla vatten gå starka strömdrag. Den tid skall komma, när han behöfver mycken godhet och kanske ännu mer stränghet. Han skall omgifvas af faror, och jag kan icke stå vid hans sida. Han skall engång förälska sig — hvilken yngling gör icke det? — och om han icke då gör ett värdigt val, är han förlorad.

Jag frågade om madame Elisabet haft anledning till en sådan fruktan. Hon berättade mig, att en farbror till Stanislas skjutit sig af förtviflan öfver en olycklig kärlek och att hans far, hennes man, i hela sitt lif ångrat en dylik, osäll förbindelse i unga år.

— Från denna tid — tillade hon — fruktade och afskydde min man alla kvinnor, med undantag blott af sin hustru, och denna hans fruktan har gått i arf till hans son. Förgäfves har jag sökt införa Stanislas i aktningsvärda och bildade unga fruntimmers sällskap, som inverkar så välgörande på en ung man. Han tager ständigt till flykten, och se där orsaken till min fruktan. Stanislas skall icke kunna motstå dåliga bekantskaper, emedan han fruktar de goda. Lofva mig att beskydda honom för dessa faror, och om det behöfves, drag växel på min förmögenhet.

Det var en mors skarpa blick, som jag sedan ofta erinrat mig. Tre år bodde Stanislas och jag tillsamman i en rysk guvernementsstad. Jag fann honom mycket olik dessa unga krigare af börd och förmögenhet, hvilka taga lifvet lätt och sätta sin ära i att under tio år upplefva tjugu. Han var skygg och tillbakadragen, ihärdig och envis, läste mycket, experimenterade med fysik och skötte sin tjenst motvilligt, men punktligt. Efter hand lyckades jag vinna om icke hans förtroende, så likväl hans vänskap, och upptäckte hos honom älskvärda egenskaper. Sällan har jag funnit en så pligttrogen, så rättänkande, så högsint och självuppoffrande ung man; men han hade sina egenheter och bland dem denna fruktan för kvinnor, som ingifvit hans mor så öfverdrifna farhågor. För att gå hennes önskan till möte, införde jag med halft våld min kvinnohatare i chefens familj, där han mottogs långt ifrån kallsinnigt af de unga damerna. Han såg bra ut, han var ett fördelaktigt parti: hvar skulle icke han vara välkommen, där det fanns ogifta döttrar med tvetydig hemgift? Allt strandade mot hans otämjeliga blyghet. Efter några förtviflade försök att uppträda som kavaljer, tog min Stanislas till flygten, för att aldrig mer visa sig i bataljonschefens hus.

Jag riskerade icke flera försök. När min unge vän efter de tre årens förlopp avancerat till underlöjtnant, kommenderades vår bataljon till Finland, där man väntade engelsmännen, och förlades i en liten stad vid västkusten. Tiden förflöt tämligen enformigt under fåfäng väntan på fiendens anfall. Med något skulle vi roa oss under de stunder tjensten lämnade lediga och redo då vanligen ut, på rekognoscering hette det, men i verkligheten med en hemlig förhoppning att i de närbelägna skogarna lyckas knäppa en tjäder, en rapphöna eller en hare.

Bravo följde oss ... jag befarar att detta ädla föremål för en jägares stolthet icke är kändt af mina ärade åhörare ...

— Mycket väl, vi känna det där; lämna Bravo i sitt värde! skyndade fröken Hemming att infalla.

— Nåväl, jag skall således endast tillägga, att Bravo var den flinkaste fågelhund som någonsin apporterat snäppor från Bessarabiens sumpmarker. Det var en mulen eftermiddag i September, när Stanislas och jag redo på en smal gångstig vid sidan af den brusande älf, som flöt förbi staden. På något afstånd varseblefvo vi en hög bro, där allmänna landsvägen ledde öfver en fors. Utsikten var pittoresk; vi höllo några minuter stilla. Två gossar sysslade under bron med något slags fiske; förmodligen gällde det nejonögonen, som vid denna årstid söka sig uppför forsarna. Medan vi betraktade dem, hördes ett rullande dån, två tunga resvagnar körde fram öfver bron, och gossarne tittade upp. I samma ögonblick syntes ett rödt föremål sväfva ned från den betydliga höjden af bron, störta i forsen och där försvinna.

— Hvad var detta? utropade vi båda på en gång.

Afståndet var för stort för att kunna urskilja föremålet, men sannolikt var det ett knyte eller en schal, som tappats från någon af vagnarna.

Vi skulle icke vidare ha bekymrat oss om denna obetydliga tilldragelse, därest vi icke sett de båda gossarne med märkbar brådska klättra öfver stenarna till stranden på samma sida af älfven, där vi befunno oss. Vi redo närmare och frågade hvarför de hade så brådt.

— En människa! En människa! skreko de. Någon har fallit från bron i forsen.

Floden flöt åt vår sida. Vi tyckte oss upptäcka något rödt, som i det starka strömdraget än flöt på ytan, än åter begrofs under hvirflarna.

— Bravo! ropade jag. *Apporte!*

Det kloka djuret var i blinken vid stranden, hoppade vädrande från sten till sten och störtade sig slutligen modigt i den brusande strömmen.

Vi stego af, öfverlämnade hästarna i gossarnes vård och skyndade, äfven vi, till stranden. Bravo bestod en hård strid mot den af höstregnet uppsvällda, öfvermäktiga floden. Än rycktes han bort af strömhvirfveln, än fick han åter fotfäste vid en sten och stannade slutligen vid en liten, i älfven utbyggd laxpata på motsatta stranden, där han bemödade sig att fasthålla ett flytande föremål. Det tycktes vara för tungt för hans krafter; vi sprungo närmare och sågo honom hålla ett rödt tygstycke mellan tänderna.

En båt var vår första tanke, men någon båt sågs ej till. I ett nu såg jag Stanislas afkasta uniformsrock och stöflar. Nästa ögonblick hade han sprungit i strömmen.

Han hade mod, den grubblaren; stark var han ock, men floden var starkare. Bravo hade kunnat våga äfventyret, van som han var att apportera sjöfågel, men för Stanislas var det halsbrytande. Huru han kom öfver i denna rasande ström och mellan dessa slippriga, med hal, grön mossa beklädda stenar, är mig en gåta, men öfver kom han. Jag såg honom fatta den röda flik, som Bravo fasthöll. Efter fliken följde en arm, efter armen en mänsklig gestalt... Jag sprang längs stranden och fann ändtligen, på gossarnes anvisning, ett lugnvatten nedanför forsen samt en vid en trädstam fastbunden båt.

Öfverkommen till andra stranden, såg jag min kvinnohatare sittande på en klippa och hållande i sina armar en ung flicka, insvept i en kappa af eldröd tvill. Hon blödde ur ett sår i hufvudet och var utan tecken till

lif; hennes blåhvita kinder syntes vid sidan af tvillen ännu hvitare. Stackars gosse, han betraktade henne så förvånad, som om han alldeles icke begripit huru en sådan varelse kunde finnas på jordens yta. Någon tanke därpå att flickan drunknat, att en drunknad möjligen kan återkallas till lifvet och att vid sådana tillfällen hvarje minut är dyrbar, föll honom icke in.

Jag hade knappt hunnit börja med de första, vid detta slags olyckshändelser brukliga räddningsmedlen, förrän några besynnerliga gestalter banade sig väg till oss öfver åkrar, diken och gärdsgårdar. I spetsen visade sig en lång, svartmuskig karl, hälften röfvare, hälften gentleman, klädd i en grå blus af hamptyg, dragen öfver en urblekt, luggsliten röd sammetsrock. Efter honom följde en vanskaplig, grinande pygmé, snedmunt, kvickögd och utstyrd i ett slags röd narrkåpa med bjällror; efter denne två karlar och två gossar, alla i fantasikostymer, och slutligen en fet duenna, ledande vid handen en gråtande flicka om tio eller elfva år, äfven hon klädd i röd tvill. Till dessa främlingar från resvagnarna sällade sig snart några andra nyfikna, hvaribland en bokhållare från staden, utvandrad i den affärsmässiga afsikten att genskjuta och för sin principals räkning bemäktiga sig några på vägen väntade planklass.

Den långe svartmuskige karlen kastade sig öfver den drunknade och framstammade i en ton midtemellan förtviflan och raseri:

— Ein Arzt! Ein Arzt!

— Hvad säger han? frågade en rask bondkvinna, som dammig och svettig kom från en närbelägen ria.

— Han säger det vore godt att gnida henne med harts, tolkade bokhållaren, som förstod tyska språket, emedan han gjort en sommarresa till Lübeck.

— Harts? genmälde kvinnan föraktligt, sköt undan de kringstående, lyftade flickan på sina armar och bar henne till rian. Den långe karlen gjorde ett obeslutsamt försök att hindra henne.

— Was ist das? genmälde bokhållaren, samlande hela sin tyska lärdom. — Das Penttula Lisu versteht sich auf das.

— Hol' dich der Pest! röt främlingen. Meine Tochter, denk' ich, wird doch erwachen.

— Han håller en präst, upprepade tolken, vädjande till åhörarne, om icke detta var rent oförnuft. — Han påstår att doktorn skall dänga henne ur vaken.

Penttula Lisu var så väl känd på orten för sina underkurer med folk och fänad, att äfven jag förnummit ryktet om hennes skicklighet. Med någon svårighet lyckades jag förmå främlingen att öfverlämna flickan i denna kloka vård. Vårt förtroende blef på ett lysande sätt belönadt, ty en stund därefter återfördes flickan lefvande till den väntande fadern.

— Hvad kostar? frågade karlen, snäsigt framdragande en smutsig skinnpung ur lädergördeln kring lifvet.

Penttula Lisu lade flatan af högra handen på flatan af den vänstra, blåste på händerna och strök ett tag.

— Låt bli att slå barnet, sade hon.

— Har han slagit henne? frågade jag.

— Om icke det står präntadt på flickstackarns skuldror, vill jag icke läsa i bok mer, sade Penttula Lisu.

Jag betraktade flickan. Hon såg ut att vara knappt mer än femton år, vacker, mörkögd, mörkhårig, men af ett ytterst förskrämdt och lidande utseende. Såret i hennes hufvud blödde ännu genom linnebindeln; hon tycktes föga glädja sig åt att hafva blifvit återkallad till lifvet och var så svag, att hon måste bäras till vagnen.

— Huru var det möjligt, att er dotter kunde falla ur vagnen och falla öfver brons ledstänger? frågade jag på tyska den främmande karlen.

Han räckte mig ett stort rödt visitkort, där man på ryska och tyska språken läste namnet Barthold, kallad Europas Herkules, förste hofkonstnär hos jag minns icke hvilken Durchlaucht. Har haft äran' förevisa sina aldrig förut sedda eller öfverträffade konstproduktioner för deras majestäter — en lång, majestätisk rad af nästan alla regerande furstar, padischa i Konstantinopel icke undantagen. — Stannar här endast en kort tid och anbefaller sig etcetera, etcetera ... Jag kände det där och ville påminna mig någonstädes i Ryssland hafva sett karlen äta glödande järn.

— Er dotter hoppade således med afsikt i strömmen? återtog jag, när han icke besvarade den första frågan.

— Hoppade? upprepade Herkules med indignation. — För hvem anser ni mig? Paschalusta, min dotter dansar på lina. Makalös, ers nåd, den första i sin konst i Europa och i Amerika. Ni skall snart få tillfälle att beundra hennes talang. Tusen rubel mot hundra, ers excellens, att ni aldrig sett något dylikt! När vi kommo till bron, sade jag till Lieschen: se där, mitt kära barn, ett underskönt tillfälle att redan före vår ankomst väcka allmän förvåning! Det är vårt Geschäft, herr general, att väcka förvåning. Du ser dessa ledstänger, sade jag; följ din konstnärsnatur, dansa öfver dem med denna beundransvärda grace, som är dig medfödd! Ja, hvem var villig, om icke min Lieschen? — Du vet, min far, sade hon, att jag alltid gärna lyder dina befallningar. Du är alltid så god mot mig, sade hon ...

— Är det också er godhet, som inpräglat märken på det olyckliga barnets skuldror? frågade jag.

— Hon lydde min uppmaning — fortfor mannen, utan att låtsa höra den senare anmärkningen — och då förstår herr baron... solen, vinden, strömmen... äfven den största artist kan göra ett felsteg. Lieschen snafvade...

Jag vände Europas Herkules ryggen. Fältlifvet och mina resor ha fört mig i närheten af alla slags konstmakare. Jag har känt sådane, hvilka, med undantag af den blå dunst, som följer med yrket, varit de hederligaste och aktningsvärdaste människor. Sällan har jag anträffat en bottenärligare och godmodigare man än tyrolaren Charles Rappo, hvars specialitet var att kasta kanonkulor som fjäderbollar. Icke utan vänskap kan jag erinra mig jonglören Medua Samme, en hindu från Madras, som uppfyllde salongen med ett regn af guldkulor — en den frommaste, älskvärdaste gubbe, hvilken ännu kunde gråta som ett barn när han omtalade sitt fädernesland, dit han icke vågade återvända af fruktan för en fientlig kast. Jag har äfven känt konstberidare, lindansare och professorer i den naturliga magin, hvilka i hela sitt uppträdande varit gentlemän, älskat sitt yrke som sport och åtnjutit ett välförtjent anseende. Det kan således icke falla mig in att framställa herr Barthold såsom en typ för yrket; därtill stod han för långt under dess gentlemän. Men han tycktes mig vara ett rätt mönstergiltigt exemplar af desse snikne, hårdhjärtade människohandlare, hvilka själfve blifvit i barndomen sålde och köpte, därefter dresserats med pisken och hungern samt slutligen för egen vinning fortsatt samma uppfostran med sina offer.

Det är sorgligt, men lärorikt att studera dessa förkomna, förvildade varelser utan hem och utan fädernesland, med deras starka passioner, deras rotlösa, regellösa, ur hakarna fallna lif, deras ofta förtviflade kamp för brödet och deras lika ofta måttlösa begär att njuta den

korta lyckan, när hon ler emot dem. Deras kropp har genom lång öfning uppnått en nästan otrolig styrka och vighet, men en vilde i skogen har mera begrepp än de om rätt och orätt, om dygd och självförsakelse, heder och samvete. I dem finnes en hel värld af oförsonade motsägelser: ytterligheter af kärlek och hat, vinningslystnad och slöseri, slughet och okunnighet, brinnande ärelystnad åt ett håll och åt ett annat fullständig likgiltighet för föraktet. Deras erfarenhet är lika vidsträckt, deras blick lika skärpt i konsten att locka åskådare och vinna penningar, som den är inskränkt och slö för allt som ligger utom detta ständiga mål för deras ansträngningar. Ofta brutne i förtid, tyckas de hafva förlorat ända till hoppet om framtiden, likasom de förlorat känslan för lugn och familjelycka. Deras lott är den afviga sidan af skådespelarens, jag vore frestad att säga af hvarje konstnärs tillvaro: samma lif i stundens intryck, samma beroende af en stundom lättrogen, stundom blaserad, alltid tyrannisk publik, den de söka att fängsla och öfverlista, men utan den äkta konstnärens kamp för idealet, utan hans ingifvelse, utan hans sedliga mål att i en skön form förverkliga ett ädelt innehåll.

Upptagen af dessa tankar, red jag tillbaka till staden, vid sidan af Stanislas. Han var denna afton tystare och fåordigare än vanligt; han hade förblifvit en mera förvånad än deltagande åskådare af den drunknades räddning, och när jag skämtande anmärkte, att han nu för första gången hållit en ung kvinna i sina armar, svarade han förströdd, att det varit honom alldeles likgiltigt om han i hennes ställe uppdragit ur strömmen en vandrande tiggare.

Europas Herkules fick den äran att uppträda i stadens rådhus. Följande dag sågs sällskapets factotum,

den lille vanskaplige pygmén i sin narrkåpa, kringbära stora affischer med kluddiga träsnitt, föreställande indianer dansande på lina och mänskliga figurer hoppande genom tunnband. Första afdelningen inbjöd den höga adeln och den högt ärade publiken på aldrig förut sedda herkuliska kraftyttringar; den andra på egyptiska och indiska underverk, »trollfjärilen eller de flygande kulorna» med mera, samt slutligen ett non plus ultra, en lefvande persisk pyramid, från hvars spets demoiselle Gouvernina Barthold skulle kasta slängkyssar åt publiken. Tredje afdelningen lofvade på ett värdigt sätt afsluta dagens märkvärdigheter. Herr Barthold ville uppmana någon af de ärade åskådarne att låta hugga hufvudet af sig, hvarefter detta afhuggna hufvud skulle framvisas på ett fat, men sedan åter, medelst de gamla egyptiers magiska medicin, oskadadt vidfogas sin rättmätiga kropp. Skulle, mot förmodan, ingen af åskådarne vara hugad att underkasta sig denna intressanta operation, lofvade herr Barthold att halshugga sin son Alexander och därefter, på ofvanbeskrifvet sätt, åter hopfoga hans person i fullgiltigt skick. Entrée så och så mycket. Barn betala hälften. Inga hundar få medföras.

Den lilla staden var nog oskyldig att med oförställd undran, blandad med häpnad, begapa denna oförskämda affisch, lösklippa träsnitten och söka utforska deras betydelse. Tviflare saknades icke, men äfven desse ville af nyfikenhet vara med, och när kvällen kom, hade herr Barthold utsåldt hus. Bland den höga adeln, hvaraf staden räknade högst få exemplar, befann sig äfven, i brist på bättre nöjen, ortens här förlagda officerskår.

Ett uselt positiv uppstämde en kattmässa, som hölls till godo med berömvärdt tålamod. Första och andra afdelningen utfördes till allmän belåtenhet. Herr Barthold

lyftade, hängande med hufvudet nedåt, ofantliga pundsvikter; Alexander tvättade sina fötter i smält tenn, hans bror Napoleon gjorde kullerbyttor i luften, pajazzo utdelade, till allmän förlustelse, kindpustar åt ridknekten, och ingen märkte de fina snärtarna af herr Bartholds ridspö på Gouverninas bara skuldror, när hon ett ögonblick darrade vid uppklättrandet på den persiska pyramiden. Hon var ett näpet litet barn, hon tog publiken med storm. Herr Bartholds gelikar underlåta aldrig att fiska publik med vackra små barn. Dessa metkrokar nappa; hvem kan motstå en täck och oskyldig varelses smålöje? Ack, få veta, att dessa smålöjen och dessa slängkyssar äro inlärda med tårar af smärta och darrande hjärtan. Han vet det, Han, hvilken så hotande varnat dem som »förarga en af dessa små — dem vore bättre, att en kvarnsten bundes om deras hals och de sänktes i hafvets djup».

Allt gick emellertid lyckligt, och med rysning afbidades den blodiga tredje afdelningen. Herr Barthold framträdde med grym uppsyn, uppvikna ärmar och en väldig bödelsbila i högra handen, frågande om någon bland åskådarne vore hugad att låta afhugga sitt hufvud, i den fämligen ovissa förhoppningen att sedan få det ordentligt tillbaka.

Allmän tystnad. Mot förmodan tycktes ingen af åskådarne vara hugad, kanhända af fruktan att vid reparationen befinna sig af misstag vänd med ansiktet bak i nacken. Redan hade herr Barthold, med rätta förvånad öfver en sådan klenmodighet, vändt sig till sin son Alexander, för att på honom utföra experimentet, när en bland åskådarne verkligen trädde fram och erbjöd sig att blifva det utsedda offret. Denna gång blef jag nästan lika förvånad som herr Barthold själf, ty det dumdristiga offret var ingen annan än min Stanislas.

Herr Barthold betraktade ynglingen med en sannskyldig tigerblick.

— Betänk er väl! hviskade han. Det kan misslyckas!

— Jag har betänkt mig, var svaret.

— Men operationen är smärtsam . . .

— Gör ingenting. Försök!

Ett sådant mod hade herr Barthold icke beräknat. Han vinkade åt delinkventen att följa sig bakom fondridån, där halshuggningen skulle försiggå. Dödstystnad herskade bland åskådarne, och fruntimren begynte må illa.

Scenen förblef tom i tio minuter, efter hvilkas förlopp Stanislas, åtföljd af konstmakaren, åter visade sig lifslefvande och med hufvudet på dess lagliga plats. Jag erfor sedan att herr Barthold, efter fåfänga försök att skrämma sitt envisa offer, slutligen hopsnört hans händer med ett skärande rep, under förevändning att tillbinda pulsådrorna. På denna oförskämdhet hade Stanislas svarat med en klingande örfil af de lösgjorda händerna, men långt ifrån att illa upptaga denna protest, hade konstmakaren fallit till bönboken och besvurit protestanten att icke förstöra hans rykte. Därtill hade Stanislas bifallit med det uttryckliga villkor, att manövern skulle inför publiken förklaras för taskspeleri.

— Mina herrar och damer — förklarade herr Barthold på sin af tyska och ryska sammanblandade rotvälska — då den högtärade kapten ej velat underkasta sig . . .

Stanislas fixerade honom.

— Då han — fortfor den nödställde bödeln — ej velat underkasta sig en operation, som är blott ett oskyldigt skämt . . .

Ny hotfull blick af motståndaren.

— Det vill säga, en operation, som i verkligheten är endast en synvilla . . .

— Säg: en rå och dum synvilla! sufflerade löjtnanten.

— Nåväl, en rå och dum synvilla, som den högtärade kapten behagar uttrycka sig; så anhåller jag, att i hans ställe få halshugga min son Alexander, som är mera van vid dessa utomordentliga konststycken...

— Säg: mera van vid ett så oförskämdt bedrägeri! inföll än en gång den obeveklige sufflören.

— Jag inte förstå den språk, återtog herr Barthold med illa doldt raseri. — Den högtärade kapten behagar säga den oförskämda bedrägerin...

Publiken brast ut i en munterhet, som förtog all påräknad effekt af det nu följande grymma experimentet. Herr Barthold grep sin son Alexander vid håret och drog honom bakom ridån. Man hörde bilans tunga fall, ett kväfdt jämmerrop, ett plaskande ljud... man såg den blodbestänkta bödeln i vild triumf rusa fram öfver scenen, bärande i handen ett afhugget hufvud — af vax, med ett rått köttstycke fästadt vid halsen. Därpå uppdrogs fondridån, man såg ett öfvertäckt bord, på bordet ett stort tennfat och på fatet Alexanders verkliga hufvud med stirrande ögon, som likväl olyckligtvis råkade blinka. Anblicken var så kannibalisk man kunde begära, men tyvärr voro åskådarne förberedde, och när Alexander snart därpå framträdde, bugande och leende, med hufvudet på dess rätta ställe, mottogs han med stampningar och hyssningar, värdiga en mera erfaren publik än den lilla småstadens.

Herr Bartholds i början så lofvande aktier sjönko betydligt genom detta fiasko. Van vid lyckans skiften, lät han emellertid icke afskräcka sig af den första motgången och uppbjöd sin länge öfvade konst att fånga publiken med det ena otroliga underverket efter det andra. Han och hans sällskap uttömde sitt rika förråd af styltor,

trampoliner, kullerbyttor, pundsvikter och fjärilar, han utkastade hela högar af blommor ur en tom hatt, han lät guldfiskar simma och lefvande dufvor utflyga ur en schal, som han nyss trampat på — allt förgäfves. En mera blaserad publik skulle kanske funnit honom skicklig — ty det var han verkligen i den högre taskspelare-konsten — och skänkt honom sin beundran i form af sedlar och silfvermynt; men desse okonstlade småstadsbor förstodo icke det fina. De hade, med en ganska berättigad afsky, fått nog af halshuggningen och begynte allt sparsammare infinna sig i rådhussalen. Själfva den lilla Gouvernina hade förlorat sin dragningskraft, och den enda räddningsplankan som återstod var obrukbar. Felicia Barthold, sällskapets stöd och publikens förtjuserska, befann sig ännu lidande efter sitt vådliga fall mot forsens stenar och var urståndsatt att uppträda.

Jag observerade denna tid min unge vän Stanislas, utan att oroa honom med frågor, dem han tycktes föga hugad att vilja besvara. Inom honom föregick något som jag icke förstod. Jag fann honom, som vanligt, stirrande i sina böcker, men utan att vända bladen eller skänka någon uppmärksamhet åt dessa mekaniska problemer, hvilka förut så lifligt intresserat honom. Att han undvek sällskaper, var icke något ovanligt; mera förvånade mig att han, som härtills täflat med en kronometer i punktlighet, två eller tre gånger försummat sin timme vid exercisen. Däremot besökte han regelbundet herr Bartholds föreställningar; han, som så nyss demaskerat ett plumpt bedrägeri; han, som i Petersburg och annorstädes sett de utmärktaste artister i denna genre. Min närmaste tanke skulle ha varit Felicia Barthold, som syntes mig väl kunna förvrida en ung mans hufvud, utan att afhugga det; men denna lilla

trollpacka, ifall hon motsvarade faderns beskrifning, hade förblifvit osynlig; Stanislas hade icke sett henne sedan uppträdet vid forsen. Hvad gick åt honom?

En morgon tidigt, medan jag drack mitt te, anmälde betjenten ett besök af herr Barthold. Jag tillhörde »den höga adeln», om hvars gunst han särskildt var angelägen. Han hade gjort några försök att förnya vår bekantskap från forsen, men blifvit afvisad på ett sätt som icke uppmuntrade att fortsätta försöken. När han inträdde, lät jag honom stå vid dörren och frågade hvad han ville.

— Herr baron — sade han — har varit så nådig och hedrat mina föreställningar med sin höga närvaro.

— Ja, jag har sett er som slaktare och hoppas att icke mera se något så afskyvärdt. För öfrigt är jag ingen baron; kalla mig kapten!

— Som herr kapten befaller. Unge baron Stanislas har den lyckan att stå under ert beskydd?

— Han tjenar vid mitt kompani.

— Och är förmodligen icke hemma?

— Han har ridit ut. Hvad är ert ärende?

— Ers excellens... jag ber om förlåtelse, herr kapten... är i den lyckliga ålder, när man ännu är ung, men lämnat bakom sig ungdomens dårskaper. Baron Stanislas är icke så lycklig; han befinner sig midt i elden.

— Hvad angår er baron Stanislas? Hvad har ni att säga honom?

— Honom? Ingenting. Man kan icke tala förnuft med ett krutmagasin. Hans höge beskyddare skall bättre förstå en far, som vill göra allt för att rädda sitt barn.

— Förklara er! fortfor jag, plötsligt fruktande att finna nyckeln till en gåta.

Europas Herkules sände mig en spionerande blick, för att utforska huru långt han möjligen kunde gå, tog obedd en stol, satte sig, höjde på axlarna och genmälde i hviskande ton:

— Han är galen i Lieschen!

Jag svarade:

— Dumheter!

Men han måtte ha upptäckt att nyheten gjorde effekt, ty han drog sin stol närmare och fortfor:

— Har ni någonsin sett en ung man rädda en vacker flickas lif, utan att på fläcken förälska sig i henne?

Jag önskade att anmärkningen varit mindre riktig, men beherskade mig och genmälde kallt, att han denna gång bortkastat sitt taskspeleri. Stanislas hade icke sett flickan, sedan hon sprang i strömmen.

— Snafvade, herr kapten! Ni känner kanske min Pervoj, min lille clown, min pajazzo. Ni minns också, att baron Stanislas befann sig inom fondridån den kvällen, när han icke lät halshugga sig. Herr kapten, om jag varit tjugu år yngre, skulle jag icke rådt honom att skada mitt rykte så som han gjorde den kvällen. Men jag har lärt mig att tåla mycket af den höga adeln; jag har lärt mig att vara ädelmodig, om man behandlar mig generöst. Kort sagdt, Lieschen var närvarande den kvällen bakom ridån; jag tvang henne därtill, jag trodde att hon endast ställde sig sjuk. Det kära barnet, hon är en kvinna, herr kapten; man får icke tro alla tillgjorda svimningar. Hon var således där, men kunde ej uppträda. Pervoj såg henne kyssa er väns hand bakom min rygg.

— Och en sådan naturlig handling af tacksamhet anser ni för någonting annat?

Axelryckning.

— En kyss på handen kan stundom säga mer, än tio på läpparna.

— Bah! Det är inga bevis; det är antingen inbillning, eller spekulation.

— Nå, hvad säger ni därom, att de två gånger stämt möte i trädgården vid vår bostad, medan vi andra voro i rådhuset på repetition klockan tio på förmiddagen?

Jag erinrade mig, att Stanislas två gånger försummat exercisen vid denna tid. Så snabba framsteg af en kvinnohatare förekommo mig fast otroliga.

— Och hvad är meningen med detta förtroende? frågade jag kort.

Europas Herkules räknade ej bland sina dygder en öfverflödig grannlagenhet. Han sköt sin stol än närmare, sökte än en gång utforska hvad jag möjligen kunde fördraga och genmälde med låg röst:

— Han skall få henne!

— Hvad vill det säga, min herre?

— Jag säger, att jag vill förlåta honom den skada han gjort mig, och jag värderar den icke för högt till tretusen rubel. Förstå mig rätt, jag är en praktisk man. Jag säger till mig själf: det är bättre, att jag gör två unga människor lyckliga, än att jag gör mig själf, stackars far, olycklig. Ni vet huru sådant aflöper. En vacker morgon skall jag finna min fågel utflugen ur buren, och hvar ni, herr kapten, då skall finna er löjtnant, det torde ni vara så nådig att själf utgrunda. Alltså: jag vänder mig icke till den unge mannen, som skulle vara döf för alla praktiska skäl; jag vänder mig till er, hans vän och beskyddare, som kan uppgöra saken med lugn och arrangera allt till det bästa. Betänk, att antingen *han* rymmer bort med min dotter, eller *jag* reser bort

med henne, skall han ofelbart begå någon dårskap, som kostar honom hans karrier. Det vore skada: den unge mannen skall i annat fall sluta som general. När så är, och när jag hört sägas, att han är ende arftagaren till en betydlig förmögenhet...

— Jag förstår. En affär?

— Som ni behagar. Man hör omtalas mera besynnerliga affärer än denna. Tyske teaterdirektören S. afstod sin hustru åt general B. för tjugu tusen rubel. Svenske aktören P. var nog anspråkslös att sälja sin för hälften af denna summa åt en köpman af första gillet, och det är sannolikt, att herrarne S. och P. gjorde den bästa affären. Nej, var så nådig och afbryt mig icke! För hvem tager ni mig? Tror ni att jag för något pris skulle sälja min hustru eller mina barn? Jag är make och far, jag tänker blott på de minas lycka. Och om jag för er unge väns lycka begär ett måttligt skadestånd, hvad ondt är väl däri? Lieschen är icke blott mitt barn, hon är min lärjunge, min stolthet, mitt yrkes stöd och hela Europas förklarade gunstling, hvar helst hon uppträder. Ah, herr kapten, ni har icke sett henne, men ni skall få se henne, hon skall uppträda i nästa vecka. Ni skall då inse, att om jag begär trettio tusen rubel i skadestånd, så är detta icke mer, än hon kontant inbringar mig under ett eller två år.

Aldrig i mitt lif har jag känt en sådan frestelse att kasta en karl på dörren, om han ock varit tio gånger Europas Herkules. Men mitt löfte till den mor, hvilken varit nog skarpsynt att förutse just det som nu inträffat, band mina händer. Jag beslöt att undersöka och öfverväga, innan jag handlade.

— Alltså — svarade jag — fordrar ni trettio tusen rubel för ert samtycke att låta er dotter ingå ett

lysande giftermål långt öfver hennes börd och lefnadsyrke? Vet ni, min herre, att detta är hvad man kallar oförskämdt?

Herr Bartholds drag förvredos till ett grin öfver min enfald.

— Man kan blifva ense på flera sätt, förklarade han. Jag kan afstå min dotter för alltid eller för viss tid... två år... ett år. Medgif, att om jag afstår henne för tjugu tusen på två år eller femton tusen på ett år, är det jag som förlorar därpå. Kan jag väl annat? Hon rymmer ifrån mig.

Muskelryckningen i min arm blef hart när oemotståndlig, men jag anmärkte endast föraktligt:

— Låt henne rymma!

Den infame karlen blef icke svarslös.

— Godt, sade han. Detta kan ske på två sätt. Antingen rymmer hon till honom, i hvilket fall jag reklamerar henne, och edra lagar lära icke betrakta sådant som skämt. Eller rymma de båda ur landet, och adjö, epålett!

— Det gifves ett tredje fall. Han afstår från flickan. Hon är för dyr.

— Det går an att försöka; jag tviflar därpå. Men för hans skull... jag önskar icke hans olycka... tolf tusen rubel...

— Hut, herre! Är ni en slafhandlare?

— Nå, tio tusen... det är mitt sista ord.

Jag grep karlen i axlarna och sköt honom ut genom dörren. I stället att använda sin herkuliska styrka till motvärn, lät han behandla sig som en smidig affärsman. Ännu i dörren hörde jag honom mumla något om åtta tusen, och troligt är att han skulle gått ned till hälften af detta belopp. Detta slags affärer drifvas i många

europeiska länder, men herr Barthold hade fulländat sin uppfostran i Ryssland. I alla länder finns något ruttet. Hvar säljes icke hedern? Hvar köpes icke den så kallade lyckan? Men i vårt land, där man ännu är nog enfaldig att tro på en mans heder och en kvinnas dygd, har man ej kommit nog långt att köpslå om sådant utan fraser och midt i ansiktet. Jag var ej gammal nog att hafva lärt mig förakta människorna och hoppas till Gud att aldrig blifva det, men denna afgrund af uselhet upprörde mig och kom mig att blygas. Jag kastade mig på min soffa och öfverlade hvad jag nu borde göra för att hålla mitt löfte till madame Elisabet.

Min första tanke var, att konstmakarens roflystnad upptäckt ett byte och öfverdref faran. Men jag måste erkänna hans falkblick. Om Stanislas engång förälskade sig, hade hans mor rätt, han vore i stånd till hvilken dårskap som helst. Huru komma till visshet om detta *om?* Att fråga honom, det hade varit att fråga tallen om han älskade videbusken. Jag tog mig hans mors rätt och gick till hans rum, medan han ännu var ute.

Han hade från barndomen vants vid en nästan småaktig ordning. Möbler, böcker, papper, kläder, allt skulle vara på sin bestämda plats och icke annorstädes. Jag upptäckte nu, att möblerna befunnos i oordning, böcker och papper kringströdda, jagtväskan liggande på sängen och hårborsten på skrifbordet. Ett litet hopviket papper med orden *Zehn Uhr*, skrifna med blyerts, låg mellan bladen af en bok. Ett af honom själf med geometriska figurer och algebra fulltecknadt pappersark låg öfverst på en bunt af dylika anteckningar, och arket var på sista sidan uppfylldt med dessa skriföfningar, som handen omedvetet utkastar på papperet, medan tanken är frånvarande. Jag kunde icke tvifla mer: alla dessa

nyckfulla utkast upprepade samma ord: Felicia ... Felicia ... Felicia.

Det var tydligt nog. Jag behöfde nu känna andra personen i denna fatala roman. Hvad hade man icke skäl att vänta af dottern till en sådan far! Kanske *hon* kunde köpas att afstå sin eröfring?

Händelsevis hade vi nu en af de många ryska helgdagarna; jag kunde disponera min tid, var nyfiken att se trollpackan, som förhäxat min Stanislas, och gick till konstmakarens bostad. Hon var icke hemma; odjuret, hennes far, hade tvungit henne att, ännu sjuk och lidande, bevista repetitionen, förmodligen för att hindra nya möten i trädgården.

Jag styrde mina steg till rådhuset. Det var icke svårt att från en undanskymd plats för åskådarne blifva ett osedt vittne till dagens repetition.

Förberedelserna till aftonens föreställning hade begynt. Herr Barthold med sin Pervoj och ridknekten ordnade apparaterna, Alexander spände linor, den lille Napoleon profvade dem hvisslande och stötte med balanserstången till Gouvernina, som klistrade postpapper öfver två tunnband. Dagern från ett fönster föll på en smärt, blek gestalt, som satt i ett hörn med ombundet hufvud och kantade en urblekt sidenspens med oäkta guldlister. Det var Felicia; jag igenkände flickan från forsen.

Jag betraktade henne uppmärksamt. Där fanns intet i dessa barnsliga, jag kände mig frestad att säga oskyldiga drag, som förrådde lockfågeln, dansösen, trollpackan, hvilken såldes och köptes. Snarare en djup sorgsenhet, blandad med en trötthet, som hon bemödade sig att dölja, hvarje gång hennes förskrämda blick såg tyrannen närma sig.

— *Allons!* ljöd befallningen.

Repetitionen började. Det var de vanliga sprången och kullerbyttorna i luften; öfningar, som måste hvarje dag upprepas, för att icke förlora ledernas spänstighet. Unge Napoleon visade goda anlag att blifva sin faders efterträdare. Han iakttog hvarje tillfälle att reta och plåga systrarna.

När detta fortgått en stund, kommenderades äfven Felicia att bestiga linan. Jag såg henne darra och nära att svimma, men hon vågade icke vägra. Knappt stod hon på det utspända tåget, innan hon fattades af en svindel och hoppade ned. En snärt af ridspöet återförde henne till besinning och lydnad. Hon uppsteg åter, tog några steg och hoppade åter ned. För tredje gången upprepades samma scen. Hon skulle för hvad pris som helst återvinna åt herr Barthold publikens förlorade gunst. Men denna tredje gång skulle hon hafva *fallit,* om icke en oväntad räddare stått vid hennes sida. Stanislas stod där, räckte henne handen och lyftade henne ned.

Molière har i Harpagon spelat på tangenterna af ett människohjärta. Jag erfor något dylikt vid anblicken af herr Barthold i detta ögonblick. Om han följt sin naturdrift, skulle han hafva sönderslitit denne förhatlige motståndare, hvilken nu för andra gången vågade trotsa hans raseri. Men han var affärsman, han förstod att han kunde vinna något, och han hejdade sig. Han gjorde till och med en bugande ursäkt. Han hade hoppats att Lieschen var återställd, men insåg att hon ännu var för svag, han ville icke vidare oroa henne.

Stanislas behandlade honom som en betjent. Den oerfarne, han följde föraktets naturliga känsla och anade icke att denne man, som lät förödmjuka sig af

beräkning, kunde blifva en farlig fiende, om hans beräkning slog fel.

Jag beslöt att ej längre tiga. Samma dag, när vi på aftonen drucko vårt te, sade jag till Stanislas:

— Hvad tänker du om herr Barthold?

— En hund! var svaret.

— Han har tänder. Akta dig!

— Då piskar man honom.

— Det torde vara godt nog, så länge han vädrar ett stycke kött. Men han skall en dag kräfva ut det.

— Då jagar man bort honom.

— Det blir icke så lätt. Ännu engång, akta dig! Hungriga rofdjur bitas.

Stanislas teg.

— Nå, hvad tänker du om hans Lieschen? Vacker flicka?

— Sjuk.

— Fruktar du icke, att hon kan blifva farlig för dig, om hon återfår hälsan?

— Hon är olycklig.

— Och du vill än en gång rädda henne?

— Om jag kan.

— Stanislas, sade jag, anser du mig för en uppriktig vän?

Han teg och nickade tyst.

— Om du anser mig för en uppriktig vän, fortfor jag, så tro en som sett mera af lifvet än du! En sådan förbindelse har beredt din fars och din farbrors olycka. En sådan förbindelse är farlig för de relationer, i hvilka man insnärjer sig, och än farligare för det band man knyter, utan att känna hvarandra. Jag talar icke om din militära bana; du vet, att man icke är nogräknad

om lätta förbindelser, men desto ömtåligare för andra. Jag varnar dig för en flicka, uppvuxen vid det äfventyrligaste lif och utan erfarenhet af allt som gör ett familjelif lyckligt. Du känner fadern: hvad tror du om en sådan fars dotter?

Stanislas rodnade starkt och svarade:

— Hon är icke hans dotter!

— Hvad? Är du säker därpå?

— Hon är född i Milano. Fadern officer, stupade i fält, modern död i armod, barnen värnlösa, en börda för släktingar. Felicia såldes vid sex års ålder, inlärdes att dansa på lina. Hunger och mörkt rum när det misslyckades, konfekt när det lyckades ... Senare öfvades flit och framsteg med ridspöet ... När hon var tolf år, återsåg hon sin födelsestad. Hon gick då på en lina, spänd öfver gatan mellan två fem våningars hus ... Hörde orgeln i en kyrka uppstämma *De profundis* ... mässan för en död. Hon önskade sig i den dödes ställe ... Hoppade från linan, ty hon ville ej falla på hufvudet ... Såg ett ljusrödt moln och ett barn med hvita vingar, som mottog henne i fallet ... Föll på ett halmlass, upptogs oskadad ... Fick sedan i tre dagar svälta nästan till döds.

Aldrig i sin tid hade min vän Stanislas kostat så många ord på en åhörare, om det ej händelsevis gällt ett mekaniskt problem. Han talade häftigt och med pauser, likasom när man ord för ord erinrar sig något, hvilket man hört en annan berätta och hvilket har gjort ett djupt intryck. Jag framkastade en förmodan, att språnget från bron skett af samma orsak som språnget från linan. Han bejakade detta, men anmärkte att Felicia denna gång skadat sitt hufvud. Hon trodde sig nu få dö, hon kände sig lycklig.

— Och hvad ämnar du göra? frågade jag, rörd af så mycken olycka.

— Se henne dö, om hon dör. I annat fall rädda henne.

— Om man skulle skicka Penttula Lisu att vårda henne?

Stanislas besinnade sig några ögonblick och gaf därpå befallning att sadla sin ridhäst.

— Du rider till Penttula gård?

— Ja.

— Hvad skall herr Barthold säga därom?

— Han är min hund, svarade ynglingen och satt kort därefter i sadeln.

Penttula Lisu öfvertog ganska riktigt den lidande flickans vård, med den lyckliga påföljd, att skadan i hufvudet hastigt läktes och krafterna återvände. Stanislas hade, efter den ovanliga paroxysm af förtroende, som jag aftvungit honom, återgått till sin förra slutna tystnad, men jag visste att han dagligen besökte den sjuka och att ingen hindrade honom. Herr Barthold tycktes verkligen vara hans lydiga hund. Jag såg nu denne taskspelare bättre i korten. Hvarför hade han så brådt att sälja sin guldfågel, som inbragte honom mer på linan, än någon köpare rimligen ville betala? Icke af den fruktan han föregaf, att hon skulle rymma från honom, ty därtill var hon för strängt bevakad, men af fruktan att hon skulle rymma från lifvet. Hans förtviflade offers *andra* försök att frigöra sig från ett lif i träldom hade lärt honom frukta det barn han så grymt misshandlat — frukta hennes beslut att hellre dö, än längre fördraga en så sorglig tillvaro. Han skulle med henne förlora ett stort kapital; han ville dock skörda någon behållning.

Och nu ändrades plötsligt tyrannens sätt att behandla sitt offer. Han blef god och inställsam mot sin stackars Lieschen, sökte att förekomma alla hennes önskningar och tycktes lämna henne en förut okänd frihet. Stanislas kom och gick i huset när han behagade, utan att någon syntes bekymra sig därom. Fru Barthold, fostermodern, sin mans verktyg, tycktes vara fullkomligt blind, ehuru hela staden kände löjtnantens flamma.

Jag skref till madame Elisabet: så och så är det. Er son, madame, har endast trott sig följa sitt medfödda ädelmod. Han vill rädda en olycklig, men löper fara att störta sig själf, och jag har förgäfves varnat honom.

Snart var Felicia Barthold så återställd, att hon kunde uppträda. Hon gjorde det med en framgång som hänryckte alla åskådare. Var hon icke, som hennes slafhandlare föregaf, den första i sin konst i Europa och Amerika, så var hon utan gensägelse en bland de främsta. Jag hade sett världsberömda lockfåglar af hennes yrke, men aldrig hade jag sett en dansös på linan med en så underbar smidighet och ett så osökt behag utföra de svåraste steg på sin sviktande gångstig. Hon dansade så otvunget lätt, som ett barn jagar fjärilar. Lyckan log åter emot Europas Herkules, publiken trängdes från stad och land att se detta nya underverk; man slogs om inträdeskort, alla föreställningar gåfvos för utsålda hus.

Men när jag såg denna nyss så dödsbleka, nu så leende och blomstrande tjuserska harangera publiken från sin vådliga lina, rann mig i hågen en grym misstanke, reflexen af det förakt för människor, hvilket förgiftar så mången världsmans erfarenhet. Se, sade jag till mig själf, huru denna flicka, ännu knappt mer än ett barn,

har inöfvat konsten att sälja behaget för guld och slängkyssarna för applåder! Finns där en själ bakom denna vackra mask, hur ihåligt tom, hur beräknande falsk måste den icke vara! Hvem ansvarar för, att icke hela denna rörande berättelse om ett förloradt hem, en årslång tortyr och två självmordsförsök är uppdiktad i samråd med herr Barthold själf, för att fånga ett byte? Jag måste uppsöka den lilla häxan och friköpa fången, som hon insnärjt i sina garn.

Hon var väl bevakad; jag visste att väggarna hade öron vid hvarje besök, och likväl måste jag tala vid henne utan vittnen. Nära en vecka förgick, Stanislas blef med hvarje dag tystare, slutnare; något skulle inträffa, här var ingen tid att förlora.

Händelsevis erfor jag, att Felicia alla morgnar vid daggryningen red ut till Penttula gård, beledsagad af Pervoj. Det var en af dessa nycker, hvilka hennes tyrann numera så beredvilligt tillät och som förklarades af den räddades naturliga tillgifvenhet för sin räddarinna.

En höstmorgon vid sjutiden var jag vid Penttula, band hästen vid gärdet på den gräsrika gården och inträdde i stugan. Gårdsfolket var ute för att upptaga potäter, ett sofvande barn vaggades af en sexårig flicka, och Pervoj låg snarkande på en bänk. Jag hörde röster från kammaren innanför stugan, öppnade sakta dörren och såg Lisu sittande med Felicia vid ett bord, där två böcker lågo uppslagna.

Fördjupade i sin läsning, märkte de icke dörrens öppnande. Jag lyssnade obemärkt och hörde, till min förvåning, Lisu förklara andra hufvudstycket i Luthers lilla katekes, i det hon, tid efter annan, uppslog ett dithörande skriftställe ur en stor kvartbibel. De tycktes ganska väl förstå hvarandra, emedan lärjungens

brinnande vetgirighet ersatte hennes bristande kunskap i språket.

— Tror du nu — sade lärarinnan med en moders ömhet — att Jesus Kristus, sann Gud och sann människa, är din Herre, hvilken dig, förtappade och fördömda människa, förlossat, förvärfvat och vunnit hafver från alla synder, från döden och djäfvulens våld; icke med guld eller silfver, utan med sitt heliga och dyra blod och med sitt oskyldiga lidande och död; på det att du skall vara hans egen, blifva och lefva under honom i hans rike och honom tjena i evig rättfärdighet, oskuld och salighet, såsom han ifrån döden uppstånden är, lefver och regerar i evighet? Tror du detta, så svara som här står!

Felicia svarade:

— Det är visserligen sant.

Tårarna i hennes ögon begynte på samma gång uppstiga i mina. Jag förstod nu *hvarför* hon, trött om kvällen, alla morgnar uppstigit med solen.

— Barn, om du tror detta — fortfor Lisu med en vacker blick — så skall du ock lefva därefter. Du skall, så snart det är möjligt, undfly den syndens och världens tjenst, i hvilken du lefver, och tjena Herren din Gud där han ställer dig. Men är det hans vilja att ännu en tid pröfva dig med mycken frestelse, så bed dagligen, bed med brinnande hjärta sjette och sjunde bönerna i ditt fadervår. Det skall styrka dig, så att du i din ande, själ och kropp kan förblifva obesmittad af synden.

— Men jag kan icke! sade Felicia gråtande.

— Hvarför kan du icke? Du har ju sagt mig, att du hatar din syndatjenst.

— Men jag älskar en, som du vet...

— Har du icke läst, att du skall älska Herren din Gud af *all* din själ och af *all* din håg? Får du den som du har kär, så tacka Gud och var lycklig! Får du honom icke, så tacka Gud och försaka!

— Låt mig dö!

— Hvad är det för dårskaper? bannade Lisu med den enkla bondkvinnans praktiska uppfattning. — Likasom döden vore alltings slut! Om allt ginge oss så i händer, som vi i vår fåkunnighet trängta, så blefve ju själen mätt af välfärd. Men lifvets bröd kommer till de hungrande och törstande, ej till de mätta. Nog minns jag en, som jag hade af hjärtat kär, den tiden jag var ung och oförståndig, som du. Sjön tog honom, fattig gosse. När jag fick veta det, stod jag vid bakugnen, och alla bröden brändes. Men si, lefva måste jag ju ändå, och det är bra som det är. Jag har haft godt af att icke få allt som jag velat. Visst skall du lefva.

— Låt mig lefva hos dig, Lisu! Jag är en sådan underlig människa, att det finns två själar hos mig. När jag är hos dig, böjer sig den ena själen och säger amen; när jag icke är hos dig, dansar den andra själen på linan, men rätt som det är, springer den ned i mörka grafven.

I detta ögonblick vaknade Pervoj, sträckte sig gäspande och såg på sitt ur. Jag steg tillbaka, satte mig på en bänk och hörde pajazzon ropa: *Allons!* — Han var påtagligen den *andra* själen, som snarkat under Luthers katekes och som en dag skulle hoppa hufvudlöst ned från jordens spända lina in i den mörka evigheten.

Felicia kom gråtögd ur kammaren, sade farväl och gick mig förbi med en främmande bugning. Pervoj följde

henne med en sneglande grimas. Jag glömde det ärende, för hvilket jag kommit. Jag skulle ju bjuda lindanserskan guld för kärlek.

Lisu tog mig för en af de många patienter, som dagligen besökte henne.

— Hvad är det som »fallerar»? frågade hon.

Jag svarade, att mig »fallerade» intet, men att en ung man bland mina vänner led af kärleksgriller.

— Gå till Lappila gumman, hon botar älskog, sade Lisu föraktligt. Jag kokar inga trolldrycker.

— Men ni botar själar och kroppar, genmälde jag.

— Herren botar dem. Jag är en skurtrasa.

Jag berättade henne hvad jag ansåg behöfligt. Hennes kloka, lugna ögon tycktes genomskåda mig. Förmodligen fann hon sig öfvertygad om mina ärliga afsikter, ty hon bad mig sitta ned, medan hon ställde en gryta potäter att koka i spiseln. Gårdsfolket väntades hem till morgonvarden.

— Har ni många barn? frågade jag.

— Elfva, lydde svaret.

— Och med ett så stort hushåll hinner ni sköta så många sjuka?

— Äldsta flickorna hjälpa mor sin.

Om en stund, när grytan begynte koka, frågade Lisu hvad jag tänkte om komediantskan. Jag svarade, att jag misstrott henne i går, men trodde i dag att det fanns något godt hos henne.

— Hörde ni hvad hon sade om sina två själar?

— Jag hörde det.

— Så är det med oss. Säger icke Paulus, att anden strider mot köttet och köttet mot anden? Gud hjälpe oss, hvitt och svart finns hos alla människor. Men si, helhvita eller helsvarta äro väl icke många; mesta delen är grå.

— Han, som kallar sig flickans fader, är svart nog, anmärkte jag.

— Vet inte. Man skall aldrig fördöma en själ som ännu kan frälsas. Flickan hans, hon är spräcklig. Hvad skall hon annat vara, när hon läser fadervår på latin? När hon låg sjuk, bad hon jungfru Maria hjälpa sig.

— Hon är katolik.

— Jag vet icke hvad det kallas att vara utan Gud och frälsare med några fattiga helgon att luta sig till. Jag skulle kalla det hedniskt. Men si, vädret blås hvart det vill, så ock Guds ande. Barnet hade en brinnande lust att lära Guds ord, och jag tänker att det finns sämre kristna än hon.

— Har hon berättat för er sina lefnadsöden?

— Något. Hon bär en blykula hängande på band om sin hals. Fadern var krigsman, den kulan tog bort honom.

— Således tror ni att hon är sannfärdig och rättskaffens?

— Det är hon. Välförstående när hon icke dansar på tåget. Då säger hon själf att den andra själen får makt öfver henne, och Gud bevare en fattig människa för den själen, det är synden och lustan. Kan icke herrn köpa henne fri från träldomen?

— Jag har tänkt därpå. Men hvad skall man sedan göra med henne? Icke kan hon gifta sig med den förnäma herrn, som begär henne.

— Hvarför icke?

— För att hon har två själar. Han är en hederlig karl, men hvem borgar för, att ej också han har mer än en själ?

Lisu betänkte sig, öste upp sina potäter på fatet, ställde fram smör, bröd, salt strömming och sur mjölk, såg mig därefter skarpt i ögonen och sade:

— Begär herrn henne för egen räkning?

— Nej, sade jag lugnt.

— Så gör då ett barmhärtighetsverk. Tag henne på ert samvete, köp henne fri. Skicka den unge herrn långt bort, tag af honom ett stadigt löfte att icke komma tillbaka förrän om två år. Öfverlämna sedan barnet åt mig. Jag skall föra henne till ett godt prästhus, som jag känner några mil härifrån, där skall hon uppfostras som eget barn, och ni skall sörja för hennes underhåll i två år. Efter den tiden må den unga herrn se henne och båda besluta om de vilja hafva hvarandra. Blifva de ett bjonelag, är det godt. Blifva de icke, så har hon fått en kristlig uppfostran. Nog vet Gud någon utväg för henne.

Rådet var godt, och om jag icke var säker på Stanislas, var jag förvissad om madame Elisabets bifall. Jag tackade den kloka kvinnan och ville trycka ett guldmynt i hennes hand.

— Hvad skall det vara till? frågade hon.

— Jag har begärt bot af er för två sjuka själar. Mottag en vängåfva!

— Hugg fingret af er, skrattade hon, eller bryt ert ben, om ni mera tycker om det; jag säger ej nej. Men jag tager icke betaldt för själabot. Betala Gud; det är hans sak.

Mannen inträdde nu med sin barnskara, nio till antalet, från tjugu till tre års ålder. Alla, utom flickan vid vaggan, hade varit med om det kära besväret att upptaga potäter, och alla sågo ut att icke lämna en stjärt öfrig på frukostbordet. Den berömda doktorinnan

hade aldrig upphört att vara en husmoder, men nu fick hon full praktik med elfva hungriga magar. Jag lämnade henne med ett intryck af aktning för kvinnan af folket, hvilken så ofta bär bördan af kropparnas nödtorft och själarnas spis.

Min första omsorg var att bortsända Stanislas. Det föll sig icke lätt, men den militära disciplinen är obeveklig. Kompaniet hade fått munderingspersedlar till W.; dessa skulle mottagas, granskas och kvitteras af en officer. Stanislas utsågs därtill och reste mörk i hågen, men reste likväl. Han hade icke ens fått tid att underrätta sin flamma. Han trodde sig vara tillbaka om tre dagar, men jag visste att det skulle dröja minst åtta.

När han rest, lät jag tillkalla herr Barthold, under förevändning att bese en ny ridhäst, som jag ämnade köpa. Karlen hade, bland mycket annat, äfven varit konstberidare och kände hästar i grund.

Han kom ganska riktigt, såsom hade han aldrig blifvit visad på dörren, och fann hästen under all kritik. Jag lät honom brösta sig öfver min enfald och kom så småningom in på vårt förra samtalsämne. Jag lät honom förstå, att jag hade betänkt mig, jag vore kanske villig att friköpa flickan åt Stanislas, om titulus fann för godt att vara rimlig i sina fordringar.

Hans svar var, att han numera icke afstod henne för något pris. Sannolikt hade hans mod vuxit genom Felicias nya framgångar. Men jag kände min man och begynte mäkla, som i en handelsbod. Fyra tusen rubel?

Han skrattade.

Sex tusen?... Åtta tusen?... Han bevärdigade mig knappt med ett svar.

Tio tusen?... Nu förklarade han grinande, att om jag ville uppräkna femtio tusen kontant, kunde han möjligen besluta sig för att tänka på saken.

Hvad skulle jag göra med denna roffågel? Han fann framför sig en hugad spekulant, hvilken han ville plocka till sista fjädern. Och denne spekulant var icke köpman nog för att påfinna alla vid sådana köp brukliga konstgrepp. Slutet af underhandlingen blef, liksom förra gången, att Herkules jagades på dörren af sitt tillämnade villebråd.

Några dagar förgingo, under hvilka jag hade nöjet mottaga ett besök af Penttula Lisu. Hon underrättade mig, att Felicia med tårar af tacksamhet motsåg sin frihet, men på samma gång var förtviflad öfver sin riddares uteblifvande, hvilket hon tillskref en svalnad kärlek. Och under denna förtviflan fick »den andra själen» åter tidtals makt öfver det olyckliga barnet.

Jag medgaf att min fintlighet var uttömd. Icke kunde man kasta femtio tusen rubel i den rofgirige blodsugarens gap. Hvad skulle göras?

— Vänta och bedja, svarade Lisu frimodigt.

— Men om några dagar är det för sent!

— Så säga de som tro att världen styrs af en lyckträff, genmälde den kloka kvinnan föraktligt. — Har ni sett någon som beder med brinnande hjärta fördärfvas i grund? Tror ni att Gud tillåter ett stackars barn gå förloradt till kropp och själ, utan att något kommer emellan? Den Herren kan tämja lejon och tigrar; har han skickat eder till sitt redskap, så grip in, när han anvisar det, och flickan är fri!

Min tro var icke nog stark för att hysa en sådan förtröstan, men jag beslöt att bida.

Ett bref anlände från madame Elisabet. Hon sände mig fullmakt att handla som hennes ombud, jämte en växel på tio tusen rubel, och lofvade själf infinna sig, om jag ansåge det nödigt. Emellertid led herr Bartholds sejour i staden emot sitt slut; äfven den mest bevågna publik kan slutligen tröttna. Herr Barthold märkte det och beslöt att utsuga den sista skärfven med något rätt vidunderligt oerhördt, som skulle komma den sinande inkomstkällan att flöda öfver.

En morgon förvånades stadens invånare af en underbar syn. Sköna damer, som bodde en trappa upp, väcktes af oförklarliga knackningar på rutan mot gatan och sågo, till sin fasa, främmande ansikten titta in genom dessa fönster, hvilka de vant sig att anse skyddade för alla nyfikna blickar. Uppskrämda mödrar i derangerade toiletter skyndade sig att upptäcka orsaken till ett sådant fenomen och sågo tre förfärligt långbenta karlar i blårandiga benkläder promenera på gatan, jämnhöga med husens tak. Det var herr Barthold med sina söner, hvilka gingo på styltor och utdelade affischer till aftonens föreställning. Dessa affischer utlofvade »för sista gången» otroliga styltdanser och hårresande luftsprång. Herr Barthold skulle spisa sin favoriträtt, glödande järn, demoiselle Gouvernina skulle hoppa öfver korslagda bajonetter, demoiselle Felicia skulle på spänd lina uppfånga slipade knifvar, och de unge herrarne skulle framställa »den i luften flygande indianen», upplyst af bengaliska eldar.

Herr Barthold lyckades än en gång fiska tre fjärdedels hus. Jag betraktade Felicia, för att utforska på hvilken själs område hon nu befann sig. Hon hade icke tid med den första själen; hon måste vara inne i den andra, det gällde lifvet. När hon på linan kastade i

luften dessa sex tunga, uddhvassa och blankslipade knifvar, dem hon uppfångade, en efter annan, vid skaftet, förstod jag, att minsta ouppmärksamhet var en säker död. Hvilken lek med lifvet! Hvem sade mig, att icke denna förtviflade varelse skulle böja sig med afsikt tillbaka och låta ett af de grymma slaktredskapen genomstinga sitt hjärta? Jag var beredd på allt.

Men Felicia utförde den farliga leken oskadad, hälsades vid nedstigandet med en storm af applåder och tackade publiken med dessa välbekanta bugningar och slängkyssar, till hvilka hon blifvit uppfostrad. Hon var åter lindanserskan — ingen skymt af den gråtande botgörerskan, som bekände Luthers katekes. Allt hos denna flicka var åter behag, smålöje, bajadärens koketteri och glitter af oäkta guld. Hvad skulle jag tänka om henne?

Mina förra misstankar återkommo. Jag tyckte mig läsa i herr Bartholds min, att hans nya triumf skulle höja priset, och beslöt i min förbittring att låta honom resa med svikna förhoppningar.

Det var en fredag. Söndag eller måndag kunde Stanislas vara tillbaka. Emellertid inträffade hvad man kunde förutse: herr Barthold ville icke låta en sådan inkomstgifvande dag som söndagen gå förbi, utan att, »på fleras begäran för allra sista gången», plocka publiken. Sabbaten, hvilken gudomlig och mänsklig lag bestämt till en hvilodag, är, som bekant, den mest ansträngande arbetsdagen för dessa olyckliga eller förkomna varelser, hvilka göra nöjet till födkrok.

Och så annonserades redan om lördag, att demoiselle Felicia Barthold ville klockan fyra på söndagseftermiddagen taga afsked af den höga adeln och den högtärade publiken med promenad på en lina, som skulle

utspännas på en hisnande höjd mellan de båda spetsarna af kyrkans och klockstapelns torn. Den frivilliga afgiften skulle tillfalla henne — man vet huru det är med dessa recetter — och uppbäras bland åskådarne af alla truppens yngre medlemmar, kostymerade som indianer från Peru.

Söndagsmorgonen fann jag tillfälligtvis på skrifbordet i Stanislas' rum en illa skrifven och ännu sämre stafvad biljett på en besynnerlig blandning af tyska, italienska och ryska språken. Dess nästan oläsliga innehåll lydde i öfversättning ungefär så:

»Nästa söndag skall jag gå på den höga linan. Gif mig då ett tecken att du älskar mig. Kasta din röda näsduk tre gånger i luften: en för barmhärtighet, en för kärlek, en för trohet. Om du ej älskar mig, vill jag dö.»

Intet namn. Jag förstod detta anskri ifrån den andra själens område. Det syntes mig, som hade jag nu fått den signal att handla, hvilken kvinnan med den starka förtröstan så visst hade förutsagt.

Dagen förut hade en vän till mig, notarien Ahlefelt, anländt till staden. Jag gick till denne erfarne och skicklige jurist, anförtrodde honom min plan och fick hans samtycke att medverka till dess utförande. Vi uppsatte ett kontrakt, i två exemplar, hvari herr Barthold förband sig att, mot ett skadestånd af tio tusen rubel silfver, afstå till madame Elisabet alla sina anspråk, nu och framdeles, på akrobat-dansösen Felicia, kallad Felicia Barthold, jämte henne möjligen tillhörig privat egendom; och skulle herr Barthold tillika förpligta sig att lämna alla erforderliga upplysningar om sagda unga persons börd och tidigare lefnadsöden. — Alla försiktighetsmått iakttogos, på det att kontraktet skulle vara i fullgiltig

form och endast erfordra Bartholds samt två vittnens underskrift.

När jag återvände från Ahlefelt, såg jag församlingen strömma ur kyrkan. En kvinna närmade sig och hviskade i mitt öra:

— Hon har varit i kyrkan, bedt mycket och gråtit mycket. Gif akt, det är tid!

Jag igenkände Penttula Lisu.

På eftermiddagen klockan half fyra medtog jag en af mina officerare, för att blifva det andra vittnet, och glömde icke att förse mig med kontraktet, fullmakten, den röda näsduken, skrifdon och Felicias sista biljett. Men i denna hade jag omsorgsfullt utplånat beskrifningen på det tecken, hvilket den olyckliga väntade som bevis på sin älskades trohet.

Ahlefelt var på sin post. Vi tre sammansvurne försäkrade oss om närmaste platsen vid ingången till det tält, som herr Barthold låtit uppslå på torget och hvari han befann sig med sina indianer, för att begagna det gynnsammaste ögonblicket att insamla åskådarnes tribut. Denna gång saknades icke skådelystna. Torget med alla ditåt vettande fönster, taken, planken, träden vida omkring voro uppfyllda af åskådare. Allas blickar riktades mot den spända linan mellan de båda tornen. Hon såg ut som en spindeltråd högt i den blå luften, och på denna hårfina tråd skulle en mänsklig varelse gå.

Vågspel på lif och död förfela aldrig sin tjusning. Modet trotsar dem, lättsinnet beundrar dem, liknöjdheten upprycker ur sin dvala, och den själfviska känslan af egen trygghet förslöar tanken på andras undergång. Det är ett afskyvärdt spel. Blondin på sin lina hade förtjent att störta ned i Niagaras hvirflar. Ingen har utgrundat djupet af den demoniska makt, som lockar människan

att lekande lyfta sin fot öfver evighetens bottenlösa svalg. Fallne änglars försåtliga röster upprepa frestarens ord på tinnarna af templet: gif dig här utföre! Se, säga de, du är stor, du har makt att tillintetgöra dig själf! Och är vågspelet lyckligt öfverståndet, har Gud i sin långmodighet låtit sig ostraffad frestas, då hviska rösterna åter: du är tvefaldt stor: du har ägt mod att dö och makt att lefva!

Vi förnummo några ljud från den omgifvande folkmassan.

— Skall en människa gifva sig ut på den trådsändan? frågade en.

— Å — sade en annan — det folket är icke tungt, de äta en gång i veckan.

— Man kan väga flickan med lodbesman, inföll en tredje. Vi ha sett henne flyta på vattnet som dun.

— Hon är piskad att klifva dit upp — hördes den fjärde rösten — och kommer hon ned med lifvet, blir hon piskad igen. Det är deras natur. De äro utklädda kattor; de måste få stryk, för att icke sticka fram klorna.

Några uttryckte sin förtrytelse däröfver att borgmästaren och fiskalen tillåtit ett sådant vågstycke, men deras protester öfverröstades af ett sorl: där kommer hon!

Det var icke hon, det var en tjufpojke, som i sitt manhaftiga öfverdåd klättrat före henne till tornspetsen, för att från denna upphöjda punkt beskåda den farliga promenaden på linan.

— Hvad är det hvita där, som rör sig uppåt på östra sidan om tornet? frågade någon efter en stund.

Allas blickar riktades ditåt. Man urskilde gestalten af en flicka i kort, bländande hvit kjol, hvita underkläder

och bjärtrödt lifstycke, kantadt med guld. Öfversta delen af tornet hade ingen uppgång invändigt. För att uppnå spetsen, måste man slänga sig ut genom tornluckorna och därefter klättra uppför en rad af i tornväggen inslagna, för åskådaren osynliga järnkrokar. Steg för steg följdes den vådliga vägen af tusende ögon. Den smärta hvita gestalten tycktes med en flugas snabbhet och säkerhet röra sig uppför släta väggen till den punkt, där linan var fästad vid tornspetsen, hvarefter hon några ögonblick satte sig att hvila. Man såg icke hennes fäste, man kunde tro att hon satt på en stråle af aftonsolen, som nu bröt fram genom moln på den höstliga himmelen.

Herr Barthold steg på locket af en liten brunnsbyggnad i närheten och begagnade denna korta paus till ett lämpligt tal för recetten.

— Mina högtärade herrskaper — förkunnade han på sin rotvälska — här se ni den berömdaste konstnär i Amerika och hela Europa våga sitt lif för edert höga nöje. Var god och observera, att linan är spänd hundratjugu fot öfver marken och att hon buktar sig på midten. Demoiselle Felicia Barthold skall gå öfver denna lina från västra tornspetsen till den östra, plantera en röd flagga på östra tornets järnflöjel och, medan hon återvänder samma väg, hafva den äran att hälsa eder från midten af linan. Mina damer och herrar, det är demoiselle Felicias afskedsrecett; jag innesluter henne i eder gunstiga åtanke.

Knappt hade den roflystne människohandlaren afslutat detta tal under folkmassornas sorl, innan gestalten vid tornspetsen varsamt beträdde linan. Man varseblef nu, att hon höll i vänstra handen en med röda band omlindad balanserstång och bar en liten röd flagga,

instucken i ett guldsnöre kring lifvet. Hon såg så liten ut som en dufva, anletsdragen kunde icke med blotta ögonen urskiljas, men de som betraktade henne genom kikare trodde sig märka, att hon var mycket blek. Emellertid förblef hennes hållning fast och säker. Hon hälsade åskådarne med en slängkyss och började promenaden.

Nu vände jag mig till herr Barthold och frågade om han trodde sig återfå henne lefvande. Han svarade att han var fullkomligt säker på hennes konst.

— Men om hon kastar sig ned? anmärkte jag.

Han rynkade ögonbrynen och förklarade med någon tvekan, att hon väl skulle akta sig därför. Hon hade svurit honom lydnad vid jungfru Maria och helgonen.

— Det betyder numera intet för henne, genmälde jag. Hon är nu protestant.

Karlen fixerade mig och skiftade färg. Jag räckte honom Felicias biljett med den utplånade raden om tecknets beskaffenhet.

Hans mörkgrå, lurande ögon tycktes på en gång se åt tre håll. Han stirrade på papperet, stirrade på mig och följde på samma gång hvarje rörelse af flickan på linan. Svettdropparna uppstego på hans panna, i det han med tillgjordt hån frågade mig hvad detta skulle betyda och om jag visste tecknet.

— Det betyder — svarade jag skarpt — att jag ensam känner tecknet och är beredd att gifva det, om ni ingår på mina villkor. I annat fall inser ni, att eder Lieschen icke skall komma lefvande ned från linan.

— Verfluchte Dummheiten! utbrast Herkules med ett hånlöje, som skulle dölja hans raseri, och vände mig ryggen.

Jag tillstår, att mitt hjärta klappade föga mindre än hans. Hvad skulle jag göra om han vägrade?

Den redan sjunkande solen frambröt genom molnen i väster och belyste lindanserskans smärta gestalt med hennes brokiga dräkt, där hon steg för steg framflyttade sin under sulan kritade sidensko på den trådfina linan, som spänstigt vek undan för hvarje fotens rörelse. Felicia höll nu balanserstången i högra handen och lät den beskrifva de mest behagfulla, bågformiga linier. Den som ej kände henne trodde henne, stackars barn, ännu hafva mod att skämta på denna svindlande höjd.

Kommen midt på linan, där denna sänkte sin djupaste båge, stannade hon. Sorlet under henne tvärtystnade af häpnad. Herr Barthold föll ur sin roll, vände sig, vild af förvirring, till mig och frågade:

— Huru mycket?

— Tio tusen, svarade jag.

Han teg. Det var honom sannolikt omöjligt att samla en redig tanke; så upptagen var han af linan och flickan.

— Vinden tager henne! ljöd det bland åskådarne.

Men ehuru man hade skäl att frukta en sådan fara, emedan höstvinden begynte blåsa tämligen frisk, inträffade ej den fruktade olyckan. Felicia hade endast kastat en lång, spanande blick på folkvimlet under henne och började åter försiktigt sin vandring framåt. Andra hälften af banan tillryggalades lika lyckligt som den första, och innan kort såg man den mörkröda sidenflaggan fläkta ofvanför klockstapelns rostiga tornflöjel. Åskådarne utbrusto i ett skallande hurrarop; herr Barthold återkom till besinning och fann rätta ögonblicket vara kommet att utsända sina peruvianer på första plundringståget.

Under pausen, medan Felicia hämtade krafter för återvägen, kom han andra gången för att närmare utforska mina afsikter. Han fick genomläsa det färdiga kontraktet och förklarade, att han »för min skull» ville åtnöja sig med trettio tusen rubel. Jag stod fast vid mitt anbud och frågade kallt, fastän det sjöd inom mig, hvad han trodde att jag tjugu minuter härefter skulle betala för en död flicka. Han svarade trotsigt:

— Låt henne dö!

Detta var knuten. Han kände mig, men jag kände ock honom. Vi åtskildes än en gång, utan att blifva ense.

Felicia anträdde återvägen, som nu försvårades icke blott af den tillväxande vinden, utan än mer däraf att hon nu gick mot väster, och solen, på hvars frånvaro man tycktes ha räknat, sken henne rätt i ansiktet. Jag var för uppskakad för att då fatta hela faran af hennes vågstycke, men när jag många år senare tänker därpå med mera lugn, kan jag icke fatta huru en lycklig utgång utan en högre skickelse ens varit möjlig. Jag betviflar att en Blondin skulle under dessa förhållanden gått från ett torn till ett annat. Åskådarne voro likväl lugnade genom den första framgången, och tjufpojkarnes näsvishet gick så långt, att de sprungo rätt under linan, ropande att de ville taga lyra, om mamsellen hoppade ned.

Åter hade Felicia hunnit till midten af linan, då hon stannade lika plötsligt som förra gången. Genom kikarne såg man hennes vackra, mörklockiga hufvud långsamt vända sig, likasom ville hon uppmärksamt betrakta folkmassorna under sig. Nu hörde jag herr Bartholds hesa stämma hviska i mitt öra:

— Tjugu tusen!

— Tio tusen! svarade jag.

Lindanserskan stod några ögonblick rak och utan minsta rörelse.

— Hon är trött! Hon hvilar sig! sorlade folkhopen.

— Solen förblindar henne! mumlade andra.

I samma minut såg man något hvitt och rödt nedstörta från höjden, fattas af vinden och falla i båglinie till marken. Hopen blef stum. Det var Felicias balanserstång, som fallit och nedslog mot stenarna med ett skallrande ljud.

Herr Barthold stod vid min sida och fattade mig i armen. Jag kände hans hand darra, i det att han hviskade:

— Kontraktet! Jag skrifver under!

Vi voro beredde därpå. Aldrig har ett kontrakt blifvit snabbare undertecknadt. Medan mina vänner besörjde underskriften, besteg jag brunnen för att gifva det öfverenskomna tecknet. Hon på linan skulle icke igenkänna mitt ansikte, hon skulle känna min uniform. Men den röda näsduken stod icke att finna. Fickstölder voro okända i denna beskedliga landsort; duken måste ha tappats i trängseln, medan vi banat oss väg genom folkhopen. Och på en sådan obetydlighet hängde ett människolif! Där stod jag maktlös, förtviflad, hvarje sekund väntande att se den hvita dufvan utbreda sina vingar till flygt — till detta tredje språng, som skulle blifva det sista.

Herr Bartholds darrning tycktes hafva meddelat sig åt publiken. Fasan stod målad i alla ansikten. Några smögo sig bort för att undgå anblicken af ett fall; andra bortfördes vanmäktiga; många förbannade det gudlösa vågstycket. Åskådarne syntes öfvertygade att flickan

tröttnat, att hon var utan räddning förlorad, därest man icke lyckades nog hastigt utspänna ett brandsegel, för att mottaga henne i fallet.

Den späda, hvita gestalten, som aftecknade sig mot ett flygande moln, stod en lång minut rak; därefter *satte hon sig* på linan. Jag behöfver ej erinra hvilken otrolig varsamhet och skicklighet detta konststycke erfordrar. Fasthållande, än med ena, än med båda händerna linan, som gungade för vinden, tycktes hon endast hvila sig. Några tydde detta som ett koketteri; man hörde enstaka hurrarop. Jag förstod, att den olyckliga ännu i det längsta väntade tecknet.

Då syntes, vid ett hörn af torget, en röd näsduk flyga i luften... första, andra, tredje gången. Man hade sett hvita näsdukar vifta; hvilken lycklig slump hade färgat en af dem röd?

Följderna dröjde icke att visa sig. Felicia Barthold hade nu beslutat att lefva. Ytterst försiktigt reste hon sig, hälsade publiken och anträdde den sista återstående, dubbelt vådliga vandringen mot sol och vind till det västra tornet. Än begagnade hon högra, än vänstra armen som balanserstång, medan hon sökte att med den lediga handen skydda sina ögon mot solen. Hvarje led i hennes kropp tycktes vara en fjäder, hvarje rörelse en fulländadt matematisk beräkning af tyngdlagarna. Jag hade sett de berömdaste akrobater, men aldrig något jämförligt med detta; det var ett mekaniskt problem, som sökte sin like. Och hvad voro dock mekanik och tyngdlagar mot det mod, den sinnesnärvaro, som fordrades för att lyckligt tillryggalägga en sådan väg!

Felicia uppnådde västra tornspetsen, hvilade här något längre än förr, men befann sig tio minuter därefter,

under åskådarnes jubel och peruvianernes skördar, åter på fasta marken.

Hon var nu vår. Jag ville vara den förste som förkunnade henne friheten, men fann mig oväntadt förekommen. Stanislas hade återvändt genom natt och dag och anländt till skådeplatsen i rätta minuten för att hinna kasta sin näsduk i luften. Jag erfor sedan, att denna röda duk förut varit ett igenkänningstecken, när Felicia uppträdde vid herr Bartholds föreställningar.

Stanislas höll henne afdånad i sina armar. Den ytterliga ansträngning och den nervernas öfverspänning, hvilka ensamma förmått upprätthålla lindanserskan under den sista vådliga vandringen, hade lämnat henne såsom tillintetgjord, när hon uppnådde marken. Jag underrättade min vän i få ord, att Felicia var fri, och vidtog åtgärd att föra henne till Penttula gård.

Då uppenbarade sig herr Barthold för att än en gång anamma sitt byte. Jag anmärkte, att han glömde kontraktet.

— Jag har icke glömt det, svarade han, men jag har ännu icke kvitterat skadeståndet.

— Se här en växel på hela beloppet!

Han granskade papperet och genmälde:

— Det är mycket möjligt, att växeln är god, men jag kvitterar endast kontanter.

Hvad var att göra? Växeln kunde icke inlösas på söndagsaftonen, och jag såg mig tvungen att tillsvidare öfverlämna den vanmäktiga flickan åt hennes tyrann, med föresats att i morgon återfordra henne för madame Elisabets räkning.

Följande morgon lyckades jag hos en köpman lyfta växelns belopp, till större delen i ryskt guldmynt, hvilket jag visste skulle imponera på människohandlaren. Klockan

tio befann jag mig, jämte Stanislas, hos herr Barthold, belastad med detta guld, som skulle friköpa en slafvinna från träldomen.

— Hon står till er disposition, sade herr Barthold kallt. — Ni kan söka henne hvar ni behagar. Hos mig finns hon icke. Hon har gått ut i natt, jag vet icke hvart.

Upprörd förut, råkade Stanislas vid dessa ord i ett raseri, sådant jag aldrig anat hos denne tyste grubblare. I ett nu hade han dragit sin värja och störtade mot konstmakaren, utropande:

— Hund, du har dödat henne!

Den oerfarne, han kände icke den hund, som han härtills piskat. Innan jag förmådde hindra det, hade Barthold kastat sig öfver honom med sin herkuliska styrka, och efter en vild brottning föll Stanislas till golfvet, blödande ur ett djupt sår i vänstra sidan.

— Är jag din hund, så har jag länge vädrat ditt spår, och nu känner du mina tänder! utbrast Herkules med gnistrande ögon. — Herr kapten, jag tager er till vittne, att denne pojke anfallit mig med blankt vapen och att han sårat sig med egen värja!

Hvad det sistnämnda angick, misstänkte jag genast att den vane taskspelaren gömt en dolk i sin rockärm. Men ingenting kunde bevisas. Bartholds knektar störtade in, beväpnade med sina järnstafvar, och jag skattade mig lycklig att kunna rädda min vän vid lifvet. Han hade varit den anfallande; det var icke rådligt att göra affär af saken.

Stanislas fördes till vår bostad; läkaren förklarade att vänstra lungan var genomborrad. Jag skref till madame Elisabet. När hon anlände tio dagar därefter — ty bref och resor gingo då långsamt i Finland — var

Stanislas nästan döende. En våldsam inflammation, förorsakad af såret i lungan, hotade att sluta hans dagar. Läkaren gaf intet hopp mer; vi tillkallade Penttula Lisu.

Jag anser mig ingalunda befogad att uppträda som alla »kloka gummors» försvarare, ty läkaren gör utan tvifvel rätt i att kontrollera det ofog, som mångenstädes bedrifves med deras kurer. Men lika orätt anser jag det vara, om läkaren ur sina teoriers synpunkt förkastar hvad han ej noggrant undersökt. Hälften af hans praktik är hypoteser, experimenter. Det finns olärda kvinnor och olärde män, hvilka begåfvats med en naturligt skarp blick för störingar i den mänskliga organismen och hvilka, genom en lång praktik, måhända ej utan lärpenningar af människolif, slutligen kommit till insikt i mycket som läkaren aldrig finner i sina böcker. Penttula Lisu var en af dessa naturläkarinnor utan diplom, men med det säkra ögat för diagnosen och den snabba uppfattningen af botemedlet, hvilka så mången gång kommit läkarnes teorier på skam och, mot deras förutsägelser, förvandlat den vissa döden till blomstrande lif. Hon visste läkemedel för kroppen, men hon kände äfven sådana, som läkaren icke känner, för själen, och hon var en af dem som helst kurerade båda samtidigt, emedan hon ansåg dessa två hälfter af människan hänga för nära tillsamman, för att man skulle lyckas bota den ena, utan att bota den andra. Det är denna brist i anatomisalens förstudier, hvilken läkaren och fysiologen senare endast med lång erfarenhet delvis fylla. Ve de patienter, hvilkas läkare studerat människan blott i kadavret!

Penttula Lisu begynte med vattenomslag, för att häfva inflammationen, och när detta lyckats henne, följde i ordningen hennes läkemedel för själen. Jag skall icke beskrifva hennes kur; den gällde först lugn och hvila

för inbillningskraften, frånvaro af allt som kunde störa eller hetsa. Därnäst följde en uppfostran från början till nytt lif. Modern satt vid den sårades bädd och behandlade honom som ett litet barn, sjöng hans käraste barndomsvisor, återväckte halft förgätna älskade minnen från tidiga år. Och när hennes lilla gosse så småningom åter uppvuxit till ungdomens lidelser, gällde det att tygla dessa själens värmande och förhärjande eldslågor inom ett välgörande stängsel. Felicia kunde icke utplånas, hon måste blott ställas fjärran i hoppets förgrund. Hon behöfdes, för att den brutne ynglingen skulle få makt att tillfriskna och mod att lefva; alltså skulle hon komma tillbaka, men icke nu.

Jag hade icke varit sinnad att låta denna flicka spårlöst försvinna. Så snart jag besörjt min väns första omvårdnad, begaf jag mig till herr Barthold, beledsagad af de två vittnen, som undertecknat kontraktet. Vi öfverraskade Herkules några minuter innan han ämnade stiga i resvagnen. Han underrättades att hästarna kunde frånspännas; han skulle icke tillåtas att lämna staden, innan han aflämnat madame Elisabets egendom, som varit anförtrodd i hans vård. Detta hot mottogs först med trots, sedan med böner. Men det behöfdes endast stadens lilla polisstyrka, bestående af två man, posterade vid porten, för att öfvertyga mannen om fruktlösheten af hans försök att slingra sig undan. Han tillstod att han, natten efter kontraktets afslutande, bortskickat Felicia under sin hustrus vakt till närmaste stad, för att därifrån söka en lägenhet öfver till Sverige.

Titulus Barthold var nu tvungen att sända Pervoj efter flickan och att själf, under bevakning, kvarstanna som gisslan. Efter sex dagars förlopp var den försvunna tillrättafunnen, skadeståndet uppräknades och kvitterades,

Felicia Barthold öfverlämnades åt madame Elisabet. Vare sig att Herkules fann sig i det som nu engång ej kunde ändras, eller att åsynen af de blanka guldmynten stämde honom till blidare känslor, alltnog, han meddelade, som jag förmodar, allt hvad han visste om Felicias börd och tidigare öden. Hennes födelseort var Milano, hennes rätta namn Conti, af en adelig släkt, på långt håll befryndad med den furstliga bourbonska familjen af samma namn. Fadern, officer i österrikisk tjenst, hade ingått ett olyckligt äktenskap med en illa beryktad dansös, Sidonia Maleschalchi, och när han stupat i fält, förföll hans hustru, Felicias moder, alltmer i uselhet. När åter hon dog i elände, upptogs barnet af moderns lika förfallna släktingar, hvilka slutligen sålde henne vid sex års ålder åt Barthold. Naturligtvis hade Felicia sin fosterfader att tacka för allt, och lika naturligt var att han nu gjort en mycket dålig affär.

Efter dessa förklaringar tilläts herr Barthold resa från staden, belastad med guld. Det enda jag sedan hörde om denne Europas Herkules var, att han ett par år därefter blifvit plundrad och mördad i Ryssland af sin trogne Pervoj. Hans yngre offer, den stackars Gouvernina, som jag ej förmått rädda, fortsatte sin vådliga bana i Felicias fotspår och slöt sitt lif i Bremen, genomborrad af de bajonetter, öfver hvilka hon så mången gång förut hade oskadad vågat ett lifsfarligt språng.

Felicia var vid återkomsten såsom bedöfvad. Hon kunde icke fatta den ovana friheten; hennes två själar stredo en förtviflad kamp mot hvarandra. Det enda hon begärde var att få se Stanislas, och hon fick se honom i min närvaro, medan han sof. Hennes tillgifvenhet var rörande och förfelade icke sitt intryck på madame Elisabet, när jag beskref detta uppträde.

Ack, denna nya vän och beskyddarinna hade själf en svår strid att utkämpa. Hon hade bleknat, när hon första gången hörde namnet Sidonia Maleschalchi; hon hade skäl därtill, ty just samma kvinna var det som engång förorsakat hennes man så bittra lidanden, som gjort honom till kvinnohatare och som nu, genom sin dotter, ännu efter döden skulle störa familjens lugn.

Nära en vecka vägrade madame Elisabet oböjligt att se denna fosterdotter, hvilken måhända skulle fästas vid henne med ännu närmare band.

— Skicka bort henne, jag skall sörja för henne!

Det var icke detta Felicia behöfde. Det hon behöfde var en mor, som hon aldrig ägt, en kärlek, som hon aldrig erfarit, förrän hennes blickar mötte en ynglings vid den brusande forsen. Hon kände sig mera öfvergifven än någonsin; hvad är friheten för den som känner sig ensam i världen?

Hon hade dock en, som antog sig hennes sak.

— Gråt icke, sade Penttula Lisu. De höga fruarna ha sina infall, men jag skall berätta dem: det är icke nog att bärga barnet ur sjön, man skall också värma det vid sitt bröst.

Och Penttula Lisu sade till madame Elisabet, medan de båda vakade en natt utanför den halföppna dörren till sjukrummet:

— Hvarför vill icke friherrinnan se sitt fosterbarn?

— För att hennes åsyn är förenad med smärtsamma minnen, svarade madame Elisabet afböjande.

— Jag trodde nog det, sade förespråkarinnan. Men när Gud skickar oss ett barmhärtighetsverk, vill han icke hafva det halfgjordt. Se, nu uppfostrar friherrinnan sitt eget barn för andra gången till karl. Lämna honom

åt en legd sköterska, och han skall dö. Lämna det halfdöda barnet därute i legda händer, och hon skall dö andligen bort, hon skall ännu engång hoppa i forsen. Komediantskan är något att göra af, ser friherrinnan. Men hon har en själ, som Gud gifvit henne, och en annan, som frestaren satt i henne på tåget. Vill friherrinnan taga det på sitt samvete, att den andra själen får öfvermakt?

Följande dag fick Felicia företräde. Hon kastade sig darrande till madame Elisabets fötter, kysste hennes hand och bad henne förlåta den sorg hon beredt henne. Arma barn, hon visste icke allt hvad hennes beskyddarinna hade att tillgifva henne.

Madame Elisabet var dock en högsinnad kvinna; hon uppreste flickan och slöt henne i sina armar. Från denna stund växte Felicia in i hennes hjärta. Flickan sändes med en gammal tjenarinna till egendomen i Viborgs län, där fostermodern sedan uppsökte henne efter sonens tillfrisknande och öfvertog hennes uppfostran. Jag bör tillägga, att denna icke var någon lätt uppgift. Felicia var mycket begåfvad, men också mycket förvildad. Det lif hon fört från sex till femton års ålder, kanske tidigare, kunde icke med ens förändras, utan att kvarlämna märkbara spår. Hon måste börja från början, icke blott med kunskap och sed, utan med alla rättsbegrepp. Madame Elisabet, som själf utan afsteg gått sin snörräta linie framåt på dygdens vägar och som lidit så mycket genom en annan kvinnas felsteg, förstod icke att tämja denna vilda kattunge från världens förtrampade marknadstorg. Hon fordrade för mycket, hon inklämde sin skyddsling icke blott i trånga dygderegler, hvari hon gjorde rätt, utan äfven i konvenansens snäfva snörlif, hvari hon gjorde orätt. Följden var detta samma uppror,

som utmärkte fröken Drifva. Felicias nya bojor tryckte henne föga mindre hårdt än de förra; hon gjorde sin fostermor många bekymmer. Själfva hennes lydnad var stundom blandad med den forna slafvinnans list. Fostermodern vågade aldrig lämna henne obevakad, af fruktan att hon skulle plundra juvelskrinet, rida i mörka höstkvällen till en maskrad i Viborg och återvända på morgonen, för att lägga de juveler hon icke tappat tillbaka i deras förvaringsrum. Än mindre vågade man låta henne se konstberidare eller lindansare. Man hade ju ertappat henne under domestikernes jubel med promenader på klädsnören, som voro utspända i parken. Men efter många sådana nyckfulla återfall i ett förflutet lifs vanor var Felicia åter så uppriktigt ångerfull, så tillgifven och så uppmärksam på sin fostermors minsta önskningar, att denna icke kunde upphöra att förlåta och älska henne. Hon lärde fort och glömde snabbt. Vid femton år hade hon känt den fullvuxna kvinnans hjärta klappa; vid sjutton år kunde man taga henne för ett nyckfullt barn. Hon var liflig, obetänksam, känslig för alla intryck, en täck April, som beständigt växlade mellan tårar och solsken. Fostermodern, hvilken hon älskade nästan likaså högt som hon fruktade henne, var icke likgiltig för Felicia Contis adliga börd. De intyg från Milano, hvilka styrkte herr Bartholds uppgifter, bidrogo sannolikt till den vårdade uppfostran, som skulle för världen utplåna minnet af lindanserskan, och försonade madame Elisabet med tanken på ett närmare släktskapsband.

Tre månader efter blessyren trädde Stanislas åter i tjenst. Gåtlik och besynnerlig hade han alltid varit; det långa sjuklägret hade icke gjort honom tillgängligare. Jag förvånades öfver den lätthet, med hvilken han förband

sig att icke under tre år återse Felicia. Glöden tycktes alldeles förbrunnen, askan återstod.

Hans löfte underlättades af fredsslutet, som hade till påföljd att vår bataljon förflyttades till södra Ryssland, hundrafemtio mil från det farliga föremålet. Två år senare fingo de älskande tillåtelse att korrespondera, men begagnade denna lycka oväntadt sparsamt. Stanislas blef vid sina tjugufem år mer och mer fadern själf, en sluten och folkskygg kvinnoföraktare, för hvilken hvarje skönhet, äfven den fordom beundrade, numera var likgiltig och som blott tycktes känna en rest af tillgifvenhet för sin mor.

När tredje året efter skilsmässan närmade sig sitt slut, öfverraskade mig Stanislas en dag med underrättelsen att han lagt in om afsked.

Jag lyckönskade honom att nu, som stabskapten, kunna återvända till fäderneslandet och blifva jordbrukare — en utsikt, som hägrar i hoppet för hvarje finsk officer i rysk tjenst.

— Ja, svarade han, jag reser hem för att gifta mig.

— Med Felicia Conti?

Han nickade tankfull.

— Men har du betänkt detta steg? Fruktar du icke att edra känslor förändrats? Hvarför icke se henne först och sedan besluta?

— Hvartill skulle det tjena? Sitt öde kan ingen undkomma.

Han reste verkligen, icke som den lyckligaste bland dödlige på kärlekens vingar, utan som en likgiltig slaf under hvad han numera ansåg såsom sitt öde. Sjuklägret och tre år af ett inåtvändt lif utan näring för de flammor, som engång kommit detta förkolnade hjärta

att glöda, hade af grubblaren gjort en fatalist. Han älskade icke mer den förtjusande ungmö, som älskade honom så sydländskt ömt och så nordiskt troget; den afundsvärde, den förblindade, han mottog henne såsom något oundvikligt ondt, såsom en gåfva af ett »öde», hvilket han ej kunde undkomma och som engång kastat denna flicka i hans armar vid forsen!

Jag begärde och fick permission att bevista bröllopet, som firades, ej utan ståt och i en utvald krets, på madame Elisabets egendom nära Viborg. Sällan har jag bevittnat ett bröllop som lofvat så liten huslig lycka. Bruden strålande vacker, men tårögd och nedslagen; brudgummen dyster och svårmodig; värdinnan förgäfves döljande sitt missnöje och sina felslagna förhoppningar; gästerne förstulet betraktande hvarandra, såsom ville de säga: hvad skall blifva af detta? Lönar det mödan och risken att för så föga hoppfulla utsikter införa i denna förnäma familj en lindanserska?

Men likasom jag sett äktenskap börja med stormande jubel och sluta olyckligt, blef jag nu vittne till ett motsatt förhållande. Uppslaget till det följande meddelades mig många år senare af madame Elisabet.

När det enkla praktiska förståndet — hvarför icke ett bondförstånd? — råkar intränga som en kil i trassliga, tillkrånglade, på sned vridna förhållanden; när det där får spelrum att verka och framträder med klar blick på grunden af en orubblig tro; då händer stundom, att detta förstånd reder ut den invecklade härfvan. Penttula Lisu, hvilken brud och brudgum hade att tacka för lifvet, efterskickades till bröllopet och blef med all heder emottagen. Hon satte sig tyst och anspråkslös i en vrå, men hennes kloka grå ögon uppfattade strax, att icke allt var som det skulle vara.

Nu hade den berömda doktorinnans rykte gått före henne till nejden af Viborg, och då där ingalunda var brist på allt slags skröplighet, som ville begagna tillfället att komma på fötter igen, fick undergörerskan från Penttula, mot sin önskan och afsikt, mycket att göra. I sex långa månader måste hon, till sin grämelse, lämna gubben och barnen på Penttula att sköta sig själfva, medan hon hjälpte vildfrämmande folk på fötterna, och under denna tid hade hon sitt högkvarter hos madame Elisabet. Hennes inflytande där blef så mycket större, emedan hon icke tycktes göra minsta anspråk därpå. Alla rådfrågade henne: hon skulle säga sin tanke om ladugården, om smörkärnan, om ostberedningen, om bakning och brygd, om tvätt och handslöjd; hon skulle före läsförhöret inplugga katekesen i latläsarne; hon skulle på söndagseftermiddagen förklara predikan för tjenstefolket. De nygifta och madame Elisabet själf voro af nyfikenhet närvarande vid dessa förklaringar och funno behag i dem. Efter förklaringarna följde samtal om trosfrågorna, och Stanislas roade sig att gyckla med den olärda bondkvinnans tro. Såsom många andra unge män, trodde han icke på annat än geometrins axiomer. Han dolde ej sina tvifvel, men fann sin öfverman; förhetsade sig, men afväpnades med lugn; for ut i förnekelser, men blef slagen. Detta retade honom; han blef lifvad och språksam, anlitade hela sin lärdom, men blef ändock ohjälpligen slagen. Själarnas läkarinna hade icke allenast studerat bibeln, hon hade äfven studerat människohjärtat. Hennes erfarenhet var så rik, hennes enkla, lugna och klara bevisföring var så bindande, att den trotsige tviflaren måste bekänna sig öfvervunnen. Hade det gällt religionens sanningar uppställda som dogmer, skulle Stanislas med mera framgång hafva förskansat sig bakom

sin otro; men Lisu var klok nog att på detta område behålla sin tro för sig själf. Hennes bevisföring gällde beständigt kristendomens tillämpning på lifvet, och däri var hon oemotståndlig. Den som icke trodde på profetian måste tro på dess uppfyllelse; den som icke trodde på katekesen måste tro på budorden.

Från samtalen om en tro i lefvernet var steget icke långt till enskilda hjärtebekymmer. Efter hand hade alla de tre hufvudpersonerna i denna lilla familjedram anförtrott åt Lisu något dunkelt hörn i sitt hjärta. Hon sade till madame Elisabet:

— Gud behöfde sex dagar att skapa världen, och han skapar ännu: hvarför vill ni hafva lustgården färdig på första dagen?

Hon sade till Stanislas, som icke dolde sin ledsnad vid lifvet:

— Jag hade en svåger, Matts Penttula, som fått i sitt hufvud, att världen skulle förgås vid nästa mickelsmässan. Matts satt och grät, försummade sin åker, brydde sig icke om hustru och barn. Hustrun plöjde och sådde, bärgade och tröskade. När mickelsmässan kom och världen stod kvar, blef Matts illa till mods för bröd, men hustrun bakade mjöl af nyrågen, och Matts tackade Gud för att han hade en hustru.

Hvad Stanislas tänkte om denna moralkaka, vet jag icke, men Felicia blef ej heller lottlös.

— Aldrig — sade Lisu — har jag sett en obändigare fåle, än far mins röda vallack. Att spänna honom för lasset, det var som att spänna varglon, och den karl fanns icke i byn, som tog vallacken fatt i beteshagen. — Hvad skall jag göra, sa' far; skall jag klubba honom? — Nej, låt mig försöka, sa' mor. — Och mor begynte vattna och fodra vallacken, talade goda ord med honom,

gaf honom bröd och fick honom att stå stilla i redet. Hvar gång mor kom till gärdet, kom hästen emot henne, minsta pojken ledde honom från hagen, och aldrig hade far haft en så bra häst. För si, det är nu engång med folk som med kräk, att det skall vara fog och lämpa. Man skall öfvervinna det onda med det goda, och kärleken blifver icke utan frukt.

Många goda ord fördunsta i vinden, men där fanns någonting hos de tre, som lät dem gro. Modern blef kärleksfullare, sonen tillgängligare; hos den unga hustrun begynte barnet mogna till kvinna. Felicias *första* själ fick herraväldet; *den andra* vek tillbaka till okända djup. När de sex månaderna voro förlidna och Lisu återvände till Penttula gård — lastad, såsom hon själf sade, rätt som en höskrinda med foder för ungnöten — hade molnen redan betydligt skingrats. Och när, någon tid därefter, en liten flicka kom att slingra sina små armar kring alla de tre, hade Gud redan skapat ett godt stycke af lustgården. Matts Penttula begrep att han hade en hustru, och kärleken hade spänt den obändiga fålen för redet.

Jag kände knappt igen Stanislas, när jag tio år därefter, en afton i julhelgen, besökte familjen. Mor och son sutto i hvardagsrummet, madame Elisabet upptagen af att sticka strumpor åt barnen och Stanislas sysselsatt med ett af dessa mekaniska problemer, som alltid varit hans nöje. Tre täcka små flickor klängde sig nyfiket öfver den forne kvinnohatarens axlar. Barnen hade, bland andra sköna leksaker, fått till julklapp en byggmästarelåda af stafvar och träkuber. De hade uppfört två torn; mellan dessa torn utspändes en tråd, och på denna tråd skulle en liten mekanisk docka med balanserstänger uppställas så att hon där behöll jämvikten. Detta

var ingen lätt sak, dockan gjorde beständigt kullerbyttor, och medan man var upptagen därmed, inträdde unga friherrinnan, ledande vid handen en två års gosse.

— Hon står icke, hon faller! skreko de små flickorna till sin mor.

— Ja, smålog fadern, bed mamma försöka; hon kan det bättre!

Felicia rodnade, i en främmandes närvaro, vid denna anspelning på hennes förflutna lif. Men hon fann sig och svarade:

— Bind dockan med en tråd från taket! När man står på en sådan lina, måste man vara bunden med en tråd vid himmelen, annars faller man.

— Å, hon står nog, blott man finner den rätta tyngdpunkten, sade mekanikern.

— Nej, hon faller, såsom vi alla måste falla, om vi ej äro bundne med en tråd vid himmelen, anmärkte madame Elisabet.

Stanislas veknade, såg på sin rodnande hustru, såg på mig och sade:

— Äro vi icke blinda? Alltid finna kvinnorna en sådan där liten tråd för synålsögat, och vi andra kunna ej upptäcka den ens med kikare!

— Du har då slutligen kommit till bättre insikt? skämtade jag.

— Ja, sade han, hvem kan försvara sig mot en hel bataljon? Först fick jag en som bar mig på sina armar. Sedan föll mig en om halsen från hundratjugu fots höjd, och slutligen regnade tre små tjufungar öfver mig. Lycka att jag har pojken, annars vore jag såld.

Jag tänkte i mitt sinne på en sjette kvinna, en kvinna af folket, och undrade om hon var totalt förgäten i detta förnäma hus. Likasom hade den unga friherrinnan

gissat mina tankar, presenterade hon sina fyra barn och nämnde namnen *Lisu*, Felicia, Olga, Stanislas.

— Det är *grand'maman* som burit dem till dopet och gifvit dem namn, förklarade fadern. Vi ville af skyldig vördnad säga Elisabet, men *grand'maman* behagade säga Lisu, efter en beskedlig gumma, som stod fadder åt flickan.

— Hon var *min tråd,* anmärkte den unga friherrinnan med ett älskeligt smålöje.

— Och min och min sons, tillade madame Elisabet.

Jag tänkte på alla de obemärkta trådar, med hvilka dockorna på världens spända lina äro fästade vid himmelen; sköra, osynliga, ofta bristande trådar, dem mången söndersliter som tryckande band — finare än den finaste spindelväf och dock starkare än kedjor af koppar för dem, hvilka klänga sig fast vid deras fäste i höjden. Felicia Conti hade funnit en sådan tråd, och *därför* hade hon icke fallit.

Åttonde berättelsen.

Brita Skrifvars.

Hengist hade mer än ett dygn i klart väder ångat fram öfver Östersjön, när den gamla fienden misten ånyo stoppade färden på höjden af Gotland. Passagerarne på akterdäck tvistade om hvem som utdragit lotten numro åtta och hörde med nöje fru Rönnevall förklara sig offervillig. Hon bar skulden för villervallan från numro sex; hon hade nu varit så länge i elden, att hon kände sig krigsvan och var beredd att rycka i fält med numro åtta.

— Öfverste Hemming — sade hon — har framställt för oss »en kvinna af folket», en doktorinna, som tycktes spela rollen af en försyn i hans pikanta berättelse. Jag är oändligt tacksam för den ärofulla roll öfversten behagat tilldela en person af mitt kön, men känner mig frestad att föreslå ett tillägg. Att döma af min lilla erfarenhet, ville jag presentera fru doktorinnan såsom ett stycke karl i kvinnogestalt, med ett par seniga, grofva, hårda händer, ett okammadt hår, ett förkläde af misstänkt renlighet, en pipa tobak i munnen och förmågan att ej säga nej, när kunderne bjuda en snaps eller en toddy.

Har jag ej rätt, herr öfverste? Skulle ej detta staffage ha varit mera efter naturen?

— För ingen del, genmälde öfversten. Om jag bland de hundrade folkdoktorinnorna i vårt land föredragit att välja ett annat mönster än ert, är det därför att jag sett henne lifslefvande och funnit mera behag i den naturläkedom, som förenar hufvud och hjärta, än i den blandning af hästkur och vidskepelse, hvilken utmärker flertalet af Penttula Lisus yrkessystrar. Vore jag läkare, skulle jag skicka hälften af dessa undergörerskor till Blåkulla, dit de rätteligen höra, men bland den andra hälften skulle jag måhända utvälja en eller två såsom värdiga doktorshatten, och till de öfriga skulle jag skicka en tredjedel af mina patienter. När vår Herre behagar utströ ett skarpt förstånd, en säker blick och ett finkänsligt hjärta öfver ett barns vagga, tror ni att han alltid vänder sig till spetsbroderade lindor eller utsydda örngott? Tror ni icke, att han lika ofta kan välja sina redskap bland fattiga trasor och i grofhyflade vaggor?

— Till hvem säger ni detta? återtog den lilla frun lifligt. — Har jag förnekat de naturliga anlagen? Å, min herre, jag har haft en amma, en torpares hustru, som kunnat blifva professor, om hon för det första varit karl och för det andra fått uppfostran. Men jag säger, att dessa doktorer och doktorinnor af folket äro sådana de kunnat blifva med sin omgifning, alltså möjligen hederliga och godhjärtade människor, men råbarkade i sitt yttre och icke just fina i sin uppfattning af känslor. Finner man ett undantag, så påstår jag att man skall upptäcka spår af de bildade klassernas inflytande. Känslan kan snedslipas och förbildas, men slipas måste hon. Tag en naturlig känsla, exempelvis tacksamheten. Tror ni att

tacksamheten ej behöfver uppfostras? »Gör bonden rätt, men aldrig godt», säger man. Det är ett förhatligt ordspråk, men det har någon grund.

— Och en sådan afskyvärd regel uppsöker ni från er barnkammaretid, när herremannen satt bålstor vid sin pulpet och bonden fick ödmjukt vänta i förstugan! Tillåt bonden att icke erkänna en tacksamhet som fordrar af honom en krypande undergifvenhet. Välj en annan känsla. Säg mig, om t. ex. kärleken är mindre stark eller mindre ömtålig i torpet, än i salongen.

— Jag tackar förbindligast, öfversten har förekommit mig. Min mening var, att alla känslor behöfva uppfostran, till och med kärleken. Men om kärleken öfverallt uppträder lika stark — och det gör han därför att han är roten till alla öfriga känslor — så uppträder han icke öfverallt lika fin. Kärleken i torpet skiljer sig från kärleken i salongen genom frånvaron af broderi. Jag ville mot öfverstens kvinna af folket uppställa en annan, kanske mera naturtrogen, emedan hon befinner sig på den för alla känslor gemensamma grunden. Får jag presentera en daglönares dotter, som älskar med folkets hela naturkraft, men väljer med den bildade kvinnans finhet och högsinthet?

— Ingenting kan vara lärorikare, svarade öfversten med en synål i tonvikten på det sista ordet.

— Men min pirat?... suckade fröken Hemming.

Sällskapet var af den mening, att piraten tillhörde Östersjön. Man hade fått höra en kärlekshistoria, men den trogne löjtnanten var ännu ej funnen.

— Huru? protesterade öfversten. Hvad var då min vän Stanislas? Kan man begära mer, än att en löjtnant gifter sig med sin första flamma?

— Ja, svarade obevekligt den lilla fru Rönnevall. — Man kan verkligen begära mer, än att en egoist nödtvungen gifter sig, i den tron att han icke kan undgå ett olyckligt öde. Man kan begära, att en kvinnohatare slutligen upptäcker någonting mer hos vårt afskydda kön, än att vi kunna träda en tråd genom ett nålsöga. Men då öfversten tyckes tro att jag vill berätta en lärorik fabel, afstår jag oändligt gärna min roll åt den lycklige, som kan rädda fröken Hemmings pirat.

Och den täcka frun svepte sin schal omkring sig i dimman med den tydliga afsikt att förblifva en stum åhörarinna.

— Om så är — anmärkte kanslirådet doktor Rabe, fattande den olyckliga piraten — föreslår jag, att offret genast anförtros åt gapet af någon förbisimmande lax.

— Jag förenar mig med den föregående talaren, inföll öfverste Hemming.

— Och jag! sade kapten Videstrand.

— Äfven jag, var docenten Dimmas votum.

— Och jag! tillade konsul Rönnevall.

— Men det är ju ett juridiskt mord! klagade fröken Hemming med komisk förtviflan. — Kan fru Rönnevall taga på sitt samvete, att min trogne reskamrat, som följt mig genom hela Europa, skall på ett så bedröfligt sätt blifva kärlekens offer?

— Nåväl — genmälde den lilla frun, påtagligen rörd af en så öm förlust — vill öfverste Hemming på förhand förklara mig för den minst lärorika af hela detta ärade sällskap?

— Med största nöje, svarade öfversten. Jag förklarar härmed högtidligt fru Rönnevall vara så rik på alla älskvärda egenskaper, att hon utan saknad kan umbära förtjensten att vara lärorik. Det är ett hårdt

medgifvande, men hvad gör man icke för att rädda en skeppsbruten?

— Ack, hvilka slingerbultar! Kommer öfversten med en sådan till, stannar jag midt i berättelsen.

— Akta dig! Då fortsätter jag, skrattade konsuln.

— Ni ser, mitt herrskap, hur man behandlar mig! För mig återstår endast att lyda:

Vidpass en mil från min födelsestad bodde en kronofogde, assessor Richardson, hvilken samlat en betydlig förmögenhet i den goda tiden, då svenskt mynt var det allmänt gångbara, men alla kronoutskylder skulle betalas i rublar. När denne herre sugit sig mätt och satt sig i ro, kom en mäktigare fordringsägare med sin förfallna växel och gaf intet anstånd. Assessorn nödgades lämna sina vackra sedelbuntar i arf åt en son och två döttrar. Döttrarna gifte sig och fingo efter landslag en fjärdedel hvar; sonen fick hälften. Denne unge herre, Magnus Richardson, var då kanslist i Vasa hofrätt, en fin gentleman, hvilken troddes med sitt klingande hufvud gå långt och väl torde en dag presidera i hofrätten. Till allas öfverraskning tog han emellertid afsked, reste utrikes och blef borta i tolf år. Hvar han denna tid uppehållit sig, visste ingen med säkerhet; det berättades att han några år lefvat bland de holländske boers i Sydafrika. Visst är, att när han återkom som militär med titeln af öfverste, liknade han mer en afrikan, än en finrakad och välspetsad hofrättskanslist. Jag såg honom en gång; han skulle ha varit vacker med sin ståtliga militäriska hållning, om han ej varit till hälften vilde. Man sade att han stridt mot kaffrerne och blifvit sårad af en förgiftad pil. Han bosatte sig på sin ärfda egendom icke långt från vår stad, blef jordbrukare, ödde penningar på afrikanska metoder i landthushållningen, lefde ogift,

umgicks med ingen, talade föga, läste mycket och var en sjuklig, besynnerlig enstöring, som gjorde i tysthet godt.

Vid den tiden, från mitt tionde år, kom stundom en sjömansänka vid namn Brita Skrifvars till oss för att sälja lärfter och mattor. Jag hörde min mor prisa hennes väfvar, i synnerhet lärfterna, såsom de yppersta man kunde få, så mjuka, så fina, så jämna, att de ansågos för ett mästerstycke af hemslöjd. Hvar tråd var spunnen och väfd af den fattiga kvinnan; hennes arbete var eftersökt, men min mor fick det mesta; hela min utstyrsel af linne är från Britas väfstol. Jag förstod då icke att betrakta vårt linneskåp med samma tysta beundran som min mor betraktade det, men jag beundrade Brita Skrifvars. Aldrig hade jag sett en fattig kvinna som hon. Hon bar sin enkla, randiga yllekládning, sin svarta bomullströja och sin hvitbottniga bomullsduk som en prinsessa, såg bra ut och kunde tagas för mindre än trettio år, fastän hon sannolikt var icke så litet däröfver. Barn fästa sig ofta vid främmandes blick. Jag kunde icke se dessa kloka, varma, tänkande ögon utan att känna på engång fruktan och deltagande: fruktan för att de tycktes genomskåda mig, deltagande för att dessa ögon merendels voro så sorgsna. Rätt förtrogen kunde jag icke blifva med denna väfverska, som så lifligt anslog mig. Där var något bestämdt, nästan hårdt kring hennes läppar, som tycktes säga: kom mig icke för nära! Och bestämd var hon mer än min mor tyckte om, ty när en väfbunt mycket beundrades och min mor ville bjuda en riksdaler utöfver det begärda priset, vägrade Brita. Sin arbetslön skulle hon hafva, det var icke värdt att pruta på den, men lika litet mottog hon något däröfver. Bjöds henne en duk eller ett skålpund

socker och kaffe på köpet i handelsboden, var hon lika bestämd; det enda hon kunde förmås att mottaga var ett band rysskringlor åt barnen. Vår gamla Lena, hushållerskan, dolde icke sin harm öfver hvad hon kallade Britas högmod. En sådan fattig stackare, menade Lena, skulle tacka Gud för hvar brödbit; hon hade fått svälta nog i sin tid med barnen.

I nära tio år sågo vi på detta sätt Brita Skrifvars föryttra om lördagskvällarna hvad hon väft under veckan, alltid lika höflig, lika bestämd och knappt mera förtrogen i huset än vid sitt första besök. Min mor var den enda, för hvilken hon stundom kunde förmås att öppna sitt hjärta. Så förbehållsam hon var, erforo vi dock genom grannarne något om hennes föregående lif. Hon var dotter till en daglönare i arbete hos gamle assessor Richardson, hade som ett vackert och klokt barn vunnit hans ynnest, blifvit upptagen i hans hus vid föräldrarnas död och fått läsa med döttrarna. Dessa goda dagar togo en ända, när Brita vid sjutton års ålder fick det olyckliga infallet att, mot assessorns vilja, gifta sig med en sjöman, Erik Skrifvars, en ung, vacker karl med lätt hjärta och två toma, tjäriga händer. Assessorn förgrymmades, tog sin hand från den otacksamma och lät henne pröfva lyckans omskiften. Dessa visade sig snart nog. Tre år därefter drunknade Erik Skrifvars på Liverpools redd, änkan blef fattig och sjuk, barnen brödlösa. Det gick som det kunde, illa nog, sades det, flera år. Brita var för stolt att anlita någon hjälp, men slutligen *erbjöds* henne ett lån på trehundra riksdaler, man visste ej då hvarifrån, genom ortens präst. Detta mottogs, hälsan förbättrades, modet återvände, Brita började väfva, byggde sig egen stuga och redde sig godt nog, tilldess att ett nytt skifte förändrade allt.

Till orten flyttade en länsman, expeditionsfogden Black, en godmodig, liten, påpasslig karl, begåfvad med ett lika utomordentligt nit i ämbetet, som med en utmärkt brist på förmåga att uppfatta sina medmänniskors känslor. Denne språksamme, nitiske, lustige man med det goda hjärtat och de gripande länsmansklorna blef ett slags affärsvän i vårt hus, där hans biträde som pantfogde ofta behöfdes för att indrifva förskotter hos slarfvige tjärbönder. Dels af honom, dels af grannarne har jag erfarit följande tilldragelse.

En vårmorgon i början af Juni lät befallningsman Black spänna för sin gamla kurirkärra, medtog nämndeman Aron från Knutila gård, besiktigade i förbifarten gästgifveriet och vek därefter af på byvägen ned till hafskusten. Under denna skramlande färd öfver gropar, stenar och stjälpiga vägtrummor uppstod mellan de åkande följande korta samtal:

Black. Vi ha en förrättning i dag. Vi skola utmäta en fordran hos Brita Skrifvars.

Aron. Jaså. Jag visste icke, att Brita numera är skyldig någon.

Black. Hon är skyldig trehundra riksdaler åt öfverste Richardson. Han kräfver ut dem.

Aron. Det är icke möjligt.

Black. Jo men, det har varit vid tinget, den dagen nämndeman låg i skälfvan. Brita har erkänt skuldsedeln, det är klappadt och klart.

Aron. Men det är ändå icke möjligt. Förr skulle Richardson stämma far, mor och syster, än Brita Skrifvars.

Black. Hvarför skulle han icke utsöka sin lagliga fordran?

Aron. Si, där är en hake. För att han varit galen i Brita ända sedan han gick i skolan. För att han är

lika galen i denna dag. För att han rymde ur landet, när Brita gifte sig, och för att hon kan blifva hans hustru hvad dag hon vill. Svarar hon ja, är det så godt som amen i kyrkan.

— Men är hon icke ett simpelt hjon och han en öfverste! utropade expeditionsfogden, mycket förvånad och gaf hästen en klatsch med den framgång, att selpinnen föll ur vid en knyck i groparna.

Nämndemannen fick icke tid att svara, ty snart voro höga kronans vederbörande vid målet för sin resa. Det var en liten vältimrad, rödmålad stuga med ett par björkar på planen och utsikt emot det öppna hafvet hundra steg därifrån. Hela nejden var ett stort slättland, uppkommet af gammal hafsbotten, med mager sandjord och glesa fiskarestugor.

Vederbörande stego ur, frånspände hästen och stöflade uppför en liten trappa in i en nyskurad förstuga, beströdd med enris, som hade det varit söndag. I stugan vid spinnrocken satt den kvinna de sökte. Hon syntes föga förvånad öfver besöket, hälsade med en vink att de skulle taga plats på bänken och afbidade tigande deras ärende.

Expeditionsfogden Black var ej en af de buskablyga, men nu satt honom liksom en stopp i halsen. Han kastade ett öfvadt öga på lösegendomen, luktade på ett par resedor i fönstret, snusade ur sin näfverdosa och begärde slutligen något att dricka efter den dammiga vägen.

Kvinnan hämtade en mugg spisöl, som måtte ha varit styrkande för en ämbetsmans nit, ty sedan Black ännu en gång luktat på resedorna, frågade han, om denna föreställda person var Brita Skrifvars.

Hon nickade och fortfor att spinna.

— Efter så är — sade länsmannen, repande mod — och efter ni vid tinget erkänt öfverste Richardsons fordran, så är jag nu här för att utmäta lösegendomen. Förslår icke den, så kommer er stuga att gå på exekutiv auktion.

Exekutiv auktion är ett slags trollord, som aldrig förfelar sin verkan, när det uttalas med behörigt eftertryck på ämbetets vägnar. Ganska riktigt löste det äfven nu den tystlåtna kvinnans språklåda.

— Får jag ej några veckors anstånd? frågade hon. Gossen min väntas hem från Amerika, och allt hvad jag sparat till att betala skulden gick åt till att utstyrà honom på första resan.

— Gör mig ondt, Skrifvars, genmälde länsmannen myndigt. Lag och författningar veta intet om anstånd. Här skall lysas auktion nästa måndag en vecka till, om icke gäldenären därförinnan förnöjer fordringsägaren. Men var icke ängslig för det, Skrifvars; nog får Richardson sitt. Såg jag icke ett par feta kor därborta i beteshagen? Sådana stå på våren i högt pris. Ni har ett försvarligt väggur, ser jag, en bra spinnrock, en präktig väfstol och vackra garnhärfvor. Förmodligen har en så ordentlig människa dugliga sängkläder och yllekjolar på vinden, de betala sig bra. Ligga där icke väfvar utbredda på bleket? Lita på, att jag höjer priset; jag skall låta Aron ropa in lärft till ett dussin skjortor åt mig. Litet krimskrams har väl också er man fört med sig, som sjömän bruka; kanske en sidenduk, kanske en guldring? Det blir allt pengar, ser Skrifvars. Räknar jag därtill sängen och bordet och stolarna, grytan i spiseln och kaffepannan på hyllan, så vill jag nästan slå vad, att ni får behålla stugan med toma väggar. Men skulle hon gå, så var icke rädd; hon är ju nästan ny,

nog komma fiskaregubbarne här att kifvas om henne, hon skall kosta dem vackra fjärdingar strömming. Icke skall ni därför bli utan tak öfver hufvudet, Skrifvars. Ni skall få bo i min badstuga, ni skall få tvätta åt mig. Hör på, kanske kan ni bjuda oss litet mat på morgonkvisten? Hvad säger ni om en kaka färskt hålbröd, litet nysskärnadt smör och en lagom ung filbunke? Förstås, för kontant ersättning. Och skulle ni vara försedd med goda potäter, nyssrökta böcklingar, en fårboge och en kopp kaffe, vill jag ej göra er ledsen med att försmå. Sjön suger. Jag är icke så noga på ämbetsförrättningar, jag skall uppteckna lösegendomen, medan ni dukar... Hvad är det ni har där i mahognylådan? Har man sett! En kompass... veritabelt engelskt arbete! Den skall betala sig!

— Kompassen säljes icke, sade Brita, borrande sina stora bruna ögon tvärtigenom kronans nitiske tjensteman.

— Stickor heller, hvad gör ni med en kompass? Hvad är det för en raritet? Där står något ristadt i mässingen... »*Oföränderlig*». Hvad vill det säga?

— Det vill säga, att när det lystes första gången för oss i kyrkan, sa' Erik till mig: Jag kommer ofta att resa från dig, kanhända på långa år. Se då på kompassen, när jag är borta. Förrän hans nål pekar mot söder, skall jag dig aldrig svika.

— Och det tror ni! inföll nu nämndeman Aron med ett illa doldt grin. — Jag har hört sägas, att kompassen visar ibland fördärfvadt miste. Icke är det värdt att lita på honom, Brita; er man kan ha lurat er vackert på sina utrikes resor.

Brita Skrifvars blef blossande röd.

— Ni ljuger! utbrast hon häftigt. För att jag är en fattig änka, vågar ni försmäda en ärlig karl. Det är

nu femton år sedan Erik drunknade på Liverpools redd. Lefde han, skulle ni två aldrig stå här.

— Jag har hört sägas — mumlade Aron — att sjömän bruka drunkna litet här och litet där. När det passar i stycket, komma de åter till lifs.

Brita svarade blott med en blick af förakt. Hon dukade bordet tigande och gick sedan ut, medan kronans vederbörande åto.

— Hvad är det för ett obeskedligt tal af nämndeman? sade länsmannen, medan han angrep den delikata frukosten, som kunnat fresta en landshöfdings aptit. — Var icke Erik Skrifvars en ärlig sjöman?

— Nå — sade Aron, efter att ha gjort en ansenlig grop i smörbyttan — ärligheten var nu som folket är mest. Litet lättfotad var han med pengar och kvinnfolk, men icke fick han plikta för det. Han blef borta en natt i Liverpool, och efter hatten hittades andra dagen i sjön, sades det att han drunknat. Själamässan ringdes ordentligt året därefter, men folket i byn har sin tro för sig. Gå och säg det åt Brita! Himmelselement, hon höll sin man för ett helgon!

— Jaså, hon tror icke? Tag för sig af filbunken, nämndeman!

— Hvad skulle *hon* tro! Sådan har hon alltid varit, fattig som en ugnsviska och styf som en kvastkäpp. Befallningsman hör hur hon kan bruka sin mun mot höga kronan. Jag undrar om hon skall bära sitt hufvud lika högt efter auktionen ... Tack som bjuder, nog räcker jag fårbogen ...

Länsman Black medgaf, att när kvinnfolk engång fått något i hufvudet, lönar det sällan mödan att tala förnuft. Men hvarför Richardson skulle utsöka sin fordran hos

en så ordentlig människa, när han ju hade full valuta i egendomen...

— Det måtte ha skett i förargelsen, sedan hon brukat mot honom sin otidiga mun, menade nämndemannen.

När den rundliga måltiden slutats, väntade länsman Black några minuter förgäfves på gäldenären och kaffet, granskade än en gång sin förteckning på lösegendomen, lade en liten silfverpenning på bordet och begaf sig på återresan med sin pligtskyldige följeslagare.

En stund därefter återkom Brita med den trettonåriga dottern, som varit skickad till staden.

— Nå, frågade hon, hvad sade doktorn om dina ögon?

Flickan teg.

— Jag vill veta hvad bot han gaf dig, upprepade modern.

— Han frågade noga huru det börjat, svarade flickan. Jag berättade honom huru jag sof i höstas vid kärret, när vi sökte vår ko, och sedan blefvo ögonen sjuka. Han sade att jag borde resa till Helsingfors så fort som möjligt.

— Annars?

— Annars kunde jag vara blind om åtta veckor.

— Hvad är detta för enfaldigt prat! utropade modern bleknande. Skulle du blifva blind, Anna Maj, du, som kan läsa så bra i bok!

— Jag kan icke läsa mer, suckade flickan.

— Å, det går om, barn, det blir nog bra af sig själf, doktorerne göra sig alltid så viktiga. När Matts kommer med Argo från Amerika, få vi pengar. Är det då ej bra med dig, resa vi till Helsingfors. Har du hört något om skeppet Argo?

— De sade i staden, att det förlist, svarade flickan, dröjande på orden.

— Argo?

— Ja, Argo.

Modern satte sig på trappan. Detta sista slag träffade tyngre än något af de förra, men icke nog hårdt att krossa ens modershjärtat.

— Det där är löst prat, sade hon, kämpande mot sin inre bäfvan. — Gå till Vik-Jonas i byn, och fråga huru det är. Vik-Jonas kommer i dag från staden och har varit hos patron i kontoret.

Hon hade knappt sagt dessa brådskande ord, innan en ryttare sprängde in på den lilla gården, och ur sadeln steg öfverste Richardson, den gåtlike, obeveklige fordringsägaren. Om Brita varit i stugan, skulle hon tillbommat sin dörr. Nu kunde hon icke vägra att mottaga honom. Hon for med handen öfver sina tårlösa ögon, beherskade sig, bortskickade flickan på ärendet till byn och inbjöd den ovälkomne gästen i stugan.

Han såg icke ut som en hjärtlös ockrare, denne Richardson. Han var lång, svartskäggig, blek, bar höga, besporrade stöflar, ridspö, en slokande hatt, en grå pläd öfver skuldrorna och i bältet ett par pistoler. Hans drag voro mera sorgsna än stränga, ögonen brinnande af en sjuklig glöd, men det fanns i dem något ädelt och tilldragande. Han kastade sig vårdslöst på bänken, som hade han varit hemma hos sig, och frågade huru Brita befann sig.

— Solen går upp och går ned, som förut, svarade hon.

— Huru är det med flickans ögon?

— Illa. Doktorn vill att hon reser till Helsingfors.

— Det kostar pengar.

— I nödfall kunna vi gå till fots.

— Och du väntar hem Matts?

— Jag vet icke. Det sägs, att Argo förlist.

— Hvarför skall du låta din ende gosse resa till sjöss, där hans far miste lifvet?

— Har jag råd till annat?

— Du *kan* hafva råd till allt.

— Men jag *vill* icke. Det vet ni förut.

— Stackars kvinna! Det gör mig ondt om dig.

— Och likväl skickar ni edra handtlangare att utmäta kudden under mitt hufvud, mina händers förvärf, min dotters ögon och min sons lif!

— Jaså, de ha varit här? Det är allt som du själf velat. Du vill icke hafva *min* egendom, alltså tager jag *din*.

— Gör det! Tag hvad ni kan, jag har något kvar, som ni icke kan taga: mitt samvete och min tro.

— Är du så viss därpå?

Han sade dessa ord med en tonvikt som lät ana något därunder. Hon teg. Han tog hennes hand och ville kyssa den, men hon drog handen hastigt tillbaka.

— Hör mig, Brita! fortfor han lidelsefullt. Så långt jag minnes tillbaka, har du varit min brud, och jag har sagt dig, att du till sist skall blifva min hustru. Visa mig då något bättre medel att böja din okufliga vilja! Femton års sorger röra dig icke, barnens välfärd och eget välstånd kunna icke beveka dig. Jag har ju varit god mot dig, jag har ju bjudit dig allt, och du har försmått det. Nu måste jag rycka dig upp med roten, för att ändtligen få dig. Hvarför skall du tvinga mig att drifva dig i armod på landsvägen? Hellre ville jag gå där som tiggare själf, än se dig i nöd, men hvad skall

jag göra? Jag *måste* ju äga dig, om jag ock skall slita dig i tusende stycken.

— Och om ni slete mig i tusende stycken, så skulle hvarje stycke svara er: nej, nej! Er godhet! Ert allt! Hvad bryr ni er om min lycka, endast ni vinner ert dåraktiga mål? Kan lyckan någonsin vinnas med att försaka sitt hjärtas tro?

— Hör på den hårdnackade, den förblindade kvinnan! Hon tror verkligen, att jag aldrig har tänkt på hennes lycka. Nåväl... på *din* lycka tänker jag i den stund som är, och därför vill jag nu säga dig, Brita, att det i dag är sista gången jag kommit till dig, för att bedja dig blifva min. I söndag måste det lysas för oss. Två veckor därefter måste du vara min vigda hustru, dina barn mina barn, min egendom din egendom. Jag kan icke vänta längre. Efter två veckor är det för sent.

— Det har varit för sent i aderton år, svarade Brita. Hvarför tog jag er icke i vår blomstrande ungdom? Jag vet icke. Kanske därför att ni var för mig som en bror, och jag höll er kär som en bror. Hvarför gaf jag min tro åt Erik Skrifvars? Det vet jag ej heller. Kanske därför att *han* ej var min bror, därför att ingen systers hjärta stod mellan honom och mig. Skedt som skedt; en spån skall man icke vara. Mitt hjärtas tro kan jag icke gifva mer än en gång. Hvad jag engång svurit, det gäller lifvet, det kan icke brytas af år, nöd eller död.

— Hvilken kvinna! Se på henne, min Gud; är hon icke värd en bättre lott? Men, Brita, du litar för mycket på din egen kraft.

— Och på hvad skall människan lita, om ej på sin egen kraft?

— Det finns en starkare makt, som bryter vår vilja.

— Så sägs det. Jag vet ingenting annat, än handla rätt och stå där jag står. Slå mig, försök!

— Jag vill ju ej slå dig. Hvarför skall du tvinga mig att vara grymmare än den lagens röfvare, som rycker bort hufvudgärden ifrån din bädd? Blif min hustru — icke för min skull, utan för din!

— Drif mig på landsvägen, låt mig dö i elände, begraf min vissnade kropp, och skrif på kistan: Brita Richardson! Nej, icke ens det skall lyckas er. Mina barn skola rista där: Brita Skrifvars.

— Således: hvarken år, nöd eller död skola bryta din tro. Stryk ut döden, Brita!

— Jag förstår er icke.

— *Din man lefver!*

Blott en hastig, skygg blick af ångest och tvekan förrådde genklangen af dessa fruktansvärda ord i det mest trofasta och mest trotsiga kvinnohjärta. Hon genmälde nästan kallt:

— Var detta allt hvad ni ville säga mig?

— Ja, det var allt. Och det tyckes mig vara nog.

— För er kanhända, icke för mig. Jag tror bättre om er, än ni tror om mig. Jag anser er ur stånd att vilja öfverlista mig med en lögn. Ni har själf blifvit bedragen af någon enfaldig skepparesägen. Man tror gärna det man vill tro.

— Måste jag då bit för bit slita hjärtat ur ditt bröst? Jag känner styrman Granfors, han är en trovärdig man. Han lastade för några veckor sedan i London och gick där ombord till en amerikanare, som bjöd ut kätting för godt pris. Då kommer en matros med långt skägg, styr kurs på Granfors och frågar på engelska, om han är svensk eller finne. Granfors svarar finne och tycker sig hafva sett karlen någonstädes förut. Karlen frågar

hvarjehanda om Finland, om vår stad och om en person vid namn Brita Skrifvars lefver ännu. Med ens går ett ljus upp för Granfors, att det måste vara Erik Skrifvars, som sades ha drunknat för femton år sedan ... När de då talat en stund, sade Granfors rent ut på svenska: hör nu, kamrat, är du icke Erik Skrifvars? Hvartill karlen svarade på engelska, att det måtte vara ett misstag och vände honom ryggen. Lägg märke till, att karlen förstod den svenska frågan och att det amerikanska skeppet dagen därpå afseglade till *Kronstadt.*

— Är det allt hvad ni vet?

— Ännu icke. Jag vet något mer.

— Jag vill icke höra det. Förstår ni då icke, att hundrade sjömän likna hvarandra? Det följer med yrket, det följer med sjön. Och för en sådan flyktig likhet med en karl som Granfors icke har sett på femton år, tror ni att min hederlige, min trogne, min ärlige Erik skulle ha bedragit sin kapten, sin flagga och hela världen med ett uselt svek! Ni tror att han, som velat gifva sitt lif för mig, skulle i så många år öfvergifvit hustru och barn för jag vet icke hvad! Blygs, Richardson! Ett barn skulle skratta åt er.

— Jag tviflar därpå. Du vet nu hvarför jag än en gång kommit *för din skull* och hvarför jag icke kan vänta. Från Kronstadt är icke mången dagsresa hit. Det är likväl något som rågar måttet och som du ännu måste höra. När Granfors miste sin man ur sikte, frågade han amerikanarne om de kände karlen med skägget. Ja visst, han hade ju seglat med dem, nog kände de Scrivers ... och denne Scrivers var *gift* i Newyork ...

Brita Skrifvars rodnade häftigt, satte sig vid spinnrocken och lät hjulet rulla med svindlande fart.

— Nej, Brita, försök ej att spinna, du sliter af tråden! fortfor den obeveklige älskaren. — Scrivers hade varit gift, och var det kanske ännu, med en irländska, som höll spiskvarter för sjömän. Nog kände vi långa Polly, sade amerikanarne.

— Lögn! Lögn! Ormalåt! voro de enda ord den som ett villebråd hetsade kvinnan förmådde framstamma.

Efter en kort paus sprang hon upp, stötte kull spinnrocken och ilade ut, men mötte i förstugan expeditionsfogden Black.

— Goda nyheter! Goda nyheter, Skrifvars! ropade denne emot henne på trappan. — Hvart så brådt? Vänd om, så skall jag berätta en lustig historia!

Hon betraktade honom förvirrad; det mörknade för hennes ögon.

— Nej, gumma, nej, så springer man icke bort från sin lycka! skrattade länsmannen och spärrade dörren. — Ser hon icke ut, den där, som ville hon hoppa i brunnen! Tag mig hellre i famn, Skrifvars, det har jag ärligt förtjent för hvad jag nu skall berätta er.

Och med dessa ord släpade han henne med sig tillbaka till stugan. Hon satte sig invid spiseln och fattade ett par kardor, utan att veta hvad hon gjorde. Om en stund såg man henne fara med handen öfver sina ögon, likasom för att förjaga en elak dröm, och snart hade hon återvunnit hela sin själfbeherskning.

— Ah, se öfverste Richardson! fortfor länsmannen i den upprymdaste sinnesstämning. — Kärande och svarande, nå, det kallar jag fullsuten rätt! Lag och författningar måste ha sin gång, men hvem rår för att det regnar guld på landsvägen? Ni är en lycklig ost, ni, Skrifvars; jag önskade ha så kontanta och flinka vänner, som ni. Hvar håken har ni fått dem ifrån? Den konsten

måste ni lära mig. I fjorton års tid har jag mätt ut löst och fast, kronorester och brännvinsplikter, men maken till likvid står ej i mitt tjenstediarium. Puh, rödfålen är alldeles löddrig, jag har kört sönder kärrhjulen på er eländiga krakväg!

— Hvad är det befallningsman pratar? frågade Richardson snäft.

— Ursäkta, jag pratar icke, jag gör min tjenst efter lag och författningar, genmälde länsmannen stött. Och efter det angår dessa båda föreställda personer, den ena som borgenär, den andra som gäldenär, så kort och godt, jag har uppburit full likvid för käranden Richardsons fordran hos svaranden Skrifvars — kapital, räntor, utsökningskostnad, skjutslega och dagtraktamente, utom särskild ersättning för besväret att resa hit tillbaka och underrätta besagde gäldenär, att auktionen blir inställd.

Öfversten lät undfalla sig en förmodan att befallningsman tagit en extra morgonknäpp i gästgifvargården.

— Hvem? Jag? utbrast kronans nitiske tjensteman, högeligen mankerad. — Jag skulle tagit mig en extra morgonknäpp, jag, som på sex veckor stämt trettio personer för första resan fylleri, åtta för andra och två för tredje resan! Den som gitter åtala mig i min tjensteutöfning för att jag knäppt eller knäpper eller i tidernas tider ämnar knäppa, den skall jag gifva en knäpp af lag och författningar. Jag skulle knäppa... puh! Öfversten knäpper! Langa hit en mugg spisöl, Skrifvars!

— Var så god och tala begripligt! återtog Richardson, när Brita icke rörde sig för den begärda förfriskningen.

— Begripligt? upprepade lagens förolämpade ombud. — Hvad kallar öfversten myntadt guld? Är det begripligt, hvad befalls? Är det knäppar, det här?

Och med dessa ord framdrog han en skinnpung, ur hvilken han lät det ena guldmyntet efter det andra klinga mot stugans tarfliga brunmålade bord.

Vid denna ovana klang upplyftade Brita Skrifvars sitt hufvud. Richardson vägde i sin hand guldmynten, för att utröna om de icke möjligen ledde sitt ursprung från den då ryktbara myntfabriken i Lappo.

— Skulle tro att det knäpper! triumferade länsmannen. Jag ser ej hvad här återstår annat, än att mottaga beloppet och kvittera skuldsedeln.

— Det är icke mitt, jag tager icke emot det, inföll Brita Skrifvars kort och bestämdt.

Länsmannen skrattade.

— Lukta på det! Kanske luktar det svafvel.

Många berättelser voro i omlopp om skatter, hvilka förvandlats till torra löf, och Brita var icke fri från sin orts vidskepelse.

— Jag tager icke emot det, återtog hon lika bestämdt. — Jag har ingen huld eller skyld, ingen vän eller bekant, som skulle betala en så stor summa för mig. Är det icke djäfvulens bländverk, så måste det vara stulet eller röfvadt gods.

— Det är också min mening, yttrade Richardson kallt. Hvad är det för en bandit eller tjuf på landsvägen, som skickat befallningsman hit på ärenden med sitt stulna guld?

— Hvarför skulle en tjuf betala andras skulder? invände länsmannen oskyldigt.

— Och hvarför skulle en hederlig karl göra det? snäste Richardson. Hur såg han ut? Hvar mötte ni honom?

— Vid Koviks backe, en kvart mil härifrån. Hur han såg ut? Två armar, två ben, ett hufvud, en kropp, gula nankinsbyxor, blå jacka, blank hatt, hälften herreman, hälften sjöman. Ansiktet såg jag knappt för det yfviga skägget. Han bad mig stanna och frågade om jag var ute i det och det ärendet, hvartill jag svarade ja. — Var då så beskedlig och vänd om, sa' han, där blir ingen auktion. Jag vill betala skulden och allt hvad därtill hör, sa' han. Låt mig se papperen! — Kommer aldrig i fråga, sa' jag och kände åt om jag hade sabeln i kärran, eftersom Aron stigit af vid vägen till Laxby. — Lika godt, sa' karlen; säg mig summans belopp, och gif mig ett interimskvitto, så betalar jag allt på fläcken. Det tycktes mig vara håken så rakt på saken, men eftersom lag och författningar icke förbjuda någon att betala andras skulder på landsvägen, hade jag summan färdig på papperet och lät honom betala. Medan jag än en gång räknade pengarna, var karlen sin kos.

— Ett ord! sade öfversten och vinkade Black att följa sig ut i förstugan. — Bröt karlen på engelska?

— Det må de lärde veta, om han bröt på latin eller ryska. En krånglig rotvälska talade han. Ålrejt, sade han.

— Och den ryktbare falskmyntaren har befallningsman låtit undkomma! Vet icke befallningsman, att ett pris är satt på hans hufvud i England? Anamma honom fort, det är mitt råd, och för honom rakaste vägen till länehäktet! Det torde löna besväret.

— Hvad säger öfversten? En falskmyntare? Se på kanaljen! Det var ju det jag tänkte: mässing är det, tänkte jag genast, samma slags guld som mina knappar!

Strax därpå satt kronans nitiske spårhund åter i kärran, eftersinnande hvar han i hast kunde få två handfasta karlar till sitt biträde.

Richardson återvände till stugan, fattade Britas hand och sade:

— Myntet är äkta. Mannen, som betalat din skuld, är Erik Skrifvars. Han har vågat sig tillbaka till hemorten och velat köpa din förlåtelse med amerikanskt guld.

— Jag känner ingen lefvande Erik Skrifvars, sade den förrådda hustrun.

— Det är likväl han. För en sådan man har du offrat din lefnads lycka, dina barns välfärd och min kärlek. Förstår du nu, hvarför jag velat påskynda brytandet af ett förhatligt och vanärande band? Förstår du nu, att jag velat din lycka långt mera än min? Mod, Brita, mod! Allt skall åter bli godt igen. Vi vilja Erik ingenting ondt, men han måste ur landet. Han är en rymmare, jag har sändt Black att gripa honom. Han skall föras till länehäktet, där vill jag uppsöka honom. Det skall icke blifva svårt att låta honom undkomma till Amerika, med det uttryckliga villkor att aldrig mer återvända hit, aldrig öfverhölja hustru och barn med skam.

— Säg icke om det! utropade kvinnan med de gnistrande ögonen. — Gå er väg, eller sker här en olycka, jag vet icke mer hvad jag gör! Det går på lifvet, det där, att taga en mans ära. Kan ni uppväcka de döda?

— Nej, men jag kan framtrolla de lefvande, svarade Richardson, pekande ut mot gården.

Brita Skrifvars kastade en hastig blick mot grinden. Hon svimmade icke, hon uppgaf intet anskri af förskräckelse eller förtviflan. Hur djärft hon än förnekade

det, var hon förberedd. Hon vände sig bort, vinkade åt Richardson att lämna henne allena och skyndade, när han gått, att stänga sin dörr med en hake på insidan. Hon märkte icke, i sin förvirrade brådska, att ena märlan till denna hake satt lös och skulle gifva vika för ett tryck utifrån.

Richardson fann på gården två män, hvilka inträdt genom grinden.

Expeditionsfogden länsman Black hade knappt kört mer än hundrade steg på den smala byvägen, innan han såg framför sig den man han sökte, falskmyntaren, på hvars hufvud var satt ett pris och som rättvisan borde gripa. Mannen stod stilla i skogsbacken och betraktade med underliga ögon den lilla stugan, grinden, gärdsgården, potatestäppan, beteshagen... Han märkte icke länsmannen, innan denne hoppat ur kärran och gripit honom i kragen. Han hade icke ens ett ord till svar på de mindre smickrande titlar, dem rättvisans nitiske vårdare ansåg sig befogad att tilldela honom. Han lät sig utan motstånd föras till stugan, där Black, ensam i delo med en farlig förbrytare, fann rådligast att till en början inspärra sin fånge.

— Jag har honom! skrek den lille expeditionsfogden redan vid grinden. — Skrifvars måste upplåta sin stuga till häkte. Finns här icke någon som springer efter skjutsrättaren? Jag råder dig, fähund, att icke spjärna; ser du, den herrn är en öfverste! Du är såld, lurifax, du kan anse dig redan till hälften hängd.

Richardson betraktade fången och frågade hvem han var.

— Han vill icke ut med det, genmälde länsmannen. Han är äkta, den där. Vänta, rackare, vi skola nog få sanningen ur dig!

— Kanske hittar jag nyckeln till språklådan, återtog öfversten. Hör på, karl, du med skägget där! Hvad har du här att göra, *Erik Skrifvars?* Vet du icke, att du är död för femton år sedan? Har du glömt, att du drunknat på Liverpools redd?

Fången tycktes försjunken i djupa tankar. I stället för svar begärde han veta hvem som bodde uti den röda stugan.

— Där bor änkan efter den Erik Skrifvars, som drunknade och som inbillar sig lefva, svarade Richardson.

Främlingen strök med handen sitt yfviga skägg och frågade förlägen hvad man ville honom.

— Hvad man vill? upprepade länsmannen. Ditt pass, att börja med. Ro fram med det, din utpiskade skälm, så skola vi se hvad dina falska guldstycken duga till!

Främlingen smålog föraktligt och framräckte ett papper. Länsman Black vände papperet på alla sidor, aftorkade sina glasögon, vände papperet åter, kunde icke begripa dess innehåll och räckte det med en betänklig uppsyn åt sin bundsförvant, öfversten. Denne läste *United States of America* i stora bokstäfver öfverst och förklarade med mörknande blickar, att det var ett pass åt Förenta staternas undersåte, godsägaren Erich Scrivers, att obehindrad göra en resa i enskilda angelägenheter till Ryssland och Finland.

— Falskt! sade länsmannen.

— Icke troligt, anmärkte öfversten. Det är i vederbörlig ordning viseradt af ryske generalkonsuln i Newyork, polisen i Petersburg och guvernören i Viborg.

— Guvernören i Viborg! Men hvad skola vi då göra med rackaren? återtog den lille länsmannen, mäkta förbryllad.

— Gör hvad ni behagar, men icke lärer det vara rådligt att röra honom. Detta papper är en sedel som infrias i hela världen. Vore än karlen den största skurk som jorden bär, så har han här aflatsbrefvet. Förenta staternas undersåte kan ingen vidröra.

— Men öfversten sade ju . . .

— Jag har sagt att han är en falskmyntare; han har myntat falska eder. Men passet är äkta.

— Nu, är det färdigt? frågade främlingen otåligt med sin utländska brytning. — Är det *all right?* Nu jag vill gå till min hustru, mistress Scrivers.

Ingen annan än dörrhaken hindrade honom, men denna förrädiska hake svek. De båda herrarne följde honom in i stugan. Den ene förstod icke, att hvarje vittne ökar ett sådant mötes tortyr; den andre förstod desto bättre hvad detta möte innebar för tre personer, honom själf tredje.

De funno Brita Skrifvars nedsjunken på bänken vid fönstret och vänd från dörren, så att hon icke kunde se de inträdande. Ingen rörelse förrådde hjärtats våldsamma slag. Solskenet föll klart på hennes vackra bruna hår, och man kunde nu se hvad man annars icke lätt märkte, att håret begynte gråna. Det blef en lång, tyst paus. Man kunde höra flugorna surra och skatan skratta i björken vid gärdsgården.

Främlingen betraktade stugan, betraktade kvinnan med det bortvända ansiktet, tummade sin hatt och tycktes förlägen om ord.

Bland de fyra personerna i stugan fanns likväl en som aldrig besvärades af för mycken grannlagenhet, och det var expeditionsfogden länsman Black. Han hade fått tid att reda sina tankar om den förmodade falskmyntaren och kommit till den praktiska slutsats, att en guvernör

i Viborg aldrig kan misstaga sig. Guldmynten måste vara äkta; men voro guldmynten äkta, så var ock deras ägare äkta, alltså en hederlig karl, försedd med ordentligt pass, påtecknadt af ett guvernörsämbete, och i sådant fall borde en rik man vara välkommen för en fattig hustru. Förmodligen ansåg sig länsmannen, eftersom båda nyss varit föremål för hans tjenstenit, på ämbetets vägnar kallad att stifta fred mellan dessa oeniga makar, hvarför han tog en grundelig pris ur näfverdosan och begynte sitt fredsmäklarekall.

— Hvad nu, Brita, sade han, ser ni icke att det är främmande i stugan? Jag tycker att ni åtminstone kunde vända er om och säga god dag.

Intet svar. Richardson förblef stum med korslagda armar. Främlingen — Erik Skrifvars, som vi nu böra kalla honom — tycktes finna sitt skägg i ständigt behof af ny putsning.

— Jaså — fortfor den välmente fredsstiftaren — ni hör icke på det örat? Är ni döf, människa? Se på karlen här, titta en smula, kanske har ni sett honom förr. Icke ser han ut som han skulle ha legat på sjöbottnen. Brita, det är ju er egen lifslefvande man! Och ni, herr... herr... ursäkta, jag känner icke titulaturen ... herr Skrejer, eller Skrifvars, hvad ni må heta... står ni där som en målad bock och säger icke så mycket som ett godt ord åt er hustru? Hvad är det värdt att träta om fjolgammal snö? Dick med rodret, och kör i vind, säger sjöman. Pussa hvarandra, godt folk, låt allt vara godt igen!... Är ni karl, ni, Skrejer? Står ni icke där som vore jag landsfiskal och ni hade en hundrakanns brännvinspanna inmurad i spiseln? Tag er käring om halsen, häng litet grannlåt på henne, nog kommer hon till förnuft.

— Håll munnen! hviskade Richardson.

— Så? menade länsmannen stött. Hvarför skulle jag hålla min mun? Jag har inte godt öga till henne, jag, som visst annat folk. Visst annat folk borde begripa tionde budet: du skall icke begära din nästas hustru.

Den nyss återvände laglige äkta mannen var en af dessa grunda varelser, hvilka fort värmas och fort svalna. Hans kurage begynte återkomma, sedan isen var bruten. Han tog ett steg närmare och sade blidkande:

— God dag, Brita, hur står till?... *Pleasing to see you* (*paus*). Inte vara ond nu, Brita! Jag vara dum. Jag vara rackare. *It is gone,* inte göra så mer. Det vill inte gå nöd på dig mer (*paus*). Jag säga som sanning är. Varit arg kapten Högfelt, Bellona. Träffat runsare Liverpool. Mycket grogg, fem pund månad. Runsare babord, jag stå på vakt... hoppa i jollen, *run away!* Först jag tog hyra hos engelsman. Sen jag tog hyra hos yankees. *All the world round*... Gå Boston, gå San Fransisco, skjortor. *The whole ship* skjortor, *shirts*, Brita, ha ha ha! *All right.* San Fransisco den hela besättning rymma *to the mines*, grufvor. Kapten bli allena med skjortor, *very good pleasure.* Vi gräfva, arbeta, *I and* Mattsson, Kronoby. De stjäla oss allt, *goddam!* Vi gå staden, hyfla *cradles and coffins,* vagga, likkista. Vi hyfla dollars, Brita. Segla *with* Mattsson *to* Sidney, hyfla dollars, *evermore!* Vi frakta en *schooner to Newyork*, vi segla dollars. Jag köpa en farm, få ledsamt, tänka på dig, Brita... segla Kronstadt, resa hit, föra dig *to America*...

Under detta förlägna, af skratt, eder och tårar afbrutna ordsvall hade Brita, fortfarande bortvänd, tagit plats på bänken vid fönstret. Nu hörde man henne säga med låg röst:

— *Hvad gjorde ni af er andra hustru?*

Mannens ordflöde fördubblades.

— Du se min farm, Brita! Hundrafemti *acres*, tretti *yards from the railway*, järnväg. Majs, *wheat*, hvete. Höns, kalkoner, så stora (*gest*)... Kudda, ox så feta (*gest*). Det allt du sköta, Brita. Du skicka *every morning* hundra kanna mjölk staden. Du göra Chester, göra ost, dricka vin...

— *Hvad gjorde ni af er andra hustru?*

— Du bo mahogny, fortfor mannen ifrigt och brådskande. — Du sofva silke, äta *grapes and ananas*, spela klaver, gå till *dansing clubs*, oh, mycke roligt, mycke *diversions!* Nej, inte *dansing clubs*, Brita, *you will go to the Almacks, with the ladies*, du är *a lady*, *much honorable*, mycke rik, mycke förnäm, mycke pigor, mycke *boys and niggers!* Å, du aldrig tro du få så bra, Brita! Du tacka mig, du falla mig om hals, du säga: söta Erik!

— *Hvad gjorde ni af er andra hustru?* upprepade tredje gången den förskjutna makan.

Mannen tog sig förlägen om skägget, såg på Richardson, såg på länsmannen, gjorde ett försök att skratta och fortfor:

— Inte nu vara ledsen, gumma min! Du det tror jag står dig och ljuger. Du det tror jag vara en *poor fellow*, en stacker, en fähund. *No*, Brita, jag är den ärlig karl, jag inte dig ljuger, *dam!* Jag dig visar vara *a gentleman* och du *a lady*. Nå, Brita, hvad nu du säger? Nu du pussa mig. Nu du klappa mig. Nu du säga: söta Erik! bra Erik! gulle Erik!

Vid dessa ord hade han lösgjort sin gördel, låtit den klinga och hällt ur gördeln guldmynt på bordet. Några af dessa mynt trillade ned på golfvet.

— Plocka upp herrns pengar! sade Brita till Black.

— Hvad är det ni säger? frågade fredsmäklaren med rättmätig förvåning. — Herrns pengar äro ju edra pengar. Här sitter ni så utfattig som ett halfdödt möss, och nu, när det regnar guldmynt, säger ni: plocka upp herrns pengar! Brita... guvernören har påtecknat hans pass!

— Jag känner icke herrn där. Jag har aldrig sett honom. Hvad angå hans pengar mig?

— Nej, hör på den!... Skrifvars... herr Skrifvars, säg då, att det är ni! Det är det långa skägget och er fördömda rotvälska som göra, att er hustru icke känner igen er.

— Men det är inte möjligt du mig inte igenkänner, återtog sjömannen, slagen af det kalla förakt hans hustru visade honom. — Jag är ju din *husband,* din *boy*, din *old little Erik*. Och du är min hustru, *my pretty wife.*

Brita vände sig om.

— Är han min man, den där — sade hon till länsmannen, och hennes drag hårdnade mer och mer — är han min man, så måste han veta hvad där står på kompassen.

— Där står *Oföränderlig,* sade Erik med låg röst.

— Aha! skrattade Black, nu beslog han er!

— Och är han min man, så måste han veta hvad han sade mig, när han gaf mig kompassen.

— Jag dig sade: förrän han pekar söder, jag aldrig dig svika.

— Det slår in, Brita, det har ni själf berättat mig. Fulla bevis och laga skäl! utropade länsmannen triumferande.

Kvinnohjärtat uttog sin rätt. Det kalla föraktet begynte lämna plats för en sjudande vrede. Hon fortfor:

— Och om han nu sagt det, den uslingen, som säger sig vara min man, hvad har han bevisat? Har nålen vändt sig mot söder, eller hvaraf kommer det att herrn där icke på femton år kommit ihåg att jag fanns i världen? Å, blygs, befallningsman! Vet ni hvad det är att lofva hvarandra trohet i lust och nöd? Vet ni hvad det är att vara sorgsen och öfvergifven, fattig och sjuk, att se sina barn hungra och frysa, vara utan tak, utan bröd, utan vän, med Guds dom öfver sig, människors hårdhet omkring sig och grafven för sina fötter? Det förstår ni icke, hjärtlösa människa! Om ni förstode det, skulle ni också förstå hvad det är att i sitt elände tänka: hade han lefvat, som svurit mig tro, skulle allt varit annorlunda! Ja, skratta ni — så har jag tänkt. Men då har jag sagt till mig själf: hvad skall du gråta? De döde ha ro, de lefvande måste arbeta. Du är en ärlig mans änka, du har i din fattigdom ett arf att lämna åt dina barn, och det är ett hederligt namn. Ingen skall peka fingret åt dem, där de gå i världen, och säga: där gå menedarens barn, där går den äreförgätne bedragarens afkomma! Vid deras namn låder ingen fläck, och så som de ärligt fått det, skola de ärligt bära det. Med denna förmaning växte de upp och ha intet att blygas för. Så är det. Bjud sedan guld för tårar och rikedom för vanära! Köp igen, om ni kan, ett förtrampadt hjärta! Jag tänker ej sälja mig. Jag är änka efter en rättskaffens man, jag känner ingen annan. Gå er väg, samvetstjuf! Min hederlige Erik är död i sjön. Och ni vill truga på mig en landstrykare, som svikit sin flagga, svikit i femton år hustru och barn!

Hon satte sig åter och betäckte ansiktet med sina händer. Richardson betraktade henne stum; länsmannen kände åter en stopp i halsen. Den närmast intresserade parten, mannen som varit död och nu stått upp, kände sig så slagen till jorden, som det var möjligt för hans grunda natur. Han hade kommit med ondt samvete, hade litat på guldets makt att godtgöra alla oförrätter och fann sig besviken. Denna världens afgud hade, icke för första och icke för sista gången, blifvit hånad och detroniserad af ett dödligt såradt kvinnohjärta. Tårarna begynte droppa från uslingens ögon. Han gjorde ett svagt försök att rättfärdiga sig.

— Du mig förakta, Brita, snyftade han. *All right.* Jag inte det förtjent bättre. Men *the other wife,* den andra... Polly är död. Hon gaf mat mig, gaf grogg mig... hon mig narra, Brita... hon mig lappsalfva fyra år... söp gin... for *Hudson river*... tog öfverhalning båten, föll sjön, gick botten... Jag aldrig hålla kär någon annan än dig, Brita, *no other woman, never.* Jag skämdes dig komma fattig igen. Jag tänkt: jag bli rik, Brita också bli rik, jag dig köpa baka... Nu du inte det vill. Jag gå baka allena Amerika. Nu jag är fattig igen, *poor saylor boy*... Du vill mig inte förlåta...

— Där hör ni, han ber om förlåtelse, började åter fredsmäklaren. Hvad är det värdt att krångla nu, Brita? Säg ja!

Erik fortfor:

— Aldrig du glömma du hållit mig kär. Du ju minns när du gaf mig den *little boy*, den Matts... du sa': han är lik dig, Erik!...

Brita teg.

— Och när jag segla från dig, du sa': nu mig Gud gifva *a little girl*, en flicka, du sa'. Jag inte bli den skull allena. Nu du fick lilla flicka. Nu du har Matts. Du inte vill mina barn mig förakta...

Brita uppstod åter. Hon darrade, strök undan sitt hår, som fallit ned öfver pannan, betraktade mannen med en obeskriflig blick och sade:

— Vill ni gå, eller måste jag gå?

Det blef en paus, under hvilken tre män stodo rådville mot en kvinna. Richardson, hvilken härtills varit en stum åhörare, bröt tystnaden:

— Erik Skrifvars, ni har förverkat er rätt till denna kvinna. Jag råder eder att icke förnya edra anspråk. Res tillbaka till Amerika; här i landet är ni död och begrafven.

— Nej, hör nu, herr öfverste — inföll länsmannen uppbragt — här är ni jäfvig! Säger ni ett ord till, berättar jag för herr Skrifvars hvarför ni vill skaffa honom ur landet. Hvarför skall han resa, om jag får vara så dristig och fråga? Har icke guvernören påtecknat hans pass? För han icke pengar till landet? Är icke besagde kvinnsperson hans lagliga hustru? Blir det process, Skrifvars, lita på mig! Och ni, Brita, akta er att jag icke nästa gång kommer att utpanta er egen person!

Erik Skrifvars låtsade känna sig förnärmad; en välbekant utväg, när man befinner sig i en falsk ställning.

— Jag ser du dig trösta, Brita, mumlade han med en sned blick på öfversten. — Jag inte hindrar, jag går Amerika.

Brita tycktes erinra sig något. En ny rodnad uppsteg på hennes bleka kinder. Hon stod stolt och rak

midtpå golfvet, genomborrande den lille länsmannen med sina mörka ögon.

— Säg allt hvad ni har att säga åt herrn där! Jag har intet att dölja. Säg, att öfversten sedan sex år begär en änka till hustru, men att änkan ej tager honom. Säg, att hon hellre vill tigga på landsvägen med sina barn, än bryta den tro hon svurit för lifvet. Säg herrn där, att han kan resa hvart han behagar. Det angår hvarken mig eller öfverste Richardson. Mellan oss skall ingenting ändras.

— Det var en mara! utropade expeditionsfogden länsman Black med en dunkel aning om hvilken kvinna han hade framför sig.

Richardson höjde på axlarna, tog sin hatt och gick, utan att säga farväl.

I detta ögonblick visade sig Anna Maj i dörren.

— Mor! ropade hon, men hejdade sig, när hon såg de tre herrarne.

— Hvad är det? frågade modern, som kände sig tryggare i flickans närvaro.

— Vik-Jonas är kommen från staden, han har träffat patron. Det är icke Argo som förlist, det är Fortuna. De ha fått Helsingörsbref från Argo, där är allt väl ombord. Håller sydvästen ut, kan Matts vara här i dag eller i morgon.

Brita Skrifvars sjönk ned på sin bänk, hennes ögons källor uppläto sig för första gången på denna sorgernas dag, och tår efter tår begynte droppa ned på den oföränderliga kompassen, som stod bredvid henne på bordet. Den olyckliga, förtrampade kvinnan grät — i början häftigt, såsom hennes stormiga lynne var, sedan allt stillare, allt innerligare, och ingen af de närvarande, icke ens länsmannen, hade hjärta att yttra ett ord till henne.

Det hårda försvarsverk, som ingen sorg, ingen skymf förmått nedbryta, det hade den första strålen af glädje försmält som vax. Hvad var det annat än den gamla fabeln om stormen och solskenet? Stormen hade rasat förgäfves, solskenet segrade med en enda blick af förskoning och nåd.

Brita aftorkade sina ögon med snibben af den fina, vackra bomullsduken, vände sig till dottern och sade:

— Anna Maj, där står din far! Gå och tag honom i famn, barn! Han kommer att resa långt bort, och Gud vet om vi återse hvarandra.

Anna Maj visste tillräckligt af det föregående för att känna sig tveksam. Hon lydde likväl. Hon närmade sig, rädd och försagd, den okände fadern, som tog henne om halsen och kysste henne. Han var dock en far, han hade aldrig sett detta barn, som födts efter hans bortresa.

— Å prat! sade länsmannen, hvilken nu åter kände sig fullmyndig som fredsmäklare. — Pussa du far, Anna Maj! Icke reser han bort. Nu blir han med er, eller också resa ni med.

Erik Skrifvars såg bedjande på sin hustru. Han begynte tro på fredsmäklarens ord, men båda hade bedragit sig.

Brita fäste på den fordom älskade sina stora bruna ögon, ännu fuktiga af tårar. Aldrig, ej ens i deras ungdoms och lyckas dagar, hade hon sett på honom med så strålande ögonkast. Men det var ett vemod i dem, som han ej upptäckt förut, och hon sade till honom:

— Erik, du vet att jag hållit dig mycket kär, ja kärare än mig själf och all min lycka på jorden. Om Gud velat, hade vi kunnat lefva lyckligt tillsamman, men si, Erik, det voro vi icke värda. Du var byggd af

för lätt virke och jag af för hårdt. Gud visste väl hvarför han pröfvade oss. Hade han velat låta oss gå förlorade i vårt onda sinne, så hade han aldrig åtskilt oss, eller hade han icke fört dig tillbaka, och mig hade han låtit förgås i sorgens bitterhet. Men si, nu har han förödmjukat oss; till jorden äro vi nederslagne. Du vet nu hvad löpandet efter lyckan är; jag vet nu hvad människans egen kraft förmår. Erik, det är allt synd, mörker och vanmakt!

— Det vill bli godt igen, Brita!

— Tror du? Ja, så tror också jag. Men som förr kan det icke blifva. Låt oss icke mera tala om det som var. Mellan oss ligger den mörka natten, sjön och en död man. Det är slut mellan oss. Ingen kan mera återgifva oss vår ungdoms dagar, när vi först blefvo man och hustru, ej heller detsamma hjärtelag, som vi då hade till hvarandra. Sådant, Erik, kan aldrig vända tillbaka, och skulle vi åter blifva man och hustru, så hade vi svårare att glömma det som måste vara för alltid glömdt oss emellan. Därför är det bäst för oss båda att skiljas...

— Å, Brita, det är icke ert allvar! inföll den nitiske fredsmäklaren.

— Det är vår sak, befallningsman! Således, Erik, låt oss skiljas, men skiljas som vänner. Res till Amerika, jag stannar här. Och på det att du må resa med lättare hjärta, vill jag låta dig betala min skuld och gifva vår dotter en hemgift. Du skall få föra henne till Helsingfors, för att bota hennes sjuka ögon. Det är nog, Erik. Vår gosse försörjer sig själf. Bjud mig icke ditt guld; det är stoft och aska, det är frestelse och fördärf. Räck mig din hand... se så, nu äro vi vänner. Nu kunna vi säga hvarandra farväl.

— Och jag gå allena... jag inte få hålla min *girl* ... jag inte få se min *boy?* För hvem jag arbeta, Brita? För hvem jag lefva? Du borta... barnen borta... allt borta!

Brita teg en stund, hon stred hårdt med sig själf. Därpå sade hon:

— Vi ha dock varit man och hustru. Det är billigt att vi dela det bästa Gud gifvit oss, våra barn. Jag behåller vår dotter, tag du vår son! Jag har gifvit honom förlorad, jag har återfått honom som en skänk, men han skall åter gå ifrån mig. Låt mig behålla honom två dagar, och sedan... tag honom med dig! Men minns, att du tager med honom mitt halfva hjärta. När jag möter dig i Guds himmelrike — och Gud gifve att vi finge mötas där! — så skall du stå till ansvar för honom. Gör honom till en rättskaffens man, Erik, och trofast... hör du, framför allt *trofast!* Gud vare med dig. Farväl!

*

Expeditionsfogden länsman Black hade något ärende till min far samma dag mot aftonen och underlät icke att lätta sitt hjärta. Han beskref efter sin uppfattning det märkvärdiga mötet. Black var mäkta uppbragt mot öfverste Richardson, hvilken så när, i egennyttiga afsikter, trodde han, förledt honom att bära händer på en man, den där hade guvernörens egenhändiga påteckning på passet. Men ännu mera förbittrad var han på Brita Skrifvars. Huru hade hon djärfts mottaga en man med gördeln uppfylld af guldmynt! Att mannen rymt från sitt fartyg, det ville Black beifra på tjenstens vägnar, om så skulle påfordras. Kantänka, sex veckors

häkte och plikt till sjömanshuset! Men karlen var amerikansk undersåte, icke ville Black för sådana småsaker tillställa ett världskrig. Det syntes honom vara till alla parters fromma att stifta fred. Nå godt, ville den högfärdiga kvinnan icke taga reson, skulle Skrifvars processa sig till sin hustru. Black skulle bedrifva den saken så, att den aldrig kunde slå fel. Icke för sportlarna, nog funnes där tillgångar att betala ett rättsombud, men för rättvisans skull. Black stod alltid på rättvisans sida; han skulle tukta alla vingskjutna öfverstar och halsstarriga kvinnfolk, för att icke tala om min fars tredskande gäldenärer, hvilka den aftonens ärende egentligen gällde...

Den uppståndne Erik Skrifvars' återkomst från Amerika blef snart ett allmänt samtalsämne på orten. De fleste tyckte, som länsmannen, att den dåraktiga hustrun bort med öppna armar mottaga en rik man, och menade att hon skulle nog ångra sitt högmod, innan han reste. Det gjorde hon likväl icke. Mannen bodde några dagar i en granngård och fick icke vidare inträda till hustrun. Sonen hemkom med Argo, fick omfamna sin mor och lära känna sin far. Knappt en vecka efter det besynnerliga mötet reste Skrifvars, åtföljd af båda barnen, till Helsingfors, hvarifrån han sedan med sonen begaf sig på återväg till Amerika. Från denna tid har jag icke hört något vidare om honom. Han hade rest så stukad, som en lycksriddare någonsin blifvit det, men det är väl möjligt, att hans lätta natur fick makt öfver honom, när han återsåg hafvet. Alla sjömän känna inom sig något af vågens oroliga lynne: ankaret för i dag håller icke mera sitt fäste på redden i morgon. På landbacken längtar en sjöman till sjön och på sjön till landet. Hvem är trofast? Klippan. Men hvilka bränningar!

Längre fram på sommaren återfick Brita Skrifvars sin dotter med friska ögon. Det var en solglimt! Modern fortfor att väfva och besökte vårt hus alldeles som förr. Sluten inom sig hade hon alltid varit; mycket mindre fick man af henne ett ord om det nya skifte hon genomlefvat. På närgångna frågor svarade hon:

— Fråga det rö, som växer på stranden! Sådana äro vi. Gud är trofast.

Mot all förväntan skulle Brita upplefva ännu ett skifte i sitt tysta och arbetsamma lif. Öfverste Richardson hade bevittnat hennes möte med mannen. Från den dagen såg man honom aldrig mer binda sin häst vid Britas gärde. Han kom ej tillbaka, han förnyade ej sitt anbud. Han aftynade mer och mer, rådfrågade ingen läkare, kände sitt öde och bar det manligt. Den förgiftade pilen verkade långsamt, men säkert. På tredje året efter mötet i stugan lät han tillkalla Brita. Han var då döende. Den kära hand, som han så länge förgäfves eftersträfvat, fick nu vårda honom under hans sista stunder. Efter hans död fann man bland hans papper ett bref till Brita Skrifvars. Det var kort, som han brukade:

»Om en kvinna kan vara så trofast mot den som samvetslöst svikit henne, huru trofast skulle hon icke vara mot den som aldrig upphört att älska henne i hela sitt lif! Jag är den ende som förstått dig. Om jag sökt *min* lycka, så minns, att jag framför min egen sökt *din*. Du kunde icke mottaga en allmosa. Så länge jag lefde, kunde du räddas och frigöras endast genom att blifva min hustru. När jag är död, skall du kunna mottaga min förmögenhet utan blygsel och utan orätt. Bevilja denna min sista bön! Var fri, lef lycklig!»

Det sägs, att när Brita Skrifvars läste detta bref, gömde hon af blygsel ansiktet i sina händer. Hon hade trott på sin viljas kraft, och den hade svikit henne. Hon hade trott på sitt öfverlägsna förstånd, och hon förstod att hon varit blind. För sent hade hon lärt känna den man, för hvilken hon uppoffrat allt, och för sent den man, som velat uppoffra allt för henne.

Hon mottog arfvet, som fanns lagligt tilldeladt henne i Richardsons testamente. Okända, aflägsna och förmögna släktingar klandrade testamentet, men utan framgång. De föreslogo då delning. Brita vägrade. Den misskände vännens yttersta vilja var helig för henne. Samme grannar, som förut kallat henne högmodig, när hon försmådde guld, kallade nu henne girig, när hon behöll det. Hon hade likväl skänkt en betydande summa åt sjömanshuset till nödpenning åt fattiga änkor.

Hon fortsatte en tid att väfva, såsom förut, men där fanns något som tyngde på hennes hjärta. Ett år efter Richardsons död gifte sig dottern med en ung fiskare, och följande vår reste Brita till Amerika. Expeditionsfogden länsman Black berättade denna nyhet med ett slags triumf. Han visste ju, att hon skulle ångra sig och uppsöka mannen. Reste hon verkligen därför? Jag tror det icke. Hennes hjärta hängde vid sonen, och om hon ångrade något, så var det att hon utsändt sitt barn i världen under en sådan fars ledning. Om hon funnit gossen och lyckats bärga honom ur farorna af faderns äfventyrarelif, är mig obekant, men jag väntar henne en dag tillbaka för att sluta ett pröfvadt lif i fäderneslandet. Hon var dock en ovanlig kvinna, fastän byggd af för hårdt virke, som hon själf sade om sig. Hon hade en mans järnfasta viljekraft, förenad med det bästa af ett kvinnohjärta: uppoffrande kärlek, försakande tålamod,

osviklig trohet i alla skiften. Hennes missräkning i lifvet, för mycken tillit till egen kraft, den delade hon med mången annan, som fått stora naturgåfvor på sin lott. I denna svaga punkt blef hon ock slagen, och djupt förödmjukad knäföll den stolta, dittills egenrättfärdiga kvinnan inför den makt, hvilken böjer människors hjärtan som vattubäckar.

Nionde berättelsen.

Toma hjärtan.

När fru Rönnevall slutat, uppstod en tystnad. Åhörarne betraktade med förvåning hennes glödande kinder, hennes glänsande ögon. Man förstod, att hon stridt för sitt köns rättigheter på samma gång hon uppfattat dess pligter. Hon hade verkligen hjärta för något annat, den lilla täcka frun, än för kokt lax, trånga klädningslif och små skärmytslingar med den manliga egoismen.

— Sådan är hon, hviskade hennes man, konsuln, till sin granne, kapten Videstrand.

Icke ens öfversten vågade mer kalla henne lärorik, och de, som måhända haft lust att kritisera Brita Skrifvars eller hennes afrikanske vilde, funno för godt att tiga.

Den tystlåtne passagerare, hvilken man kallat Bisam och hvilken under resans lopp småningom demaskerat sig som en gammal musiklärare, reste sig nu från sin plats, tryckte berättarinnans hand och sade:

— Det var af fullt hjärta, fru Rönnevall!

— Någon gång måste källan flöda, genmälde den lilla frun, undrande öfver artigheten, ty det var första

gången den gamle frusne herrn bevärdigat samtalet på akterdäck med ett aktivt deltagande.

— Det finns uttorkade källor, såsom det finns källor med slaskvatten, anmärkte Bisam. Det finns toma hjärtan, fru Rönnevall!

— Ja, när de upphört att klappa.

— Långt förut. Det finns hjärtan så uppfyllda af sig, att de ej hafva rum för något annat. Men detta *sig* är innehållslöst, det hvälfver beständigt omkring sin egen medelpunkt. Det finns andra, uppfyllda af luftbläddror, hvilka beständigt brista och kvarlämna en dödande tomhet. Det finns många som engång ha ägt en fast kärna, men åter förlorat den. Mycket annat än dagg förtorkar i middagssolen.

— Jag förstår det icke; var god och förklara er! Såvidt jag vet, återstår alltid något att önska, hoppas, frukta, älska eller afsky, så länge man lefver. Endast den döde är likgiltig för allt.

— *Om* han är det. Hvad veta vi därom? Men ni har rätt. *Så* tomt är intet hjärta, att det ej *söker* något. Jag kallar dem toma, som söka förgäfves.

— Om förlåtelse! inföll här doktor Rabe. — Jag måtte höra till de toma, ty jag söker också något förgäfves. Jag söker den olycklige, som lotten bestämt att efterträda fru Rönnevall.

— Det är jag, sade Bisam.

— Jag tackar er, ni skall rädda mig, jag kan nu hoppas att blifva glömd, nickade företrädarinnan, som ej kunde förgäta sin lärorikhet.

Bisam inlade omsorgsfullt i sin nattsäck det nothäfte han härtills troget burit i handen och ritade tankfull några osynliga streck med sin paraply på akterdäcket.

— Jag vet ej — sade han — om detta ärade sällskap täckes skänka någon uppmärksamhet åt en gammal musikus, som hela sitt lif igenom studerat harmoniläran och däraf fått något öra för dissonanser. När jag hörde fru Rönnevall skildra ett lif af trohet, ett lif af själfständighet, föll det mig in, huru sällsynt ett lif är, som utlöper i full samklang med sig själf och därför kan kallas i sanning helt. Tonens renhet i ett stränginstrument beror därpå att skrufvarna hafva ett stadigt fäste. Man nötes, man utslites i våra dagar mera än förr, dagfrågorna splittra oss, bekvämligheterna förslappa oss, det beständiga surrandet i våra öron af nya intryck lämnar oss slutligen likgiltiga. Och likväl känna vi ständigt inom oss behofvet af en botten att stöda oss, ett fäste som icke sviker oss här, där vi bo på ett rullande klot i en värld af växlingar. Jag kallar de hjärtan, som icke funnit ett sådant fäste, toma och fruktar att sådana finnas alltför många. Får jag belysa min uppfattning med ett par exempel?

Ingen hade något att invända däremot. Man var nyfiken att höra en musiklärare tala om annat än skalor, och fröken Hemming undrade, hviskande till sin granne, om romansen skulle anslås i dur eller moll.

— Jag skall då — fortfor Bisam — anhålla, att dessa ärade damer och herrar i tankarna förflytta sig från våren och Östersjön till en novemberafton i Helsingfors. Vi föreställa oss att detta däck är en elegant och eklärerad salong. Lampan brinner, fyra ljus äro tända i kronan, man ser en fil af vackra rum och en liflig brasa, som återspeglar sig i trymåerna. Vi sitta i halfcirkel på något afstånd från brasan. Sju eller åtta personer, nästan som nu. Där sitter värden, baron H., en hög tjensteman, till hvars förtrognare krets jag stundom

hade äran inbjudas, emedan jag gaf lektioner i piano för husets ungdom. Kanske vill herr öfversten föreställa hans person. Här har friherrinnan tagit plats i en emma: det är ni, fröken Hemming. Vid hennes sida sitter den kvicka fru N... var så god, fru Rönnevall! Här husets läkare, doktor C... kanske ni, doktor Rabe? Här ett ungt fruntimmer, fröken F. — alldeles som denna unga dam. Här assessor B... kapten Videstrand. Här en kammarförvant, docenten Dimma, och här slutligen min ringa person.

Låt oss vidare glömma detta dimmiga haf och utanför den ljusa salongen tänka oss stickmörker, storm och slagregn, som piskar mot rutorna. Hör ni icke dånet af vågorna, som svalla mot stränderna af Sveaborg? Polarmakterna äro lössläppta; ve den som nu icke har ljus och värme omkring sig, ljus och värme inom sig, tak öfver hufvudet och fast mark under fötterna!

En sådan natur tränger människor tillsamman; man är förtroligare och meddelsammare; man känner ett behof att närma sig hvarandra och låta maskerna falla. Den stora, svarta ramen af mörker förhöjer den lilla taflan af ljus. Fantasin får vingar, det outsägliga får ord; man finner ett behag i att lyssna på sagor och meddela hvarandra sällsamma händelser ur det förflutna eller dunkla aningar om det tillkommande.

Vi hade lämnat tebordet och satt oss i en halfcirkel kring den stora engelska spiseln. De späda lågorna af en nytänd brasa begynte fladdra i björkveden, och samtalet bytte småningom färg. Från hungersnöden, från Garibaldi, från kriget och politiken, från järnvägarna, från Fredrik Deland i Sheridans Tadelskola föll talet, jag vet ej huru, men alldeles af sig själf, på den ryktbare spiritisten Home och hans mirakler, som då voro i allas

mun. Vår värd baron H. var spiritist; han underhöll en intim bekantskap med de amerikanska klappandarna och mottog regelbundet med posten, en gång i månaden, »Journal de l'Ame», »Revue spiritualiste de Paris», »Licht, mehr Licht» och »Banner of Light», allt skräpgömmor för det spiritistiska otyget, ty just mörkrets apostlar äro de ifrigaste att kalla sig ljusets. Än mer: han hade från Björneborg, som en tid var spiritismens vagga och center i Finland, införskrifvit en »psykograf» eller »emanulektor», hvilken, som bekant, var en uppfinning af berlinaren Hornung och utgjorde ett slags förenklad kommunikation med andevärlden efter de bråksamma klappande borden. Efter psykografen kom man sedan till den ännu enklare blyertspennan, och slutligen fann man det allra enklast att låta andarne själfva visa sig. Vi visste att baron H. anställt försök med psykografen och förde öfver dessa försök en ordentlig journal. Det förvånade således ingen att vår värd, oförfärad af ett halft dussin elaka smålöjen, tog med sin vanliga älskvärda öppenhet Homes parti.

— Är det verkligen sant — sade den spetsiga fru N. — att en af kejsarinnan Eugenies hofdamer kände en kall hand beröra hennes hand och föra den till ett par ännu kallare läppar?

— Det är sant — förklarade baron H. lugnt — men denna hand tillhörde hennes för flera år sedan aflidna syster, och när man bad Home om ett bevis därpå, återkom den marmorhvita handen och afdrog, bland hofdamens många ringar, just den, hvilken hon fått till ett minne af den saknade systern.

— Är det sant — frågade fru N. åter med ett illa doldt smålöje — att personer i Tuilerierna vändes omkring på deras stolar, att kejsaren och många andra

förlorade sina ur och att damernas klädningar råkade i en betänklig oordning?

— Det är sant, men det var endast en del af fenomenerna i Homes närvaro. Man kände händer under borddukarna, man såg borden lyftas i höjden af en osynlig hand, man blef trampad på fötterna af okända varelser, vägguren stannade, klockorna ringde och ett band af Voltaires skrifter, som en af damerna nyss hade önskat sig, kom flygande i hennes famn. Slutligen tycktes golfvet gunga, dörrarna uppslogos och stängdes, ljusen slocknade och tändes af sig själfva, men därunder försvann Home i tysthet, och allt återkom snart i dess naturliga skick. Jag bör tillägga, att den berömde taskspelaren Moreau-Cirti, som var närvarande vid detta tillfälle, förklarade allt detta gå öfver hans förstånd och icke ha något att skaffa med den naturliga magin.

— Verkligen, han försvann, den gode Home? yttrade doktor C. Jag hörde likväl berättas, att han vid ett annat tillfälle visade än mera utomordentliga prof på sin konst. I kejsarens intimaste krets, hvartill, utom honom och kejsarinnan, hörde endast hertigen af Montebello, såg man i Homes närvaro engång en andehand, som fattade en penna på bordet, doppade henne regelmässigt i bläckhornet och skref på ett papper Napoleon den förstes egenhändiga namn. Kejsaren bad att få kyssa spökhanden. Genast fördes den till hans läppar och därefter till kejsarinnans, hvarpå kejsarinnan skyndade att utplåna kyssen med sin näsduk af brysselspetsar och utropade: »*Mais c'est affreux, je me ressens des moustaches de mon mari!*»

Baron H. afstod en paus åt den allmänna munterhet, som följde på dessa ord, och yttrade sedan saktmodigt:

— Historien är icke illa, men jag betviflar mycket att kejsarinnan Eugenie vid detta tillfälle var vid lynne att känna spåren af sin mans mustascher. I November 1858 var jag i Petersburg. Home hade då ditkommit med sin unga fru, sin svåger, grefve Kuscheleff, och den öfverallt fjäskande Alexander Dumas. Home var upptagen i de högsta kretsarna och förvred hufvudet på hela Petersburg; man talade i fyra veckor knappast om något annat än Home. Bland de tusende historierna fanns äfven en som jag hörde berättas af trovärdiga personer från hofvet och som påminner om handen i Tuilerierna. Home hade nåden blifva kallad till en mindre aftoncirkel i vinterpalatset och roade först de närvarande med att låta en liten ringklocka flyga pinglande från den ena till den andra. Man frågade honom då, om icke andarne kunde göra sig synliga, hvarpå han svarade, att en hand brukade visa sig då och då, men sällskapet vore nu för talrikt, och några måste aflägsna sig. Man skref ett alfabet, en hög person förde pennan, som utpekade vissa bokstäfver, och man fann att grefve Adlerberg samt furstinnorna Trubetskoj och Bobrinsky borde aflägsna sig. Sedan dessa lämnat rummet, sågo alla närvarande en blåaktig hand, som framräcktes mot ... Men händelsen är kanske bekant? Allt nog, man försäkrade mig att ingen i sällskapet var hugad att skämta, och hvar och en som vidrört denna iskalla, fuktiga hand, skall hafva varit öfvertygad därom, att den icke tillhörde en lefvande.

— Det förundrar mig alldeles icke, inföll doktor C. När jag 1860 var i London, befann sig Home där och på samma gång ett ryktbart amerikanskt medium, mr Squire. Desse herrar lära sympatiserat förträffligt, hvilket är aktningsvärdt af två store män; man finner så ofta

en *jalousie de métier* här i världen. Home och Squire bevisade nämligen att de båda fingo rum under samma tak. En afton samlades hos lord Lyndhurst en fullblodig och naturligtvis högst fördomsfri societé. Vid detta tillfälle höjde sig Home och Squire, båda på en gång, flera meter högt öfver golfvet, ända till taket i salongen, och Home, som var magrare, följaktligen lättare, kvarblef så länge i denna ställning, att han hann skrifva sitt namn i taket. Jag var icke själf närvarande, men jag hörde berättas af trovärdiga vittnen, att han i denna upphöjda ställning glömt beräkna en liten omständighet, som mycket roade den eleganta societén. Man upptäckte nämligen, att den store mannen bar halfsulade stöflar...

— Men min bäste doktor, yttrade värden, ni vill då alldeles betaga mig modet att berätta en liten händelse, hvarom jag själf varit med och hvilken jag således icke med bästa vilja kan förmå mig att anse för pur fantasi?

— För all del, jag vore otröstlig, om jag beröfvat oss nöjet att höra ett intressant äfventyr, och det skall kanske öfvertyga oss alla. Således: herr baron har då själf varit i tillfälle att göra bekantskap med...

— Med Home, ja visst. Och jag försäkrar mitt herrskap, att jag före denna händelse var en lika så afgjord tviflare som någon af er. För öfrigt är jag icke det enda vittnet; min hustru var närvarande vid samma tillfälle.

— Men, min vän — sade friherrinnan med någon förlägenhet — du hade ju lofvat mig...

— Att tiga därmed? Det är sant; men det är endast ert kön, min nådiga, som af den gifmilda naturen fått gåfvan att förtiga en hemlighet. Jag tillstår därför

— äfven med risk att utsätta mig för hela artilleriet af edra sarkasmer, mitt herrskap — att jag med någon enträgenhet vände mig till min vän, öfverste P. vid kommissariatet i Petersburg och bad honom förskaffa mig äran af herr Homes bekantskap. P., som räknade en aflägsen släktskap med fru Home, var slutligen nog artig att invitera mig och min hustru en afton, när han med säkerhet väntade Home. Jag minns det som i går, det var den 4 November 1858; vi sutto kring divanbordet, åtta, på sin höjd tio personer, då fru P. med ens kände en kall hand i sin. I detsamma höjdes och sänktes hennes sidenklädning; man förnam ett eget susande, och bordet tycktes vackla, likasom på ett fartyg i sjögång. Likväl rubbades den stora lampans läge icke det ringaste.

— Förlåt, afbröt fru N., däri ligger ingenting besynnerligt, om det är sant att Home i Florens roat sig att ställa ägg på väggen. Äggen kunde ej rulla ned, lampan kunde ej störta omkull; sådana äro herr Homes naturlagar.

— Själfva Columbus skulle ej göra det bättre, inföll doktorn. Men jag ber, herr baron, fortsätt; berättelsen lofvar att blifva mycket romantisk.

— Den är icke lång, fortfor baron H. godmodigt. Min hustru kan intyga . . .

— Jag intygar ingenting alls! utropade friherrinnan.

— Du intygar det, jag är säker därpå, ty medan vi med förvåning betraktade bordets rörelser, funno vi oss allesamman, tillika med bord, stolar och kåsöser, förflyttade till motsatta hörnet af rummet, utan att någon af oss begrep huru detta gått till. Vi sågo småleende på hvarandra — alldeles som ni, mitt herrskap, i detta ögonblick. Vi ville öfvertyga den ena den andra, att

det var vi själfva som escamoterat platserna och burit möblerna med oss; ty rummet såg ut som hade ett dussin barn lekt järnväg med sofforna.

— Home satt under bordet; se där hela hemligheten! skrattade friherrinnan.

— Det var jag säker på, inföll fru N.

— Om förlåtelse — återtog vår värd — Home satt alldeles icke under bordet. Äfven jag var nog barnslig att tro något sådant och lutade mig ned för att undersöka huru därmed förhöll sig. Hvad fann jag? Ett bord af alldeles vanlig konstruktion, mahogny eller valnöt, jag minns ej hvilketdera, dessutom tämligen stort och af en betydlig tyngd. Jag skulle icke förmått att lyfta det från stället. Med icke liten öfverraskning såg jag mig då omkring uti rummet och varseblef Home, till utseendet fullkomligt likgiltig, sitta vid fönstret och samtala med ett fruntimmer, likasom hade ingenting förefallit.

— Hur ser han ut? frågade kammarförvanten, för att dölja en alltför ohejdad munterhet.

— Alldeles svart, med horn och hästfötter, ifall han icke hellre liknar det ryktbara gråpappersansiktet, skyndade fru N. att svara.

Men baron H. fortfor med orubblig fattning:

— Home är en ung man, född i Edinburg 1835, af medelstorlek, smärt, blond, med blek hy, sjukligt utseende, enkel och okonstlad i hela sitt väsende. Det är bekant att han aldrig visar sin hemlighetsfulla förmåga publikt och mycket ogärna ens uti större sällskap. Han tillstår själf, att han icke när som helst kan framkalla andar; det beror mera af deras vilja än af hans, och när han i Rom öfvergick till katolska läran 1856, tillsade honom andarne kort därpå i Neapel, att de skulle

blifva borta ett helt år, hvilket verkligen inträffade. Sitt samtycke eller sin vägran att lyda honom gifva de tillkänna med knackningar; tre sådana beteckna bifall, en betyder afslag. Jag försäkrar, mitt herrskap, att alla som hört dessa knackningar ej kunna misstaga sig om deras uppkomst. De hafva ett högst egendomligt ljud: jag kan ej jämföra det med annat än en stor fågels hackande med näbben mot barken af ett träd, eller snarare med stiftets knackande, när telegrafisten afsänder en elektrisk depesch.

— Tillåter herr baron en fråga? yttrade doktorn.

— Alltför gärna, min bäste herr doktor. Ni skall finna mig beredd till försvar. Mot edra florettstötar ställer jag ett harnesk af järn, och det är min öfvertygelse, hvari ni icke skall finna en enda remna.

— Jag vill påminna mig, att herr baron varit till en viss grad fritänkare.

— Träffadt! Och jag smickrar mig med att vara det ännu i dag.

— Således: de vanliga trosartiklarna i vår katekes...

— Hafva varit förträffliga för sin tid; men ni besparar mig kanske att yttra min mening om deras betydelse uti det nittonde seklet.

— Således ett högsta väsende, ett lif efter detta, ni menar att...?

— Ah, ni går mig på lifvet. Det där är ingen ärlig stöt, det är en fallucka. Men efter ni så vill, nåväl — hvarför skulle jag ej tro på ett allmänt förnuft, en världssubstans, och en tillvaro efter döden i denna substans, hvari personligheten försvinner, sedan den likväl — hur skall jag uttrycka mig?

— Sedan den en längre eller kortare tid sprattlat uti ett slags andevärld, hvilken likväl icke är annat än

en fortsättning af den materiella tillvaron, förmedelst en nervsubstans, som under lifvet utgör vår själ, men efter döden småningom bortdunstar och upplöser sig i den allmänna världssubstansen.

— Något ditåt, men icke alldeles, min bäste doktor. Jag är verkligen mera rättrogen än ni, ty jag tror att vår planet omgifves af en för densamma egendomlig tredje substans, likasom en osynlig atmosfär, hvilken äfven efter döden utgör en näring för nervsubstansen. Härigenom blir det möjligt för andar att fortlefva så länge vår planet fortlefver; icke längre, det medgifver jag. Men man skulle ej annars kunna förklara tillvaron och besöken af andar från mycket aflägsna tider.

— Det är sant, inföll åter fru N. Jag kände en guvernant hos general R. Hon var mycket road att språka med andar, den goda mamsell A., och lyckades slutligen få sitt sybord att knacka. En dag adresserade hon sig till Sokrates och bad honom hafva den artigheten att säga henne någon vacker och snillrik sentens. Till hennes stora glädje var den vise mannen nog artig att bifalla hennes begäran, och hon antecknade bokstaf efter bokstaf med det intresse man alltid måste erfara af konversationen med en så ryktbar personlighet. Svaret blef: *Vous ètes une folle!* Jag har själf sett manuskriptet och kan således intyga att det äger sin riktighet. Endast ortografin röjde några små bristfälligheter.

— Och detta förvånar herrskapet? anmärkte doktorn småleende. Jag får tillstå, att sedan jag för ett par år sedan läste huru konung Darius talat tyska i Zürich, förundrar det mig alldeles icke att Sokrates talat fransyska i Helsingfors.

— Ja, sade baronen, hvad vill ni då att jag skall svara härpå? Jag ser att här finnas två partier; det

ena tror på andar, det andra tror på ingenting alls. Och emedan jag hör till första partiet, fägnar det mig mycket att engång, för ombytes skull, räkna mig till de ortodoxa.

— Förlåt mig, herr baron, det finns ännu ett tredje parti, yttrade härvid en mild röst, som dittills icke deltagit i det lifvade samtalet.

Vi hade varit tre stumma åhörare: jag och den unga flickan, som förliden vår gått till skrift och hvars närvaro man tycktes hafva glömt. Det stackars barnet satt tyst vid sitt arbete, försagd och häpen öfver hvad hon fått höra och icke rätt vetande hvad hon borde tänka därom. Den tredje stumme åhöraren var assessor B. Det var han som nu ryckte fram med en reservation mot de två partierna.

Assessorn var en obetydlig gubbe om sjuttio år eller något däröfver, gråhårig, af tämligen vanligt utseende, men med ett par lifliga, intelligenta grå ögon; för resten mycket städad och ej så litet prudentlig i sitt sätt samt alltid klädd i frack och hvit halsduk. Han gjorde så litet väsen af sig, att hans närvaro knappt blef bemärkt, så mycket mer som han sällan talade i andra ämnen än tjensteärenden. Man hade likväl exempel uppå att han någon gång gått ifrån sina tysta vanor, när det gällde att försvara en sak som låg honom om hjärtat, och då kunde han vara språksam, till och med vältalig; hans drag fingo då ett uttryck som gjorde dem nästan vackra, hans grå ögon glimmade af värme, och hela hans gestalt tycktes växa. Han ansågs för en något egen och besynnerlig gammal herre, men emedan han var allmänt aktad som en redbar och rättskaffens människa, öfversåg man med hans egenheter och tolererade honom gärna i de få umgängeskretsar, där han

stundom tillbragte kvällarna, mera af vana än af böjelse, och där han alltid på slaget tio brukade taga sin hatt och gå.

Alla vände sig nu till den lille mannen, som fortfor, med en blick på mig och den unga flickan:

— Här finnas några, som icke tro på herr Home och som anse hans andar för gyckel.

— Aha, utropade doktorn, vi få förstärkning.

— Men — återtog assessorn — om vi icke tro på herr Home, så är det emedan vi ännu mindre dela deras mening, som säga sig tro ingenting alls, hvilket är omöjligt.

Baron H. nickade vänligt.

— Fortfar, sade han. Man skall få se, att vi till slut äro ense om hufvudsaken.

— Tillåt mig göra en fråga. Om jag förstått rätt, var herr baron en fritänkare, som tviflade på allt, intill dess Home öfvertygade herr baron om andars tillvaro.

— Jag nekar icke därtill. Hvad man med egna ögon ser, det låter icke bortresonera sig. Man måste blott söka att gifva det en förnuftig förklaring.

— Världssubstansen, eller rättare tre substanser; jag förstår. Men själens odödlighet är icke desto mindre en barnsaga, var det ej så?

— Min bästa assessor, ni står i förbund med vår doktor och vill drifva mig ur mina förskansningar. Men ni skall icke lyckas däri; se där orsaken hvarför jag icke vill bikta mig vidare.

— Om jag ej fruktade att trötta, kunde jag berätta en händelse ur mitt förflutna lif.

— Ni skulle göra mig därmed ett stort nöje. Det är så ovanligt att höra er tala om annat än justitiens

affärer... Lundqvist, hämta mera ved, och lägg på vår brasa!

— För all del, var så artig och berätta! utropade på en gång friherrinnan och fru N. — Spara ej våra nerver, vi äro beredda därpå.

— Så mycket mer, som vi just nu befinna oss i den fruktansvärdaste spökperioden, inföll doktor C.

— Nåväl — fortfor assessorn, vänd till vår värd — jag hade i min ungdom den äran att stå i relationer till herr barons onkel, framlidne geheimerådet friherre H. Han bebodde detta hus, som han låtit uppföra, och emedan han visade mig förtroendet att begagna mig som rättegångsbiträde, besökte jag honom ofta i detta rum, som då var hans mottagningsrum. Herr baron minns honom kanske icke? Han dog redan 1826.

— Jag var då knappt tio år gammal, men jag minns honom ganska väl... en rask gubbe för sina år, gustavian... syperb hållning och, efter hvad man sagt mig, en man af den fina umgängeston, som numera försvunnit ur våra salonger. Vi barn skulle regelbundet uppvakta honom alla söndagsmiddagar och därvid på ett mycket ceremoniöst sätt, hvar och en i sin tur efter ålder och värdighet, kyssa hans hand. Men assessorn har aldrig förr omnämnt denna bekantskap...

— Den blef tidigt afbruten, men kvarlämnade hos mig ett intryck som jag icke förgäter. Framlidne geheimerådet H. var icke blott gammal hofman och diplomat; han representerade i allt så fullständigt sin tid, som det var möjligt sedan perukerna blifvit aflagda och ateismen kommit så där litet ur modet. Jag behöfver knappt tilllägga, att han hyste samma åsikter som ni, herr baron.

— Med undantag likväl af andeläran, vill jag förmoda.

— Nej, tvärtom... Den gustavianska tiden trodde föga på Gud, men desto mera på Cagliostro och Björnram. Man föraktade katekesen, men man hyste en oskrymtad vördnad för mamsell Arfvidssons kortlek. Det är med människohjärtat som med naturen: *abhorret a vacuo.* Ett tomrum kan icke finnas, och likaså säkert som luften rusar in i tomrummet af bösspipan, när ett skott brinner af, likaså säkert skola spöken och oförnuft inkvartera sig uti den själ, som religionen har lämnat öde. Men förlåt min digression. Jag ville blott säga att er onkel, i följd af de obetydliga tjenster jag hade lyckan göra honom, hedrade mig med sin ynnest och ingick mer än en gång på ämnen som icke rörde rättegångshandlingarna. En söndag, när jag lämnade kyrkan på samma gång som han, bjöd han mig plats i sin vagn och inviterade mig till middagen. Under vägen sade han till mig: Ni är en förståndig ung man, ni går i kyrkan, och ni gör rätt däri. Man måste foga sig efter hopens fördomar, för att en annan gång kunna med framgång bekämpa dem. Vi tänkande måste uppoffra oss, men vi behålla vår tro för oss själfva och le i tysthet åt narrarne, som söka himmel och helvete annorstädes än i sitt eget bröst. Nej, min bästa B., låt oss söka vår Gud i vårt eget förnuft, så äga vi den enda ledstjärna som icke skall svika oss! — Innan jag, något försagd som jag är af naturen, hann svara därpå, hade vi hunnit vårt mål — detta hus — och den gamle friherren steg uppför trappan. Men vid dörren till förstugan stannade han och ropade sin betjent. — Se hit, drummel, bannade han; hur har du sopat i dag? — Då varseblef jag framför ingången två halmstrån i kors, och han, hvars högsta ledstjärna var det mänskliga förnuftet,

vågade icke stiga öfver dessa halmstrån, af fruktan att därigenom ådraga sig någon plötslig olycka.

— Svagheter, barnsligheter, hvilka ni skall finna hos många tänkande och upplyste män! utropade baron H. junior.

— Det är möjligt. Framlidne geheimerådet H., som var änkling, hade ett enda barn, en ung och älskvärd dotter...

— Min kusin Mathilde!

— Hon hade fått en mycket vårdad, men något ensidig uppfostran. Hennes far, som egnade nästan alla sina lediga stunder åt detta älskvärda barn, hade gjort allt som stod i hans makt, att bevara henne för hvad han kallade hopens fördomar. Han hade valt åt henne en guvernant efter sin smak; han hade med största omsorg vakat öfver hennes lektyr; han inpräglade tidigt hos henne den världsfilosofi, hvilken han ansåg för blomman af alla kunskaper. Och fröken Mathilde hade ett ypperligt hufvud, hon fattade allt med största lätthet; hon skulle på Sveriges tron ha blifvit en annan Kristina. Dessutom var hon ung, skön, rik och af en lysande samhällsställning; hon hade således många beundrare, och hennes fars hus blef en mötesplats för allt hvad Finland den tiden hade kvickt och bildadt, i den mening geheimerådet H. och många andra ville hafva det.

— Ja, man har sagt mig, att min onkels salong var den första i landet.

— Fröken Mathilde var aderton år, när mitt biträde blef påkalladt i en invecklad process. Jag såg henne alla dagar: hon var förtjusande...

— Och assessorn var då tretti år yngre. Jag förstår: man är icke af sten.

— Hon var förtjusande, när hon ville vara det, men äfven ytterst nyckfull och ombytlig. Sina många beundrare behandlade hon med en vårdslöshet som endast hon kunde tillåta sig. Så snart hon märkte att någon af dem vågade hysa förhoppningar, nedsablade hon honom med något bitande infall. Hennes far önskade likväl att hon skulle göra sitt val och tycktes böjd att gynna en ung svensk, grefve R., som på långt håll var besläktad med familjen. Fröken Mathilde behandlade honom som alla de andra, icke bättre, men icke heller sämre, och när man engång vant sig vid hennes nycker, fäste man sig icke därvid, utan hoppades att den unga damen likväl slutligen skulle bevekas af sin älskares enträgenhet.

— Vidare, vidare. Jag känner något af min kusins historia.

— Men jag vill för allt i världen ej begå en indiskretion. Om det generar herr baron...

— För ingen del. Historien är alltför bekant, och sanningen i er mun kan ej vara på långt när så obarmhärtig som ryktet i andras.

— Nåväl. I stället att lyssna på kärleksförklaringar, kastade sig fröken Mathilde med hela sitt lynnes liflighet än på den ena, än på den andra sysselsättningen. I två veckor målade hon med passion; därefter bortlade hon penseln och begynte studera botanik. Knappt hade hon stökat igenom gud vet huru många herbarier, innan hon kastade dem alla i skräpkorgen och fick en passion för att rida. När hon ledsnat därvid, företog hon sig att öfversätta Frithiofs saga till engelskan. Under tiden fick hon smak för Byrons skrifter och begynte öfversätta dem till fransyskan. Innan hon blef färdig med något af dessa arbeten, fick hon smak för musik, lät köpa en kammar-

orgel och fick i sitt hufvud att transponera Mozarts Don Juan för detta ovanliga instrument. Hon hade, som jag vill minnas, hunnit med första akten, när hon en dag fick se ett hydro-oxygen-mikroskop och plötsligen kände en okuflig passion för mikroskopiska undersökningar. Denna vurm ledde henne till anatomin. Hon dissekerade ett litet marsvin, som dött i hennes bur, och påstod att hon kunde upptäcka djursjälen i nerverna. Därifrån var endast ett steg till fysiologin. Hon studerade allt hvad hon kom öfver åt detta håll: hon ville veta, sade hon, hvaraf människosjälen består, ty den måste nödvändigt bestå af ett materiellt ämne. När hon icke fann de lärde ense därom, lät hon inreda ett litet laboratorium och begynte syssla med kemi. Hon ville nu upptäcka världssubstansen.

— Min Gud, hvilka extravaganser!

— Säg hellre: hvilka rika, herrliga anlag, bortslösade utan botten och medelpunkt! O, denna famlande ande, hvarför fann den icke ett mål? Detta riktbegåfvade förstånd, hvarför skulle det hvässa sin udd att genomstinga det toma mörkret? Ser ni denna gnista därute, som flyger i natten och stormen, utan väg och utan mål, för att om få sekunder slockna uti den ödsliga rymden? Denna gnista är Mathilde H:s själ.

— Jag ber er, fortsätt!

— Den process, i hvilken jag var kallad till biträde, gällde ett högst betydligt fordringsanspråk, som kronan gjort anhängigt mot geheimerådet H. Han hade under 1808 års krig haft en större publik kassa om händer och aflämnat den till en högre tjensteman, som numera var död och efterlämnat balans. Kronan lät anställa sträng undersökning, och geheimerådet blef invecklad i denna fatala process, hvilken gällde hela, eller åtminstone största

delen af hans förmögenhet, jämte det som var mer, hans tjenstemannaheder, hans medborgerliga anseende. Allt berodde på att uppvisa den aflidnes kvittens på den mottagna summan, men detta kvittens var förlagdt och kunde ej återfinnas. Alla gömmor och pappersbuntar genomsöktes, hela huset vändes upp och ned, men förgäfves; kvittenset förblef borta, och min principal var i den pinsammaste förlägenhet.

Ungefär samtidigt inträffade en förändring med fröken Mathilde. Hon blef lika mild och undergifven som hon förut varit häftig och trotsande. Hon öfvergaf sitt laboratorium; man visste ej hvarmed hon sysselsatte sig, men man såg henne ofta tankfull och drömmande. När man tilltalade henne, hörde hon det icke, eller ock spratt hon till, likasom hade hon blifvit ertappad i något som hon ville dölja för alla. Hon fortfor att deltaga i sällskapsnöjena, men oftast likgiltig och trött, likasom hade för henne ungdomen förlorat sina rosor och glädjen sin tjusningskraft. Likväl kunde hon rodna och blekna, man visste ej hvarför; en hviskning i rummet bredvid kunde skaka hennes nerver, knarrandet af en dörr kunde komma henne att darra.

Denna förändring undgick ej hennes fars blickar och ökade mycket hans andra bekymmer. Han kände världen för väl, för att kunna misstaga sig om orsaken till hans dotters tankfullhet, och han upptäckte den slutligen. Hon älskade, stackars barn, men icke den gynnade man, som var utsedd till hennes make, icke ens någon af den eleganta krets, som vanligen stämde möte i hennes fars hus, utan en ung läkare, som hade blifvit frågad till råds i hennes fysiologiska studier — en man utan namn och förmögenhet, men allvarlig, intelligent och af ett stolt, tillbakadraget väsende. Det var den gamla

sagan: fröken Mathilde skänkte sitt hjärta åt den ende som icke tycktes fråga därefter, den ende som aldrig sagt henne en artighet eller böjt sig för hennes nycker. Och hennes val var värdigt: denne man blef sedan en af våra utmärktaste läkare, han skapade sig ett namn, som kunde mäta sig med hvilket som helst af bördens företräden. Er familj, herr baron, skulle icke behöft blygas att räkna honom bland sina medlemmar.

— Ni har rätt; jag tror mig känna detta namn. Hvilken olycka, att ej min kusins öde blef förenadt med hans! Hon skulle värdigt ha följt honom på hans lysande vetenskapliga bana; de skulle gemensamt ha genomträngt alla vetenskapens mysterier. O, de skulle båda ha blifvit mycket lyckliga!

— Tror ni det? Kanhända; jag vet icke. Det är likväl en gammal regel, som icke ensamt gäller elektriciteten, att motsatserna söka hvarandra, men likheterna stöta hvarandra tillbaka. Åtminstone torde det vara sällsynt att lärde män älska lärda fruntimmer, och det inträffade icke heller här. Jag vill göra er onkel den rättvisan, att, så mycket än denna böjelse korsade hans planer, var han i detta fall verkligen nog fördomsfri att uppoffra allt för sin dotters lycka. Han lät kalla den unge läkaren till sig, fattade tycke för hans person, tog saken cavalierement och sade ungefär så: Min herre, ni är en ung man med godt hufvud och god karaktär, ni är fattig, men det gör ingenting, ni har en framtid, min dotter älskar er, och jag förmodar att ni är galen i henne, som alla de andra. Jag för min del är ingen barbar från Lafontaines romaner, jag tycker tvärtom att alla komedier böra slutas med giftermål; alltså, tag henne, herre, efter det så skall vara, och lofva mig blott att göra henne lycklig! — Den unge läkaren syntes

förlägen och sökte ord. — Men för fan, sade geheimerådet H., som kunde, när han ville, tala så frankt som en gammal husar, jag begär inga tacksägelser på förhand, det är falskt mynt, herre; tag flickan, och tacka mig efteråt, när ni vet hvad hon duger till! — Hvarpå den unge mannen svarade: Tillåt mig genast afbörda min tacksamhet; må fröken Mathilde bli lycklig — med en annan; mitt val är gjordt, jag är förlofvad för två år sedan.

Baron H. höjde på axlarna.

Assessorn fortfor:

— Det gifs psykologiska fenomener, som kunna med matematisk visshet på förhand beräknas. Effekten af att trampa en gammal nåd på hennes liktå kan icke vara mera afgjord, än följderna af en försmådd kärlek hos en passionerad karaktär, som fröken Mathilde. Olyckligtvis hade hennes far varit alltför säker på sitt ädelmodiga anbud för att lämna henne i okunnighet därom. Hon måste således äfven erfara svaret. Man säger att hon mottog det med lugn, nära nog med förakt; men några dagar därefter var hon eclat förlofvad med grefve R.

Vid denna tid mulnade alltmera det åskmoln, som hotade att urladda sig öfver geheimerådet H:s hufvud. Jag hade användt alla lofliga medel att erhålla uppskof på uppskof i den fatala processen, men tiden nalkades, när det slutliga afgörandet ej längre kunde förhalas. Min principal blef allt dystrare; han visade sig ej mera i sällskaper, han inneslöt sig i sitt arbetsrum, vakade långt inpå nätterna och mottog inga besök. Endast jag hade tillåtelse att oanmäld inträda hvilken tid på dygnet som helst, för att rådgöra om vår gemensamma sak, hvilken hotade att taga en förtviflad vändning.

En afton fann jag den gamle mannen med mycken ifver läggande patiens.

— Ser ni, sade han till mig, det har nu gått ut sju gånger af nio. Jag lägger om kvittenset, ni förstår; vi måste finna det!

— Men det måste ske innan nästa måndag, anmärkte jag; det är vår sista termin, och därefter skall domstolen fälla utslag i målet.

— Hvad! utropade han. Redan om måndag? Nåväl, ni ser att jag är lugn. Det är något inom mig, som säger att vi måste finna kvittenset.

Detta något inom honom var att patiensen hade gått ut sju gånger af nio. Emellertid var han icke overksam. Det var en onsdag jag hade besökt honom. Torsdagen lät han tillkalla en österbottning, som förstod sig på slagruta och troddes kunna upptäcka fördolda ting. Fredagen hade han hos sig en arkanglare, som läste trollrunor och kunde skaffa stulna saker till rätta. Lördagen efterskickades en lapsk spåkvinna, som hade rykte om sig att vara en verklig undergörerska. Ingen af dessa tre lyckades emellertid att upptäcka det viktiga papperet. Endast lapskan förkunnade, att en herre med ljust hår skulle bringa det förlorade åter. Jag hade ljust hår; man betraktade mig med en frågande blick, men jag hade vansläktats från vår nation, förstod mig icke på trolleri och kunde således icke besegra omöjligheter.

Söndagen kom. Jag infann mig på förmiddagen, för att vidare rådgöra om några punkter i slutförklaringen, och träffade min principal läsande en predikan af Lehnberg. Ni känner Lehnberg: ett vackert skal af vältalighet, icke sant? Just passande att läsa när man tänker på något annat. Fröken Mathilde satt inne hos sin far.

Hon var likgiltig och sluten, såsom hon varit alltsedan sin förlofning med grefve R. Ingenting förmådde numera framkalla ett leende på hennes läppar eller en tår i hennes ögon. Hon satt där vid fönstret till vänster; hennes far vid skrifbordet, som stod midtpå golfvet, där nu det runda bordet står; soffan stod här till höger, de gamla porträtterna hängde, då som nu, på väggen till vänster.

— Det är min farfar och farmor, anmärkte baron H. junior.

— Endast tapeterna äro ombytta. Jag ser dem ännu: där den gamle diplomaten med sin andetoma postilla, i hvilken hans trötta själ förgäfves sökte lugn och undergifvenhet — där den unga, redan halft förvissnade flickan med sitt toma, skendöda hjärta, som knappast tycktes mera klappa och fann intet återsvar hvarken i himmelen eller på jorden. O, hvad hade jag ej velat gifva, för att i denna pröfningens stund kunna räcka dem en enda droppe af det eviga lifvets ord, af det enda som svalkar vår brännande törst och är mäktigt att fylla den gränslösa, öde rymden af ett förtvifladt människohjärta. Men jag ägde ej däraf nog för att dela med mig åt andra, och hade jag ägt det, så hade jag ej vågat bjuda dem det. Jag tvekade... ögonblicket gick förbi, och spöken rusade in i den toma rymden.

Geheimerådet H. stod upp, fattade min hand och sade med mycken värdighet:

— Det finns icke mer något hopp!

Hvad skulle jag svara? Jag tror jag yttrade något om att Gud skulle icke tillåta en uppenbar orättvisa.

Han återtog:

— Min vän, ni har rätt: det finns en försyn!

Fröken Mathilde upplyftade härvid sin kalla, glanslösa blick och yttrade nästan föraktligt:

— Det är ödets vilja!

Hon hade stigit utför drottning Kristinas bekanta tre trappsteg, Gud, försynen och ödet, men hon stannade icke där. Kvinnan går alltid långt i hjärtefrågor, och tron är en hjärtefråga.

Hon satt ännu stödd med handen emot det rika, mörka håret och den tänkande pannan, då hennes bruna ögon plötsligen återfingo en del af sin forna glans och ett trotsigt löje begynte att spela öfver de vackra läpparna. En djärf, en förmäten tanke blixtrade fram i hennes fantasi och återgaf hennes själ dess medfödda spänstighet.

— Min far, utropade hon, låt oss hitkalla Rödler!

Hvem var Rödler? En äfventyrare, en musikant, hvars yrke för närvarande var att spela violoncell i orkestern för den tyska opera, som då för första gången, tror jag, förtjusade Helsingfors. Han var ingen vanlig person, denne karl, och hade troligen upplefvat brokiga öden, ehuru man kände föga däraf. Man hviskade att han var en polsk ädling af hög börd och hade tjent under Napoleon, men för en duell, eller möjligen af andra, mera betänkliga skäl, blifvit jagad i landsflykt samt tvungen att irra omkring under ett främmande namn. Han hade länge vistats i orienten och uttryckte sig med lätthet på jag vet ej huru många lefvande språk. För öfrigt var han en man om vidpass fyrtio år, mörk under ögonen, ståtlig figur, med förvildade spår af manlig skönhet och elegans i sin hållning. Fastän icke mera ung och af ett mer än tvetydigt rykte, hade han således mycket som anslog fruntimmer, och

därtill bidrog icke minst, att han troddes kunna besvärja andar.

Man berättade om Rödler nästan lika besynnerliga saker som nu för tiden berättas om Home. Han rumlade betydligt, och detta var väl orsaken hvarför han nu befann sig i en liten operaorkester, ehuru andra tillskrefvo hans ruin en olycklig kärlek. När han druckit mycket, glömde han aldrig att uppdraga ett litet repeterur af guld, en kvarlefva från hans forna välstånd. Då, sade man, spelade uret en obekant, sorgsen melodi, och därunder föll Rödler under några minuter i en djup melankoli, efter hvilken han åter befann sig så klar i hufvudet, som hade han fastat i tre dygn. Ovanligare var det som berättades om hans musik. Han var en mästare på violoncellen, men en ännu större mästare på cittran. Ur detta känsliga och melankoliska instrument kunde han framlocka de underbaraste toner, och till dessa sjöng han en vild, sällsam melodi på ett främmande språk. Då, sade man, kom från alla sidor ett hemlighetsfullt eko; väggarna tycktes få lif och sucka; möblerna rörde sig och klappade takt; fönsterrutorna klingade, som ville de brista; dörrarna stängdes och uppslogos af sig själfva; skuggor utan kropp skymtade förbi på tapeterna, och likbleka ansikten tittade fram bakom gardinerna. Dessa och andra fenomener sades ofta ha inträffat under Rödlers nattliga dryckeslag och slutades vanligen därmed, att dryckesbröderne, plötsligen nyktre, togo till flykten, förföljde under hemvägen af ett afgrundslikt skratt, som ljöd beständigt bakom dem öfver de mörka gatorna. Hvilket likväl ej hindrade, att de dagen därpå fingo betala räkningen.

Sådan var den man fröken Mathilde föreslog till bundsförvant mot det som hon kallade ödets vilja. Jag

klandrade icke hennes far, att han lyssnade därtill. Den rotlösa algen drifver med hafvets våg, tilldess han finner spillran af ett skeppsvrak, lika redlös som han, och klänger sig fast därvid. Geheimerådet H. antog Rödler såsom den sista tillflykten; hans dotter däremot valde honom af trots. Ödet hade med järnhand uppryckt den första grönskan i hennes hjärtas vår; hon ville hämnas på denna tyranniska makt; därför kallade hon fantomerna till hjälp.

Jag gick med afsikt att icke återvända förrän tärningen var kastad och målet utageradt. Men samma dag på aftonen erhöll jag bref från Tavastehus med den oväntade underrättelsen, att man i därvarande landskansli funnit en gammal uppbördsbok, hvari den förr nämnde aflidne tjenstemannen antecknat en af sedermera geheimerådet H. mottagen post uti ryskt silfver, motsvarande ungefär halfva beloppet af kronans anspråk (andra hälften af kassan hade bestått af svenskt mynt). Med denna glada nyhet skyndade jag strax till min principal.

Klockan var mellan tio och elfva på aftonen. Jag insläpptes i förrummet, men dörren till mottagningsrummet var reglad inifrån, och jag blef tvungen att vänta. Jag hörde röster och kunde ej tvifla att Rödler var här. Om en stund begynte han spela. Jag hade hört hans violoncell, men aldrig hans cittra. Det var ett instrument hvars toner i början icke hade något ovanligt. Emedan grannlagenheten förbjöd mig att klappa på, kastade jag mig i en soffa och beslöt att tålmodigt vänta hvad komma skulle. En enda lampa brann i förrummet och kastade ett matt sken på Gustaf III:s välkända bild, som hängde på väggen midtemot.

Mot min vilja tvangs jag att lyssna på hvarje ljud från det inre rummet. Citterklangen blef småningom

starkare och beledsagades slutligen af något som liknade sång, eller kanske snarare ett recitativ, med ord dem jag ej kunde uppfatta. Det var en sällsamt vild melodi, hvars like jag aldrig förnummit förr eller senare; än trotsig och djärf, än mild och bönfallande, men under allt detta enformig liksom de sånger, i hvilka den ryska soldaten utgjuter sin själs dunkla suckar och längtan. Natten, tystnaden, ensamheten, det matta lampskenet och det hemlighetsfulla som förehades i rummet bredvid, allt förenade sig att höja effekten af denna sång och verka på inbillningen. Snart begynte äfven min fantasi att spela mig arga puts. Det förekom mig som hörde jag därinne dessa oförklarliga suckande ekon, hvilka ryktet berättade åtfölja Rödlers sånger och som så ofta förfärat hans dryckesbröder. Jag återkallade i minnet alla dessa mystiska berättelser och intogs af en spänning, omöjlig att beskrifva. Hvarje minut väntade jag att höra dörren slås upp eller fönsterna klinga. Det förekom mig verkligen som begynte möblerna att flytta sig och klappa takten till melodin, och när min blick föll på Gustaf III:s porträtt, såg jag dess drag få lif, dess läppar röras till ett smålöje och dess stora, snillrika ögon se på mig med ett förunderligt lefvande, förtroligt, nästan skälmaktigt uttryck. Synvillan blef så stark, att det svindlade för mina ögon; det ekade i alla väggar och hörn, skuggor skymtade förbi och grepo efter mitt hår, händer utsträcktes och fattade mina händer, likbleka ansikten tittade fram bakom gardinerna och betraktade mig med hånande blickar. Jag sprang upp, jag visste knappt mer hvad jag företog mig, en obeskriflig känsla af fasa fick makt öfver mig; jag ville fly, men förmådde det icke, jag kvarstannade midtpå golfvet, oförmögen

att komma ur fläcken, och en iskall rysning ilade genom hela min kropp.

I detsamma uppslogs dörren till inre rummet, och fröken Mathilde trädde ut, mycket blek, men annars utan tecken till fruktan.

— Vatten! utropade hon; min far mår illa.

Jag återfick genast hela min besinning och skyndade in. Den gamle herrn hade dånat; det var en hastigt öfvergående opasslighet, från hvilken han snart hämtade sig. Bredvid honom, på samma plats där jag nu sitter, satt Rödler, försjunken i ett slags tillstånd af dvala, ögonen öppna och stirrande, högra handen likasom domnad öfver greppet af cittran. Hans ur repeterade ännu; man kunde urskilja melodin, liksom af en fördold speldosa; samma melodi som han spelat på cittran. Jag betraktade rummet: på bordet stodo två tömda champagnebuteljer och ett enda glas; i öfrigt var intet förändradt. Möblerna stodo lugnt på sin plats, de gamla porträtterna förblefvo orörliga i sina ramar, ingenting ovanligt kunde upptäckas bakom gardinerna.

Om en stund vaknade Rödler likasom ur en dröm, for med handen öfver pannan och yttrade otvunget en ursäkt för hvad han kallade sin ögonblickliga distraktion. Geheimerådet syntes förlägen, fröken Mathilde upprörd; min närvaro tycktes genera dem. Intet ord växlades om orsaken till Rödlers sena besök, och den långe, mörke främlingen aflägsnade sig kort därpå med en så obesvärad bugning, en så fullkomlig hållning af gentleman, att jag frågade mig själf huru detta var möjligt efter ett så skakande uppträde, som nyss måste ha förefallit i detta rum.

Jag skyndade nu att omtala den underrättelse jag fått från Tavastehus, och den gamle mannen blef lifligt rörd.

— Min vän — sade han och tryckte min hand — ni återskänker mig hälften af min förmögenhet och, som jag hoppas, hela min medborgerliga heder. Fråga mig icke hvad som här tilldragit sig; må det vara nog för er, att jag nu är fullkomligt öfvertygad om kvittensets förlust. Jag vet till och med, att detta kvittens aldrig blifvit utfärdadt; man har gifvit mig löfte därom, men man har bedragit mig. Det ryska silfret har man ej kunnat undvika att anteckna i uppbördsboken, det svenska myntet blef osynligt. Min heder är i alla fall räddad af detta intyg; jag betalar det bristande. Jag hade hoppats kunna lämna min dotter en betydlig förmögenhet; det som återstår är likväl nog för ett oberoende lif, och hon skall blifva lycklig vid sidan af sin tillkommande make.

Det låg i dessa ord en ömhet, en värdighet, som hade förtjenat ett bättre öde.

Fröken Mathilde var ingen känslolös, ingen otacksam dotter, men hon behöfde något som fyllde tomheten i hennes själ, och olyckligtvis förmådde hvarken hennes far eller grefve R. att uppfylla denna öde rymd i ett djupt energiskt och högt begåfvadt, men missriktadt kvinnohjärta. Hon svarade förströdd:

— Ja, ja, min far!

Och jag aflägsnade mig, undrande hvar hennes tankar voro i detta ögonblick.

Dagen därpå blef nytt uppskof i målet, med anledning af uppbördsboken, och processen slutades någon tid därefter så, att geheimerådet H. ålades betala den resterande summan efter svenska myntets gällande kurs strax efter kriget. Emedan denna kurs var ovanligt låg, blef förlusten icke så betydlig som man hade befarat, och den moraliska segern stannade på vår sida, då ju allt

utvisade att icke geheimerådet, utan den nämnde, nu aflidne tjenstemannen, hade försnillat summan. Hvad angår kvittenset, förblef jag länge i okunnighet om de bevis som den märkvärdiga söndagsaftonen öfvertygat min principal att det aldrig funnits, hvilket syntes mig föga troligt. Först flera år därefter erfor jag, att Rödler vid något tillfälle, när vinet löst hans tunga, omtalat huru han framkallat en ande hos geheimerådet H. Denna ande måste då ha varit den aflidne tjenstemannen, som biktat sitt svek och förnekat kvittensets tillvaro. Rödlers tillkallande, spökfenomenerna och den gamle mannens dåning skulle då ha stått i ett omedelbart sammanhang med denna bekännelse.

Långt högre intresse än spökhistorien hade för mig en annan händelse, som stod i nära samband med dessa tilldragelser. Jag återsåg numera sällan fröken Mathilde, men jag visste att hon förmått sin far till ett uppskof med den redan utsatta bröllopsdagen. Naturen tycktes i denna ovanliga flicka ha förenat en mans rastlöst forskande ande med en kvinnas lika rastlöst oroliga, försmådda hjärta. Hon kastade sig nu med hela sin själs energi på de mystiska vetenskaperna, studerade Albertus Magnus, Kabbala och Cagliostros historia om hvarandra, på samma gång som den fromme Jungs ryktbara andelära. Rödler var hennes lärare, eller kanske snarare själsförvant, och den svage fadern, som ej kunde vara blind för vådan häraf, hade ej mod eller makt att sätta sig däremot. Mathildes goda namn begynte lida af umgänget med en person af Rödlers rykte och samhällsställning. Det blef icke länge obekant, att de mystiska studierna fortsattes nattetid vid slutna dörrar; och när härtill kom, att Rödler kvarstannade sedan operan lämnat staden, hviskades snart besynnerliga saker, som ändtligen

kommo till geheimerådets öron. Den bekymrade fadern beslöt att med ens göra slut på förtalet, efterskref grefve R., som vistades i Sverige, och utsatte bröllopsdagen oåterkalleligen till den 15 Oktober. Jag vill vara kort, ty historien är troligen alltför bekant. Den 14 Oktober på aftonen försvann fröken Mathilde H., utan att kunna återfinnas, och någon tid därefter erfor man att hon, jämte Rödler, i en öppen estländsk båt öfverseglat till Reval samt därifrån på ett engelskt fartyg till Canada. Till sin far efterlämnade hon en kort biljett, hvari hon bad honom förlåta hennes nödtvungna flykt. Hon visste, skref hon, att han aldrig skulle ha samtyckt till hennes förening med den ende man som förstod henne och som kunde göra henne lycklig; hon vore nu i besittning af en makt, som upphöjde henne öfver ödets nycker, och så vidare. Om grefve R. skref hon icke ett ord.

Geheimerådet H. öfverlefde icke länge denna familjesorg. Han dog, utan att vackla i sin tro på förnuftets ledstjärna, sedan han kort förut befallt kammartjenaren att borttaga en hyfvelspån från ljuset, ty sådant betyder att någon dör. Hans dotter skall en tid ha lyst i Amerika med sitt snille, sin skönhet och sina ovanliga kunskaper. Hennes äktenskap blef barnlöst och olyckligt; hon öfvergafs af sin man, uppehöll sig någon tid med att utgifva en tidning i New-Orleans och omkom slutligen vid en ångbåtsolycka på Mississippi. Om Rödler känner man blott att han fortfarande stått i rop för sina andebesvärjelser och troligen varit Homes föregångare, hvilket ej kunde förekomma att han stupade i en strid mot indianerne i Florida. I Helsingfors efterlämnade han ett minne af egen art. Man hörde här sällan cittror, men desto flera gitarrer, och ännu tio eller femton år sedan

Rödlers cittra gjorde så stort uppseende, var här en vurm bland alla som ville anses vara af god ton, att spela gitarr.

*

Här slöt assessor B. sin berättelse. Man kände knappt mera den lille torre gubben med det styfva, prudentliga utseendet och det tysta, afmätta, tillbakadragna väsendet. Han lifvades synbart af någon stor tanke, som låg i bottnen af hans skildring och troligen utgjorde en grundsats i hans lif. Hans ord fingo stundom en skärpa, oväntad för alla som kände hans vanliga återhållsamhet, stundom en vekhet, som rörde honom själf till tårar. Man såg att ett skal var öppnadt, som länge hårdnat omkring hans innersta; ett minne hade vaknat, som förde honom utom kretsen för hans vanliga meddelanden och ryckte honom med sig. Han hade icke nämnt ett ord om *sina* känslor, och likväl förstodo alla, att han måste ha älskat den sällsamma, nyckfulla, sköna flickan, hvilken ett annat motiv, hans oryggliga grundsats, nu tvang honom att döma så strängt och skildra så ofördelaktigt. Han var en gammal ungkarl; måhända hade denna tysta, aldrig förr anade kärlek varit den enda i hans lif, och likväl satt han till doms öfver dess föremål, utan att vika en hårsmån från hvad han ansåg vara samvetets pligt. Äfven detta förtorkade gamla hjärta hade således engång drömt om sällheten, en annan gång åter varit tomt och öde, sedan dess drömmar flytt; men det hade slutligen fått ett mål och ett innehåll, det fylldes helt af en stark tro, och det klappade varmt ännu sedan det länge förvissnat.

Vår värd baron H. var förlägen och upprörd. Han ångrade kanske att han samtyckt till denna berättelse,

hvilken så nära och ömtåligt rörde hans familjs historia. Dessutom fanns mycket däri, som angrep hans åsikter. Han yttrade nu, ej utan en viss förtrytsamhet:

— Min bäste assessor, allt det där torde äga sin faktiska riktighet, det vill jag icke bestrida, ehuru ni berättar mig händelser och motiver som till en del varit mig obekanta, fastän de röra mig ganska nära. Ni ursäktar likväl att jag gör några anmärkningar?

— Med nöje, herr baron. Jag är tacksam därför.

— Hvad först min onkel angår, tyckes ni lägga synnerlig vikt på hans små svagheter, medan ni glömt att han för öfrigt i hela sitt lif var en tänkande man, som i verkligheten, och icke blott af ett sätt att tala, ansåg förnuftet som sin bästa ledstjärna.

— Det är sant, det gjorde han, och jag var ofta i tillfälle att högakta hans genomträngande förstånd, hans systematiska, nyttiga verksamhet. Men jag tog mig nyss friheten erinra, att tron är en hjärtefråga, och i denna punkt fanns hos den annars utmärkte mannen ett tomrum, följaktligen en svaghet, för hvilken jag icke egentligen skyller honom, emedan den tillhörde hans tidehvarf.

— Vi ha fått en fabel med kolorerade bilder, hviskade fru N. till sin granne, doktor C. — Man skall få se, att nu kommer sensmoralen.

— Nåväl, fortfor baron H.; antag att ni från er synpunkt bedömt min onkel rätt: tror ni, min bästa assessor, att någon flicka, hon må vara uppfostrad i hvilka grundsatser som helst, är fritagen från hjärtats förvillelser? Ni antager själf en olycklig kärlek och ett något excentriskt lynne ha vållat min kusin Mathildes beklagliga felsteg. Hvad ger er då rätt att däri inblanda religiösa åsikter? Ha icke tusen unga flickor, som kallas fromma, låtit på samma sätt dåra sig af en äfventyrares konster?

Och hade Mathilde varit from, som ni tyckes önska, skulle hon icke då, med sitt lynne, ha blifvit en svärmerska, utan att därför ha blifvit ett helgon? Skulle hon icke till sina öfriga dårskaper ha lagt fanatismen, som är den största af alla?

— Herr baron — och vid dessa ord rodnade den gamle assessorn på ett sätt som gaf honom nästan en ynglings värme — jag vill icke påtruga någon min öfvertygelse. Jag menar, att om förståndet bestämmer våra handlingars mått, så bestämmer hjärtat hela vårt lif. Detta hjärta är ett djup, som ingen mätt och som ingen jordisk känsla kan uppfylla ända till brädden. Kasta däri alla dygder, alla passioner, kärleken icke undantagen, som dock är den mäktigaste af dem alla; låt alla känslor som hafva sitt mål uti detta lifvet storma ditin, och försök, om ni kan, att fylla detta omätliga djup! Bakom dessa ändliga mål, som tyckas eder omfatta allt, skall ni ännu finna hemliga skrymslor, obekanta, fördolda djup, i hvilket något rör sig, som ni icke förstår. Dessa fördolda klyftor kunna vidgas eller sammandragas af lifvets intryck, ty hjärtat är mera elastiskt än guldet och ångan. Detta okända något kan stundom dölja sig så djupt, att ni icke anar dess närvaro, stundom uppstiga ända till bräddarna och pocka på lösning. Sof, om ni kan sofva; detta något skall icke hindra er, om ej i en dunkel dröm; vakna, och ni skall återfinna det i bottnen utaf er själ. Det är dock alltid där, oåtkomligt, oöfvervinnerligt; och om ni än väpnade er med rustningen af den högsta mänskliga visdom, och om ni än hvässte udden af tusen de skarpaste förnuftsskäl däremot, så kan ni icke undkomma det, icke utrota det; det förblir ändock alltid ert väsendes grund. Vill ni att jag skall säga er hvad detta okända är? Det är det eviga

lifvet, som ni ej kan tillintetgöra, emedan ni är en odödlig ande, ni som vi alla. Det är en gnista af någonting högre, som är eder medfödd och som ni ej kan utsläcka, emedan hon osynlig knyter tillsamman ert väsende med det ursprung, hvarifrån ni kommit, och den fulländning, hvartill ni går. Har ni läst Schubert, Naturvetenskapernas nattsida, tolfte föreläsningen: om det kommande lifvets krafter, som slumra uti det nuvarande?

— Jag kan ej påminna mig det.

— Jag ber er, läs denna bok; det kostar eftertanke, stilen är tungläst, men han skall säga er klart hvad jag blott kan säga er dunkelt. Han skall säga er huru den lag, som binder hela naturens kedja, alltid låter, i hvarje form af tillvaron, den ena, den ofullkomligare länken bära inom sig ett förebud till den nästefterföljande och fullkomligare länken i kedjan. I planetsystemet, i jordformationerna, i växtvärlden, i djurriket, öfverallt skall ni finna att en högre form af tillvaron griper aningsfullt in i den lägre. De högsta växtarterna bära redan ett högre lif i blomningens vemodiga doft; de ädlaste djursläktena bära i sin blick någonting mänskligt, och människan själf bär inom sig otaliga sköna, fast sällan förstådda reflexer af den efterföljande länken. Har ni sett huru den blödsinniges djuriskt slöa anletsdrag förädlas, förmänskligas uti dödsminuten? Har ni någonsin sett den öfverjordiska, förklarade glansen i ett döende barns ögon? Det är tydligt, att detta okända högre framträder klarast i öfvergångens moment, ja att det verkar förstörande på den lägre formen af tillvaron. Men det framblixtrar öfverallt i lifvet, i snillets högsta ingifvelser och i den mest okunniges dunkla aningar — endast så, att det som i ett kommande lif skall

uppstå fullt medvetet som kraft och blomma, det framträder här som en oförstådd, aldrig tillfredsställd längtan, likasom denna underbara, outsägliga vårkänsla, hvilken stundom kännes i luften midt under högvintern. Denna längtan, herr baron, är tomrummet uti vårt hjärta, och emedan hon blickar beständigt bortåt, kan hon aldrig fyllas af ändliga mål. Men ständigt, ständigt söker hon fyllnad och tillfredsställelse. Det finnes blott ett, som kan fylla henne helt, och det är dess egen urkälla, det eviga lifvet i Gud. Där icke det finnes, där famlar vår längtan i mörkret, och i mörkret möter henne en annan värld, en värld af fantomer, som hafva det gemensamt med religionen, att de likna väsen ifrån ett annat område, skuggor från ett lif efter detta. I dem griper då vår famlande längtan och tror sig i dem ha funnit sitt eviga mål. Men hon bedrager sig: dessa skuggor äro endast svaga reflexer af vår jordiska tillvaro, gengångare från samma värld som vi, och därför maktlösa, osjälfständiga väsen, liksom vi själfva, oförmögne att lösa vår tillvaros gåta eller att släcka vår andes oändliga törst.

— Och nu, herr baron — fortfor assessorn med fast allvar — har jag besvarat edra frågor så godt jag förmår. Min öfvertygelse är i korthet den, att hvarje tomrum sträfvar att fyllas. Fullkomlig otro är omöjlig: den som ej tror på Gud, den *måste* tro uppå spöken.

— Men ni tror på båda delarna, ni, herr assessor! inföll gäckande doktor C., som ville gifva samtalet en mindre allvarsam vändning.

— Förlåt mig, herr doktor — svarade den gamle — ni gör endast hvad tusen andra göra: ni förblandar tro med vantro. Jag tror på andars tillvaro, emedan det är en självfallen konsekvens af själens odödlighet. Om

möjligheten eller omöjligheten att de i undantagsfall kunna blifva förnimbara för våra jordiska sinnen, tillmäter jag mig intet omdöme. Jag har aldrig sett spöken och hoppas att aldrig se dem. Men om jag tror på andars tillvaro, tror jag däremot icke på skrock, herr doktor, och än mindre på det blinda ödet — således hvarken på tretton vid bordet, eller halmstrån i kors, eller tur och otur på vissa dagar, eller klappandar och mycket annat, som hvarken i mänsklig eller gudomlig mening kan hafva någon förnuftig betydelse.

— Nej, håll för all del, nu blir ni er själf otrogen! utropade fru N. och höjde varnande pekfingret. — Hvad vill det säga: ni tror på andar, men icke på klappandar? Man skall få se, att den gode assessorn till slut understår sig att tvifla på själfva Home!

— Och på den heliga psykografen! hviskade doktor C., med en sidoblick på vår värd.

— Ja, på min ära — inföll baron H. — assessorn skall ställas till ansvar för kätteri. Har jag ej sagt, att jag till slut är den mest ortodoxe i hela det ärade sällskapet?

— Klappandarne äro gyckel och Home en gycklare, svarade assessorn torrt.

— Å — skrattade fru N. — tro ej att assessorn slipper med maktspråk! Home en gycklare? Men det är ju ett högförräderi.

— Säg majestätsbrott! inföll doktor C. När vi betänka hvad där passerat i vinterpalatset och Tuilerierna . . .

— Bevis! Bevis! utropade baron H.

Assessorn smålog.

— Måste jag då upprepa — svarade han — att andens värld har sina lagar så väl som naturens? Finns

väl en dårskap mera orimlig än den, att tro de aflidnas andar, ja de visaste, de bästa som lefvat på jorden — ja själfva vår herre och frälsare, hvilken också blifvit påkallad med klappande bord — beständigt tillreds att lyda alla dumma nycker och stå till svars inför allehanda självkloka, förmätna och ofta i sitt inre vederstyggliga människor, som få det infallet att roa sig en afton, när de ej ha något bättre att göra? Hvar finns i alla dessa förmenta uppenbarelser något verkligt godt eller snillrikt, hvar finns något verkligt nytt, som man icke hört förr? Hvarje förnuftig handling måste ju hafva ett förnuftigt ändamål: säg mig då hvilket förnuftigt ändamål där kan upptäckas i allt detta dåraktiga nojs, som dessa förmenta andar drifva med sina åhörare! Jag har nyligen läst Hornungs bok om »den odödlige Heine», hvilken man gjort den äran att öfversätta äfven till svenskan. Heine berättar där om andevärlden de trivialaste saker, dem hvarje skolpojke med någon fyndighet vore i stånd att på egen hand framkläcka. Det är det erbarmligaste gyckel jag någonsin läst, och jag har likväl läst något i den vägen.

— Alltså anser ni Hornung, likasom Home, för en bedragare.

— Gycklare, icke bedragare, ty det är sannolikt att de själfva tro på fenomenernas sanning. Home är utan tvifvel en ovanlig människa. Han besitter i hög grad den magnetiska kraft, som under vissa förhållanden, i hvilka nervsystemets verksamhet är sjukligt stegrad, utöfvar ett stort välde på andra människor. Genom denna magnetiska, eller, om man så vill, sympatetiska inverkan förmår han hos andra framkalla intryck och fantasibilder, som uppstått hos honom själf — hos några helt svaga,

hos andra åter så starkt intensiva, att de fortplanta intrycket till syn-, hörsel- och känselnerverna. Homes fantasier blifva då för dessa personer sinnligt förnimbara: de se och känna händer i luften; de höra musikstycken trummas på fönsterrutan eller spelas uti det stängda pianot; de se möbler och människor lyftas, flyttas, omkastas; de känna sig själfva ryckta från stället och blifva ofrivilliga lekbollar för tusen orimliga upptåg. I allt detta ingår blott det charlataneri, att Home utväljer nervretliga personer och aflägsnar mera starka, dem han bedömer med öfvad blick. För öfrigt är allt endast en högre grad af fantasins gyckelspel och lika litet verkliga andar, som våra drömmar äro det.

— Ni tror då, att äfven Rödler...

— Rödler var Homes företrädare, ingenting mer, ingenting mindre. Äfven Rödler behöfde mörker och midnatt för att uppjaga fantasin. Hornungs Heine visade sig endast vid nedfällda gardiner och tålde icke ens stjärnornas ljus.

— Min kära assessor — återtog baron H. något missnöjd — allt det där är suppositioner, men inga bevis. Jag känner Home af erfarenhet. Och ville ni utan fördomar taga notis om psykografen, så skulle ni, som här spelar den otrogne, komma på andra tankar.

— Var god och säg oss hvad ni menar om psykografen, blinkade doktor C.

— Jag menar att klappandarne äro lika litet andar, som Homes händer, och att deras afkomling psykografen lika litet som mina drömmar utgör en korrespondens med andevärlden. Det är mycket nog, att detta fenomen i alla fall äger en viss grad af verklighet. Psykografens visare sättes i rörelse af samma nervkraft, som förmår bord och hattar att röra sig, men psykografen har det

företräde att icke vara så ytterst åtkomlig för löjet, som borddansen. Denna nervkraft, som, märk det väl, är en naturföreteelse, mottager intryck af våra koncentrerade tankar, till och med i vissa fall af våra dunkla, blott halft medvetna föreställningar, och fortplantar dem till visaren, som utpekar bokstäfver och därigenom blir i stånd att besvara frågor. Ja, dessa svar kunna reflektera icke blott den psykograferandes, utan äfven, genom magnetisk rapport, andra närvarandes tankar och intryck. Men därutöfver reflektera de ingenting, således alldeles inga andeväsenden, andra än dem som bo i vår fantasi. Alla dessa föregifna svar från Adam, Noach, Abraham, Alexander den store, Sokrates, Plato, Cesar, Napoleon, Heine etcetera etcetera äro dikterade ur någon af de närvarandes fantasi och fullkomligt oförmögna att säga oss något annat än våra egna föreställningar. Däraf allt det dumma, andefattiga, ofta lögnaktiga, stundom äfven smutsiga, som dessa föregifna andar i psykografen berätta oss och hvarpå man har otaliga exempel, efter hvilka spiritisterne löpa som efter underverk, medan de käckt förneka det som de ej förmå fatta i Guds uppenbarade ord. Förlåt mig, herr baron; men hvarför ej nöja sig med det underbara i ett naturfenomen, som psykografen onekligen är? Är det ej sällsamt nog, att detta trästycke afspeglar en tanke? Hvarför vill man göra det till ett nonsens, genom att tro det afspegla eviga gåtor?

— Men allt detta innebär ännu icke en skymt af bevis.

— Ännu engång, förlåt mig, här begär ni bevis, och en annan gång tror ni på fullt allvar, att Sokrates' ande låter kommendera sig af hvarje narr likt en marionett på trådar. Men törhända kan jag gifva er ett sådant

bevis. Vill ni ha den godheten att hämta er psykograf och låta den säga oss hvad det blifvit af framlidne geheimerådet H:s kvittens.

— Gör oss det nöjet! bad det öfriga sällskapet.

Efter några invändningar att man här icke ägde något passande medium, lät vår värd slutligen förmå sig att hämta psykografen. Den unga, tysta flickan vid sybordet lade, på begäran, sin hand på visaren, och man fann, efter några försök, att hon var hvad i spiritisternas konstspråk kallas ett ganska godt medium. Hennes ögon förbundos, man framställde frågan om kvittenset, och assessorn aflägsnade sig till yttre rummet, på det att, såsom han öppet tillstod, icke hans, utan de öfrige närvarandes tankar måtte afspegla sig i psykografens rörelser.

Sällskapet betraktade det lilla trästycket, somliga med undran, andra med löje, alla med nyfikenhet. Baron H. tog saken viktigt och öfvertygade sig med mycken noggrannhet att allt var såsom det borde vara.

I början rördes visaren långsamt, osäkert och ville ej stanna på någon bestämd bokstaf. Baron H. tillskref detta att man ej gått i ordning med frågorna och sade nu högt:

— Vill du svara oss?

Visaren stannade på J därefter på A. Man hade således ett jakande svar.

— Hvem är det som svarar? frågade baron H. vidare med mycken högtidlighet.

Visaren kom nu småningom i allt snabbare rörelse, och doktor C., som med ett gäckande smålöje antecknade bokstäfverna, hade slutligen möda att följa och bevaka dess svängningar. Alla de öfriga kontrollerade protokollet, och när man sammanstafvade bokstäfverna,

fann man, till fleras förvåning och häpnad, att de bildade orden: *Jag, Carl Fredrik H:s ande* (namnet utskrifvet).

— Men det är escamotage! utropade doktorn. Fröken ser bokstäfverna!

— Jag ser ingenting, bedyrade den unga flickan oskyldigt.

— Vi måste förnya experimentet.

— Må göra, svarade baron H.

Duken ombands än noggrannare omkring mediets ögon, och till ytterligare säkerhet ställdes en ljusskärm så att den för henne bortskymde bokstäfverna. Frågan upprepades. Ord för ord, bokstaf för bokstaf, samma svar.

Tviflarne i sällskapet blefvo förlägne. Fru N. bleknade; kammarförvanten begynte må illa.

— Om du är min onkels ande — fortfor nu baron H. högtidlig och upprörd — så säg oss huru det förhåller sig med det kvittens, som för dig i lifstiden var af så stor vikt.

Alla afbidade med yttersta spänning svaret, som icke heller länge lät vänta på sig. Doktor C. upptecknade misstänksamt hvarje bokstaf, och man fick till en början ordet *Kvittens*.

— Hvad vill det säga? skrattade doktorn. Brukade framlidne geheimerådet skrifva kvittens med K?

— Skrifs det icke med K? frågade medium okonstladt.

— Aha, fröken ser, det märks ju tydligt! utropade tviflaren.

— Nej, vid min själ jag kan se det allraminsta, bedyrade medium.

Man öfvertygade sig snart att detta var absolut omöjligt. Frågade upprepades, och nu framkom samma

ord, men med Q. Svaret lydde: *Qvittenset har aldrig funnits. Jag var bedragen.*

Man såg på hvarandra. Mot detta bevis var intet att invända. Tviflet förstummades. Doktor C. hade ingen annan utväg än att beskylla de närvarande för någon hemlig maskopi. Han hade likväl svårt att vidhålla denna beskyllning, ty damerna fingo nervattacker, baron H. var själf blek som ett lik och alla närvarande synbart förstämda.

Assessorn inkallades och frågade lugnt huru svaret utfallit.

— Det har utfallit så — svarade baron H. med ett slags andäktig triumf — att ni, min bästa assessor, kommit fullkomligt till korta. Se här! Min onkels ande har själf förkunnat oss, att detta kvittens aldrig har funnits.

— Men då skulle ju er onkels ande vara en lögnare, sade assessorn.

— Huru? En lögnare? Hvad menar ni därmed?

— Jag menar att detta kvittens icke blott funnits, utan finnes ännu. Händelsen var den, att när jag förrättade bouppteckningen efter framlidne geheimerådet H., värderade jag bland annat äfven trymåerna där på väggen och lät nedtaga dem för att dammas. Tillfälligtvis kom jag att observera några gulnade papper, som voro instuckna mellan ramen och glaset i trymån här till vänster, troligen emedan ramen på detta ställe var något för vid, och därvid rann mig kvittenset i hågen. Jag undersökte papperen och fann ganska riktigt det förlorade där, men då det numera var till ingen nytta, stack jag det tillbaka i detta ovanliga gömställe, som ingen förr kommit att tänka på. Jag förmodar att det finnes där i denna stund; vill någon vara god och se åt?

Kammarförvanten klef på en stol, sedan han förut haft den försiktigheten att utbreda sin näsduk på öfvertåget. Några gula och skrynklade papper funnos verkligen instuckna mellan ramen och glaset. De uppvecklades, och man läste:

»Af regeringskommissarien friherre Carl Erik H. emottagit Nylands och Tavastehus läns restantier för åren 1808 och 1809, utgörande 34,654 rubel 8 kopek ryskt silfver (siffror och bokstäfver) samt 79,298 riksdaler 12 skillingar 8 öre (likaledes siffror och bokstäfver) svenskt riksgäldsmynt, som kvitteras. Tavastehus den 8 November 1810.

Josef P.,
räntmästare.»

— Hvad säger ni härom, herr baron? frågade assessorn. Antingen har er onkels ande svarat med psykografen, och då har han ljugit i en sak som han nu borde känna, hvilket föga låter förena sig med hans karaktär och aktningen för hans minne. Eller ock har denna föregifna ande, likasom alla klappandar och psykografsvar, varit ett foster af er och de närvarandes fantasi, framkalladt af det lika lögnaktiga svar, som Rödlers föregifna ande engång dikterade för er onkel. Jag förmodar att ni skall hylla den senare meningen. Härmed har jag således uppfyllt er önskan och gifvit er det bevis ni begärt.

— Det är möjligt att ni har rätt, svarade baron H.

— Akta er själf, herr assessor — skrattade doktorn — att kasta sten på anden. Minns ni lappkvinnans spådom, att en herre med ljust hår skulle återhämta kvittenset? Se där, ni är ertappad, ni har trott på en häxa!

Den gamle mannen smålog.

— Ja, sade han, hvem af oss är fritagen från alla dödligas svaghet? Icke jag, nej jag minst af alla! Men låt oss dock söka i jordens dimmor framför allt annat den eviga sanningen!

— Hvad? tillade han med en blick på sitt ur. — Redan half elfva!

Och det var den enda gång man påminde sig att assessor B. dröjt öfver klockslaget.

Tionde berättelsen

Årstiderna.

Fru Rönnevall uppstod, gick till Bisam och räckte honom handen med hans egna ord:

— Jag tackar er, det var af fullt hjärta.

— Jag har talat om toma hjärtan, svarade Bisam.

— Neka icke, att ert var bräddfullt! Det var icke ni som teg i aftonsällskapet hos baron H. Det var ni som talade. Hvarför ställa sig bakom en skärm? I vår tid fordras lika mycket mod att bekänna kristen tro, som för tvåhundra år sedan att förneka den. Vet ni väl, att det vi kvinnor mest högakta hos en man är hans mod?

— Hos en ung man? Ja.

— Hos ung och gammal. Var uppriktig och tillstå att ni försvarade er tro.

— Nej, min fru. Jag var en fattig musiklärare, beroende af mina lektioner; jag teg, när man icke frågade mig. Händelsen gjorde att jag några dagar efter seansen med psykografen ställdes på prof. Baron H. hade blifvit så grundligen slagen, att han ej lätt kunde glömma det. Vid min nästa lektion fann jag honom, mot sin vana, sittande i salongen. När min timme var

slutad, bjöd han mig en cigarr. — Hvad var det ni lät min dotter spela? frågade han. — Moscheles, sade jag. — Jaså, det påminner mig om den infame Rödler. Medgif att assessor B. är en gammal räf. Allt det där berättade han i onsdags blott för att drifva mig ur mina förskansningar. Han tror lika litet som jag på Luthers tre hufvudstycken. Allt var en raffinerad advokatyr, icke sant? — Jag svarade, att assessor B. torde menat uppriktigt. — Det är icke möjligt, fortfor baron H. Han har kunskaper, alltså måste han tro på förnuftet. Hvad är er mening? — Jag tror på Gud, herr baron. — Nå ja, hvem gör icke det? Men det öfriga, ni förstår? — Jag svarade, att jag icke för något pris ville afsäga mig Kristus och själens odödlighet. Baron H. smålog och begynte tala om konserten i går. Dagen därpå sände han mig en höflig biljett med honoraret för mina lektioner och underrättelsen att han valt en annan musiklärare.

— Kände ni Home? frågade fru Rönnevall efter en stunds tystnad.

— Nej. Men jag har tillfälligtvis läst något af spiritistlitteraturen. Jag känner Allan Kardecs, Hornungs och andras skrifter, äfven den fromme Justinus Kerners. Man har velat göra mig till en proselyt, för att öfvertyga mig om en tillvaro efter döden.

— Och hvad har ni svarat därpå?

— Jag har svarat, att jag icke behöfde detta bevis, emedan jag hade bättre.

— Således anser ni spiritismen för humbug?

— Ja, min fru; i samma mening som assessor B. Jag anser spiritismen för ett okynnigt gyckel med hemlighetsfulla naturkrafter. I de flesta fall godtrogen illusion, i några fall bedrägeri, för att vinna penningar

eller rykte. Spiritismen är en förmäten leksak för en blaserad nyfikenhet:

> Der Mensch versuche die Götter nicht
> und begehre nimmer und nimmer zu schauen
> was sie gnädig bedecken mit Nacht und Grauen.

— Men antag, att några af spiritismens anhängare verkligen ledas af önskan att söka sanningen?

— Möjligt. De kunna då läsa Lukas' sextonde kapitel. »Tro de icke Mose och profeterne, så tro de icke heller om de döda uppstode.»

— Ni har anfört ett bevis att de förmenta andarne ljugit. Känner ni flera sådana?

— Många. Samvetsgranne spiritister medgifva själfva, att dessa förmenta andar vanligen »stå på en ganska låg moralisk ståndpunkt». De kunna vara pojkaktiga, otidiga, hånfulla eller rent af gemena. Deras vanligaste lögn är, att de gifva sig stora historiska namn. Lika vanligt är, att de låna sig till redskap att bekräfta de frågandes toma inbillningar, och för detta vill jag icke tadla dem, då de ju bokstafligen torde vara de frågandes hjärnspöken. Jag påminner mig ett märkvärdigt bevis, som ni kan läsa i Maximilian Pertys bok »Ueber die mystischen Erscheinungen des menschlichen Lebens», Zürich 1861.

— En vetenskapsman? Var god och berätta!

— Ja, Perty är naturforskare och erkänner följaktligen ingen annan mystik än den som finnes i människans nerver. Jag medgifver att han i sitt digra arbete, som omfattar alla tidehvarf, kunnat samla sina fakta med mera kritik, ty däri ingår äfven en mängd värdelöst skrock. Men han har den förtjensten att vilja sammanföra alla dessa fakta till tusendetal under bestämda naturlagar

och erkänner för dem ett ännu föga undersökt område. Perty berättar följande:

Den gamla hertigliga borgen i Tübingen var vid slutet af 1850-talet beryktad för bullrande spöken. Ett sällskap förnäme spiritister i Berlin företog sig då att fråga sina andar — Heine var företrädesvis deras orakel — om anledningen till spökeriet. Andarne svarade att det härrörde från en spökande munk, »der Pfaffe Konrad». Munken påkallades, infann sig ganska riktigt och svarade på frågorna med en hel roman. Han hade i lifstiden varit hofkapellan hos hertigen af Bayern och Sachsen, Henrik Lejonet, som dog 1195. Medan hertigen var ute på krigståg, hade munken förälskat sig i hans gemål, hertiginnan Mathilda, född prinsessa af England. När hertiginnan med förakt tillbakavisade denna oheliga kärlek, hade munken dödat henne, för att ej blifva röjd, och fick för denna missgärning ingen ro efter döden. Andens berättelse väckte förvåning och tvifvel, ty historien hade ju bort känna en så hög persons mord, men visste intet annat än att hertiginnan Mathilda dött en naturlig död. Anden vidhöll envist sin utsago och berättade att hertiginnan låg begrafven på en angifven plats i slottets forna grafkapell, som nu begagnades till vinkällare. En person utsändes från Berlin att undersöka det uppgifna stället, men fann ingenting. — Sök bättre, sade anden; där finnes en grafsten af det och det utseendet, hvilket anden aftecknade med blyerts, och på grafstenen står, att hertiginnan blifvit mördad. Berlinarne utsände en ny emissarie, han genomgräfde hela källaren intill berggrunden och fann — ingenting. Detta var något för starkt. Spiritisterne råkade i den största förlägenhet; uppenbarelsen hade blifvit utbasunad i deras skrifter såsom en historisk upptäckt. Då erinrade sig

dunkelt en af de närvarande, en gammal hennes nåd, att hon i sin ungdom läst någonting om »der Pfaffe Konrad». Man företog sig att genomleta en bråte riddareromaner från början af detta århundrade, och se, i en af dem fanns verkligen historien om hertiginnan Mathilda och munken Konrad, nästan ord för ord sådan anden berättat den! Det var klart, att allt detta tillhörde romanförfattarens fantasi. Men det märkvärdiga var, att sagan om »der Pfaffe Konrad» hade från romanen ingått halfförgäten i den gamla nådens föreställningar och från henne till psykografen, som aplikt efterstafvat hela historien. För min del finner jag däruti intet underligt. Man har ju framkallat *Tartuffes* ande, och när man frågade honom huru hans vän Orgon befann sig i andra världen, svarade Tartuffe mycket allvarsamt, att tillståndet ej var så lyckligt som man hade haft skäl att hoppas.

Konsul Rönnevall hade under detta samtal kikat ut emot hafvet, aftorkade kikarens glas och anmärkte att Östersjön demaskerat sig. Med en suck af lättnad sågo passagerarne Hengist utan hinder ånga fram mot sitt mål. Öfverste Hemming ville påminna sig att ännu en olycklig återstod, hvars hårda lott skulle blifva att återföra Hengists passagerare från drömmarnas värld till den prosaiska verkligheten.

— Tionde lotten har utdragits af mamsell Hedmansson, anmärkte docenten Dimma.

— Jag förbehöll mig vikarie, invände den unga flickan.

— Börja du! smålog fru Rönnevall. Kommer du af dig, skall jag blifva sufflör.

— Men jag känner intet annat än barnsagor.

— Berätta oss då en oskyldig saga! bad kanslirådet doktor Rabe.

— Jag berättar så illa.

— Det är sant, inföll fru Rönnevall med ett godt löje. — Anna Hedmansson är icke van att berätta med ord, hon berättar i toner. Sjung en visa för oss!

— Vill tant ackompanjera på Rödlers cittra?

— Fy, vill du framkalla demoner i en så vacker vårafton? Sjung för oss din romans om hafvet; den där, till hvilken du själf satt musik.

— Och har jag då uppfyllt min pligt för tionde lotten?

Sällskapet var nog artigt att medgifva detta. Anna Hedmansson gick några steg från de öfriga, stödde sig mot relingen, såg ut mot det lätt krusade hafvet och sjöng med frisk metallklang i rösten en

Vaggsång för hafvet.

O du fria, stolta haf,
allas väg och ingens slaf,
du, som famnar utan gräns
jordens rand och himmelens!
Jag har sett din våg i fragga
bräcka köl och dränka flagga;
jag har hört i natt och höst
som en åskas dån din röst.

Men nu slumrar du så säll
som ett barn i rosig kväll,
och nu gömmer du ditt svall
i den glittrande kristall.
Sof, mitt haf, på silkeskuddar,
bär oss långt från hemmets uddar,
bär oss kärligt i din famn
till en fjärran okänd hamn!

När du vaknar upp i brus,
badande i morgonljus,
sänd en solig bölja då
till mitt hjärtas land också!
Söf dess sorg, och sjung dess fröjder,
vattna dalar, spegla höjder,
smält i silfver vid dess strand,
kyss, o, kyss mitt fosterland!

Den blyga sångerskan hade anförtrott sina toner åt hafvet, men de funno en genklang.

— Hvad är det ni talar om toma hjärtan? sade doktor Rabe till Bisam. — Sprang icke det där som en källåder ur en skogsbacke, så förklarar jag mig bottentom på musik.

— Det blir något af rösten, genmälde Bisam varmt, i det han klappade den blyga flickan på axeln. — Instrumentet är förträffligt, där är resonans innanför, och hvad där ännu brister i skola, det kommer med flit och goda lärare. Jag har några vänner i Paris; om ni tillåter, skall jag bana er väg genom de första eldprofven. Å, mamsell Hedmansson, hvarför har jag icke fått lära er de första skalorna? När ni engång hör konsertsalen dåna af applåder, ville jag kunna säga: den där lilla flickan har varit min elev!

Anna Hedmansson fortfor att se ut mot hafvet och svarade icke. Hon kom från skogen, stackars barn, hennes sång var verkligen som en källåder ur obanade berg, och tanken på en konsertsal uppfyllde henne med bäfvan.

— Naturen är vältalig, blott hon får ord, anmärkte fröken Hemming. Finns här ingen annan, som vill doppa sin pensel i hafvet?

Öfverste Hemming skrattade:

— Doppa din pirat!

— Ack, den är förlorad! I naturens tre riken finnes för den ingen räddande löjtnant. Men docenten Dimma, som målade Tavastmon, har troligen flera naturskildringar i sin portfölj?

— Kapten Videstrand är den bland oss, som mest brottats med elementerna, genmälde docenten.

Kapten Videstrand trodde sig förmärka, att doktor Rabe höll i beredskap något nytt naturunder, snarlikt hans Vattenmärke.

Rabe for med handen öfver pannan och förklarade att han i natt haft en dröm. Han hade befunnit sig i urtiden och sett titanerne kasta boll med vår sols planeter. Detta hade skett så ovårdsamt, att de flesta kloten fått en sned lutning mot solen och blifvit belamrade med allt det bråk som åtföljer årstiderna. Rabe hade då frågat, om ej jordbollen kunde undgå detta besvär, och man hade svarat honom, att jorden fått årstider för att passagerarne på Hengist en dag skulle finna ett passande samtalsämne.

— Almanackan har gått oss i förväg, suckade fröken Hemming.

— Låt oss lämna almanackan i sitt värde — fortfor doktorn — och hellre söka få några konturer af årstidernas lynnen och intryck i norden. Ordet är fritt. Låt oss börja där naturen börjar, med våren. Omröstning!

Förslaget antogs. Efter något krus befanns öfversten villig att börja.

A. Våren.

Öfverste Hemming. Jag bär en välknäppt uniform, det hör till mitt yrke att älska den raka fronten, det

regelräta, precisa, punktliga, väl exercerade, innan och utan reglementariskt fullkomliga, kort sagdt det spikraka. Betrakta en välgjord spik. Hvilken otadelig form! Hur normalt platthufvad! Hur lik sina bröder, de öfriga spikarna! Man måste beundra denna sublima spiknatur. Finge jag råda, borde allt i samhället hamras till spikar, från nubben af fjortonde rangklassen till järnbulten med råds värdighet. Man skulle utvalsa det extravaganta. Allt mot formen svärande skulle bandas, bultas, beslås. Det skulle blifva ett mönstersamhälle. Man skulle ändtligt få lugn.

Men hvad ser man? Oordentlighet på oordentlighet. Ingen aktning för det slätskurna, ingen likformighet alls. Fördristar sig icke hvarje kyckling att gå med sin egen näbb och sitt eget kackel? Hvilket självsvåld! Icke ens modet kan nivellera allt; icke ens censorn kan stöpa alla i formen; icke ens snobben kan tänka och säga fullkomligt detsamma som alla öfriga snobbar. Och i allt detta föregår oss naturen med ett slarf utan like. Det är af henne vi lärt oss denna fördärfliga osed. När lyder hon almanackan? När rättar hon sig efter de lagliga årstiderna, efter regn och solsken, frost eller tö, där de borde inträffa och likväl förfallolöst uteblifva? Våren är, på min ära, den oregerligaste af alla vagabunder. Var god och försök Mars, vårmånaden; jag tackar, det lönar ej mödan. Och hvad är att säga om April, gräsmånaden? Allt utom gräs. Eller Maj, blomstermånaden? Isfläckar, snöslagg, gul mark, nakna lunder, frusna blåsippor... Finns något uppstudsigare än denna beprisade vår, på hvilken skalderne slösat så illa använda sjöar af bläck? Och snösmältningen, islossningen, löfsprickningen, knoppningen, flyttfåglarna, gäddans lektid, harens gråfärgade päls, grodleken, myggdansen, jag

frågar: när infinna de sig just på den dag eller den plats, där de enligt reglementet *borde* befinna sig? Vi militärer vore olycklige, om vi skulle kommendera sådana värnepligtige. Jag har seglat på öppen sjö i Januari, men jag har också åkt öfver isen på Näsijärvi i medlet af Juni 1867. Låt oss medgifva, att mönstringen efter midsommar utfaller mer eller mindre till chefens belåtenhet. Det hindrar icke, att våren under två år af tre förtjenar ställas för krigsrätt. Advocera icke, jag ber! Rocken af, eller lyda trumman!

Fröken Hemming. Våren är en för tapper krigare att ställas för krigsrätt. Ingen världseröfrare har stormat sådana fästningar, ingen här har vunnit så glänsande segrar. Men det är lärorikt... (Fru Rönnevall gaf berättarinnan ett lätt slag med sin parasoll)... jag ville säga: det är nöjsamt att betrakta vårens reflexer i människolifvet. Huru mottages han? Huru ter han sig för den nakna verkligheten, som icke har tid eller lust att drömma?

Med hjärtat fullt af näktergalar och rosenbuskar gick jag en morgon i Maj att beskåda huru våren såg ut. En lätt dimma skingrade sig öfver sjön och lämnade himlen azurblå. Det var soligt, men svalt. Genom luften drog en fläkt af hälsa och ungdom. Ingen fjäril, intet grönt strå, men dufvor, sparfvar och drifhusväxter syntes på Salutorget. Här var marknad, som vanligt: säljare, köpare, prutare och i synnerhet pruterskor. En fru i svart sidenkappa och halmhatt med röda bandrosor köpte nors och hällde fisken i sin näsduk. En halfrusig slaktaredräng köpte en ko och grep egenhändigt sitt rof. En hökare i kalmuckskinnspäls underhandlade om härskt smör. En munvig madam slogs med en ännu munvigare judinna om ett lispund pepparrot. En melankolisk

tavastlänning utbjöd förtorkade stycken af palvadt kött. En reslig estländare med långt brunt hår och lång brun rock släpade en säck salt från handelsboden. En nylänning hade radat tjugu vedträn på ett hölass, begärde pris för en half famn, fick icke och nedsköljde sin förtret med en kopp sirap i hett vatten. En rysk trädgårdsdräng utminuterade kålhufvuden och växlade kopparslantar. Tre österbottniske arbetare utan arbete stodo bredbente i sina korta tröjor, beskådande världens gång med händerna i fickan af sina nedhasade permissioner. En trasig flicka hade gripit en tjufpojke i armen och ropade på polis. Man trängdes och knuffades; jag såg kullstjälpta äggkorgar, kvarlefvor af strömmingar, bortkastade lökar och utspillda mjölkflaskor, men det jag icke såg, det var våren.

Mina steg förde förbi sjukhuset. Om jag skulle betrakta den boning, där våren *minst* kan eröfra ett klappande människohjärta? Mod! Jag gick in. Ja, här var hösten, här köpslagades med döden om år, månader, veckor och dagar. Sjuklingarne lågo bleka i sina grönmålade sängar med krämpan skrifven på svart tafla ofvanför hufvudgärden. Sköterskorna inburo hafresoppa i blanka tennskålar, doktorerne stodo mystiska kring en bortskymd bädd, där en nittonårig flicka undkommit alla hjärtesorger, för hvilka denna värld icke vet någon bot. Nej, här kunde våren icke söka sitt bo. Och *likväl* fann jag honom: han sken på några halftärda kinder, i sjukhusets trädgård, där de magre konvalescenterne i deras vida rockar af grå vadmal andades hoppets luft . . .

Om jag skulle söka våren i ämbetsverket? Hvarför icke? Jag fann i de höga salarna en dufven rötmånad; vaktmästarens hustru räknade askan bland sina sportlar.

Solen sken brännande på de halffällda rullgardinerna; protokollisterne svettades, man hörde pennornas raspande, plumparnas raderande, obegripliga hviskningar. Chefen visade sig i dörren till inre rummet, mottog besök, bjöd plats och började tala... om ämbetsärenden? Nej, om den sist publicerade ordensutnämningen. Hvar fanns våren?

Kanske fanns han hos den unga stadsfröken, bakom stängda fönster och fällda gardiner? Det var långt lidet på förmiddagen; hon sof. Hon hade somnat klockan tre på morgonen; ljusen voro nedbrunna i silfverstakarna, på nattduksbordet låg en roman af Zola. I fönsternischen doftade två hyacinter, beundrade af den första nyfödda flugan. Olyckliga barn af drifhuset, de slösade sin doft i gardinernas halfdunkel och tycktes sucka: ljus, mera ljus!

Hvar är våren, om icke hos ungdomen? Jag dröjde ej att söka honom i den flitiga studentkammaren, där den urtagna dörrnyckeln tycktes säga: bort all ofrid! Rummet var fem steg i längd och två i bredd. Innanfönsterna funnos orörda från vintern, men i kakelugnen brann ingen eld; veden och kassan hade båda uppsagt sin tjenst. Hvilken luft — unken och gråkall, genomträngd af månaders tobaksrök, som bitit sig fast i hvarje bok på den lilla omålade trähyllan, i hvarje veck af den på knaggen hängande oborstade rocken! På en hård stol vid det nötta bordet satt vid sin bok en hostande, lutande, insjunken ung man med mattglänsande ögon och ljugande rodnad på de afmagrade kinderna. Moder, hvar är du? Skicka ut din son till bergen, till barrskogen, till sjön! Fader, vet du icke att en stark själ behöfver en frisk kropp; gör din son till en man!... Ack, de höra mig icke, de hafva från barndomen kedjat

sin son vid boken, och boken allena; han är ärelysten som de, han arbetar femton timmar i dygnet, han skall blifva sina föräldrars stöd och mycket mera därtill... en lärd man, en stor man... och han skall ej lefva till fem och tjugu år!

Hvar skulle jag söka våren? Jag gick till kasernen. Ett tusen tappre män, tagne från fältet och skogarna, voro instängde i ett stenfängelse. På den stenlagda gården höjde rekryterne taktmässigt än högra, än vänstra benet i rät vinkel mot magen. Öronslitande larm gaf ett återskall i alla murar från musiksalen, där trettio musikanter samtidigt frampinade oljud från de motsträfviga horninstrumenterna. I de långa, otrefliga salarna sutto eller halflågo på sina britsar soldater i grå schineller, fejande sina gevär. Har ni hört talas om bakterier... dessa osynliga kryp, af hvilka en million får plats under en tummes nagel? Upp med fönstren, ut med karlarne! Jag vet, att ur hornens missljud skola gå fram harmonier; jag vet, att desse inmurade fångar en dag skola tåga ut i kraftiga leder att strida för land och furste. Men ut med dem, ut, om också i storm och slagregn! Här är ingen vår, och utan vår finnes intet mod, intet hopp, ingen hälsa, ingen kraft... ut med dem!

Hvart skall jag gå, för att söka våren? Skall jag gå till handelsboden? Fåfäng möda. På ena sidan om gatan möter mig lukten af tvål och ryska tobaksblad, på andra sidan parfymen af damernas favoritbutik, där man dagen om ljuger och komplimenterar bakom en disk. Skall jag då gå till den nymålade ångbåten som röker vid hamnkajen? Men hvem känner icke de sjösjuka hytterna och oset af uppvärmd kalfstek från köket? Eller till den nyss snöfria parken? Ja, parken, där måste

våren vara!... Ack, han fanns icke ens där, fastän han kvittrade i alla löflösa träd. Han stred för lifvet med snufvor och hosta, med galoscher och skinnöfverplagg, med nattvak och lefnadströtthet; han kikade in genom värdshusets port och mottogs af vaktmästaren med en bricka punsch. Vår fanns i luften, i blåsipporna, i några fria andedrag, men han fanns icke i människornas hjärtan ... den landsflyktige!

Hvar fanns han? Om jag kunde förflytta mig med morgonvinden till en förgäten skog, till solsidan af ett berg, till stranden af en bäck, som ännu icke böjts under kvarnens ok, skulle jag finna honom. Men jag kan det icke, jag är bunden vid staden. Skall jag då ingenstädes finna våren? En sådan flod af människor och en sådan försinande liten rännil natur!

Missnöjd med mig själf och världen, återvände jag till min bostad. Gården var inhägnad och på tre sidor kringbyggd, men på fjärde sidan fann majsolen just nu en afundsvärd tittlucka. Hvad hon såg var tarfligt nog: en liten gräsplan, två lindar, en sandhög och en brädstapel. I lindarna trippade ett par hämplingar, i sandhögen lekte två små flickor, på gräsplanen slogo fyra gossar boll. Skuggan af husen var praktiskt nyttig: i skuggan kunde man bättre följa bollens flykt och akta fönsterrutorna. Men huru förtjusande blef icke allt, när solen sken in! Fågelkvittret tycktes endast ha väntat denna signal och blef högljudt i lindarna; töserna på sandhögen anställde kalas, pysarne på gräsplanen företogo sig att storma och försvara den hittills ensliga brädstapeln. Hvilka bedrifter, hvilken jublande fröjd! Ändtligen hade jag funnit våren och funnit honom där jag sist väntade honom.

Sådan är denne gynnare: man ser honom icke, om man icke bär honom i sitt eget öga. Bär man honom där, då finner man honom öfverallt: på Salutorget, i ämbetsverket, i budoiren och studentkammaren, i kasernen och handelsboden, ja, i sjukhuset och på en grönskande graf. Han är öfverallt där han finner lif, och allt vill ju lefva! Har jag rätt, mamsell Hedmansson? Ni har sett våren i hafvet; jag är säker uppå, att ni äfven sett honom i bergen, i morgonrodnaden, i den slocknande stjärnan, likasom vi alla känt honom andas i världens luft.

Anna Hedmansson. Jag vill minnas mig hafva läst i Matthei sjette kapitel någonting om vårt öga. Är det ofördärfvadt, se vi ljus. Men hvad betyder det »*inre* ljus», som kan förvandlas till mörker? Har då vår själ andra fönster än ögat? Det måste väl vara så, när det stundom kan synas så mörkt inom oss, fastän ute är ljust, och en annan gång åter så ljust inom oss, fastän ute är mörkt.

Jag minns en mycket sorgsen vår på min hemort. Ljus hade vi nog omkring oss, men icke inom oss. Det var ett kallt ljus; naturen sof, som hade hon varit död. Icke en blomma, icke en fjäril. Träden utan löf voro som hjärtan utan kärlek; sjön i sitt istäcke var som en lifstidsfånge, smidd vid sitt fängelses mur.

O, huru vi längtade! Huru än dagen sken och natten strålade, hade vi mörker inom oss. Vi tänkte: i år kommer aldrig våren! Jag kan ej säga hur tung den tanken var: en förlorad himmel, ett sviket hopp. Vi kände oss liksom vissna. Min kloka moster skrattade och sade till oss: vänta! Ja, vi väntade, och våren kom icke. I hans ställe kom sjukdomen, i hans ställe kom sorgen. Hvarje dag ringde klockorna för de döda:

om hvarandra föllo unga och gamla, goda och elaka, de bittert saknade och de lätt bortmistade. Den vännen, som log i går, bar sorgdräkt i dag. Huru skulle vi med tålamod bida? Han kom icke ... våren, som upprättar allt, tröstar allt, förnyar och föryngrar allt, han kom icke! Dödens dimmor uppstego ur hafven och insvepte jorden.

Men till sist kom han, när vi redan förlorat hoppet. En morgon bittida, när vi uppdrogo gardinen, var världen ny. Arlaregnet hade badat naturens frusna kinder; våren hade sått tårar och ville nu uppskära glädje. Det var skönt att andas en ny luft, se träden knoppas och gräsmattorna få färg, men ännu mycket skönare var det att se dimmorna vika från vårt inre öga. Lifvet omkring oss stod upp och besegrade döden; lifvet inom oss stod upp och besegrade smärtan. Klockorna upphörde att ringa för döden och ringde i stället Guds lof. Grönskan betäckte de nya grafvarna; rodnaden strömmade åter till bleka kinder och nytt hopp till de modlösa hjärtan. Våren, våren! Ja, när han kommer ute och inne samtidigt, då förlorar smärtan sin törntagg och sorgen sin svepning. Kanske fly de ej, utan att kvarlämna märkbara spår. Jag vet icke; det säges, att när man lefvat länge, är själen såsom betäckt med ärr. Men de goda sorgerna äro ju icke fiender, de komma tillbaka som misskända vänner, och midt under lifvets lycka händer sedan ibland, att vi kalla dem upp ur det förgångna, kasta oss till deras bröst och gråta ut våra hjärtan i deras armar ...

Docenten Dimma. Jag har läst många vackra poemer om vårens fägring, och i de flesta af dem reflekteras människohjärtat. Men vårens djup i vårt inre öga har jag funnit hos få. Våren och sorgen bredvid

hvarandra ha något så gripande, att de endast kunna jämföras med barnet vid grafven. Vi läsa dem i Franzéns »Vårlängtan»:

> Din sol, natur, går opp så skön,
> och alla dimmor fly,
> hvar mask får lif, hvar fläck blir grön,
> och himlen själf är ny.
> Jag ensam tynar utan hopp,
> min sol går aldrig opp.'

Hvilken skada, att ett så vackert stycke skall vara så tröstlöst! Det är en tolkning af skriftens ord: »om nu ljuset, som är i dig, är mörker, huru stort blifver då mörkret!» Är det icke förunderligt, att just den skald, som mer än någon annan strålar af ett inre ljus, skall framställa ett mörker utan hopp, en natt utan morgon? Kanske förstå vi svaret på denna olösta fråga, om vi söka det i arten af det ljus, som strömmar genom Franzéns dikter. Det ställer morgonen bortom grafven. Gråhårsmannen har ännu mod att sjunga:

> Vinter, kom! Ty jag vill hoppas
> vårens stund.

Det är förunderligt, att Franzéns oskyldiga sångmö bär likasom ett violett band i själfva sin hvita bruddräkt. I hennes gröna myrtenkrans är alltid ett gult blad inflätadt. Ja, huru kunde ett så finskt hjärta, som hans, sjunga annorlunda än ur djupet af sitt lands natur och sitt folks lif? Ännu i bottnen af hans champagneglas kvarligger en skugga af glädjens flyktighet:

> Fångad af ynglingens spända förhoppning,
> än ur en drufva, förädlad och rar,
> än från en mun, lik en ros i sin knoppning,
> strax till sitt hem öfver molnen hon far.

Det är finskt, det där, jag kan icke hjälpa det. Sådana äro vi, alltid på flyttning. Äfven den högsta fägring, den mest berusande lycka står för oss beständigt med vingen lyftad till flykt mot »sitt hem öfver molnen». Jag medgifver att detta skulle vara melankoliskt, om det icke vore så mänskligt. Vi älska nog glädjen, vi som andra; vi ville så gärna en gång kasta ifrån oss alla tankar på död och förvissning, frigöra oss från stoftets träldom och lefva som tanklösa barn i ögonblickets värld af bristande bubblor. Men se, det kunna vi icke. Det hjälper icke ens att älska, icke ens att supa oss fulla. Barnen äro de enda som kunna glömma allt. Vi andra, när vi hunnit förbi våra fjorton eller sexton år, kunna ej undkomma det gula bladet i kransen. Det är ärftligt, det går igen. Var god och anse oss icke alltför reflekterande eller alltför beskedliga! Också vi kunna skratta; också vi kunna skämta, tokas, vara vilda och galna, i synnerhet kunna vi vara stickande mot vår nästa, när det faller oss in. Men med allt detta äro vi beständigt på flyttning, alltid blickande bortåt, än mot det som var, än mot det som kommer, än mot grafven och än mot molnet, alltid, alltid densamme »fjärranlängtande» Lemminkäinen, som, när han reser till brölloppet, icke glömmer att slipa sitt svärd och efterlämna en blödande borste.

Lyckligtvis äro vi icke ensamme om denna lyckans och glädjens Achilles-häl, att icke kunna fjättras i ett flygande nu. Vi återfinna samma sårbara punkt i ett släktdrag hos mänskligheten och särskildt hos de nordiska folken. Fråga folkvisorna! Svensken och norrmannen ha fått *sin* andel af den hemlighetsfulla längtan, som drager oss bort; dansken, förmodar jag, kan lättare glömma. Bellmans ystraste sånger ha kallats »en sorg

i rosenrödt»; Vilhelm von Braun slöt en af sina öfverdådigaste dikter med den allt annat än muntra tanken på »fyra bräder». Skillnaden är, att det som hos våra skandinaviske bröder är litet tusch i stämningen, det har hos finnarne blifvit landskapets skugga. Det är mystik i dem, mystiken är deras födelsemärke.

Jag kunde uppvisa många drag hos vårt folk, som alla beteckna en utsträckt famn mot någonting bortomliggande, någonting som man söker och väntar utom den trånga gränsen af ögonblicket. En finne kan med sin flegma förhetsa sig, med sitt lugn bli fanatiker; men den dag han gifver sig till materialist, till ateist, till nihilist, då har han kommit af sig, då har han krupit ut ur sig själf.

Hvarifrån härstammar nu denna genomgående skepticism, som aldrig kan hängifva sig helt åt stundens intryck, utan att tänka sig något därefter eller något bakom? Jag svarar med predikareboken, att vemodsdraget i människans anlete kommer af alltings förgänglighet; men så vidt det är nordiskt, härrör det af nordens natur, och så vidt det är finskt, af natur och uppfostran tillsamman. Hvad är detta ljus, som vi älska så högt, denna fägring i naturen, som hänrycker oss, denna vår, som förtjusar vårt öga och upplifvar vår själ? Det är ju allt endast en flyende dag, en försvinnande månad, en minut af vår tillvaro. Efter ljus följer mörker, efter fägring förvissning, efter våren höst. Se där gräset, hvilket »i dag står och i morgon kastas i ugnen»! Hur är det möjligt att i en sådan natur kunna kasta sig helt i ögonblickets armar och säga: här är min ro! Hvem ville icke en vårmorgon på udden eller på berget med fullt oblandade känslor se sitt lifs hela fägring uppgå i detta nu — i dessa glittrande vågor, detta

unga, daggiga gräs, dessa skiftande skogar och denna hänförande, föryngrande luft, där vi dricka hälsan? Ja, vi beundra, vi gråta, vi le, vi genomströmmas af lycka, vi kunna omfamna hvarandra i våra hjärtans förtjusning, och likväl är det alltid, alltid något bakom. Hvad är detta okända, som klyfver våra känslor och skuggar vår hänförelse? Det är det kommande mörkret, som kastar sin skugga öfver ett nästan odödligt ljus; det är den stundande hösten, som strör sina gula blad ända in i vårens gladaste grönska. Om de redan fölle öfver oss, skulle de tynga oss mindre, vi skulle igenkänna våra gamla förtrogna, natten och döden, vi skulle bära dem lättare. Men därför att de hota på afstånd vår lyckliga fröjd, därför synas de fruktansvärda, därför smyga de vemodet in i »glädjens blomster på jordens mull». Tilllägg härtill för Finland ödemarkernas enslighet, vinternatten, kampen för tillvaron, hafsvågornas, insjövågornas entoniga brus samt slutligen historiens pröfningar, och jag tror att vi skola förstå hvarför vi aldrig fullt kunna tro på det närvarande eller i det finna vår högsta lust.

Så är det med oss, vi må förneka det huru envist som helst. Naturen har färgat oss sådana. Men om denna natur gjort längtan bofast i våra hjärtan och låtit våra skönaste sånger uppspira ur sorgen, så har hon till gengäld gifvit oss djupare intryck. All mänsklig uppfattning behöfver en gräns. Vår jordiska tillvaro är ändlig, hon rör sig inom en värld af beständiga växlingar; vi kunna ana, hoppas, tillbedja den eviga skönheten och den eviga glädjen, men vi kunna icke uppfatta, icke fasthålla dem. Skönheten vore för oss icke mera skön, om hon icke i hvarje ögonblick stode gentemot en förvissning; glädjen skulle mätta och trötta oss, om hon

icke så vindsnabbt flydde. Därför ligger det skönaste och det gladaste just däruti att det är så försvinnande kort. Om människoanden kunde sola sig i ett beständigt ljus, aldrig skulle han med samma kärlek, samma längtan, som nu, beundra den uppgående solen. Och sydlänningen, där han ligger makligt utsträckt i en beständig grönska, tror ni att han har något begrepp om hvad vi kalla vår? Ju mörkare natt, desto skönare morgon. Ju vådligare kamp, desto mera glänsande seger. Ju ensligare, ju längre skickelsen kastat oss upp mot den höga norden, desto herrligare synes oss lifvets uppståndelse ur vintrarnas graf. Denna snabbt förbleknande vår i de nordiska länderna, hur samlar han icke lifvets, ljusets och skönhetens fullhet inom ramen af några få veckor, dagar, timmar. Vi veta, att han är i dag och i morgon ej mer. Vi måste inbärga allt i ett ögonblick, och medan vi ännu utsträcka vår famn, sjunker solen, färgerna aftyna, daggen faller, för att kanhända i daggryningen vara förvandlad till rimfrost. Undra då icke, att detta ögonblick får på samma gång en färg af vemod och den intensivaste glans. Hvad Amalia von Imhoff säger om kärlekens skönaste blomma: en fröjd, blandad med smärta — det gäller om alla de ljufvaste känslor ett mänskohjärta kan inrymma. Aldrig var Andromache så skön, som när hon »log i tårar» vid Hektors afsked, och skriften förenar alltid glädjens skörd med tårarnas utsäde.

Nåväl, det är symbolik i det där, vi ha hört det tusen gånger förut: människan afspeglar naturen. Men det förunderliga är, att hvarje gång våren kommer, kommer han liksom för första gången. Han är det flyktigaste af allt skönt och likväl det mest oförvissneliga; han dör icke när han dör och utslites aldrig. Om vi lefva till

åttio år, se vi våren alltid på samma sätt med ett barns förundran. Märkvärdigt, att dagarna blifvit så långa! Så grön var denna gräsmatta aldrig förut; nej, aldrig har björken förr gjort en så fin toilett, och se, huru underbart solen går ned! Det är det uppståndna lifvet omkring oss, som samtidigt vaknar inom oss och protesterar mot döden. Hvilken blindhet, att med denna ständigt återkommande protest framför våra ögon förneka odödligheten!

B. Sommaren.

Doktor Rabe. Jag beklagar, att herrarne Seiffe och Dattelbaum icke finna behag i årstidernas symfoni. Det som för oss nordbor är välbekant, kunde för dem möjligen innebära något nytt. Jag skulle underrätta dem, att om de i vårt land vänta sig »nio månader vinter och tre månader ingen sommar», så misstaga de sig. Jag har tillbragt fyra somrar i Tyskland och kan intyga, att denna årstid hos oss väl är en månad kortare, men lika varm som deras och mycket vackrare genom de ljusa nätterna. Om vår grönska icke är fullt lika saftig och växtvärlden icke så artrik, har däremot vår hela natur en bestämdare karaktär. Jag skulle vara generad att, som våra vänner tyskarne, befinna mig hvarken i nord eller söder. Kalla, om ni behagar, Würtemberg söder och Pommern nord; det är på sitt sätt spirituellt, ty vinrankan trifves i Würtemberg, medan man i Pommern importerar sin Geist från Rhen och Champagne. I öfrigt är skillnaden i naturlynnet icke på långt när så

märkbar som ens mellan norra och södra Finland. Hellre än att simma som en amfibie mellan två elementer, föredrager jag det ena eller det andra; jag vet då åtminstone hvar jag simmar.

Det utpräglade nordiska i vår sommar ligger till någon del i vår växtvärld, där björken, furan, granen och mossan äro de förherskande; men det ligger långt mer i årstidernas skarpa motsatser. Det är något storartadt i en så väldig naturkamp. Vinter och sommar trassla sig här icke in i hvarandra, som i största delen af den europeiska kontinenten och England. Det händer att de krångla i öfvergångarna länge nog, men de upptorna sig till sist i djärfva spetsar af köld och värme, mörker och ljus, död och lif. Det är icke blöta sniglar, som kräla öfver hvarandra; det är armstarke, slagfärdige jättar, som brottas en tid i förkrossande famntag och därefter råda, hvar i sin tur, enväldige öfver sitt rike.

Blefve nu endera af dessa samkonungar ensam rådande för all tid, skulle deras friborne vasall, människan, antingen somna i sommarhettan eller förfrysa i vinterkölden. Det är sant, att vi klämmas hårdt mellan sköldarna, men vi hafva jämnt så mycken luft vi behöfva att andas, vi växa upp under härnaden mellan två kolosser och växa starka. Den föregående talaren har sagt, att vårens symbolik betecknar odödligheten; jag vill tillägga, att våren äfven bär frihetens fana. Skyll på historien, om ni så vill, att det finns nordiska folk som försofvit sin frihet, och andra som värnat den okränkt i tidernas tider. Jag vidhåller, att den nordiska våren, som afkastar fjättrar af oerhörd tyngd och uppreser lifvets baner på de mest oöfverstigliga vallar, är en maning, som få andra, till kamp för friheten. Betrakta våra

älfvar från medlet af April till början af Maj, och döm om de kunna strömma genom trälbundna länder! Stundom brottas de för sin frihet i den mest gigantiska kamp, stundom lösa de sina bojor så omärkligt fridsamt, som kristendomen och civilisationen frigöra folken. Detta kallar jag naturens världshistoria, och om friheten segrar här till en tid, för att åter fjättras af nästa vinter i nya bojor, så betyda sådana skiften endast att ett tidehvarf dör, för att lämna sin strid och sin seger i arf åt ett kommande. Slutresultatet blir, som historiens, frihet och inga fjättrar. De frusne herrar natursvindlare — hatten af för de äkta naturforskarne! — må försöka bevisa oss med sin vishet i dag, som i morgon är dårskap, att jorden efter millioner år skall frysa ihjäl — desse herrar äro alltid millionärer på blankokredit. Jag föredrager en äldre profetia, som säger oss att jorden en gång skall sprängas i eld — det enda värdiga slut, som motsvarar hennes varmhjärtade början.

Hvad återstår att berätta herrarne Seiffe och Dattelbaum om vår nordiska sommar? Vill icke någon af damerna hafva godheten upplysa dem om hjortron och åkerbär, för att godtgöra bristen på memma och björklake i vår beskrifning på våren?

Fru Rönnevall. Jag upptager handsken och beder om tillåtelse att våga mig ett stycke utom köksdepartementet, som kanslirådet doktor Rabe tyckes anse för vår naturliga gräns. Det förefaller mig som om doktor Rabe väl angifvit motsatserna mellan sommar och vinter som dessa årstiders mest utpräglade nordiska karaktär, men glömt att säga oss hvari dessa motsatser kulminera. Det är icke nog att tala om ljus och mörker; jag föreställer mig att hela världen gör anspråk på dag och natt. Söka vi åter motsatserna mellan köld och värme, finna

vi dem i tropikländernas bergskedjor mycket närmare hvarandra, än någonstädes hos oss. Utan att gå så långt, antager jag att några bland oss bestigit Alperna. Äfven där finna vi de båda motsatserna, men äro vi därför i norden? Nej, min bäste herr doktor, där fattas något: där är omväxling, men ännu ej karaktär. Efter vi tala om sommaren, tänker jag närmast på ljuset. Hvad är det som fattas den mäktiga alpvärlden för att glänsa i nordisk skönhet? Det är ljusets odödlighet, det är natten förvandlad till dag.

Förfäras icke, mitt herrskap, jag skall icke tala om Aavasaksa. Jag är född i en bygd där man tre månader om året läser obehindradt den finaste *nonpareille* vid midnatt och dagsljus, men jag skall icke ens våga ett försök att teckna något så välbekant som våra känslor en junidag klockan tio på aftonen. Tillåt mig blott erinra om något som undgår många bland oss i denna ljusa sommarnatt, när vi antingen från ett fönster, eller på en vandring, en båtfärd, en resa betrakta det nordiska landskapet.

Sedan solen gått ned till sin korta hvila, antager hela landskapet en egendomlig hemlighetsfull stämning, hvilken vi ej bemöda oss om att förklara, emedan vi äro så vana därvid. Den bländande källa, ur hvilken vi härtills mottagit ljuset, är borta, de flesta fåglar ha tystnat, alla arbeten afstanna, barnets öga förtynges af sömn och vill icke somna, den trötte arbetaren längtar efter hvila och hvilar icke; vi veta hur vinterns sjusofvare nu kunna vaka! Natten skulle ju komma och kommer icke. I hans ställe sprider sig en egen förunderlig klarhet öfver sjöar, stränder, skogar och berg — ej solsken, ej månsken, ej stjärnljus, ej skymning — jag tänker här på det nordliga Finland, ty vid sydkusten behöfves endast ett

moln för att frambringa en florslik vålnad af natten. Medgif, att denna belysning är ett under af skönhet! Det är en öfverjordisk förklaring, som knappt har sitt motstycke i vår erfarenhet af sinnliga företeelser. Jag finner ingenting liknande, om icke aftonglansen öfver fönsterna af ett öfvergifvet hus, där fordom älskade väsen bott, eller tårglansen i ett öga, som ser på oss med outsägelig kärlek. En sådan nattens tysta, drömlika värld finnes endast i aningen: det är så som grekerne måste ha tänkt sig de elyseiska fälten.

En natt som denna befann jag mig engång på Punkaharju ås. Det var vid midnatt, himmelen molnfri, en stark klarhet i norr, en svagare i söder. Till följd däraf låg södra sidan af åsen djupt i skugga bakom granar och björkar, medan i norr flöto strömmar af ljus öfver de lugna fjärdarna. På de vida vattnen af Puruvesi blänkte skinande strimmor mellan mörkare ränder, växlade form, försvunno och glittrade åter i strömdragen. Alla stränder glänste, alla höjder strålade; själfva furornas toppar tycktes glimma af guld. Klarheten genomträngde björkarnas löf på norra sidan af åsen, så att de syntes genomskinliga; granarnas barr blefvo silfvernålar. Ögat bländades icke, hjärtat klappade icke fortare; en förunderlig mildhet utbredde sig öfver hela denna växlande färgprakt. Gräset var sammetsmjukt och fuktigt af dagg; på den rödsandade vägen syntes intet spår af ett lefvande väsen; allt var ensligt, tyst och stilla begrundande; endast i fjärran hördes talltrastens melodiska stämma, klar som den natt i hvilken han sjöng.

Åter en sådan natt gled vår båt fram på en af det nordliga Finlands älfvar. De höga, löfkransade stränderna lågo nedtill i skugga, upptill i ljus, men långt skönare var deras spegelbild i vattnet. Det var idealet vid sidan

af verkligheten, poesin vid sidan af naturen, dess outtömliga förebild. Alla toppar och löf, alla skuggor och dagrar syntes finare, mjukare och älskligare i vattenspegeln, än de framstodo på stranden. Och när stranden under vattnet tycktes vika sig inåt, syntes den gamla grå ladan nymålad, fiskarens nät väfda af silfvertråd och den skrofliga strandklippan glänsande af en fin polityr.

Vi flöto längs älfven ut till hafvet och skärgården. Ny klarhet och nya färgspel. Natthimmelen låg under oss i glans, såsom hon hvälfde sig öfver oss. Sceneriet vid Puruvesi förnyades, men med andra fasetter. Det dröp silfver från årarna; små vatteninsekter ilade pilsnabbt öfver de stilla vikarna i ständigt buktande, glittrande ringar; en flock simmande änder lämnade en guldstrimma efter sig, och fjärran vid sundmynningen rullade dyningens breda, blanka ryggar som smältande glasberg in från hafvet.

Allt detta förutsatt att natthimlen är klar. Men jag har sett nattens förklaring framträda mera gåtlik. Jag kunde länge icke förstå, hvarför ett välbekant landskap stundom förekom mig så okändt, som hade jag aldrig förut sett det i nattbelysning. Hvarje föremål — en gärdsgård, ett träd, en ria, en betande häst — tycktes mig nu likasom utstråla ett eget ljus, stå för sig själf och icke behöfva en bakgrund. Jag trodde mig drömma. Det var ett landskap mot alla målarekonstens regler, sönderfallet i fristående grupper och på samma gång så harmoniskt helt, så oändligen mjukt och fullt af behag. Hvad var orsaken? Hvilken fé hade med sitt trollspö frigjort den bundna naturen och gifvit alla dess former en själfständig tillvaro?

Orsaken var ingen annan än att den norra himlen var mulen, den södra svagare klar. Lufthvalfvet

öfverströmmade allt med sina reflexer af ett likformigt ljus, och landskapet syntes följaktligen utan skuggor och utan dagrar. Vi äro så vana vid att se ljuset utströmma från en gifven punkt eller ett gifvet område, medan frånvända eller skymda sidor ligga i skugga, att vi endast med svårighet kunna tänka oss allt lika belyst från alla sidor. Men därigenom att allt är lika belyst, tyckas alla föremål lysa med eget ljus. Jag vet icke om optikern eller målaren förutsatt någonting som så sällan förekommer i vår dagliga erfarenhet. Ett troget afbildadt landskap i denna belysning skulle förefalla den konstförfarne kritikern som en skolpojkes löjligt okunniga första försök. Måleri utan dagrar och skuggor, hvilken orimlighet! Men är då detta första gången kritiken utskrattar konstens teknik?

Förlåt mig, bäste herr doktor, jag tror, att en nordisk sommar är framför allt nordisk i sina nätter. Allt det öfriga — mygg, hjortron och åkerbär inberäknade — kunna vi undanstöka såsom staffage. Södern mäter sitt ljus efter dygn, vi mäta det efter årstider. Södern lefver för dagen; vi lefva för långa minnen och långt hopp. Hela vårt lif rör sig mellan hågkomsten af det som varit och längtan till det som en dag skall komma. Det är redan anmärkt, att inom oss går i grunden allt *bortåt*. Rätt själfbelåtna, rätt fastrotade i vår torfva kunna vi aldrig vara. Beständigt höra vi den hemlighetsfulla rösten inom oss: kom bort! kom bort! Kalla det sorgligt, om ni vill; jag kallar det kristligt gladt. Huru egendomligt och aningsfullt, att höjdpunkten af vår naturs skönhet skall vara en ljus natt!

C. Hösten.

Fröken Hemming. Jag kan icke beundra ljuset därför att det i månader är odödligt och sedan förgås. Min känsla svär däremot: jag är mörkrädd, jag trifs icke i en svart natt. Älska vi icke stjärnorna, älska vi icke den hvita snön därför att de protestera mot höstnatten? O, dessa stjärnlösa, snölösa nätter i Oktober! Hvad äro vi *då* annat, än klafbundna vid en spilta af stoft, icke nog fjättrade vid det ändliga för att ej sträcka våra armar mot evigheten, men icke heller nog eviga för att ej frysa i tiden!

Jag kan ej förlåta poeterne, att de gjort månen löjlig. Betrakta honom en vacker augustikväll! Mörkret kommer så mildt, icke hemskt och förfärande som i södern, där den obevekliga natten med ens faller på. Hos oss blickar dagen ännu länge efter sig, sedan hans strålande öga sjunkit under synkretsens rand, och när han fridfull somnar, glädes vandraren att se den första stjärnan på himmelens hvalf. Då stiger den gula augustimånen upp öfver skogen, glimmar genom löfven och ser på oss som ett älskande öga i nattens tystnad. Sörj icke, säger han till oss; mörkret är intet annat än ljusets ram, af Skaparen anlagd med beundransvärd konst att förhöja dess skönhet. Där finns intet pjunk i naturen en sådan augustikväll, när midsommarljuset tillycker sina ögon och hösten upprullar till natten sin glänsande stjärneduk. Där är friskhet och frimodighet, men också en förunderlig ömhet, så att man tycker sig skåda en bortresande moders blick, när hon säger farväl åt sina barn. Nu går jag, säger sommaren; men han går icke,

han återvänder morgon efter morgon, för att än en gång säga farväl, mera älskad än förr, därför att han dolt sig i mörker och uppstår ånyo i grönska och skördar. Fastän han står där i sin konungamantel mera praktfull än någonsin, anar man likväl redan att hans tid ej är lång. Hemligheten af en augustikväll är, att det ljufva i naturen står kvar vid dörren till hösten. Hvad är det annat än lifvet, som småler åt döden? Åter och åter säger sommaren till oss: nu går jag. Å, svara vi, du kommer igen! Då röra sig asparnas löf som fladdrande vingar i aftonvinden, och vi förstå att de lyftas till flygt.

Nej, jag kan icke älska mörkret. Just därför att det är intet, tillintetgör det allt lefvande. Hvad är jag i mörkret? En ande utan kropp. Hvart går jag? Det vet jag icke. Hvem möter mig? Jag vet icke. Hvad är det jag vidrör? Jag vet icke. Någonting skugglikt skymtar förbi. Är det vän? Är det fiende? Ingen svarar. Det kan vara min trogna hund, men det kan också vara en blodgirig varg. Jag kan gå mot en mur, när jag tror mig gå på en gata. Det okända framför mig kan vara en oskyldig gräsmatta, men det kan också vara en svindlande afgrund.

Tillstå, att höstens mörker är en begrafven värld. Men se honom vid dager, och det gifs ögonblick när vi förlåta honom allt hvad han röfvar ifrån oss. Slutet af September och början af Oktober äro förtjusande, när det faller dem in. Luften mild, ren och vederkvickande: man erfar en alldeles egen känsla, såsom af en skön ålderdom. Sådana dagar äro naturens guldbröllop. Hvem känner ej våra löfskogar i höstsolens prakt? Schatteringarna af rödt, gult och grönt äro så rika, så omväxlande, att ingen målares pänsel vågar afbilda dem.

Man skulle kalla honom osann och hans färger skrikande, just när han trognast kopierat löfskogens original. Hvarför? Är det därför att färgerna icke samstämma inbördes? Tvärtom. Inga färger flyta så otvunget in i hvarandra, som gult och grönt; rödt är åter komplementärfärgen till grönt. Ännu har jag icke hört någon kritisera regnbågen. Målarens tafla blir först då osann, när han uppslukas af detaljen, när han gifver oss träden och icke skogen. Han behöfver en fond af himmel och moln, en svartgrön barrskog och — hvad han blott som en aning kan återgifva — höstluften i en döende värld.

Allt sammanräknadt, föredrager jag en höst i mellersta Europa, som andas varmare luft, ser mera grönska och känner mindre af höstens saknad. Ljuset har där ej hunnit blifva så kärt, att dess bortgång skulle stämma till vemod; förvissningen kommer skonsammare och plundrar ej allt. Vin- och fruktskörden äro de gladaste af alla årstider. Man är rik, man är lycklig; man har icke framför sig en förskräckande lång vinter. Vi här i norden äro tålmodige därför att vi ej sett något bättre, men de bland oss, som tillbragt en höst eller vinter i ett sydligare klimat, anse ej flyttfåglarna för opatriotiske desertörer. Gif mig fritt val, och jag skall göra som de.

Öfverste Hemming. Det är förlåtligt, om fruntimmer ej sympatisera med hösten. Ville de trifvas i jagtstöflar, kasta ett godt gevär öfver axeln och vid daggryningen i Oktober lössläppa ett koppel hundar, skulle de få en annan föreställning om denna årstid, som nu blott gör deras parasoller obrukbara och förstör deras klädningsfållar. Hvarför skulle vi söka ett friskt mod och ett godt sinne annorstädes, när vi finna dem några steg från vår egen port? Att, en sådan klar oktobermorgon

med hvit rimfrost i gräset, stå i en björkdunge vid ett behagligt pass, där man kan antaga att haren skall göra sin cirkel, när hundarna jaga honom — att höra det frigjorda kopplet närma sig och tydligt urskilja, liksom på en klaverskala, när skallet angifver spår, drift eller ståndskall — att i andlös spänning vänta sitt byte — att i ett nu lägga geväret till axeln, gifva eld, se den lätta röken skingra sig, iakttaga verkan af skottet och, när man ser haren göra en kullerbytta i skogsbrynet, gifva signal med ett »alles todt!» för att därpå fira ett muntert graföl — mina damer, jag beklagar att ni aldrig haft nöjet deltaga i ett sådant fälttåg; det skulle gifva eder en bättre föreställning om hösten. Därest jag hos eder kunde förutsätta det allraminsta intresse för jägarens lyckliga lif i skogen, ville jag beskrifva en jagtfärd i Ekenäs skärgård, där vi på Hermansö nedlade under en förmiddagsjagt tjuguåtta harar, två räfvar, åtta tjädrar, utan att räkna orrar, järpar, änder och knipor i mängd ... Jaså, min ärade syster låter förstå att damerna undanbedja sig ...

Godt. Jag skall då icke besvära med mina höstminnen från sikfisket och nejonögonen i Kumo; jag skall icke ens uppmana damerna att taga sina fruktansvärda korgar och en septemberdag fylla dem med champignoner, kantareller, riskor, fårtickor och andra läckerheter, af hvilka skogarna i denna årstid öfverflöda och som för oss mer än ersätta det tama nöjet att plocka oranger och persikor. Jag skall endast reservera mig mot alla obefogade klagomål öfver höstens plundringar. Var god och lägg märke till, att mer än hälften af våra skogar äro oåtkomliga för hans roflystnad; att han, utom barrträden, äfven måste kvarlämna luften, landskapet, de fyllda ladorna, frihetens lif i skog och mark ...

Fröken Hemming. Mörkret uppäter luften, dimman uppslukar landskapet, utskylderna tömma ladorna, regnet fjättrar friheten under en paraply...

Öfverste Hemming. Hvilken anklagelseakt! Medgif åtminstone, att hösten kvarlämnar en förträfflig aptit på korf! Men han gör mer, han mobiliserar sällskapslifvet. Han drager en kordong kring städer, byar och landtgårdar, enrollerar människovärlden, än i rotar, än i kompanier, än i bataljoner och regementen; han anställer revy med salongerna och för dem i elden...

Fröken Hemming. Där kortkungarne strida om trick och honnörer.

Öfverste Hemming. Det är kanske icke en slump, att på samma gång spelborden komma ur modet och statsverket får mindre inkomst af kortstämpeln, sälja målarne flera taflor, skulptörerne flera hvitmenade gipshufvuden och pianofabrikanterne flera tortyrmaskiner. Pedagogerne kalla hösten intelligensens årstid. Det är möjligt att skolorna, bokhandeln, tidningarna och salongsskvallret gifva dem rätt; som jägare behåller jag min tanke för mig. Törhända får man tillägga politikens, kejsaremötenas, parlamentenas, gummifabrikernas, gasbolagens, elektricitetens, petrolösernas och tjufvarnes årstid. För att ej tala om elementernas... Kapten Videstrand har ordet.

Kapten Videstrand. Om jag undantager jorden, som tillhör våren och sommaren, tror jag, som öfverste Hemming, att hösten regeras af eld, luft och vatten. Brasan tändes, riorna brinna, smedjans gnistor genomstinga det svarta mörkret. Hvem af oss har icke rest en höstafton på en mörk skogsväg? Ute på slätten kunde man ännu urskilja vägen, broarna, gärdsgårdarna, träden, glittret af sjön och väderkvarnens susande vingar. En

gång fördjupad uti den täta skuggan, ser man ingenting mer. Tömmarna utlöpa som bleka strimmor i natten; osynliga hästar draga en lika osynlig vagn. Man anar af den hastiga rörelsen en sluttning utför: är det en låg bergshympel, eller är det en krokig, svindlande backe? Ingen vet. Man är öfverlämnad åt djurens instinkt, och den misstager sig sällan, om ej i en tvär vändning af vägen eller i en trång inkörsport. Med denna känsla af ett hjälplöst beroende åker man vidare; men när man åter uppnår slättlandet, ha tunga regnmoln äfven där borttagit ända till sista spåret af ljusreflexer från luften. Då ser man på afstånd ett bländande ljussken, som långsamt flyttar sig. Utan att ana det, åker man längs åsen vid en stor insjö, och detta ensliga, irrande sken är en ljusterflamma på sjön. Hon upplifvar den blinda natten, gifver det toma mörkret ett innehåll, gläder ögat och uppfriskar hjärtat. Han vet icke, den okände fiskaren där borta på sjön, att han för den ville vandraren är en tröstande vän.

Åter synes ett klart eldsken, och nu mycket närmare. Vid vägen ligger ett enstaka torp. Genom dess låga fönster sprider sig skimret af en flammande brasa ut i den ödsliga kvällen. Den resande åker långsamt förbi: han kan vid skenet från härden urskilja en kvinna, som tillreder aftonmåltiden, en man, som klyfver pärtor, två lekande barn, som gjort ett halsband af spånor åt hunden. Vid dagsljus skulle han icke fäst någon uppmärksamhet vid en så alldaglig syn. Men mörkret, ensligheten, ödemarken rundtomkring honom förläna det fattiga torpet ett tjusande behag. Där är dock en människoboning, där är ett hem; en förtrogen krets, älskande hjärtan, stilla förnöjsamhet. Ingen rikedomens lyx, ingen lysande praktvåning har någonsin förmått

framkalla ett så lugnt angenämt, så tilldragande intryck af mänskligt deltagande. Hvarför leder den resandes väg så snabbt förbi? Hvarför kan han ej dröja vid detta vänliga sken? Hvarför måste han åter ut i den människotoma öknen?

Sjömannen står en mörk höstnatt vid rodret. Antag att han närmar sig kusterna af vårt land. Näst vid Stilla oceanens korallref och Newfoundlands bankar, finnas få så vådliga farleder som Finska vikens norra kust med dess bergspetsar under vattenytan, eller Bottenhafvet med dess ensteniga grund. Landkrabbor frukta stormen såsom sjöns värste fiende, och hvad är stormen i öppen sjö mot dessa grund, som hvarje årtionde förändras och gäcka sjökorten! Sjömannen står med ögat oafvändt riktadt på sin belysta kompass. Han har loggat farten och beräknat sitt läge, men han kan icke lika noga beräkna strömsättningen, som hvarje ögonblick för honom ur hans kosa. Det öfvergår all navigation att säga bestämdt hvar han just nu befinner sig i den vräkande sjön, men ingen omanlig fruktan röjer sig i hans bistra, väderbitna ansikte, där han står styf i störtregnet, som sköljer hans slitna sydvästhatt och nästan förblindar hans syn. Då uppdykar vid horisonten ett sken; ändtligen, ändtligen ser han den länge väntade fyren! Alltför sällan möter honom denne efterlängtade vägvisare vid Finlands höstmörka kuster. Nu ser han honom, nu vet han på pricken sitt läge, nu ändrar han stadigt sin kurs efter fyren; han tackar Gud och är räddad.

Så värmer, tröstar och vägleder oss elden i nordens höst. Om luften kan icke en sjöman gifva samma berömliga vitsord. Hengists passagerare ha erfarit ett litet oskadligt prof på hvad tjockan innebär. Hon kan vid strömsättning spela oss argare puts än så. Och

kanske har någon af detta ärade sällskap försökt det oskyldiga nöjet att ro med sin slup i dimman? Jag lofvar att man skall finna sig angenämt öfverraskad, när man om middagen efter flitig rodd igenkänner samma landningsbrygga, från hvilken man rodde ut om morgonen. Ofta inträffar att man törnar på grund, där man trott sig vara midtpå den djupa sjön. Man ser framför sig en fullkomligt obekant strand med jättelika föremål, som vid närmare påseende befinnas vara tarfliga alar, och med ofantliga berg, hvilka snart demaskera sig som vanliga strandklippor. Nyfiken landstiger man i denna nya, okända nejd, ser ett tornlikt palats, närmar sig, igenkänner ladan, där man plockade bär i Augusti, och befinner sig på sin egen välkända strand, ett par stenkast från sommarbostaden.

Stormen? Vågorna? Begär icke af en sjöman, att han skall förtala sina gamla förtrogna! Jag bekänner ärligt, att med tropikernas tyfoner vill jag hafva intet att skaffa. Hvartill tjena tackel och segel mot en jättesopkvast, hvilken inom ett par minuter bortblåser hela städer som korthus? Af samma orsak betackar jag mig äfven för jordbäfningens hafsvåg. Jag har sett en sådan vid kusten af Lima gå sexton engelska mil in öfver land och spetsa fartygen som nötskal på närmaste bergstoppar. Detta kan tjena till jämförelse, när man häpnar för oceanens vågor. Jag medgifver, att icke ens Great Easterns passagerare lyckades, vid den berömda kolossens första färd öfver Atlanten, spela käglor på däck, och vid en annan resa kastades tjurarna från däckstallet hufvudstupa ned i försalongen. Men Atlantens vågor äro knappt högre än måttliga hus, och Östersjöns, när de äro vildast, kunna på öppen sjö nästan mätas med vanligt famnsmått. Mindre nöjsam är bränningen

här, liksom isbergen i Atlanten; men går man icke till spillo, vänjer man sig vid allt. Värre är östersjövågen, när han i November, December, Januari nedisar fartyget. Ståltrådsvanterna bränna under matrosens näfvar, när karlen måste till väders. Man kan åka skridsko på däcket; kajuttrappan är en kälkbacke, matrosens tröja liknar fruset sulläder. Bogen nedtynges allt djupare af de beständigt ökade ismassorna; hvarje svallsjö efterlämnar en ny börda, från hvilken man förgäfves söker befria sig med båtshakar och stänger. Fartyget går allt tyngre och trögare; har man sjön styrbord, kränger styrbordssidan allt betänkligare; har man honom från babord, inträffar detsamma där. Jag försäkrar mitt herrskap, att man vid en sådan seglats med nöje ser hamnen framför sig. Men det, som här i Östersjön gör sjömannen vedermöda, det gäller lifvet i Svarta hafvet. Under kalla vintrar händer att fartygen nedisas, intill dess att de icke mer kunna manövreras och gå till botten så säkert som hade de burit sin dubbla last järnvägsskenor.

Hösten på hafvet känner inga vissnade blommor, inga fallande löf; han har intet att sörja, han har under sig sommarens våg, litet mörkare, litet kallare, men trogen till döden, det vill säga till isen. Faran bor vid stränderna; men äro dessa hemlandets kust, växer modet med faran. Märsgasten hälsar sin gamla grå klippa välkommen; hon kan bädda hans graf, men hon är portstolpen till hem och vänner, hos hvilka han går till sin vinterro och glömmer ända till nästa vår, att hans lif är en gungande våg.

D. Vintern.

Konsul Rönnevall. Tillåt en affärsman att säga sin prosaiska tanke om den årstid som omfattar hälften af vår tillvaro i norden. Liksom regntiden under tropikerna utmynnar i sommarhettan, så utmynnar vår korta sommar, med sina öfvergångstider, i vintern. Jag kunde, som köpman, kalla honom en fiende, emedan han blokerar våra hamnar och afbryter de två stora regulatorerna af handelsbalansen, export och import. Men jag är van att röra mig i verkligheten och tillgodogöra den, som en praktisk man. Jag föredrager således att kalla vintern en vän, och ännu därtill en affärsvän, en kund. Hvad blefve det af oss, om icke *han* byggde sina broar öfver kärr, floder och sjöar, om icke han anlade järnvägar öfver otillgängliga mossar och fyllde våra magasiner med last för handelsflottan? Långtifrån att för oss vara tillintetgörelsen, är han fastmera verksamhetens fält, där nu engång natur och öden ställt oss vid gränsen af den eviga snön. Vårt land producerar om sommaren, men samlar, ordnar och bokför om vintern. Hälften af detta land är under sommaren ödemark, men får lif med den första frosten, den första snön.

Det är förunderligt, hvilka befängda föreställningar icke blott sydlänningen, men äfven många små frusna mamseller och bepälsade kammarjunkare göra sig om vår vinter. I deras tanke kan man under denna årstid icke företaga sig något bättre än huttra framför en brasa, skvallra vid ett rykande kaffekök eller göra politik vid en toddy. Jag ville anbefalla dessa damer och herrar samma dagorder, som fröken Hemming ropade till ka-

sernen: ut med sällskapet! En flink häst, en klingande bjällra, en blank is eller en glatt landsväg med jämnslipad snö! Hvad möter oss då? Vi vänta oss finna ett sofvande folk och till vår förundran finna vi alla vägar befolkade, alla yxor i rörelse, alla spinnrockar surrande, alla väfstolar och fabriker i slamrande verksamhet. Sofva? Ja, det göra vi grundligt; lättingen och den flitige sofva i kapp; men när solen skiner på den bländande snön, få alla brådt att på sex timmar medhinna hvad vi annars icke hunnit på tolf.

Har ni sett städernas torg eller byarnas marknadsplatser en sådan sprängkall morgon i Januari? Alla kinder rödfrusna, alla ögon vakna. Rimfrosten hänger vid karlarnes skägg, kvinnornas ylletröjor, hästarnas man, slädarnas reden, bjälkarna, tjärtunnorna, linbuntarna, hölassen. Luften är uppfylld af fina, glittrande isnålar; för sitt lif vågar ingen med bara händer vidröra järn. Röken från skorstenarna stiger lodrätt mot himmelen och färgas röd af den uppgående solen. Hela torgets befolkning stampar med fötterna och slår kring sig med armarna. Man skulle tro sig se en rasande folkmassa i begrepp att storma bastiljen, eller en ursinnig teaterpublik, färdig att uthvissla författaren och jaga polisen på porten. Misstag. Aldrig var ett folk lugnare, aldrig mer inne i dagens fredliga värf. Man säljer och köper, språkar och skrattar, får audiens i kontoret, lämnar våta märken på mattorna, smyger kanske ett ögonblick in till en frestande värmekälla, är åter tillbaka vid den tålmodiga hästen, som utströr sitt halfva foder på snön, och ser med samma lugn solen gå ned.

Därpå följer den långa, kalla natten, som tömmer torget och fyller stugorna. Tro icke att allt mörker är natt! Tidigt i morgonens bleka stjärnljus och sent under

aftonens norrsken går forkarlen i den djupa snön vid vägkanten, jämkar hästens rede, stöder sitt stjälpande lass, håller mot utför backe, hjälper till uppför backe, skridande långsamt fram öfver isar och genvägar, för att slutligen stanna vid en enslig gård, där han och hans häst finna den välbehöfliga hvilan. Vintern förskräcker honom så litet, att han långt gladare hälsar dess ankomst i November, än han i April ser sin bro öfver kärret svikta och sin sköna isväg förbytt i slask. Öknarnas karavan går icke så trygg mot sitt mål i stiglös sand, som denne nordbo, steg för steg, vadar sina ihärdiga mil framåt i vintersnön.

Öknen har sandstormen, hafvet har sydvästen, norden har snöstormen. Hvad är yrsnön annat än frusen hafsvåg? Mannens lust är att brottas mot elementerna; men tror ni att folkets kvinnor och barn lipa för drifvorna? Vägen blir ofarbar, luften ett hvirflande lakan, skogen en spöklik, förvirrad stad af hvita, grönkantade torn, sjön en böljande bomullsvadd, där ett fint flor blåser öfver snövågens kammar och beständigt förändrar dem. Den nordiska karavanen banar sig oförfärad en väg genom manshöga drifvor. Männen nedtrampa snön, hästarna gå utan körsven i deras spår. Mången gång biträder vid lasset en kvinna, betäckt af snö, medan en pilt om sex år, morsk och manhaftig, griper de hängande tömmarna.

Vore icke snön ett så svårlöst problem för målarens pensel, skulle vi oftare se dessa förträffliga genrestycken på duken. Men snön är, allt efter luftreflexerna, stundom blåhvit, stundom rödhvit, stundom stötande i violett eller grönt, och får lätt ett tycke af sur mjölk på taflan. Hans färgnyanser äro så omväxlande och fina, att ett vant öga i honom kan läsa köldgraderna, utan att rådfråga

termometern. Det är bekant, att han knarrar vid tolf grader under fryspunkten och vid tjugu grader får en metallklang under vandrarens fot.

Men våga försöket, bäste herr målare, och ni skall finna de tacksammaste ämnen. Måla kälkbacken; måla skidlöparen, när han förföljer vargen; måla den blanka blå isen med ringlande banor af smidige skridskolöpare; måla kapplöpningen med hästar i traf, en manande körsven, en nyfiken folkmassa, ett utstakadt hvitt fält på hamnarnas is. Måla Ålands postrote, framskjutande sin båt öfver det frusna hafvet och hejdande sig vid en öppen ränna i isen. Måla ett rykande haf, när det stelnar till is, eller forsens svarta, obetvingliga vatten, skummande mellan snöiga stränder. Måla skogen i vinterdräkt med Ilmarinens måne hängande på granens grenar, norrskenets blekgröna, fladdrande strålar nästan i zenit och aftonstjärnan glimmande öfver furans toppar. Snöns reflexer unna er starkare dagrar där, än vid ett höstlandskap i månsken. Och slutligen måla hvad så sällan en pensel försökt och som dock är så äkta folkeligt och så äkta nordiskt: en julmorgon i den klart upplysta kyrkan med en andäktig församling, putsande sina talgljus på bänkraderna, med nyfikna, undrande barn, med prästen vid altaret, kyrkoväktaren vid håfven, de isade fönsterrutorna, vinterluften inströmmande som en rök från den öppna dörren, och andedräkten stigande från hvarje mun såsom en förkroppsligad ande, ett för ögat synligt tackoffer i den signade morgonstunden!

Gån åt skogen, mitt frusna herrskap, med edra melankoliska vintersuckar! Hvar är ett hurtigt mod, hvar är en frisk glädje, hvar är ett öppet, fritt sinne i lifvets kamp, om icke i vintern? Och denna natur, som

I beljugen för att hon hvilar och ändock ständigt vakar, hon är just den som är eder krafts vagga och eder frimodiga glädjes outtömliga källa. Vi lefva som hvalfisken, vi behöfva tidtals uppdyka i sommarvärme, grönska och solljus, för att fylla våra lungor med luft, men vintern är det element, för hvilket vi äro födde och där vi röras som fisken i vattnet.

Tag från oss vintern, och vi skola icke mer igenkänna oss själfva, vi skola blifva rotlösa mellanting mellan ett sydfolk utan söder och ett nordfolk utan nord. Flytta oss till Afrika eller Indien, och tillstå, att sedan vi solat oss nog, svettats nog och fått vårt lystmäte af kokosnötter och dadlar, febrar och skorpioner, ville vi gärna bortskänka alla söderns läckerheter för en enda handfull snö! Hvarför skulle vi söka det förnuftiga annorstädes än i det verkliga? Skogens djur ha fått sin päls emot kölden, nordens folk ha fått sitt timmer, sitt bränsle och sitt hurtiga mod. Är naturen en klubba, ha vi fått skallar af järn. Så skall det vara. Hårdt mot hårdt och sol öfver snön!

Bisam. Jag förmodar att damernas tystnad icke betyder ett obetingadt samtycke till konsul Rönnevalls målning af vintern och endast kan tillskrifvas deras fruktan att räknas till de frusna mamsellerna. För min del måste jag, äfven med risk att öka kammarjunkarnes antal, inlägga en reservation. Jag har icke alltid befunnit mig i en varm nattrock framför en god brasa, väl belåten öfver en stadig middag och med en kopp rykande te för den väntade aftonkylan. Jag tror, att man under mindre lyckliga omständigheter kan frysa rätt grundligt också i norden och gärna mottoge en vilsen fläkt af tropikernas värme. Jag tror, att vår jordbrukare icke med fullt sorgfria känslor ser den annalkande vinterns

förebud visa sig redan en augustikväll i den norra himmelens blekgröna färg, som stundom skiftar in i violett, och att han icke med samma nöje ser rimfrosten försilfra halfmogna rågax, som han i januari ser den pryda en löflös björk. Så oerfaren och opraktisk jag är i affärslifvet, vågar jag nästan betvifla, att köpmannen med fägnad mottager ett telegram om sin väntade last, som infrusit någonstädes vid våra kuster, eller om ångbåten, hvilken inhiberar sin tur för den stående frasen »naturhinder». Och för att ej glömma reflexerna på mänskliga känslor, föreställer jag mig, att den fattige, den sorgsne, den bekymrade ofta nog säger till vintern: hvarför ökar du bördan? Hvarför röfvar du värmen ifrån min bädd, modet ifrån mitt hjärta och den tröstande blomman från en älskad graf?

Med dessa reservationer vill jag erkänna, att vinterns sol har något lifvande gladt. Men jag söker orsaken därtill i något alldeles motsatt mot föreställningen att vintern skulle vara den normala och bestämmande hälften af vår nordiska tillvaro. Vintern är lika litet som mörkret, döden, tillintetgörelsen något i sig självständigt, som kan tänkas utan beroende af något annat. Vintern är ingenting annat än förnekelsen af de grundformer, hvilka beteckna sommaren, nämligen ljuset, värmen och det organiska lifvet, alltså någonting som utan dessa dess motsatser hvarken kan förstås eller finnas till. Om alltså äfven vintern kan vara glad, verksam och upplifvande, så är det just i de former och intryck, där han förnekar sig själf, det är där han på ett eller annat sätt slår om i sin motsats.

Hvarför är hans solsken så gladt? Därför att det ligger inom en intensiv ram af mörker och erinrar om sommarljuset.

Hvarför är hans brasa så hemtreflig? Därför att hon fladdrar i kall luft, i tät skugga, och erinrar om sommarvärmen.

Hvarför är hans glatta isväg så angenäm? Därför att den återgifver oss rörelsens frihet, medan oöfverstigliga hinder resa sig rundtomkring oss.

Hvarför är hans oförvissnade barrskog så anslående grön? Därför att den påminner om sommarens grönska, medan allt omkring oss är förvissnadt och dödt.

Hvarför är en energisk verksamhet möjlig och tidtals märkbar i denna årstid, om icke därför, att lifvet behöfver dem för att ej bortsofva långa månader, hvilka naturen bestämt för hvilan och dvalan?

Slutligen, hvarför närma sig mänskorna trängre tillsamman, hvarför mobiliseras sällskapslifvet, hvarför finna vi då ett ökadt behag i den förtroliga sammanvaron? Helt enkelt därför, att allt omkring oss är ensamhet, tystnad, orörlighet, ödemark, och därför att vi behöfva denna protest mot vinterns ödslighet.

Gif akt på vinterns glada eller lifvande intryck, och de skola alla befinnas vara protester mot honom själf! Solsken, månsken, norrsken, lampsken, den stjärnklara himmelen och den glänsande snön äro hvar för sig protester mot mörkret. Brasan protesterar mot kölden, barrskogen mot förvissningen, skidan, kälken, skridskon och trafvaren mot orörligheten, sällskapslifvet mot ensligheten. Kan något föremål eller någon form i naturen fullständigare förneka sig själf?

Och likväl äger vintern någonting positivt, icke i sig själf, men i sin reflex på människan. Just därigenom att han gör den yttre världen öde, öppnar han inom oss en annan och högre värld. Medan den yttre världen förströr och uppslukar oss, ligger för oss denna inre

och högre värld i ett täckelse. Först när dagens sol sjunker och jorden begrafves i mörker, afslöjas för oss täckelset öfver himmelen och vi förnimma dittills osynliga världar af tindrande stjärnor. Det är mer än symbolik, det är mer än en naturlag, det är en högre världsordning. Ingen betviflar numera tillvaron af otaliga världar i den ändlösa skapelsen, och likväl sökes måttstocken för det oändliga i så begränsade sinnen, att dessa icke skulle utan mörkrets tillhjälp hafva en aning om skapelsens storhet.

Vintern här i norden är blott däruti normal, att han upprullar för oss en högre tillvaro. I sommarens dag utan natt lefva vi för jorden; hon fängslar oss vid sitt hjärta, vi glömma vår rot i det oändligas kedja. Vintern kastar oss tillbaka på oss själfva, blottar vår fångenskap under naturlagarnas tvång och tvingar oss att söka befrielsen inom oss, ofvan oss.

Se där hvad jag uppskattar högst hos vintern. Men jag förlåter och älskar honom också därför, att han beständigt pekar mot våren. Han flyter ditåt så visst som en frusen källa längtar att utför sluttningen rinna till hafvet. Och så flyta alla årets tider in i hvarandra: gungande vågor med höjdkammar och sluttningar, ändlösa skiften, skenbart förutan annat mål än växlingens, och likväl alla strömmande mot det oändliga världshafvet, i hvilket vetandet drunknar och endast tron finner sitt eviga fäste.

Gå om våren ut i den knoppande skogen och tro på uppståndelsen! Gå ut i sommarens grönska och tro på lifvet! Gå i hösten, och sök icke döden i dessa fallande löf, ty han finnes ej där, han är endast sädeskornet, som måste förmultna för att engång uppspira i högre fulländning. Och slutligen, du som tviflar ännu, gå frimodig ut i vinterns snö och betrakta nordens kraftiga jättebarn,

den högresta furan! Hör snöstormen brusa i hennes grenar, där hon trotsar förgängelsen, och förnim hennes maning: *Se jag lefver; du skall lefva längre än jag!*

*

När Hengist en klar vårdag vimpelprydd ångade in i Travemündes farled och muntert besvarade strändernas flaggor, sågs ett litet knytelikt föremål bortsopas af blåsten från fartygets akterdäck och flyta med strömmen ut emot Östersjön.

— Hvad var det? frågade doktor Rabe. Har någon af damerna förlorat ett flor eller en silkesduk?

— Nej, svarade fröken Hemming med en blick efter flyktingen. — Det var min pirat. Den trogne löjtnanten var en myt, han blef aldrig funnen!

Innehåll:

NAME	DATE	NAME	DATE